వేమూరీ దుర్గానాగేశ్వర రావుగారు స్మృతి గ్రన్థావలీ
కావ్య శృఙ్ఖలా

శఙ్కరవిజయః శ్రీఆనన్దగిరివిరచితః

శఙ్కర విజయే

ప్రథమం ప్రకరణం।

శ్రీగణేశాయ నమః।

శ్రీగురుభ్యో నమః। ఓం ఆచార్యజయో లిఖ్యతే।

నమామి శఙ్కరాచార్యగురుపాదసరోరుహం।
యస్య ప్రసాదాన్మూఢోఽపి సర్వజ్ఞోఽహం సదాస్మ్యఽలం॥

అనన్తానన్దగిరిరహమప్రతిహతాజ్ఞస్య భగవతః శిష్యః స్వగురోరవతారప్రయోజనం వర్ణయామి, సన్త్యత్ర మమ పరమగురోరవతారకథా-త-దుపకృతిపోషితజగత్పరమ్పరాఽవిచ్ఛిన్నశుద్ధాద్వైతవిద్యాప్రతిష్ఠాతదాశావిజయకౌతూహల-తద్వ్యాసదర్శనవిచిత్రతచ్ఛరీరావసానకాలా-గతబ్రహ్మదేవవచన

వ్యాసదత్తాయుఃప్రపఞ్చభట్టదర్శనమణ్డనమిశ్రజయతదఙ్గనా-
ప్రసఙ్గదేహాన్తరసఞ్చారవిదితకామశాస్త్ర--శిష్యా-
గమననృసింహసాక్షాత్కారసరస్వతీజయశృఙ్గగిరిస్థానవా-
సకాఞ్చీనగరనిర్మ్మాణకామాక్షిప్రపఞ్చశ్రీచక్రనిర్మ్మాణమోక్షమార్గ--ప్రకాశ-
సచ్చిదానన్దైక్యనామాని ప్రకరణాని తత్తదవాన్తరకథావిస్తారవిజృమ్భితం
నానాప్రశ్నోత్తరభాసురం బహుదుష్టమతనిబర్హణమిదానీం కరోమి॥ ॥ ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ
ఆచార్యవిజయే శాస్త్రోపకరణం ప్రకరణం ప్రథమం॥

అథ భగవాంశ్చతుర్మ్ముఖః స్వముఖబాహూరూపాదేభ్యః కిల బ్రహ్మక్షత్రవైశ్యరూద్రాన్ నిర్మ్మాయ సంస్థానచక్రాధిదేవ-శివవిష్ణుబ్రహ్మగణపత్యుపాసకాన కృత్వా జాతిధర్మ్మపరిపాలనతపోవిధిమాకల్పపర్యన్తమాచకార। తతః ప్రవృత్తేషు కృతాదియుగేషు బ్రాహ్మణాదయః సత్యధర్మ్మతపోవిద్యాదిపరిశోభితశీలాః సర్వ్వదేవమయః స్వజాతిదేవ ఇతి సమ్యగ్విచారసమ్పన్నాః స్వేశైక్యనిర్జ్జితభిదాద్యన్తరాయాః సదాద్యర్థపర్యాలోచనతత్పరా బభూవుః।

పూజ్యేషు సేవకా నీచాః పుణ్యమార్గక్రియానుగాః।

తత్తదేవ పదం చాపుర్యథాజాతికులస్థితి॥

విప్రాణాం దైవతం శమ్భుః క్షత్రియాణాం తు మాధవః।

వైశ్యానాం తు భవేద్బ్రహ్మ శూద్రాణాం గణనాయకః। ఇతి మనుస్మృతేః॥

బ్రాహ్మణేన శివః శివతత్త్వవిదా సేవితవ్యః క్షత్రియాదినా తుం తత్తత్తత్త్వవిదేతి నిరవద్యం మనుస్మృతేరితరథాకర్త్తుమశక్యత్వాత్। పరన్తు క్షీణే పుణ్యే లుప్తధర్మతయా క్లేశభాజి కలియుగే పరస్పరరాగాదిగ్రస్తేషు బ్రాహ్మణాదిషు సత్యజ్ఞానశూన్యేషు నిగమాచారపరిత్యక్తేషు లోకప్రవృత్తిః కాచిదాసీత్।

కేచిచ్ఛమ్భురతాః పరే హరిరతా బాణీరతాః కేచన

కేచిద్వహ్నిరతా దివాకరరతా విఘ్నేశభక్తాః పరే।

కేచిచ్ఛక్తిరతాశ్చ భైరవరతాః కేచిత్తు మల్లారిగా

విష్వక్సేనరతాః పరే మదనగాః కేచిద్భజన్త్యర్థదం॥

కేచిత్సురేశమపరే యమమప్పతిఞ్చ
వాయుం మహీముదకమమ్బరమాదిమూర్త్తిం।
కేచిద్విరాజమపరే త్రిగుణాన్ యథేష్టం
కేచిత్ ప్రధానమపరేఽణు ముపాత్తకర్మ్మ॥

కేచిచ్చన్ద్రపరాః పరే కుజపురాః కేచిత్తు సౌమ్యోత్సుకాః
కేచిజ్జీవపరాః పరే భృగుపరాః కేచిత్తు మన్దాశ్రితాః।
కేచిత్కాలపరాః పరే పితృపరాః కేచిత్తు నాగేశగాః
కేచిత్తార్క్ష్యపరాశ్చ సిద్ధనిచయం సేవన్తి కేచిద్ధియా॥

కేచిద్గన్ధర్బ్బసాధ్యాదీన్ భూతవేతాలగాః పరే।
ఏవం నానాప్రభేదానాం నృణాం వృత్తిర్యథేస్మితా॥

కేచిత్ స్వవృత్తిం వేదార్థైః ప్రతిపాద్యాం సమూచిరే।
కేచిద్ధర్మ్మైరియంముక్తిరితిజల్పం సమాస్థితాః॥

అన్యోన్యమత్సరగ్రస్తాః పరస్పరజయైషిణః।
నిజేచ్ఛాకృతిమఙ్గేషు ధారయన్తి రుషాన్వితాః॥

తతశ్చ లిఙ్గత్రిశూలడమరుమృడ఼ాదిచిహ్నం, శఙ్ఖచక్రగదాపద్మాదిచిహ్నం, కమణ్డలుకూర్చ్చకాదిచిహ్నం, విస్ఫులిఙ్గాదిచిహ్నం, పూర్ణమణ్డలరక్తచన్దనాదిచిహ్నం, ఏకదన్తచిహ్నం, స్వర్ణచర్మ్మపాదహరిద్రాదిచిహ్నం, స్ఫటికార్ద్ధచన్ద్రజటావిభూత్యాదిచిహ్నం, వరాటమాలికాశ్వవేషభాషాదిచిహ్నం, ఖర్ణదిరచితశఙ్ఖచతుర్బాహుత్వాదిదణ్డతోత్రపాణిత్వాదిచిహ్నం,

పుష్పకోదణ్డాద్యుపకల్పితవసన్తోత్సవ- భూషణచిహ్నం, నవనిధానరూపకణ్ఠమాలికాదిచిహ్నం, మణిరచితవజ్రాయుధధారణాదిచిహ్నం, మహిషరూపవేషప్రతిమాదిచిహ్నం, సలిలమధ్యస్థలపూజాదిచిహ్నం, వాయుపురుషస్తవోపాసనచిహ్నం, భూమిదేవతోపాసనచిహ్నం, తీర్థయాత్రాద్యుదకధారణాదిచిహ్నం, శూన్యోపాసనచిహ్నం, ఆదివరాహోపాసనచిహ్నం, చతుర్దశలోకపాలోపాసనచిహ్నం, సత్త్వరజస్తమోగుణోపాసజవేషధారణదిచిహ్నం, సాఙ్ఖ్యనిర్దిష్టప్రధానోపాసనచిహ్నం, తర్కరాద్ధాన్తనిశ్చితపీలపాసనచిహ్నం, జైమినిమతసిద్ధకర్మప్రపఞ్చసఞ్చారచిహ్నం, పూర్ణిమాదికాలవేషచన్ద్రోపాసనాదిచిహ్నం, అఙ్గారకాదిపఞ్చగ్రహోపాసనచిహ్నం, క్షపణకమతసిద్ధకాలోపాసనాదిచిహ్నం, దర్శాదిపుణ్యకాలాసాదితపవిత్రపిత్రుపాసనాదిచిహ్నం, స్వర్ణదిరచితశేషఫలధారణాదిచిహ్నం, వైనతేయమూర్త్యుపాసనచిహ్నం, నిత్యానాథాదిసిద్ధవేషభాషాధారణాదిచిహ్నం, గానవిశేషే విశ్వావసూపాసనాదిచిహ్నం, చితాభస్మోద్ధూలనశల్యవిశేషధారణాదిభిర్భూతరాడుపాసనాదిచిహ్నం, అక్షాదిబద్ధకజ్జలాదిధారణవేతాలోపాసనచిహ్నమిత్యాదిబహువిధం యథేచ్ఛం సమ్ప్రాప్య స్వేచ్ఛావిహరణశీలా మర్త్యా బభూవుః, తానహరహఃసన్ధ్యాముపాసీతేత్యాది బహువిధవిధివచనాని పీడయన్తి।

కర్మభ్రష్టాన్పరానన్దదూరాన్ మూఢాన్నరాధమాన్।

తాన్ దృష్ట్వా నారదః శీఘ్రమాప బ్రహ్మపదాన్తికమ్॥

భో తాత నూతనమభూజ్జగదేతదర్వా-

గ్వాక్యత్రయుక్తిపరికల్పితకర్మశీలం।

కాలాదిజాతనిగమార్థపరమ్పరా స్థా-

ద్వ్యర్థా తదా యది భవన్మతమప్రమాణమ్॥

భవద్భిః పూర్వమిదముక్తం। సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్। బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్। ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్। వాసుదేవో వా ఇదమగ్ర ఆసీత్।

యదాఽతమస్తన్ న దివా న రాత్రి-

ర్న సమ్పన్న చాసచ్చివ ఏవ కేవలః।

తదక్షర తత్మావతువరణ్య

ప్రఙ్ఞా చ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీ॥ స్మృతిశ్చ,

క్షరః సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే।

ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః ఇతి॥

తత్ర్త్రితయే కర్మ కరోతు విప్రః క్షవస్తు భూమిం మహసా భునక్తు। వైశ్యోదదాత్వర్థమథాస్య తుష్ట్యైశూద్రః కరోత్వగ్రజపూజనం హి॥ ఇతి॥

తస్మాద్ ద్విజాతీనామేకమేవ దైవతం సదాదిశబ్దవాచ్యం తస్య గుణాతీతవృత్తేర్లిఙ్గాభావాత్ తత్సత్త్వే మానాభావాచ్చ నిరుపాధికం బ్రహ్మైవ ముముక్షుభిరుపాసనీయమితి। ఏవం నారదవచనం నిశమ్య బ్రహ్మాపి చిరం ధ్యాత్వా స్వలోకాత్ పుత్రమిత్రభక్తాదియుక్తః శివలోకం ప్రావిశత్ తత్ర మధ్యాహ్నకోటిసూర్యకోటితేజసం కోటిహిమాంశుశీతలం పఞ్చవక్త్రం చన్ద్రమౌలిం విద్యుత్పిఙ్గజటాధరమ్ పార్వ్వతీవామార్ద్ధశరీరిణం సర్వ్వేశ్వరం మహాదేవం దృష్ట్వా దణ్డవత్సగణః ప్రణనామ, ఉత్థాయ సమ్పుటితహస్తయుగః సగణో బ్రహ్మా కిలోవాచ। భో మహాదేవ సర్వ్వఙ్ఞ సర్వ్వలోకేశ సర్వ్వసాక్షిన్ సర్వ్వమయ సర్వ్వకారణ సర్వాత్మక సర్వ్వాతీత సర్వ్వదేవవన్దితచరణారవిన్ద ప్రణవరూప ప్రణవాతీత ప్రణవగోచర కాలరూప కాలాతీత కమనీయవిగ్రహ కన్దర్పహర కామితార్థప్రద కరుణాకర శ్రీపరమేశ్వర సావధానేన మదీయాం విఙ్ఞాపనామవధారయ, తురీయప్రణవాతీతాద్బ్రహ్మణః సత్యఙ్ఞానానన్తలక్షణాద్భగవతః కిలార్ద్ధవిన్దురూపా ప్రకృతిరుత్పన్నా, తవైతస్యాశ్చన్ద్రచన్ద్రికాన్యాయేన శుద్ధాద్వైతా సా త్వమేవేతి సిద్ధం। తత్సకాశాదకారః శుక్లః సత్త్వసమ్పన్నః, తస్మాదుకారః కృష్ణః తామసగుణప్రధాన ఉత్పన్నః, తస్మాన్మకారః శోణవర్ణః రజఃసమ్పన్నోఽహం భవదాఙ్ఞయా జరాయుజాదిచతుర్విధజఙ్గమాన్ పర్వ్వతాదీన్ స్థావరాంశ్చ సృష్ట్వా సముద్రద్వీపగిరినదీవనపురగ్రామగోతురగమర్త్యకరిసింహవ్యాఘ్రభల్లుకాదీన్ బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్య శూద్రజాతీన్ ప్రాణినశ్చ తత్తద్ధర్మ్మసమాచారశీలాన్ కృత్వా భవచ్చరణారవిన్దధ్యానాసక్తే మయి సత్యలోకాశ్రితే భూలోకే కశ్చిదుపద్రవః సముత్థితోఽభవత్। తదవధారయ।

శ్రుత్యాచారం పరిత్యజ్య మిథ్యాచారం సమాశ్రితాః।

విప్రాదయో విచిత్రైస్తు లిఙ్గైః సన్తప్తదేహినః॥

హుతం నైవ యథాకాలమగ్నౌ హవ్యమృగన్తతః।
లిఙ్గినో వయమిత్యుచ్చైరభిమానాన్నరాధమాః॥

న దత్తం పర్వ్వణి ప్రాప్తే కవ్యం పిత్రాదితృప్తయే।
నాధ్యాపితం బ్రహ్మయజ్ఞం సత్యలోకస్య సిద్ధయే॥

నాగ్నిష్టోమో నాగ్రయణం న సన్న్యాసం కదాచన।
కరోతి మనుజః కశ్చిత్సర్వ్వే పాషణ్డమాప్నుయుః॥

విష్ణుదాసా వయం చేతి వయమీశానలిఙ్గినః।
భైరవార్కగణేశానాం దేవ్యా భక్తాశ్చ కేచన॥

కేచిత్కాపాలికాచారా మద్యమాంసాశినః సదా।
ఏకస్యైవమతస్యాపి భేదషట్కం సమాశ్రితాః॥

ఏవం బహవశ్చార్వాకమతసిద్ధాన్తాశ్రితాః తత్స్వరూపమేవ పరమితి తదాచారాః। సత్యశౌచాదిధర్మకర్మజ్ఞానరహితాః పశవ ఇవ ద్వైతవాదినః శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణోపపురాణాదిఫలితకర్మజ్ఞానరూపమార్గద్వయం పరిత్యజ్య తృతీయపథా మూఢ్ఃతాత్పర్యేణ హి విహితావిహితమవిజ్ఞాయ శుద్ధాద్వైతవిరోధినః దుర్నీత్యా శ్రుత్యర్థవిరుద్ధం తాత్పర్యం స్వీకృత్య సర్వ్వే కుమతశీలా బభూవుః।

కర్తా త్వమీశ జగతాం మమ కేశవస్య
తేజోభుగన్తసమయే లయకర్తృకత్వాత-।
తస్మాత్కువిప్రవలకుత్సితదుర్మతానాం

నాశాయ చిన్తయ సముద్ధర వేదమార్గం॥

ఇతి బ్రహ్మణా ప్రస్తుతః శ్రీపరమేశ్వరః సన్తుష్టాన్తరః సన్నిదమువాచ।

బ్రహ్మన్ యథాసుఖం గచ్ఛ సన్తుష్టోఽస్మి తవోక్తితః।
శఙ్కరాచార్య్యనామ్నాహం సమ్భవామి మహీతలే॥

యద్ధితం తవ విష్ణోశ్చ తదేవ స్థాపయామ్యహం।
మమ భక్తావుభౌ యస్మాత్సత్యం నాన్యద్విచిన్తయ॥

మద్విభూతిర్హరిస్త్వం హి చేన్ద్రాద్యష్టదిగీశ్వరాః।
వసవో ద్వాదశాదిత్యా గన్ధర్వాప్సరశ్చ మరుద్గణాః॥

యక్షాః సిద్ధాస్తథా సాధ్యా గరుడ఼ాః కిన్నరాదయః।
కిమత్ర బహునోక్తేన సర్వ్వం చేదం చరాచరం॥

మదఙ్గభేదసఞ్జాతం లయే మయ్యేవ లీయతే।
అహమేకోఽక్షరః కర్తా ధ్రువః శాశ్వత ఏవ చ॥

ఆత్మా గుహాశయః సర్వ్వవేదార్థప్రణవాత్పరః।
తస్మాత్సర్వ్వేషు కాలేషు మామద్వైతముపాశ్రయ॥

ఇతి సమ్బోధితో బ్రహ్మా ప్రణిపత్య మహేశ్వరం।
సగణః ప్రాప సత్యాఖ్యం నిజలోకమనన్యధీః॥

తతః సవాత్మకో దేవశ్చిదమ్బరపురాశ్రితః।
ఆకాశలిఙ్గనామ్నా తు విఖ్యాతోఽభూన్మహీతలే॥

తత్ర విద్వన్మహేన్ద్రస్య కులే ద్విజగణశ్రితే।
జాతః సర్వజ్ఞనామ్నా తు కశ్చిద్ద్విజకులేశ్వరః॥

కామాక్షీతి సతీ చాభూత్తస్య లక్షణలక్షితా।
చిదమ్బరేశ్వరం ధ్యాత్వా తావుభౌ ప్రాపతుః సుతాం॥

సా కుమారీ సదా ధ్యానసక్తాఽభూజ్ జ్ఞానతత్పరా।
విశిష్టేతి చ నామ్నా తు ప్రసిద్ధాఽభూన్మహీతలే॥

తామష్టమేఽబ్దే విప్రాయ శాన్తాయాద్భుతకర్మణే।
ప్రదదౌ విశ్వజిన్నామ్నే సర్వజ్ఞోఽస్యాః పితా స్వయం॥

సా సదా పతిమద్వైతం ధ్యాత్వాకాశాత్మకం శివం।
తస్యా-రాధనమత్యుగ్రమాచకార వివేకినీ॥

తాదృశీమపి సన్త్యజ్య యయౌ విశ్వజిదద్భుతం।
అరణ్యం తపసే కృత్వా మనో నిశ్చయతాం గతం॥

తదా ప్రభృతి సా నారీ చిదమ్బరమహేశ్వరం।
తోషయామాస పూజాభిర్ధ్యానైరాత్మగతైః సదా॥

స దేవః సర్వపూర్ణోఽపి తస్యా వదనపఙ్కజం।

ప్రవిశ్య విస్మితాన్ కుర్వన్ జనానన్యాన్ సమాగతాన్॥

మహోగ్రతేజసా జుష్టా విశిష్టాఽభూద్యథామ్బికా।
సర్వైః సమ్పూజితా నిత్యం పిత్రాదిభిరుపాశ్రితా॥

అతీతే మాసి గర్భస్య వృద్ధిరాసీద్దినే దినే।
చిదమ్బరేశ్వరం కృత్వా యజమానం ద్విజోత్తమాః॥

తృతీయాదిషు మాసేషు చక్రుః కర్మాణి వేదతః।
ప్రాప్తే తు దశమే మాసి విశిష్టాగర్భగోలతః॥

ప్రాదురాసీన్మహాదేవః శఙ్కరాచార్యనామతః।
ఆసీత్తదా పుష్పవృష్టిర్దేవసఙ్ఘైః ప్రచోదితా।
నేదుర్దున్దుభయో దివ్యాః స్వర్గలోకే చిరం సుఖమ్॥

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ ఆచార్యవిజయే శ్రీమచ్ఛఙ్కరభగవత్పాదాచార్యాఖ్యశ్రీమదద్వైతసిద్ధాన్త-శ్రీపరమగురోరవతారకథా ప్రకరణం ద్వితీయమ్॥*॥

తృతీయం ప్రకరణం।

విచిత్రరూపతేజోగుణగామ్భీర్యాదియుక్తః శైశవేఽపి ప్రాకృతమాగధగీర్వాణాదిసర్వభాషాకుశలః సరస్వతీవిలాస ఇవ సమవర్త్_త। తృతీయే వర్షే చౌలకర్మ పఞ్చమే వర్షే మౌఞ్జీబన్ధం విధ్యుక్తితశ్చకుః విప్రాఘాః। తదను విద్యాగురుసమీపే

సకృచ్ఛ్రవణాదేవావగతసర్వవిద్యాప్రపఞ్చాతీత ఇవ సమజ్ఞానవశాజ్ జీవన్ముక్త ఇవ కిలానాలస్యాదభవద్భగవాన్ శ్రీమదాచార్యః। షడ్దర్శనమూల ఇతిహాసస్యాణుః నిగమశాఖః షడఙ్గపల్లవః సూత్రపుష్పః మన్త్రశలాటుః జ్ఞానపక్వఫలః శ్రీశఙ్కరకల్పవృక్ష ఆసీత్।

స్వర్గే యథా కల్పతరుస్తథా భూమౌ హి శఙ్కరః।
సురాణాం భూసురాణాం చ వాఞ్ఛితార్థప్రదో గురుః॥

వేదే బ్రహ్మసమస్తదఙ్గనిక్షయే గార్గ్యోపమస్తత్కథా-
తాత్పర్యార్థవివేచనే గురుసమస్తత్కర్మసస్వర్ణనే।
ఆసీజ్జైమినిరేవ తద్వచనదర్పోద్వాధకన్దే సమో
వ్యాసేనైవ మదీయసద్గురురసౌ శ్రీశఙ్కరాఖ్యః క్షితౌ॥

అద్వైతార్ణవపూర్ణచన్ద్రమభిధాపద్మాటవీభాస్కరమ్
విద్వత్కోటిసమర్చితాఙ్ఘ్రియుగలం ప్రద్వేషికక్షానలం।
హృద్యావద్యసమస్తవేదజనితప్రోద్యద్వివేకాఙ్కురం
స్విద్యద్వాగమృతం పరాత్పరగురుం శ్రీశఙ్కరం తం భజే॥

అర్ధేన్దులలాటః పూర్ణేన్దుముఖః విశాలవక్షా ఆజానుబాహురున్నితమ్బః పీనోరుర్గూఢగుల్ఫః స్వల్పపాదః శోణనఖః కరపాదమధ్యస్థలేషు శఙ్ఖచక్రాదిచిహ్నితః శిరసి వామభాగే త్రిశూలచిహ్నం దక్షిణభాగే త్వర్ధచన్ద్రచిహ్నమేవమఙ్కద్వయేన సాక్షాచ్చిదమ్బరేశ్వర ఇవ విరాజమానః సమప్రమాణశరీరః మౌఞ్జిదణ్డాజినతిలకధారణభిక్షాశనాదిభిః శాస్త్రవిధిరేవమనుష్ఠేయమితి సర్వమర్త్యాన్ బోధయన్ శిష్యబోధనార్థముపాధ్యాయానుజ్ఞావశాద్ బ్రహ్మసనే చతుఃషష్టికలాపరాగకే చతుర్దశవిద్యామణివిరాజితే సహస్రవేదప్రభాదీపితే సూత్రేతిహాసతన్తువిరాజితే తాపనీయాగమమన్త్రయన్త్రతన్త్రాదిషట్త్రింశదఙ్గులోచ్ఛ్రితే ప్రాగద్రౌ బాలభానురివ, బ్రహ్మణ్డగోలకీలే ధ్రువ ఇవ, జనకకృతద్వాదశవార్షికే సత్రే యాజ్ఞవల్క్య ఇవ, పరీక్షిన్నరేన్ద్రస్య జ్ఞానబోధసమయే శుకఇవ, మేరుమస్తకే తపశ్చర్యాఙ్గీకారోచితవ్యాస ఇవ, రామకథాప్రదాతృత్వకాలే వాల్మీకిరివ, భాష్యోపదేశకాలే కృష్ణ ఇవ, దేవానాం శిక్షాసమయే

సురాచార్య్య ఇవ, నారదోపదేశకాలే బ్రహ్మేవ, ధర్మరాజస్య తత్త్వోపదేశకాలే శ్రీకృష్ణ ఇవ, సమాసీనః శ్రీశఙ్కరాచార్య్యగురురనేకశిష్యాణాం నిగమాదిసర్వ్వశాస్త్రప్రపఞ్చస్య సదుపదేశమాచకార। భోః శిష్య త్వమేవ బ్రహ్మ కస్మాచ్చైతన్యస్యైకరూపత్వాత్ తర్హి అవిద్యాపరికల్పితేషు దేహేన్ద్రియాదిషు విద్యమానేష్వపి చేతనస్త్వమేవ భవసి। కథం గురో సుఖదుఃఖభాజో మే చేతనతా, జన్మాన్తరకర్మవశాజ్జనిం ప్రాప్తస్య జలబుద్బుదవదశాశ్వతదేహస్య ఇన్ద్రియాదిభిరుపేతస్య జన్మస్థితిమరణప్రవాహలీనస్యారి-షడ్వర్గపీడ़ితస్య దారాదీషణత్రయగ్రహగ్రస్తస్య నహి నిత్యానన్దరూపత్వం కల్పయితుముచితం మదన్తర్వర్త్తినో జీవస్యేతి చేన్న తస్యాపి కిఞ్చిజ్జ్ఞత్వాదిధర్మాశ్రయత్వాదిచ్ఛామోహాదిపీడ़ితత్వాచ్చ। కిఞ్చ భేదవాదినస్తావదఙ్గో జీవః శుభాశుభభోక్తా మాయాగోలగూఢ़ః పరమేశ్వరాద్భిన్నరూపః తస్య పరిపక్కజ్ఞానేనాపి సాయుజ్యభావ ఏవ, కిన్తు సుకృతకర్మణా పుణ్యలోకప్రాప్తిః కపూయాది కర్మణా నరకలోకప్రాప్తిరేవమాహ శాస్త్రం (మహతీ శ్రుతిః ఛాన్దోగ్యపఞ్చమాధ్యాయే దశమఖణ్డే) అథ యది తే రమణీయచరణ రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణ్యోనిం క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వేతి। అథ యది తే కపూయచరణాః కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా శూకరయోనిం వా చాణ్డాలయోనింవేతి తస్మాత్ సృష్టౌ ప్రలయేఽపి భిన్న ఏవ జీవః ప్రతిశరీరం విచిత్రకర్మాణి కరోతి, మోక్షో నామ సుఖరూపస్థానప్రాప్తిమాత్రమేవ ప్రోచ్యత ఇతి వదన్తి, తాదృశే మయి సత్యజ్ఞానానన్దలక్షణలక్షితశుద్ధచైతన్యకల్పనా కథముచితాస్యాదిత్యాలాపినం శిష్యం ప్రత్యాహ భగవాన్ శ్రీమదాచార్య్యః యః సర్వ్వజ్ఞః సర్వ్వవిద్ యస్య జ్ఞానమయం తప ఇత్యాదిశాస్త్రప్రసిద్ధః పరమాత్మా జగదుపాదానకారణం, స ఈక్షత లోకాన్ ను సృజా ఇతి స ఇమాలోకానసృజత। అమ్భో మరీచిర్మరమాపోఽదోఽమ్భ ఇతి లోకసృష్టిం విధాయ అతలాదిస్త్యాన్తచతుర్ద్దశలోకరూప విరాడ़్దేహే అగ్న్యాదిదేవాన్ సమ్పాద్య ముఖాదిచ్ఛిద్రేషు యథాయతనం ప్రవిశతేత్యుక్త్వా కిఞ్చిదాలోచితవానభూత్, ఏవమ్భూతస్య సాఙ్గస్య సేన్ద్రియస్య విరాడ़్దేహస్య నహి తృప్తికరమన్నం సమ్పాదయితుం శక్యం తద్వ్యతిరిక్తవస్త్వభావాత్। తస్మాదన్యదల్పశరీరం స్రష్టవ్యమితి విచార్య్య గోదేహం సేన్ద్రియాధిదేవక్షుత్పిపాసాదిసంయుతం సృష్టవాన్, తతస్త్వగ్న్యాదిదేవతాః పరమాత్మానమబ్రువన్ తావదయం గోదేహః యదదన్తః పశుభావమాపన్నః వాగ్రహితశ్చ న వై నోయమలమితి అతస్త్వీశ్వరః స్వతన్త్రకరుణ్యా దూర్వాఙ్కురమూలోత్పాటనహేతుభూతముభయతోదన్తమశ్వదేహం సృష్ట్వా అగ్న్యాదిదేవాన్ యథాయతనం ప్రవిశతేత్యాహ, తే తత్ర గతా అపి సుఖలేశమలబ్ధ్వా పునర్న వై నోఽయమలమి-

౩౫౮ । తద్య ఇహ రమనీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనింవాథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా శూకరయోనిం వా చాణ్డాలయోనిమ్మేతి భాష్యసమ్మతం।

త్యబ్రువన్, భగవాన పునరపి విచార్య్య నిర్ని మేషకరుణ్యా వివేకవాక్యసమ్పన్నం పురుషదేహం సృష్ట్వా అగ్న్యాదిదేవాన్ యథాయతనం ప్రవిశతేత్యాహ । తే తత్ర గతాః సుకృతం వతేతి పురుషో వావ సుకృతమితి సుఖమాపుః పునరేవం విచారమాచకార, మనఃప్రవృత్యనుకూలా కిలేన్ద్రియప్రవృత్తిః తస్య ప్రేరకాభావే కార్య్యసామర్థ్యం స్యాత్ సమనస్కస్యేన్ద్రియగణస్య జడ఼త్వాత్ జడ఼ప్రేరకేణ త్వజడ఼ేనైవ భవితవ్యం అజడ఼స్య చైతన్యత్వాత్ తదన్యస్య జడ఼త్వాచ్చ, తస్మాదాహ పరమేశ్వరః కథం న్విదం మదృతే స్యాదితి । యదిదం దేహేన్ద్రియతదభిమానిదేవతావచ్ఛరీరజాతమస్తి తదిదం సర్వం మదృతే భోగఖామినం జీవరూపధారిణం వినా కథం ను నామ స్యాత్ తస్మాద్భోగస్వామినా మయా జీవరూపధారిణా దేహః ప్రవేష్టవ్య ఇత్యర్థః । తతః పరమాత్మా స ఇక్షత కతరేణ ప్రపద్యా ఇతి తావద్ద్వారప్రవేశమార్గౌ ద్వౌ పాదాగ్రం మూర్ద్ధా బ్రహ్మరన్ధ్రఞ్చ తయోర్మధ్యే కతరేణ కేన మార్గేణ ప్రపద్యై ప్రవిశామీత్యర్థః నను కథం న్విదమితి వాక్యేన ఆత్మనో జీవరూపేణ ప్రవేశస్య దేహేన్ద్రియాదివ్యాపారపాలనమేవ ప్రయోజనం నాన్యదితి చేన్న ఆత్మబోధస్వరూపస్య ప్రయోజనాన్తరస్య విద్యమానత్వాత్, ప్రవిష్టస్య దేహేన్ద్రియాదిప్రేరకస్య దేహేన్ద్రియాతీతస్య ప్రవేశమాత్రేణైవ మాయానుగ్రహవశాజ్జీవభావమాపన్నస్య సత్యజ్ఞానానన్తలక్షణలక్షితస్య పరమాత్మనః సమ్యగ్జ్ఞానాదభేదాధ్యవసాయేన పరమాత్మని మనోనయే జాతే ఏకమేవాద్వితీయమ్ బ్రహ్మనేహ నానాఽస్తి కిఞ్చనేత్యభేదసిద్ధిర్భవతీతి సోహమితి సర్వాత్మజ్ఞానవానిహాముత్రవ్యాపకః పరిపూర్ణో భవతీతి శాస్త్రాత్ తమేవ విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయేతి చ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాది చ। తదను స పరమేశ్వరః ఏతమేవ సీమానం విదార్య్యైతయా ద్వారా ప్రాపద్యత, ఏతమేవ మూర్ద్ని మధ్యభాగమేవ కపాలసన్ధిరూపం స్థానం విదార్య్య ఛిద్రం కృత్వా తత్తన్మార్గేణ క్రియాజ్ఞానశక్తియుక్తః సన్ దేహమధ్యం ప్రావిశత్ యస్మాద్భావనోపాధికస్య మూర్ద్ని మధ్యే ప్రవేశః తస్మాన్మూర్ద్ని జ్ఞానేన్ద్రియబాహుల్యం సమ్భావ్యతే క్రియాశక్త్యుపాధికస్య పాదాగ్రే ప్రవేశాత్ కణ్ఠాదధోభాగే కర్మేన్ద్రియబాహుల్యం ప్రాప్యతే ఏతద్విషయప్రపఞ్చస్తు బహుధా మదీయేషు గ్రన్థేషు దర్శితః ఇత్యుక్తః శిష్యః శ్రీమద్గురుపాదామ్బుజం నత్వా స్వస్వరూపం విదిత్వా సుఖమాస। ఏవమనేక శిష్యాః శ్రీగురూపదేశమహిమ్నా సర్వవిద్యాసమ్పన్నా బభూవుః।

శతైః సహస్రైః సచ్ఛిష్యైర్లక్షైః కోటిభిరేవ చ।

వ్యాప్తమాసీజ్జగదిదం శుద్ధాద్వైతపరాయణైః॥

శ్రుతిస్మృతీతిహాసాదిచోదితాచారతత్పరైః।
పఞ్చయజ్ఞపరైర్నిత్యం పఞ్చపూజావిశారదైః॥

ఆదిత్యమమ్బికాం విష్ణుం గణనాథం మహేశ్వరం।
బ్రాహ్మణః పూజయేత్పఞ్చ పఞ్చయజ్ఞపరాయణః॥

కర్మ బ్రహ్మార్పణం కుర్యాత్సర్వదేవమయః పరః।
తన్నిదిధ్యాసశక్తస్య సర్వభూతమస్య చ॥

సర్వ్వసూత్రాత్మనశ్చైవ సర్వ్వవ్యాపకతేజసః।
శుద్ధాద్వైతాత్మనస్తస్య న వహిఃపూజనం విదుః॥

న కర్మ లిప్యతే తస్మిన్ జ్ఞానవహ్న్యాత్మకేఽద్వయే॥
దేహాద్యైరవిశేషేణ దేహినో గ్రహణం నిజం।

ప్రాణినాం తదవిద్యోత్థం తావత్కర్మవిధిర్భవేత్।
కామ్యకర్మాణి సన్త్యజ్య నిత్యకర్మ సమాచరేత్॥

నిత్యేన కర్మ్మణ తృప్తః పరమేశః ప్రయఛతి।
అద్వైతం జ్ఞానమత్యుగ్రం తేన ముక్తో భవేన్నరః॥

ఇహాముత్రైకరూపత్వాన్ ప్రాణినః కర్మ్మసంక్షయే।
దేహత్యాగో విముక్తిః స్యాదితి వేదవిదో విదుః॥

న తస్య ప్రాణా ఉత్క్రామన్త్యత్రైవ సమవలీయన్త ఇతి శ్రుతేః।

అద్వైతనిరతో యత్ర స దేశః పుణ్యవర్ద్ధనః।

తద్దర్శనపరా యే తు తే ముక్తాః స్యుర్న సంశయః॥

అద్వైతనిన్దాం కుర్వన్తి యే మూఢా దుఃఖభోగినః।

తే సర్వే నరకం యాన్తి మాతృనిన్దాపరా యథా॥

ఏవమనేకప్రకారేణ బహుశిష్యాన్ ధన్యాన్ కృత్వా అష్టమే వర్షే ప్రాప్తే శ్రీమద్గోవిన్దయోగీన్ద్రస్య సదుపదేశాత్పరమహంసాశ్రమస్వీకారం కృతవన్తః శ్రీమచ్ఛఙ్కరభగవత్పాదాచార్య్యసర్వజ్ఞాః। నను బ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మచర్య్యాద్యాశ్రమచతుష్టయమస్తి తథా చ శ్రుతిః బ్రహ్మచర్య్యం సమాప్య గృహీ భవేత్ గృహీ భూత్వా వనీ భవేత్ వనీ భూత్వాఽథ ప్రవ్రజేదితి ఏతైరేవాశ్రమైరేవ యథోక్తక్రర్మ్మనుష్ఠితైర్ముక్తిర్భవత్యేవ క్రమమన్తరేణ బ్రహ్మచర్య్యాశ్రమాత్పరమహంసాశ్రమస్వీకారః కిమర్థమఙ్గీకృతో భగవద్భిరితి తచాపి కుటీచకా-ద్యాశ్రమాణ్యతిక్రమ్య పరమహంసాశ్రమస్వీకారశ్చేతి చ ప్రాప్తే బ్రూమః బ్రహ్మచర్య్యాద్యాశ్రమేషు యత్ర విరాగ ఉత్పన్నస్తదాశ్రమాదేవ ప్రవ్రజేన్న తద్యుక్తం యదీతరథా బ్రహ్మచర్య్యాదేవ ప్రవ్రజేత గృహాద్వా వనాద్వా అథ పునరవ్రతీ వా ఉత్సన్నాగ్నికో వా యదహరేవ విరజేత తదహరేవ ప్రవ్రజేదితి శ్రుతేః, కుటీచకాద్యాశ్రమాణాం పరమహంసాశ్రమాధికారివిషయత్వాభావాద్భగవద్భిః పూర్ణబ్రహ్మానుసన్ధానవిచక్షణైః భేదగన్ధరహితాన్తఃకరణైః సర్వజ్ఞైః పరమహంసాశ్రమ ఏవాఙ్గీకృత ఇతి నిరవద్యమ్॥ ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ ఆచార్య్యవిజయే అద్వైతస్వరూపకథనం నామ ప్రకరణం తృతీయమ్॥ ॥

చతుర్థం ప్రకరణం।

ద్వే రూపే వాసుదేవస్య చరఞ్చాచరమేవ చ।

చరం సన్న్యాసినాం రూపమచరం ప్రతిమాదికం॥ ఇతి

వచనవలాద్వాసుదేవరూపమాస్థాయ ప్రపఞ్చోపాస్య ఇవ వర్త్తయన్ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యాదివ్యాససూత్రాణాం వ్యాసమనోవృత్తితాత్పర్యప్ర- కాశకమద్వైతభాష్యం కుర్వ్వన్ విశ్వజిదివ దిగ్విదిగ్వర్త్తమానానామన్తరాదిజయమారభమాణః పద్మపాదహస్తామలకసమిత్పాణి- చిద్విలాసజ్ఞానకన్దవిష్ణుగుప్తశుద్ధకీర్త్తిభానుమరీచికృష్ణదర్శనవుద్ధివృద్ధివిరిఞ్చిపాదశుద్ధానన్తానన్దగిరిప్రముఖైః శిష్యవరైః సేవ్యమానః సర్వ్వజ్ఞః శ్రీశఙ్కరభగవత్పాదాచార్య్యః చిదమ్బరస్థలాత్ ప్రదక్షిణమార్గేణ శ్రీమన్మధ్యార్జునం నామ శివావిర్భూతస్థలవిశేషం ప్రాప।

మధ్యార్జ్జునేశానమదృష్టపూర్వ్వ-

విద్యాదిభిః పూజితపాదపద్మం।

బుద్ధ్యోపచారైరభజత్ పరేశం

నిధ్యాయతాం మోక్షఫలైకహేతుం॥

తత్ర కిల భగవాన్ శ్రీశఙ్కరాచార్య్యః సదాశివమేవమబ్రవీత్ స్వామిన్ మధ్యార్జ్జున సర్వోపనిషదర్థోఽసి సర్వ్వజ్ఞోఽసి యది నిగమాదీనాం తాత్పర్య్యగోచరో ద్వైతనిర్ణయః అద్వైతనిర్ణయో వా పారమార్థికః పశ్యతాం సర్వేషాం జనానాం సంశయనివృత్తిం కుర్వ్విత్యేవం ప్రార్థితో మధ్యార్జ్జునేశః లిఙ్గాగ్రాత్ సావయవరూపేణ నిష్క్రమ్య మేఘవద్గమ్భీరగిరా దక్షిణం హస్తముద్యమ్య సత్యమద్వైతమితి త్రిరుక్త్వా లిఙ్గాగ్రేణాన్తర్దధే పశ్యతాం నరాణం మహదద్భుతమాసీత్।

తద్భక్తాశ్చ తదా సమస్త-మనుజాస్తద్గ్రామదేశస్థితాః

శుద్ధాద్వైతపరాయణాః శ్రుతికథాసఞ్చోదితాచారగాః।

కృత్వా సద్గురుమేవ శఙ్కరవరం తద్బోధితప్రామ్భవ-

శ్రీమన్త్రోపజపాదుమాగణపతీశార్కాచ్యుతార్చ్చపరాః॥

ప్రాతఃస్నానవిశుద్ధాశ్చ పఞ్చయజ్ఞపరాయణాః।

నిత్యకర్మ ప్రకుర్వాణా భగవత్ప్రీతయేఽనఘాః॥

ఏవం తద్దేశస్థాన్ బ్రాహ్మణాన్ సర్వ్వానద్వైతవాదినః కృత్వా ప్రమథైః శఙ్కర ద్రవ శిష్యసమేతః సముద్రబన్ధనహేతుభూత సేతుసమీపే రామేశ్వరం నామ ప్రసిద్ధస్థలం ప్రతి జగామ।

రామేశ్వరం రామకృతప్రతిష్ఠం

కామేశ్వరీభూషితవామభాగమ్।

మహేన్ద్రనీలోజ్జ్వలదుత్కిరీటం

భీమేశ్వరం త్వామిహ పూజయామి।

ఇతి గఙ్గాజలైః శుద్ధైరర్చ్చయామాస శఙ్కరం।

శఙ్కరః పఙ్కజైః పుష్పైరన్యైర్వన్యఫలైస్తథా।

ఏవం మహాదేవమర్చ్చయిత్వా మాసద్వయం తత్ర సుఖమాస। తదానీం కిల సమాగతాః,

అద్వైతద్రోహిణః కేచిల్లిఙ్గాఙ్కితభుజద్వయాః।

కేచిత్ ఫాలే త్రిశూలఞ్చ డమరుఞ్చ భుజద్వయే॥

కేచిత్ ఫాలే లిఙ్గచిహ్నం హృది శూలం తథాఽపరే।

కేచిత్ ఫాలే భుజద్వన్ద్వే హృది నాభౌ చ లిఙ్గినః॥

ఏవం మహేశచిహ్నాని ధారయిత్వా సమాగతాః।

తేషాం భేదం క్రమాద్వక్ష్యే షడ్విధానాం పరస్పరమ్॥

భుజద్వయలిఙ్గాఙ్కధరాః శైవాః ఫాలే త్రిశూలధారిణే రౌద్రాః, భుజద్వయే డమరుధారిణ ఉగ్రాః ఫాలే లిఙ్గచిహ్నధారిణే భట్టాః, హృది త్రిశూలం శిరసి పాషాణలిఙ్గఞ్చ ధారిణే జఙ్గమాః, లలాటే భుజద్వన్ద్వే హృన్నాభిషు లిఙ్గధారిణః పాశుపతా ఇత్యుచ్యన్తే తే సర్వ్వే

శ్రీమచ్ఛఙ్కరభగవత్పాదాచార్యమిదమబ్రువన్ కింభోః సన్న్యాసిన్ తవ శివతత్త్వమశేషదోషనిరాకరణ హేతుభూతమరుచ్యమాసీత్। శివస్య జగత్కారణమూర్తేః పఞ్చభూతరూపాణి పఞ్చ లిఙ్గాని సన్తి, త్రిశూలడమరుగతతేజఉత్పన్నౌ రవిచన్ద్రౌ లిఙ్గద్వయం, ఏవం లిఙ్గాష్టకం భగవతోఽష్ట మూర్త్యయః అన్తర్లిఙ్గవహిర్లిఙ్గసంయోజనం కృత్వా చిదచిద్దైక్యారూఢబుద్ధివృత్తిః నిన్ద్యానిన్ద్యాదిద్వన్ద్వరహితః సర్వ్వం శివమయమితి శివాఙ్గధారీ సన్ పశ్యతి స ఏవ శివః తద్ధారణమాత్రేణ తన్మయః స ఏవ ముక్తః తస్య జ్ఞానమయత్వాత్ సమస్తజనైరుపాసనీయః, శివస్యైవ జగత్కారణతా నిర్వచనీయా ఏవం కిల।

ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపిఙ్గలం।

ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ నమోనమః॥

ఇత్యాదినా రుద్రస్య సర్వోత్తమత్వం ఘటతే। అస్యార్థః, ఋతమఋస్వరూపం సత్యం మహద్రూపం పరం బ్రహ్మ ఏతద్విశేషణచతుష్టయయుతం పురుషం పురీతతిమధ్యే హృదయకమలకర్ణికాయాం వహిఃప్రదేశే వ్యాపకరూపత్వేన శాయినం కృష్ణపిఙ్గలం కణ్ఠే కృష్ణవర్ణం, జటాసు పిఙ్గలవర్ణం ఊర్ధ్వరేతమూర్ధ్వముఖరేతసం విరూపాక్షం విరూపాన్యకేర్న్వవహ్నిరూపాణి త్రీణి అక్షీణి యస్య తం విశ్వరూపాయ క్షిత్యాద్యష్టమూర్తిత్వేన వ్యాపకత్వేన విశ్వరూపః తస్మై తం నమో నమ ఇతి చతుర్థీద్వితీయయోరఙ్గీకారశ్ఛాన్దసః। తథా

ద్యౌర్మూర్ధ్వానం యస్య వేదా వదన్తి

ఖంవై నాభిశ్చన్ద్రసూర్యౌ చ నేత్రే।

దిశః శ్రోత్రే వాగ్వివృతాశ్చ వేదా

ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే॥

ఇత్యస్యాయమర్థః, యథా పరమేశ్వరస్య మూర్ధ్వానం శిరః ద్యౌః ద్యులోకః, స తు మేఘమణ్డలోపరిప్రదేశాత్ బ్రహ్మాణ్డకర్పరపర్యన్తం వేదా వదన్తి ద్యౌరేవ పరమేశ్వరస్య మూర్ధ్వేత్యర్థః। తస్య నాభిః ఖం ఆకాశం వదన్తీత్యనుషఙ్గః చన్ద్రసూర్యౌ నేత్రే చకారాదగ్నిశ్చేత్యర్థః। దిశః శ్రోత్రే కర్ణావిత్యర్థః వాగ్వివృతాశ్చ వేదా యస్య వాఙ్మాత్రేణ విస్తృతా వేదాః చవర్ణేన ఇతిహాసపురాణాదికఞ్చేత్యర్థః। తం పరమాత్మానం ముముక్షురహం శరణం ప్రపద్యే శరణం యామీత్యర్థః వైశబ్దేన శరణాగతానాం మోక్షః సిద్ధో భవతి, ఏతాదృశం

శరణాగతమోక్షప్రదం, జన్మమరణరణ్యదావానలమాశ్రిత్య తదీయముద్రాచారసమ్పాదితదృఢ భక్తినిరతాః శాశ్వతే శివకే వసన్తి। కిఞ్చ, అథర్వశిఖాయాం, జగత్కారణానుచిన్తనప్రకరణే, కారణన్తు శ్రేయః సర్వైశ్వర్యసమ్పన్నః సర్వేశ్వరః శమ్భురాకాశమధ్య ఇతి శివస్య జగత్కారణతా ప్రతిపాద్యతే। అథర్వశిరసి దేవైః కస్త్వమితి ప్రశ్నే కృతే తదా పృష్టః పరమేశ్వరః సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చ నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇత్యాది, మత్తో వ్యతిరిక్తః మదన్యః కశ్చనేతి భగవదుక్తేః తస్యైవ సర్వోత్తమత్వం ఘటతే సదాత్మబ్రహ్మేతి సామాన్యశబ్దా అపి తత్పరా ఏవ తేషాం జగదుపాదానకారణపరత్వాత్ వాసుదేవో వా ఇదమగ్ర ఆసీన్న బ్రహ్మా న చ శఙ్కర ఇతి వచనస్యాయమర్థః ఇదం జగదధికృత్యాగ్రే సృష్టేః ప్రాక్తనకాలే వసత్యస్మిన్ప్రపఞ్చ ఇతి వాసః వాసశ్చాసౌ దేవశ్చ వాసుదేవః ఉకారశ్చాన్తసః మ పరమేశ్వరః, తస్య సర్వప్రపఞ్చలయకర్తృత్వాత్ స ఏక ఏవాసీత్, జగదగ్రే స ఏక ఏవ వర్తత ఇత్యర్థః, న బ్రహ్మా చతుర్ముఖః, న చ శఙ్కరో విష్ణుః, శం సుఖం జీవనం కరోతీతి వ్యుత్పత్తేః తస్య స్థితికర్తృత్వాత్ సర్వప్రాణిరక్షణోద్యోగకర్తేత్యర్థః। ప్రలయే జగదభావాజ్జగద్రక్షకాభావత్వమర్థతః సిద్ధమేవ, తయోః పరమేశ్వరేచ్ఛాజాతత్వాత్ మకారాదుకారస్య ఉకారాదకారస్య జనిదర్శనాత్।

అనాభేర్బ్రహ్మణో రూపమాగలాద్వైష్ణవం వపుః।

అశీర్షాద్రుద్రమీశానన్తదగ్రే సర్వతః శివం॥

ఇత్యాదినా నరసింహస్వరూపజ్ఞానేన శివపరతత్త్వస్య రూఢత్వాత్ పరమేశ్వరస్య కలారూపాణామేకాదశరుద్రాణాం మధ్యే శఙ్కరో విష్ణురితి ప్రసిద్ధః రుద్రాణాం శఙ్కరశ్చాస్మీతి శ్రీకృష్ణవచనగీతాదర్శనాచ్చ। శివరహస్యే రుద్రయామలే చ దుర్వాసోమునేరుపదేశకాలే మహాదేవవచనాని।

అహమేకాక్షరః కర్తా పరాత్పరతరః శివః।

సదాత్మా బ్రహ్మవిష్ణుశ్చ లోకానామాదికారణం॥

పురాణః పూర్వగః పూర్వో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠోఽహమద్వయః।

మదిచ్ఛారూపిణీ శక్తిర్జగత్సంహారకారిణీ॥

లుప్తా మయ్యేవ సా సృష్టా పునః సృష్టా మయా ఽనఘ।
సా మహత్తత్త్వముత్పాద్య త్రిగుణాఙ్కురకారణం॥

అహఙ్కారం సముత్పాద్య త్రైగుణ్యం పూర్వ్వతత్త్వతః।
గుణత్రయాత్మకాన్ కృత్వా రుద్రానేకాదశాఽవ్యయాన్॥

రాజసం సృష్టికర్త్తారం కారయామాస సాదరం।
సాత్వికాన్పాలనపరాన్ తామసాన్ప్రలయేశ్వరాన్॥

క్రమాదవర్ణాత్ సఞ్జాతానువర్ణాచ్చ మవర్ణతః।
తేషు ముఖ్యతమా బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా ఇతి త్రిధా॥

అన్యే తదనువృత్తిస్థా ఏవమేకాదశేశ్వరాః।
తేషాం విభూతయః సర్వ్వే దేవా లోకాశ్చరాచరాః॥

పృథక్ పృథఙ్నామయుతాస్తత్తత్కర్మానుసారతః।
తే సర్వ్వే ప్రలయే బ్రహ్మతేజస్యేవ లయం గతాః॥

రాజసే రక్తవర్ణే చ స తు బ్రహ్మా సమస్తభృత్।
కృష్ణే నారాయణస్యైవ తేజస్యస్తోఽభవత్పురా॥

రుద్రస్య శుక్లవర్ణే తు హ్యస్తో నారాయణః స్వయం।
స తు రుద్రః ప్రకృత్యన్తర్గతః శుక్లేన తేజసా॥

మదిచ్ఛా శుక్లవర్ణా సా మయ్యేవ విలయం గతా।

అతోఽస్మాఽనన్తః సర్వార్థవేదైరపి న గోచరః॥

వేత్తి కశ్చ న మన్మాయాం జన్మస్థితిలయావహాం।
అతో రుద్రార్చ్చనపరా రుద్రసూక్తజపాన్వితాః॥

పఞ్చాక్షరీజపపరా రుద్రాక్షాభరణైర్యుతాః।
భూతిభూషితసర్ర్వాఙ్గాః సదా ధ్యానపరాయణాః॥

ఈశ్వరం రుద్రమవ్యక్తం వ్యక్తరూపం జగల్లయే।
యేఽర్చ్చయన్తి నరశ్రేష్ఠాస్తేషాం ముక్తిః కరే స్థితా॥

అతస్త్వం భూతిరుద్రాక్షధారణం కురు సర్వదా।
కురు నిత్యం మహాదేవపూజనం భక్తిసంయుతః॥

దుర్వాససే మునీన్ద్రాయ హ్యేవముక్త్వా సదాశివః।
అన్తర్దధే తదాచారసక్తోఽభూన్మునిసత్తమః॥ ఇతి॥

అతో దుర్వాస-ఆదిభిస్తత్స్వరూపవిద్భిరుపాసితం శివతత్వాచారకథనమితి నిరవద్యం। అథర్వశిరసి, అథ పురుషో హ వై శ్రీనారాయణోఽకామయత ప్రజాః సృజేయేతి నారాయణాత్ ప్రాణో జాయతే మనః సర్వేన్ద్రియాణి చ ఖం వాయుః జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాత్ ప్రజాపతిః ప్రజాయతే రుద్రా వసవః సర్వాణి చ ఛన్దాంసి నారాయణదేవ సముత్పద్యన్తే నారాయణాత్ప్రవర్ద్దన్తే నారాయణాత్ ప్రలీయన్తే అథ పురుషో హ వై నారాయణో బ్రహ్మా నారాయణః శివశ్చ నారాయణః శక్రశ్చ నారాయణః ఊర్ద్ధ్వశ్చ నారాయణః అధశ్చ నారాయణః ఆకాశశ్చ నారాయణః అన్తర్బహిశ్చ నారాయణః నారాయణదేవేదకం సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం నిష్కలఙ్కో నిరఞ్జనో నిర్వికల్పో నిరాఖ్యాతః శుద్ధో దేవః ఏకో నారాయణః న ద్వితీయోఽస్తీత్యాదికృతోపనిషదశ్చాయమర్థః, నరో బ్రహ్మా ప్రథమజీవః సృష్టేః పూర్వమేవ జాతత్వాత్ తత్కృతా సృష్టిరితి ప్రసిద్ధేః రాజసగుణప్రధానో రుద్రః తదాదయో విష్ణురుద్రేన్ద్రాదయశ్చతుర్ద్దశలోకవాసినః ప్రాణినః

తేషాం సమూహో నారం తదేవాయనం స్థానం యస్య ఆత్మాకారేణ సర్వవ్యాపకః పరమేశ్వరః రషాభ్యాం నో ణః సమానపద ఇతి సూత్రేణ నస్య ణత్వే కృతే నారాయణ ఇతి రూపం నిష్పణం తస్యైవాంశాః సర్వే దేవాః నమో రుద్రేభ్యో యే పృథివ్యాం యేఽన్తరీక్షే యే దివి యేషామన్నం వాతోవర్షమృషభస్తేభ్యో దశ ప్రాచీ దశ దక్షిణా దశ ప్రతీచీర్దశోదీచీర్దశోర్ధ్వవాస్తేభ్యో నమస్తే నో మృడ఼యన్విత్యాదిప్రమాణాత్। నమో జ్యేష్ఠాయ చ కనిష్ఠాయ చేత్యాదినా గుణాతీతవృత్తౌ పరమేశ్వరే జ్యేష్ఠత్వమర్థతః సిద్ధం తస్య సర్వోత్పత్తికారణత్వాత్ కనిష్ఠత్వన్తు మకారవిలక్షణే ప్రకృతిజాతే రుద్రే వర్త్తతే ఉకారాకారయోస్తజ్జన్యత్వాత్ తదాత్మకత్వం సిద్ధం। యతో బ్రహ్మావిష్ణురుద్రాస్తే సంప్రసూయన్త ఇతి శ్రుతేః। కారణకార్య్యయోర్జ్యేష్ఠకనిష్ఠభావో యుక్త ఏవ। స నారాయణః అకామయత ఇఛాం కృతవాన్ కిమితి ప్రజాః సృజేయేతి తస్మాత్ ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ అజాయన్త పృథివీ కీదృశీత్యుక్తే విశ్వస్య ప్రపఞ్చస్య ధారిణీత్యర్థః। తదను నారాయణాత్ప్రాణో జాయతే మనః సర్వేన్ద్రియాణి చేతి పాఠక్రమమన్తరేణ కథమిత్యుక్తే తైత్తిరీయే। ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశః సమ్భూతః ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిరగ్నేరాపః అద్భ్యః పృథివీ పృథివ్యా ఓషధయః ఓషధీభ్యోఽన్నమన్నాత్పురుషమిత్యాది భూతసృష్టిం వినా ప్రాణాదిసృష్టేరభావాత్ ప్రాణానాం వాయురూపత్వాచ్చ ప్రాణదిసృష్టిః భూతసృష్ట్యనన్తరభావ్యేవ భవితుమర్హతి। యద్వా ప్రకృతే ర్మహాన్ మహతోఽహఙ్కారః అహఙ్కారాత్పఞ్చ తన్మాత్రాణీతి సృష్టిక్రమదర్శనాత్ అహఙ్కారాదేవ భూతోత్పత్తిర్యుక్తైవ భాతి తస్య గుణత్రయాత్మకత్వాద్భూతానామపి తథాత్వాత్। అతః సగుణాద్రుద్రాద్భూతప్రజాప్రాణమనోముఖ్యసృష్టిరుచితా, కార్య్యస్య కారణానురూపత్వాత్ కులాలాదినా ఘటాదివత్। రుద్రవిష్ణుబ్రహ్మాదిహృదయపుణ్డరీకేషు వ్యాపకరూపేణ స్థితస్యాత్మనః సకాశాత్ భూతాదిసృష్టిం కేచిదిచ్ఛన్తి। సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్ సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి ఆకాశాద్వాయురిత్యాది ఏతచ్ఛబ్దేన యో వా పరమేశ్వరః స్వయం నిర్గుణోఽపి సర్వప్రాణిబుద్ధిగుహావిహరణశీలః సన్ తస్మాత్ భూతోత్పత్తిరితి। బ్రహ్మా భృతోత్పత్త్యనన్తరం సృష్టిం కరోమీతి బహుకాలం విచార్య్య స్వాన్తర్గతమాత్మతేజః సూర్య్యకారేణ సృష్టవాన్ మన ఏవ చన్ద్రం సత్త్వమఙ్గారకం వాఙ్మయం వుధం జ్ఞానసుఖమయం గురుం శుక్రమయం శుక్రం క్లేశమయం శనిం చకార। సూర్య్యాదిగోలకాన్యపి పరమేశ్వరేణైవ ప్రతిభాన్తి।

న తత్ర సూర్య్యో భాతి న చన్ద్రతారకం

నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోఽయమగ్నిః।

తమేవభాన్తమముభాతి సర్వ్వం

తస్య భాసా సర్వ్వమిదం విభాతి। ఇతి శ్రుతేః।

తస్మాన్నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాత్ప్రజాపతిః ప్రజాపరిపాలనశీలః స్థితికర్తా విష్ణుర్జాయతే అన్యే నవ రుద్రా వసవః సర్వాణి ఛన్దాంసి ఏతాని సర్వాణి నారాయణదేవ సముత్పద్యన్తే తస్య జగత్కారణత్వాత్ తస్మాదేవ ప్రవర్ధన్తే తస్మిన్ లయే లీయన్త ఇత్యర్థః। అథ పురుషో హ వై నారాయణ ఇత్యాదినా తస్య విశ్వరూపత్వం ప్రతిపాదితం। నిష్కలఙ్కో నిరఞ్జనో నిర్వికల్పో నిరాఖ్యాతః శుద్ధో దేవః ఏకో నారాయణ ఇతి జగదతీతస్య పరమాత్మనో లక్షణమేతత్, కలఙ్కం నామ పుణ్యపాపబన్ధః తదభావాన్నిష్కలఙ్కః, అఞ్జనం అజ్ఞానం తదభావాన్నిరఞ్జనః, అయమాత్మా అన్యో వా ఆత్మేతి సంశయాభావానిర్వికల్పః, ఆఖ్యాతం నామ రూపగుణకర్మాదిస్తదభావాత్ నిరాఖ్యాతః, శుద్ధః శుక్లతేజోమయః, యచ్ఛుక్లం తద్బ్రహ్మ, కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మ ఆకాశశరీరం బ్రహ్మేతి।

అచిన్త్యమవ్యక్తమనన్తరూపం

తథారసం నిత్యమగన్ధవచ్చ యత్।

అనాద్యనన్తం మహతః పరం ధ్రువం

నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ ప్రముచ్యతే॥ ఇతి శ్రుతిభ్యః।

దివ్యత ఇతి దేవః తేజః తదన్యత్రాభావాత్ ఏకః ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ నేహ నానాస్తి కిఞ్చనేతి శ్రుతేః ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీదితి ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయోఽవతస్య ఇతి చ। స నారాయణః అద్వితీయః ప్రలయే ద్వితీయసత్తామాత్రాభావాత్ ఏక ఏవ భాతి, ఏకమేవ బ్రహ్మ విభాతి నిర్వాణమితి శ్రుతేః। మహోపనిషది। ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానో నాగ్నిషోమౌ నేమే ద్యావాపృథివీత్యాది శ్రుతేరయమర్థః, నారాయణ ఏక ఏవ ఆసీద్యదా కార్యాభావః స తు ప్రలయో న తత్ర బ్రహ్మవిష్ణుభావః ఈశానశబ్దవాచ్యో విష్ణుః కిమేతయోరభావస్య సిద్ధత్వాత్ అగ్నిషోమయోరభావః శఙ్కనీయః? నేమే ద్యావాపృథివీతి సిద్ధమేవ। ఏవం, నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం నాసోద్రజో నో వ్యోమాపరో యత్। కిమావరీవః కుహకస్య శర్మన్నమ్భః కిమాసీద్గహనం గభీరం।

న మృత్యురాసీదమృతం న తర్హి న రాత్రా అహ్న ఆసీత్ప్రకేతః॥

ఇత్యాది, ఋఙ్మన్త్రాః ఈశ్వర ఏవ జగల్లయాదీన్ ప్రతిపాదయన్తి। అస్యార్థః। అసన్ ప్రదర్శనయోగ్యభూతావాకాశవాయూ తదాది తాదృగ్వస్తు నాసీత్ తదానీం ప్రలయే న విద్యత

ఇత్యర్థః। సత్ తేజామ్బుపృథివ్యస్తదాది వస్తు చ నో ఆసీత్, రజఃకారణ పృథివ్యపి నాసీత్ వ్యోమకారణమణురూపం అపరః కారణమ్బ్వుదకవాయవః నాసుః, లిఙ్గ వ్యత్యయః ఛాన్దసః। కుహకస్య బ్రహ్మాణ్డస్య ఆవరీవః ఆవరణాని మహదహఙ్కారాది సప్త శర్మన్ బ్రహ్మాణ్డఇఞ్చ కిమాసీత్ కిఞ్చ నాసీదిత్యర్థః। తదణ్డోపరి విలసితం గహనం దుష్ప్రవిష్టం గభీరం నమిత ప్రవేశే సాన్ద్రతయా వ్యాప్తమమ్బుస్తోయం కిమాసీత్ తదపి నాస్తీత్యర్థః। మృత్యుః సర్వ్వలోకత్రాసప్రాణిప్రాణహర్తా నాసీత్।తర్హి మృత్యురహితసమయే అమృతం మృత్యునివర్త్తణహేతుభూతం అమృతమృత్యో స్తేజస్తిమిరయోరివ పరస్పరవైషమ్యదర్శనాన్ విపక్షాభావే సపక్షాభావస్య శ్రేయస్త్వాదమృతస్యాప్యభావ ఇత్యాహ అమృతం నాసీత్। కథమిత్యుక్తే ఈశ్వరవ్యతిరిక్తసర్వాభావస్య యుక్తత్వాత్ తదభావ ఉచిత ఏవేత్యర్థః రాత్ర్యహ్నోః కారణాభావాత్ కార్య్యాభావః సిద్ధ ఏవ। నను సర్వభావే ఈశ్వరస్యాప్యభావో భవతు నామ, ఏకస్మిన్ కాలే స్వత ఏవ జగదస్తం గతం భవతి, అన్యస్మిన్ కాలే పునర్నిజరూపేణోత్థితం భవతి। తథేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్ తన్నామరూపాభ్యామన్వకార్షీదితి శ్రుతేః అశోకపుష్పవికాసాదివత్కాలతః ప్రపద్యతే। జగద్బీజం తు జగత్కర్మైవ।

కర్మ్మణా జాయతే లోకః కమ్మణైవ హి లీయతే।

ఇతి జైమినిరాచార్య్యో మన్యతే। పాపకర్మ్మశీలస్య నరస్య పుణ్యయోనిసమ్భవత్వమీశ్వరేణ కథం న కృతం కర్మానుకూలం జన్మేతి చేత్ కర్మైవ స్వమార్గేణ జీవం బుద్ధ్యాదిలిఙ్గశరీరబన్ధం నయతి తస్య ఘటకత్వాఘటకత్వయోస్తుల్యసమర్థత్వాత్ అతః కర్మ్మణా జగత్యుత్పద్యమానే కిమన్తర్గతేనేశ్వరేణేతి ప్రాప్తే బ్రూమః తత్సూక్తే ఏకం సన్తం తద్బహుధా కల్పయన్తి బహుధా నానాప్రమాణైః సర్వాభావే ప్రలయే సన్తం వసన్తం పరమాత్మానమేకమద్వితీయం కల్పయన్తి వేదాః స్వయమేవ జగజ్జన్మాది కారణం బ్రహ్మ నిరుపాధికం వర్త్తత ఏవేత్యర్థః శాఖాన్తరేతైత్తిరీయే। అసన్నేవ స భవతి అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్ అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద సన్తమేనన్తతో విదురితి। బ్రహ్మ అసత్। అసత్యం అసదప్రమాణం చేద్వేద సః అసన్నేవ భవతి అసన్నాస్తికో భవతి బ్రహ్మ బృహత్త్వాత్ వ్యాపకత్వాచ్చ తథా ప్రసిద్ధం శుద్ధవుద్ధముక్తస్వరూపం బ్రహ్మ అస్తీతి వేద చేత్ వేదితుః ఫలమాహ సన్తమేనం తతో విదురితి। ఏవమీశ్వరసద్భావే ప్రమాణసహస్రస్థిత్యా తస్య మనోవాగతీతత్వేన దుఃసాధ్యత్వాత్ తదిచ్ఛాసమ్భూతమకారప్రధానసగుణరుద్రస్యోపాసనం తచ్చిన్హాఙ్కనం యుక్తమేవ। ఏవం ప్రాప్తే ప్రాహురాచార్య్యా భోః తప్తలిఙ్గాఙ్కితభుజద్వయవిద్వేషవీరనామక సత్యముక్తం భవతా ఋుతం సత్యం పరం బ్రహ్మేత్యాదయః భవదుక్తాః సర్వాః శ్రుతయః పరమేశ్వరం బ్రహ్మాంశేన సృష్టిం కుర్వాణం విష్ణవంశేన పాలనం కుర్వాణం రుద్రాంశేన లయం కుర్వాణం శుద్ధమద్వైతరూపమవ్యయమనాది బ్రహ్మ ప్రశంసన్తి తాః

భవతవ్యాఖ్యాతాః, మయాపి చ వ్యాఖ్యాతా ఏవ తాత్పర్యస్యైకరూపత్వాత్, కిఞ్చైతావన్మాత్రం విరుద్ధమప్రమాణమస్తి తప్తలిఙ్గాద్యఙ్కనన్ధారయితావ్యమితి తదసత్ ధారణవీజశ్రుత్యాదిప్రమాణాభావాత్ నిష్ప్రమాణత్వేనైవ బ్రాహ్మణోచితవేదోక్తగర్భాధానాదిసద్ధర్మ్మసంస్కృతస్య శరీరస్య నిర్మ్మలతప్తతా కథం శ్రేయఃపరమ్పరాజనికా భవిష్యతి పరన్తు ప్రత్యవాయధావ్యేవ। కథమితి ఉక్తఞ్చ బ్రహ్మయామలే।

నాభేరూర్ద్ధం సోమపాస్తు నాభ్యధస్తాదసోమపాః।

దేవాస్తిష్ఠన్తి విప్రేన్ద్రే వేదవేదాఙ్గపారగే॥

శిఖాం శిరో లలాటఞ్చ కర్ణౌ ఘ్రాణం కపోలకమ్।

జిహ్వాయాఞ్చ తథా చౌష్ఠౌ చివుకం కణ్ఠమేవ చ॥

అంశద్వయం భుజద్వన్ద్వం వాహూ హస్తయుగన్తథా।

వక్షోనాభిః కటిర్లిఙ్గం వృషణం చోరుజానుకమ్।

గుల్ఫౌ పాదౌ సమాశ్రిత్య మదాద్యాః సర్వదేవతాః।

పితర ఋషయశ్చైవ స్నానాద్యాహ్నికమిశ్రితైః।

నిత్యాదికర్మ్మభిస్తృప్తా భవామో నాత్ర సంశయః।

ఇతి బ్రహ్మారుణకేతుసమ్వాదః। శ్రుతిశ్చ। యావూతీర్వై దేవతాస్తాః సర్వా వేదవిది బ్రాహ్మణే వసన్తి తస్మాత్ తథావిధతనోర్జీవనదశాయాం కృతే తాపే దేవాః పలాయన్తే తప్తాయఃసాన్నిధ్యాన్మనుష్యా ఇవ।

తథావిధతనోరస్య తాపనాఙ్కం కరోతి యః।

ఏనం శప్త్వా పలాయన్తే దేవాః శీర్షాదివాసినః।

పతితోఽయం భవత్యేవ శుద్రవచ్చితికాష్ఠవత్।

వ్యాధిం వినా కర్మయోగ్యే విప్రాజ్ఞే చిహ్నమీక్ష్య చ।
లోకేశ్వరం భానుమీక్షేదథవా హ్రదమావిశేత్॥

ఇత్యాదిబహూని వచనాని ప్రమాణాని సన్తి। శ్రుతావపి, యోఽన్యాం దేవతాముపాస్తే అన్యోఽహమస్మీతి న స వేద యథా పశురితి। యః పురుషః స్వస్మాదన్యాం దేవతాముపాస్తే అసౌ దేవతా అన్యా సర్వజ్ఞా సచ్చిదానన్దాదిలక్షణసమ్పన్నా దేవతాద్వారా కిఞ్చిదుజ్ఞత్వా-దిగుణవిశిష్టోఽహమన్యోఽస్మీతి న స వేద స పునర్వేదజ్ఞానసమ్పన్నో న స్యాదిత్యర్థః ఉక్తార్థం దృష్టాన్తేన దృఢయతి యథా పశురితి పశోర్యథా వివేకజ్ఞానాభావః తథైవేత్యర్థః పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేన కర్మణేత్యాది-ముణ్డకోపనిషదుపదేశవశాత్ బ్రాహ్మణః కర్మచితాన్ కర్మసమ్పాదితాన్ అనిత్యాన్ లోకాన్ దృష్ట్వా నిర్వేదమాయాత్। అకృతో మోక్షః కృతేన కర్మణా నాస్తీతి తస్మాన్ మోక్షప్రాప్తయే, తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్ సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమిత్యాదినా గురుమభివ్రజేన్ అనేన సద్గురూపదేశేనైవ బ్రహ్మలక్షణభిజ్ఞః సర్వాశుభకర్మనిర్మూలనపరః సంసారార్ణవమతిక్రమ్య సర్వావస్థాస్వాత్మానం ధ్యాత్వా ముక్తో భవతి। న వహిశ్చిహ్నితప్తాఙ్గాదినా ప్రయోజనమ్, చర్మహానిమాత్రఫలమస్తి లిఙ్గినః, ముక్తిస్తు జ్ఞానతేజోనిరస్తాన్తరజ్ఞానాన్ధకారస్యైవ భవతి। కేవలం రుద్రోపాసనాయాః పుణ్యలోకప్రాప్తిరేవ ఫలం న తు ముక్తిః తస్యాస్తు జీవేశైక్యానుసన్ధానభావనాలబ్ధత్వాత్।

తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం
గుహాహితఙ్గహ్వరేష్ఠం పురాణం।
అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం
మత్వా ధీరో హర్షశోకౌ జహాతి॥ ఇతి।

నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో
న మేధయా న బహునా శ్రుతేన।
యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య-
స్తస్యైష ఆత్మా వృణుతే తనూం స్వాం॥ ఇతి।

అశరీరం శరీరేషు అనవస్థేష్వేఽవస్థితం।

మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతీతి॥

తస్మాద్గురుకటాక్షాగతశుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య అభేదకల్పతరుఫలరసపానేన తృప్తో భవేదితి శ్రీమద్భిరాచార్య్యైరేవముక్తః విద్వేషవీరనామకో లిఙ్గభృదగ్రణీరిదమాహ,

స్వామిన్ త్వమేవ శరణం మమ సర్వదాఽసి

సంసారసర్పవిషదగ్ధతనుం నయాశు।

మామద్య యుష్మదతినిర్మ్మలవేదవాక్యై-

ర్నష్టా భిదాఽస్మి శివ ఏవ జగత్పితాఽసి॥

మహాదేవార్చనఫలం గురో త్వమసి సత్తమ।

అద్వైతామృతదాతృత్వే రుద్రాద్యుత్తమోత్తమః॥

ఇతి ఆచార్య్యశిరోమణిం స్తుతిపాత్రం ముహుర్ముహుర్నత్వా తదీయచరణోదకపానం తదుక్తాచారలక్షణం శిరసా పరిగృహ్య స్వకులగ్రామదేశస్థాన్ సర్వానప్యద్వైతవృత్తినః కృత్వా శ్రీమత్పరహంసాచార్యగురుమభివాద్య సుఖమాస॥ ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ శైవమతనివర్హణం నామ చతుర్థం ప్రకరణం॥ * ॥

పఞ్చమం ప్రకరణం।

ఏవం లిఙ్గాదిధారణకారణే శివమతే నిరస్తేఽప్యరాధ్యాః కేచన పీఠార్చననిరతాః ప్రాణలిఙ్గధారిణో నిరవశేషభక్షకాః ఫాలే లిఙ్గధారిణః శుభ్రవిభూతిభూషితసర్వాఙ్గాః శిరఃకణ్ఠబాహుషు సహస్రపరిమితరుద్రాక్షమాలాభూషితాః ప్రతిపక్షచణ్డభైరవవిపక్షశూలభక్తా-గ్రగణ్యపరమతకాలానలాదయః శ్రీశఙ్కరార్య్యం దృష్ట్వా ఇదమూచుః కస్త్వం సన్న్యాసిన్ మాయావేషధారీవ సమాగత్య షడ్విధశైవాచారం సకలవేదప్రమాణం పరిత్యజ్య

విద్వేషవీరాదీన్ మతభ్రష్టాన్ కృత్వా గన్తుమాయతో భవసి ప్రతిపక్షచణ్డభైరవమారాధ్యమతపద్మభాస్కరం మాం విద్ధి, కిం శైవమతం నాస్తి।బ్రాహ్మణ్యాదుత్తమం ప్రోక్తం వైష్ణవం మునిసత్తమ। వైష్ణవాదధిక శైవమిత్యాదినా నారదం ప్రతి బ్రహ్మోక్తేః శైవమతస్య శ్రేష్ఠత్వం దర్శితం। తాదృశముత్తమోత్తమమతం పరిహృత్య బ్రాహ్మణస్య నిపతనం వృక్షాగ్రమారూఢ్ఃస్య పురుషస్యాధఃపతనమివ ప్రతిభాతి। బ్రాహ్మణ్యమూలాద్వైష్ణవమతశాఖామవలమ్బ్య। శైవాగ్రం గతచ రూఢపతనం కిమర్థం భవద్భిః కృతం। మతాధిదేవస్య రుద్రస్య పరమత్వం నాస్తీతి యద్యుచ్యతే తత్పరమత్వం నమస్తే రుద్ర మన్యవ ఇత్యాది శతరుద్రమన్త్రేషు సర్వ్వజగదుపాదానకారణమభూత్। వేదపురుషోఽపి రుద్ర ఇత్యర్థముపక్రమ్య తత్స్వరూపస్యాతిరౌద్రత్వాత్సర్వోత్తమత్వాచ్చ వేపమానశరీరః చిరం తూష్ణీం స్థిత్వా స్వాపరాధనివృత్తయే ప్రతిపదే నమస్కారపురఃసరమేవ స్తుతిమకరోత్ హే రుద్ర తే తవ మన్యవే కోపాయ చతుర్దశభువనలయహేతుభూతాయ నమః ఉత తదనన్తరం తే తవ లయహేతవే దూషవే బాణాయ నమః హే రుద్ర తే తవ ధన్వనే చాపాయ నమోఽస్తు తే వాహుభ్యాం పాశుపతపినాకధారిభ్యాం నమః ఇత్యాదిషు మన్త్రేషు ప్రతిపదే బహుధా దేవం నత్వా నివృత్తాపరాధోఽభూత్। ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇతి పురుషసూక్తమధ్యవర్త్తినా మన్త్రవరేణ ధర్మార్థకామమోక్షేషు చతుర్వ్విధపురుషార్థేషు మధ్యే మోక్షరూప పురుషార్థస్య శ్రేష్ఠత్వాత్ తస్య ఈశానః రుద్రః కర్త్తేత్యనేన శివస్య సర్వోత్తమత్వం। కిఞ్చ పురుషసూక్తస్యాధిదైవం రుద్రః తస్య ఋషిర్నారాయణః పురుషో దేవతేతి పురుషో రుద్ర ఏవ, తస్య సహస్రశీర్షత్వం సహస్రాక్షత్వం సహస్రపాత్వం సిద్ధమేవ నమః సహస్రాక్షాయ శతధన్వన ఇత్యాదిబహుశ్రుతిభ్యః।

విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతోముఖో

విశ్వతోబాహురుత విశ్వతస్పాత్

సం బాహుభ్యాం ధమతి మం పతత్రైరిత్యాదిశ్రుతేః।

ఇదమిదానీం చోద్యం।

సహస్రశీర్షం దేవం తం విశ్వాక్షం విశ్వసమ్భవం।

విశ్వం నారాయణం దేవమక్షరం పరమం పదం॥

ఇత్యాదినా సహస్రశీర్షాదిసామ్యాత్సూక్తం నారాయణపరమితి చేన్న ఉపసంహారవిరోధాత్। ఉపక్రమస్య దౌర్వ్వల్యే ఉపసంహారవశాదుపక్రమనయనస్య మీమాంసాసిద్ధత్వాత్।

ప్రథమశాఖాబ్రాహ్మణే శతపథే శ్వేతాశ్వతరోపనిషది పురుషసూక్తముక్త్వా ఉపసంహార ఏవం క్రియతే।

తతో యదుత్తరతరం తదరూపమనామయం,

య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవన్తి,

అథేతరే దుఃఖమేవాపి యన్తి।

సర్వాననశిరోగ్రీవః సర్వభూతగుహాశయః।

సర్వవ్యాపీ స భగవాన్ తస్మాత్సర్వగతః శివః॥ ఇతి।

ఏవముపక్రమోపసంహారయోరేకవాక్యతా స్యాత్ సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యనేన సర్వాననశిరోగ్రీవ ఇతి ప్రతిపాదితస్యార్థస్యానుకూలత్వాన్। తన్మధ్యే హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ తే పత్న్యౌ అహోరాత్రే పార్శ్వ ఇతి వాక్యద్వయేనాపి ప్రతిపాదితః శివ ఏవ। హ్రీః గఙ్గా లక్ష్మీః పార్వతీత్యర్థః। తత్పతిత్వం రుద్రస్య ఘటతే। ఉక్తఞ్చ స్కాన్దే।

హిమాగ్రాదపతన్మౌలౌ గఙ్గా రుద్రస్య వేగతః।

తదీయభారసమ్భ్రాన్తో హ్యవాదీత్తాం సదాశివః॥

హ్రీమతీ భవ నాత్యుచ్చైర్వర్త్త సంప్రాప్య మామిహ।

పురుషం పురుషశ్రేష్ఠం బ్రహ్మవిద్యాదికారణం॥

సా తం నత్వా మహాదేవం తదాప్రభృతి భక్తితః।

హ్రియా జటాసు మిలితా హ్రీరితి ప్రోచ్యతే బుధైః॥

రుద్రయామలే।

తస్యాఙ్కమఙ్చమారూఢా శక్తిర్మాహేశ్వరీ పరా।

మహాలక్ష్మీరితి ఖ్యాతా శ్యామా సర్వమనోహరా॥

తస్యాస్తేజఃకణాజ్జాతా లక్ష్మీవాక్కోటయః పురా।
శివతేజఃసముద్భూతా హరిబ్రహ్మాదికోటయః॥

క్రియన్తే పునరేవైతే తత్ర తత్ర లయానుగాః।

ఇతి గఙ్గాలక్ష్మీపతిత్వం శివస్యాసాధారణమిత్యవిరుద్ధం। ఉత్తరవాక్యే అహోరాత్రే పార్శ్వే అహశ్చ రాత్రిశ్చ అహోరాత్రే తస్య ద్వివచనాన్తత్వాత్ అహోరాత్రే పార్శ్వే యస్య, అహోరాత్రపార్శ్వత్వం చ రుద్రస్యైవ। దక్షిణపార్శ్వస్య శుద్ధస్పటికసఙ్కాశత్వాత్ అహోరూపపార్శ్వత్వం। వామపార్శ్వస్య దేవీభాగత్వేన శ్యామవర్ణత్వాద్రాత్రిరూపపార్శ్వత్వఞ్చ రూద్రస్యాసాధారణమేతత్।

అతః సూక్తస్య శివపరత్వేన శివస్యైవ జగత్కారణత్వాత్ సర్వాం పేక్షయా తన్మతస్య ప్రావల్యం ప్రాప్తం। అథర్వశిరసి॥ భగవతా పరమేశ్వరేణ దేవాన్ ప్రతి స్వస్య సర్వాత్మకత్వం ప్రతిపాదితం। సోఽహం నిత్యానిత్యోఽహం బ్రహ్మాహం ఉపాఙ్గః ప్రత్యఙ్గోఽహం దక్షిణఞ్చోదఞ్చోఽహమధశ్చోర్ధ్వఞ్చ దిశఞ్చ విదిశశ్చాహం పుమానపుమాన్ స్త్రియశ్చాహం గాయత్ర్యహం సావిత్ర్యాహం సరస్వత్యహం త్రిష్టుప్జగత్యనుష్టుబహం ఛన్దోఽహం గార్హపత్యోఽహం దక్షిణాగ్నిరాహవనీయోఽహం సత్యోఽహం గౌరహం గౌర్యహం జ్యేష్ఠోఽహం శ్రేష్ఠోఽహం వరిష్ఠోఽహమాపోఽహం తేజోఽహమృగ్యజుఃసామాథర్వాఙ్గిరసోఽహమక్షరమహం క్షరమహం గుహ్యోఽహం గోప్యోఽహం అరణ్యోఽహం పుష్కరమహం పవిత్రమహమగ్రఞ్చ మధ్యఞ్చ వహిశ్చ పురస్తాద్దశసు దిక్ష్వవస్థితమనవస్థితఞ్చ జ్యోతిరిత్యహమేవం సర్వే చ మామేవ మాం యో వేద సర్వాన్ వేదేత్యాది భగవతో విశ్వరూపత్వం ప్రదర్శితం వ్యాపకచైతన్యస్య రుద్రస్యైవ, రుదత్యా స్వశక్త్యా లోకాన్ ద్రావయతీతి రుద్రః బ్రహ్మాదిప్రలయకర్త్రేత్యర్థః॥ అత ఏవోక్తం శివరహస్యే।

ధ్యేయత్వే తవ సాక్షిణో మునిగణాః జ్ఞానప్రదత్వే శుకో
వన్ద్యత్వే నిగమాః స్వభక్తవిమతాక్రాన్తౌ కృతాన్తాదయః-

నిత్యత్వే భగవాన్ పితామహశిరఃసమ్భ్రఌప్తమాద్యన్తయోః

శూన్యత్వే చ వరాహహంసవపుషా పద్మాక్షపద్మాసనౌ॥

ఇత్యాదిప్రమాణైః శివస్య సర్వ్వాత్మకత్వం హరిబ్రహ్మేన్ద్రాదికర్తృత్వం ఘటతే తదుక్తానాన్తప్తలిఙ్గరుద్రవిభూత్యాదిధారణాత్ పీఠాద్యర్చ్చనయా రుద్రాధ్యాయజపేన చ సర్వ్వపాపవినిర్ముక్తః శివసాయుజ్యం ప్రాప్నోతీతి నిరవద్యం।

ఉక్తఞ్చ స్కాన్దే రుద్రప్రశంసాకాణ్డే।

స్తేయం కృత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా

సురాం పీత్వా బ్రహ్మహత్యాఞ్చ కృత్వా।

భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో

రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వపాపైః॥

కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైః శివే భక్తిః ప్రజాయతే।

బహునాఽత్ర కిముక్తేన యస్య భక్తిః శివే దృఢా।

మహాపాపోఘపాపోఘ-కోటిగ్రస్తోఽపి ముచ్యతే॥

ఇతి శివగీతాదృఢోక్తేః। పునరపి శివగీతాసు మునీన్ ప్రతి సూత ఇదమాహ।

ధర్మార్థకామమోక్షాణాం పారం యాస్యథ యేన వై।

మునయస్తత్ ప్రవక్ష్యామి వ్రతం పాశుతాభిధం॥

కృత్వా తు విరజాం దీక్షాం భూతిరుద్రాక్షధారణం।

జపంస్తు వేదసారాఖ్యం శివనామసహస్రకం।

సన్త్యజ్య తేన మర్త్యత్వం శైవీం తనుమవాస్యథ॥

తతః ప్రసన్నో భగవాన్ శఙ్కరో లోకశఙ్కరః।

భవతాం దృశ్యతామేత్య కైవల్యం వః ప్రదాస్యతీత్యాదికం॥

తత్ర విపక్షశూల ఇదమువాచ తైత్తిరీయే నారాయణోపనిషది కద్రుద్రాయ ప్రచేతసే మీఢుష్టమాయ తవసే వోత్తేమ శంతమం హృదే సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు, పురుషో వై రుద్రః సన్మహో నమో నమః విశ్వం భూతం భవనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానఞ్చ యత్, సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ఇత్యాదినా రుద్రస్య సర్వాత్మకత్వ సర్వాన్తర్యామిత్వం సర్వోత్కృష్టత్వఞ్చ ఘటతే యత్ర సదాత్మబ్రహ్మపురుష-సాధారణవచనాత్మకసూక్తాని వర్త_న్తే తాని సర్వాణి శివపరాణ్యేవ। బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మేఽస్తు సదాశివోమిత్యాదినా తస్య సర్వాధిపతిత్వనియమాత్। రుద్రాక్షనార్చ్చనాదినా ధర్మాదిపురుషార్థస్య విద్యమానత్వాత్। నచ రుద్రాక్షధారణాదికం అయుక్తమితి భ్రమితవ్యం। కైవల్యోపనిషది హరోపాసనాముపదిశతి।

హృత్పుణ్డరీకం విరజం విశుద్ధం

విచిన్త్య మధ్యే విశదం విశోకం।

అచిన్త్యమవ్యక్తమనన్తరూపం

శివం ప్రశాన్తమమృతం బ్రహ్మయోనిం॥

తదాదిమధ్యాన్తవిహీనమేకం

విభుం చిదానన్దమరూపమద్భుతం।

ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం

త్రిలోచనం నీలకణ్ఠం ప్రశాన్తం॥

ధ్యాత్వా వినిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం

సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్।

స బ్రహ్మ స శివః సేన్ద్రః సోఽక్షరః పరమః స్వరాట్।
స ఏవ విష్ణుః స ప్రాణః స కాలోఽగ్నిః స చన్ద్రమాః॥

స ఏవ సర్వ్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం।
జ్ఞాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పన్థా విముక్తయే॥

ఇత్యాదికృత్స్నోపనిషదా హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్త్తినః ఉమాసహాయస్య త్రిలోచనస్య నీలకణ్ఠస్య బ్రహ్మాదిసర్వ్వదేవమయస్య ధ్యానాదపునర్భూతయోనిం గచ్ఛన్తి, ముక్త్యనన్తరం పునర్యోనిప్రాప్తేరభావాత్। ఏవఞ్చ మహాదేవస్యోత్కృష్టత్వాత్ ఉమాసహాయాదిలక్షణశ్రితస్య లయస్వామినో రుద్రస్యైవోపాసనయా మోక్షః సిద్ధ ఇతి ఫలితార్థః శ్రుతిమన్యథాకర్త్తుమశక్యత్వాత్ ఉపాసకసా విభూత్యాదిచిహ్నం యుక్తమేవ। బ్రాహ్మణేనావశ్యం విభూతిధారణం కర్త్తవ్యమితి కాలాగ్నిరుద్రోపనిషది సమామ్నాతం, అథ కాలాగ్నిరుద్రం భగవన్తం సనత్కుమారః పప్రచ్ఛ ధేహి భగవన్ త్రిపుణ్డ్రవిధిం సత్యత్వం కిం యద్రవ్యం కిం యం స్థానం కతి ప్రమాణం కా రేఖాః కే మన్త్రాః కా శక్తిః కిం దైవతం కః కర్త్తా కిం ఫలమితి చ తం హోవాచ భగవాన్ కాలాగ్నిరుద్రో యద్ద్రవ్యం తదాగ్నేయం భస్మ సద్యోజాతాదిపఞ్చబ్రహ్మమన్త్రైః పరిగృహ్య అగ్నిరితి భస్మ ఇత్యనేనాభిమన్త్ర్య మానస్తోక ఇతి సముద్ధృత్య జలేన సంమిశ్ర్యా మానో మహాన్తమిత్యాలోడ్య త్ర్యమ్బకం త్ర్యాయుతమితి శిరోలలాటవక్షఃస్కన్ధేషు త్ర్యాయుధైః త్ర్యమ్బకేః త్రిశక్తిభిస్త్రివృత్తిస్త్రో రేఖాః ప్రకుర్వీత వ్రతమేతచ్ఛామ్భవం సర్వ్వేషు వేదేషు వేదవాదిభిరుక్తం భవతి తస్మాత్ తత్సమాచారాన్ముముక్షుః న పునర్భవాయ ధన సనత్కుమార ప్రమాణమస్య త్రిపుణ్డ్రధారణస్య త్రివిధా రేఖా ఆలలాటాదాచక్షురామూర్ధ్నో మధ్యతః యాఽస్య ప్రథమా రేఖా సా గార్హపత్యశ్చకారో రజో భూర్లోకశ్చాత్మా క్రియాశక్తిః ఋగ్వేదః ప్రాతః సవనం మహేశ్వరో దేవతేతి యాఽస్య ద్వితీయా రేఖా సా దక్షిణాగ్నిః ఋకారః సత్త్వమన్తరీక్షమన్తరాత్మేఛాశక్తిః యజుర్వ్వేదః మాధ్యం దినం సవనం సదాశివో దేవతేతి యాఽస్య తృతీయా రేఖా సాహవనీయో మకారస్తమో ద్యౌర్లోకః పరమాత్మా జ్ఞానశక్తిః సామవేదస్తృతీయం సవనం శివో దేవతేతి త్రిపుణ్డ్రం భస్మనా కరోతి యో విద్వాన్ బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో యతిర్వా స సమస్తమహాపాతకోపపాతకేభ్యః పూతో భవతి స సర్వ్వేషు తీర్థేషు స్నాతో భవతి స సర్వాన్ దేవాన్ ధ్యాతో భవతి స సర్వాన్ వేదాన్ అధీతో భవతి స సన్తతం సకలరుద్రమన్త్రజాపే భవతి స సకలభోగభుగ్దేహం త్యక్త్వా శివసాయుజ్యమాప్నోతి న స పునరావర్త్తతే న స పునరావర్త్తతే ఇతి యః శృణోత్యధీతే వా సోఽప్యేవమేవ భవతీత్యన్తం సత్యమో సత్యమిత్యుపనిషదిత్యస్యాం కృత్స్నపనిషది త్రిపుణ్డ్రస్య సర్వ్వదేవవేదకాలాత్మకత్వం

మోక్షప్రదత్వఞ్చ ప్రతిపాదితం (సుగమత్వాన్న వ్యాఖ్యాతం) అతో విభూతిధారణమహిమానం వక్తుం న శక్యతే కేనాపి, తస్మాత్ బ్రహ్మచర్యాదిభిరాశ్రమిభిః సర్వైరపి త్రిపుణ్డ్రధారణమేవావశ్యం కర్త్తవ్యం। ఏవం రుద్రాక్షలిఙ్గధారణస్యాపి ప్రమాణసద్భావోఽస్త్యేవ।

శీర్షే కణ్ఠే కర్ణయోశ్చ బాహ్వో రుద్రాక్షధారణాత్।

నీలకణ్ఠో భవేన్మర్త్యో బ్రాహ్మణశ్చేత్ పరాత్పరః॥

ఇతి అగస్త్యసంహితాయాముక్తం। అతస్తతనూర్న తదా మోక్ష అశ్నుత ఇత్యాదిప్రమాణేన తప్తతనోరేవ ఫలశ్రవణల్లిఙ్గాఙ్కనమవశ్యం కర్త్త-

హ్రియా జటాసు మిలితా హ్రీరితి ప్రోచ్యతే బుధైః॥

రుద్రయామలే।

తస్యాఙ్కమఙ్చమారూఢా శక్తిర్మాహేశ్వరీ పరా।

మహాలక్ష్మీరితి ఖ్యాతా శ్యామా సర్వమనోహరా॥

తస్యాస్తేజఃకణాజ్జాతా లక్ష్మీవాక్కోటయః పురా।

శివతేజఃసముద్భూతా హరిబ్రహ్మాదికోటయః॥

క్రియన్తే పునరేవైతే తత్ర తత్ర లయానుగాః।

ఇతి గఙ్గాలక్ష్మీపతిత్వం శివస్యాసాధారణమిత్యవిరుద్ధం। ఉత్తరవాక్యే అహోరాత్రే పార్శ్వే అహశ్చ రాత్రిశ్చ అహోరాత్రే తస్య ద్వివచనాన్తత్వాత్ అహోరాత్రే పార్శ్వే యస్య, అహోరాత్రపార్శ్వత్వం చ రుద్రస్యైవ। దక్షిణపార్శ్వస్య శుద్ధస్ఫటికసఙ్కాశత్వాత్

అఘోరూపపార్శ్వత్వం। వామపార్శ్వస్య దేవీభాగత్వేన శ్యామవర్ణత్వాద్రాత్రిరూపపార్శ్వత్వఞ్చ రూద్రస్యాసాధారణమేతత్।

అతః సూక్తస్య శివపరత్వేన శివస్యైవ జగత్కారణత్వాత్ సర్వాపేక్షయా తన్మతస్య ప్రావల్యం ప్రాప్తం। అథర్వశిరసి॥ భగవతా పరమేశ్వరేణ దేవాన్ ప్రతి స్వస్య సర్వాత్మకత్వం ప్రతిపాదితం। సోఽహం నిత్యానిత్యోఽహం బ్రహ్మాహం ఉపాఙ్గః ప్రత్యఙ్గోఽహం దక్షిణఞ్చోదఞ్చోఽహం మఘశ్చోర్ద్ధశ్చ దిశశ్చ విదిశశ్చాహం పుమానపుమాన్ స్త్రియశ్చాహం గాయత్ర్యాహం సావిత్ర్యహం సరస్వత్యహం త్రిష్టుప్జగత్యనుష్టుబహం ఛన్దోఽహం గార్హపత్యోఽహం దక్షిణాగ్నిరాహవనీయోఽహం సత్యోఽహం గౌరహం గౌర్యహం జ్యేష్ఠోఽహం శ్రేష్ఠోఽహం వరిష్ఠోఽహమాపోఽహం తేజోఽహమృగ్యజుఃసామాథర్వాఙ్గిరమోఽహమక్షరమహం క్షరమహం గుహ్యోఽహం గోప్యోఽహం అరణ్యోఽహం పుష్కరమహం పవిత్రమహమగ్రఞ్చ మధ్యఞ్చ వహిశ్చ పురస్తాద్ధశసు దిక్ష్వవస్థితమనవస్థితఞ్చ జ్యోతిరిత్యహమేవం సర్వే చ మామేవ మాం యో వేద సర్వాన్ వేదేత్యాది భగవతో విశ్వరూపత్వం ప్రదర్శితం వ్యాపకచైతన్యస్య రుద్రస్యైవ, రుదత్యా స్వశక్త్యా లోకాన్ ద్రావయతీతి రుద్రః బ్రహ్మాదిప్రలయకర్త్రేత్యర్థః॥ అత ఏవోక్తం శివరహస్యే।

ధ్యేయత్వే తవ సాక్షిణో మునిగణాః జ్ఞానప్రదత్వే శుకో

వన్ద్యత్వే నిగమాః స్వభక్తవిమతాక్రాన్తౌ కృతాన్తాదయః

నిత్యత్వే భగవాన్ పితామహశిరఃస్రగ్వృన్దమాద్యన్తయోః

శూన్యత్వే చ వరాహహంసవపుషౌ పద్మాక్షపద్మాసనౌ॥

ఇత్యాదిప్రమాణైః శివస్య సర్వాత్మకత్వం హరిత్రబ్రహ్మేన్ద్రాదికర్తృత్వం ఘటతే తద్భక్తానాన్తప్తలిఙ్గరుద్రవిభూత్యాదిధారణాత్ పీఠాద్యర్చ్చనయా రుద్రాధ్యాయజపేన చ సర్వపాపవినిర్ముక్తః శివసా యుజ్యం ప్రాప్నోతీతి నిరవద్యం।

ఉక్తఞ్చ స్కాన్దే రుద్రప్రశంసాకాణ్డే।

స్తేయం కృత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా

సురాం పీత్వా బ్రహ్మహత్యాఞ్చ కృత్వా।

భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో
రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వపాపైః॥

కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైః శివే భక్తిః ప్రజాయతే।
బహునాఽత్ర కిముక్తేన యస్య భక్తిః శివే దృఢా।
మహాపాపౌఘపాపౌఘ-కోటిగ్రస్తోఽపి ముచ్యతే॥

ఇతి శివగీతాదృఢోక్తేః। పునరపి శివగీతాసు మునీన్ ప్రతి సూత ఇదమాహ।

ధర్మార్థకామమోక్షాణాం పారం యాస్యథ యేన వై।
మునయస్తత్ ప్రవక్ష్యామి వ్రతం పాశుతాభిధం॥

కృత్వా తు విరజాం దీక్షాం భూతిరుద్రాక్షధారణం।
జపంస్తు వేదసారాఖ్యం శివనామసహస్రకం।
సన్త్యజ్య తేన మర్త్యత్వం శైవీం తనుమవాస్యథ॥

తతః ప్రసన్నో భగవాన్ శఙ్కరో లోకశఙ్కరః।
భవతాం దృశ్యతామేత్య కైవల్యం వః ప్రదాస్యతీత్యాదికం॥

తత్ర విపక్షశూల ఇదమువాచ తైత్తిరీయే నారాయణోపనిషది కద్రుద్రాయ ప్రచేతసే మీఢుష్టమాయ తవసే వోత్తేమ శంతమం హృదే సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు, పురుషో వై రుద్రః సన్మహో నమో నమః విశ్వం భూతం భవనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానఞ్చ యత్, సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ఇత్యాదినా రుద్రస్య సర్వాత్మకత్వ సర్వాన్తర్యామిత్వం సర్వోత్కృష్టత్వఞ్చ ఘటతే యత్ర సదాత్మబ్రహ్మపురుష సాధారణవచనాత్మకసూక్తాని వర్త్తన్తే తాని సర్వాణి శివపరాణ్యేవ। బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మేఽస్తు సదాశివోమిత్యాదినా తస్య సర్వాధిపతిత్వనియమాత్। రుద్రాఙ్కనార్చ్చనాదినా ధర్మాదిపురుషార్థస్య

విద్యమానత్వాత్। నచ రుద్రాక్షధారణాదికం అయుక్తమితి భ్రమితవ్యం। కైవల్యోపనిషది హరోపాసనాముపదిశతి।

హృత్పుణ్డరీకం విరజం విశుద్ధం
విచిన్త్య మధ్యే విశదం విశోకం।
అచిన్త్యమవ్యక్తమనన్తరూపం
శివం ప్రశాన్తమమృతం బ్రహ్మయోనిం॥

తదాదిమధ్యాన్తవిహీనమేకం
విభుం చిదానన్దమరూపమద్భుతం।
ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం
త్రిలోచనం నీలకణ్ఠం ప్రశాన్తం॥

ధ్యాత్వా వినిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం
సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్।

స బ్రహ్మ స శివః సేన్ద్రః సోఽక్షరః పరమః స్వరాట్।
స ఏవ విష్ణుః స ప్రాణః స కాలోఽగ్నిః స చన్ద్రమాః॥

స ఏవ సర్వ్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం।
జ్ఞాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పన్థా విముక్తయే॥

ఇత్యాదికృత్స్నస్వోపనిషదా హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్త్తినః ఉమాసహాయస్య త్రిలోచనస్య నీలకణ్ఠస్య బ్రహ్మాదిసర్వ్వదేవమయస్య ధ్యానాదపునర్భూతయోనిం గచ్ఛన్తి, ముక్త్యనన్తరం పునర్యోనిప్రాప్తేరభావాత్। ఏవఞ్చ మహాదేవస్యోత్కృష్టత్వాత్ ఉమాసహాయాదిలక్షణశ్రితస్య లయస్వామినో రుద్రస్యైవోపాసనయా మోక్షః సిద్ధ ఇతి ఫలితార్థః

శ్రుతిమన్యథాకర్తుమశక్యత్వాత్ ఉపాసకస్య విభూత్యాదిచిహ్నం యుక్తమేవ। బ్రాహ్మణేనావశ్యం విభూతిధారణం కర్త్తవ్యమితి కాలాగ్నిరుద్రోపనిషది సమామ్నాతం, అథ కాలాగ్నిరుద్రం భగవన్తం సనత్కుమారః పప్రచ్ఛ ధేహి భగవన్ త్రిపుణ్డ్రవిధిం సత్యత్వం కిం యద్ద్రవ్యం కిం యం స్థానం కతి ప్రమాణం కా రేఖాః కే మన్త్రాః కా శక్తిః కిం దైవతం కః కర్త్తా కిం ఫలమితి చ తం హోవాచ భగవాన్ కాలాగ్నిరుద్రో యద్ద్రవ్యం తదాగ్నేయం భస్మ సద్యోజాతాదిపఞ్చబ్రహ్మమన్త్రైః పరిగృహ్య అగ్నిరితి భస్మ ఇత్యనేనాభిమన్త్ర్య మానస్తోక ఇతి సముద్ధృత్య జలేన సంమిశ్ర్యా మానో మహాన్తమిత్యాలోడ్య త్ర్యమ్బకం త్ర్యయుతమితి శిరోలలాటవక్షఃస్కన్ధేషు త్ర్యయుధైః త్ర్యమ్బకేః త్రిశక్తిభిస్త్రివృత్త్రిస్రో రేఖాః ప్రకుర్వీత వ్రతమేతచ్ఛామ్భవం సర్వేషు వేదేషు వేదవాదిభిరుక్తం భవతి తస్మాత్ తత్సమాచారాన్ముముక్షుః న పునర్భవాయ ధన సనత్కుమార ప్రమాణమస్య త్రిపుణ్డ్రధారణస్య త్రివిధా రేఖా ఆలలాటాదాచక్షురామూర్ధ్నో మధ్యతః యాఽస్య ప్రథమా రేఖా సా గార్హపత్యశ్చకారో రజో భూర్లోకశ్చాత్మా క్రియాశక్తిః ఋగ్వేదః ప్రాతః సవనం మహేశ్వరో దేవతేతి యాఽస్య ద్వితీయా రేఖా సా దక్షిణాగ్నిః ఋకారః సత్త్వమన్తరీక్షమన్తరాత్మేఛాశక్తిః యజుర్వేదః మాధ్యం దినం సవనం సదాశివో దేవతేతి యాఽస్య తృతీయా రేఖా సాహవనీయో మకారస్తమో ద్యోర్లోకః పరమాత్మా జ్ఞానశక్తిః సామవేదస్తృతీయం సవనం శివో దేవతేతి త్రిపుణ్డ్రం భస్మనా కరోతి యో విద్వాన్ బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో యతిర్వా స సమస్తమహాపాతకోపపాతకేభ్యః పూతో భవతి స సర్వేషు తీర్థేషు స్నాతో భవతి స సర్వాన్ దేవాన్ ధ్యాతో భవతి స సర్వాన్ వేదాన్ అధీతో భవతి స సన్తతం సకలరుద్రమన్త్రజాపే భవతి స సకలభోగభుగ్దేహం త్యక్త్వా శివసాయుజ్యమాప్నోతి న స పునరావర్త్తతే న స పునరావర్త్తతే ఇతి యః శృణోత్యధీతే వా సోఽప్యేవమేవ భవతీత్యన్తం సత్యమోం సత్యమిత్యుపనిషదిత్యస్యాం కృత్స్నోపనిషది త్రిపుణ్డ్రస్య సర్వదేవవేదకాలాత్మకత్వం మోక్షప్రదత్వఞ్చ ప్రతిపాదితం (సుగమత్వాన్న వ్యాఖ్యాతం) అతో విభూతిధారణమహిమానం వక్తుం న శక్యతే కేనాపి, తస్మాత్ బ్రహ్మచర్యాదిభిరాశ్రమిభిః సర్వైరపి త్రిపుణ్డ్రధారణమేవావశ్యం కర్త్తవ్యం। ఏవం రుద్రాక్షలిఙ్గధారణస్యాపి ప్రమాణసద్భావోఽస్త్యేవ।

శీర్షే కణ్ఠే కర్ణయోశ్చ బాహ్వో రుద్రాక్షధారణాత్।

నీలకణ్ఠో భవేన్మర్త్యో బ్రాహ్మణశ్చేత్ పరాత్పరః॥

ఇతి అగస్త్యసంహితాయాముక్తం। అతప్తతనూర్న తదా మోక్ష అశ్నుత ఇత్యాదిప్రమాణేన తప్తతనోరేవ ఫలశ్రవణాల్లిఙ్గాఙ్కనమవశ్యం కర్త్తవ్యమితి ప్రాప్త శ్రీశఙ్కరాచార్యైరిదముచ్యతే, తప్తలిఙ్గాదిధారణం ద్విజాతిభిర్న కర్త్తవ్యమ్ ప్రమాణాభావాత్ అతప్తతనూరిత్యాదిశ్రుతేరర్థస్త్వేవదేవం వక్తవ్యం నాగ్నినా తాపో వివక్షితః కిన్తు తపసైవ

బ్రాహ్మణస్య తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదికం తాదృశేన తపసా తాపో నిర్దిష్టః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణైః కృశ ఇతి ఉక్తత్వాత్ ఆర్షవిరోధాచ్చ। తదుక్తం బృహన్నారదీయే।

లిఙ్గాఙ్కితతనుం దృష్ట్వా రాజన్ చక్రాఙ్కితన్తథా।

స్నానమేవ తదా కార్య్యమథవా సూర్య్యమీక్షయేత్॥

పతితం తప్తలిఙ్గాఢ్యం చక్రాఙ్కితమథాపి వా।

వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చ్చేత పాషణ్డాచారతత్పరమ్॥

శూద్రవత్స పరిత్యాజ్యో జీవఞ్ఛవసమాకృతిః।

తస్మై దత్తఞ్చ హవ్యఞ్చ కవ్యఞ్చాపి వృథా భవేత్॥

తద్దర్శనాత్ పరిత్యాజ్యమన్నం మన్త్రాభిమన్త్రితం।

అపి శూద్రేక్షణాద్భుఞ్జేత్ లిఙ్గచక్రాఙ్కినం వినా॥

అపి చేన్నిగమాచారరతో వేదాఙ్గతత్పరః।

లిఙ్గచక్రాఙ్కమాత్రేణ స సద్యః పతితో భవేత్॥

మార్కణ్డేయ పురాణే।

బ్రాహ్మణానాఞ్చ గాయత్ర్యాః సమ్వాదోఽభూన్మహాన్పురా।

అతస్తయాఽతిసంశప్తాః పాషణ్డాశ్చేశదేవతాః॥

వేదోక్తకర్మ్మహీనాశ్చ తాన్త్రికాచారతత్పరాః।

యూయం కలౌ భవన్త్వేవమితి తానాహ సా రుషా।
అతః కలియుగే ప్రాప్తే భవిష్యన్తి ద్విజాధమాః।
వేదార్థహీనాః పాషణ్డా లిఙ్గచక్రాదిచిహ్నితాః॥

జ్ఞానకర్మ్మపథాద్భ్రష్టాః కామక్రోధాదిపీడ◌ితాః।
దురాత్మానః సత్యధర్మ్మవర్జితాః శాపభోగినః॥

కలౌ త్రింశత్సహస్రాబ్దే పూర్ణే నష్టా భవన్తి తే॥
నిఃశేషతాం గతాః పశ్చాదద్వైతార్థానుచిన్తకాః।
సత్యధర్మ్మపరా భూయో భవిష్యన్తి న సంశయ॥ ఇతి।

తస్మాదజ్కనం న యుక్తం। భవదుక్తోపనిషత్తాత్పర్యన్తు సత్యజ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ యతో వాచో నివర్త్_న్తే అప్రాప్య మనసా సహేత్యాదినా తస్య దురారాధ్యత్వాదుమాసహయాదిధర్మసంయుతస్య రుద్రస్యైవోపాసనయాఽపి మోక్షోఽస్త్యేవ తస్య పరబ్రహ్మావతారత్వాత్ తత్ప్రీతయే విభూతిరుద్రాక్షధారణమవశ్యం కర్త్_వ్యమేవ। కిన్తు లిఙ్గత్రిశూలడమరుధారణం నిర్మూలత్వాన్నాఙ్గీకర్త్_వ్యమితి సిద్ధాన్తః।

ఏవం పరిహృతయోః శైవమతైకదేశినోః పునరన్యః శాఖాన్తరేణ ప్రత్యవతిష్ఠతే భక్తాగ్రగణ్య ఇతి। తేషామసురాణాం తిస్రః పుర ఆరున్నయస్మయ్యథ రజతాఽథ హరిణీ తా దేవా జేతుం నాశక్నువన్ తా ఉపసదైవ జిగీషం తస్మాదాహుః యశ్చైవం వేద యశ్చ నోపసదా వై మహాపురం జయన్తీతి ఇషు సంస్కృత్య అగ్నిమనీషం సోమం శల్యం విష్ణుం తేజనం తేఽబ్రువన్ క ఇమామాశిష్యతీతి రుద్ర ఇత్యబ్రువన్ రుద్రో వై క్రూరః సో స్యత్వితి సోఽబ్రవీత్ వరం వృణే అహమేవ పశూనామధిపతిరసానీతి తస్మాద్రుద్రః పశూనామధిపతిస్తాం రుద్రో వాసృజస తిస్రః పురః క్రూరః త్రిభ్యో లోకేభ్యోఽసురాన్ ప్రాణుదత యదుపసద ఉపమద్యన్తే భ్రాతృవ్యపరాణుత్త్యై నాన్యామాహుతిం పురస్తాజ్జుహూయాదితి। పురా రాక్షసానాం మధ్యే తిస్రః పుర ఆసన్ అయోమయం రజతమయం హిరణ్మయఞ్చ పురనామకాన్ త్రీన్ రాక్షసాన్ జేతుం దేవా అప్యసమర్థా బభూవుః, తత స్తే దేవా ఇషుం సంస్కుర్వ్వన్తః కల్పయామాసుః త్రిదేవాత్మికామిషుం సంస్కుర్వ్వన్తః మూలే అగ్నిదేవాత్మికాం మధ్యే చన్ద్రదేవాత్మికాం అగ్రే విష్ణుదేవాత్మికామిత్యర్థః, తత స్తే దేవా అబ్రువన్ క ఇమామాశిష్యతి క ఏనాన్ధారయతి యతో

అగ్నీషోమవిష్ణుతేజఃకూటాత్మకత్వేనాత్యన్తభారత్వాత్ జగల్లయతేజోరూపత్వాచ్చ। ఏతాదృక్ పురుషః స్వ హస్తేన ధృత్వా కో వా ప్రయునక్తీతి విచార్య్య రుద్ర ఇత్యేవమబ్రువన్ యతో రుద్రః క్రూరః కిల వై అత ఏనాం ధర్తు్ం స ఏవ సమర్థః, యతో రుద్రస్యాగ్న్యాదితేజః సర్వ్వం స్వకీయమేతత్।కథమిత్యుక్తే తావదగ్నిచన్ద్రౌ భగవతో నేత్రే విష్ణుస్తు తదీయదేహాత్సాత్త్వికాంశాత్సమ్భూతః అతః స్వతేజస్తస్య భారో న భవతీతి రుద్రం ప్రార్థయామాసుః। సోఽబ్రవీద్వరం వృణే భవద్భ్యః బ్రహ్మాదిభ్యో వరమిచ్ఛామీత్యర్థః కిమితి అహమేవ పశూనామధిపతిః ప్రధాన ఇతి, ఏవం రుద్రేణోక్తా అబ్రువన్ తస్మాద్రుద్రః పశూనామధిపతిః ప్రధాన ఇతి రుద్రేణోక్తా అబ్రువన్ తస్మాత్ రుద్రః పశూనామధిపతిరితి వయం బ్రహ్మాదయః సర్వ్వే దేవాః పశవః అస్మాకం త్వమేక ఏవ పతిరిత్యుక్త్వా తదీయలిఙ్గత్రిశూలాదిచిహ్నాని సర్వ్వే ధారయామాసుః। పశూనాం బ్రహ్మాదీనాం పతిః స్వామీ పశుపతిః తస్మై నమో నమ ఇతి నమకేఽపి ప్రతిపాదితత్వాత్। తస్మాత్ బ్రహ్మనారాయణాదిభిః సర్వైరుపాస్యః స్వామీత్యర్థః। అతః సర్వ్వే దేవా లిఙ్గత్రిశూలముద్రాధారిణః విభూతిరుద్రాక్షలఙ్కృతదేహినః శుద్ధస్ఫటికాక్షమాలికాబద్ధకరాః పఞ్చాక్షరీమన్త్రరాజోచ్చారణచలదధరౌష్ఠాః ఈషన్నమ్రశిరస్కాః పరమేశ్వరపాదారవిన్దయుగలం నిజకిరీటైరర్చ్చయన్తః భక్తాగ్రగణ్యా బభూవుః। అతో నిజలిఙ్గత్రిశూలవిభూతిరుద్రాక్షధారణపరాన్ బ్రహ్మాదీన్ ప్రమథోత్కృష్టభక్తాన్దృష్ట్వా తద్రక్షణాయ పురశిక్షణాయ చ మేరుగిరిం ధనుః జ్యామహిరాజం భూమిం రథం చన్ద్రసూర్య్యాత్మకం చక్రద్వయం వేదానశ్వాన్ బ్రహ్మాణం సారథిఞ్చ కృత్వా వన్ద్యాదిభిరివ దేవైః సంస్తూయమానః పరమేశ్వరః (ఇత్యాది పుష్పదన్తోక్తప్రకారేణ) తామిషుమసృజత పురోపరి ముమోచ మేషః పురాణి ఛిత్వా మృత్యుఞ్జయస్య నిషఙ్గాన్తరం ప్రాప తస్మాత్ పురహరస్య లిఙ్గాదిచిహ్నాని దేవైరపి ధృతాని తేషాం ముఖ్యతయా శివభక్తత్వాత్ పశుత్వాచ్చ పశుపతిచిహ్నధారణం యుక్తమేవ లోకే సేవ్యసేవకయోస్తథాదర్శనాచ్చ తస్మాత్ శివభక్తైరస్మాభిశ్చ తదఙ్కధారణమవశ్యమఙ్గీకర్త్వ్యమేవేతి ప్రాప్తే ఆహురాచార్య్యాః, త్రిపురసంహారకాలే రుద్రభక్తానామపి దేవానాం లిఙ్గాద్యఙ్కనమనుపపన్నం కుతస్తథావిధప్రమాణభావాత్ నారదాదిమునిషు చ విభూతిరుద్రాక్షస్ఫటికధారణే విద్యమానేఽపి లిఙ్గాఙ్కనాభావ ఏవ, తస్మాదేవ మున్యాదిషు కదాఽపి తప్తత్రిశూలలిఙ్గాదిచిహ్నం న విద్యతే "శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహి" ఇతి కైవల్యోపనిషద్వచనాలిఙ్గాద్యఙ్కనస్య జ్ఞానాఙ్గత్వాభావాత్। నాన్యః పన్థా విద్యతే అయనాయ ఇతి మనసైవే దమవాప్తవ్యమిత్యాదిశ్రుతేశ్చ మోక్షస్య జ్ఞానసాధ్యత్వముపపన్నం తస్మాన్నిర్మలాన్తఃకరణప్రాప్తస్య మోక్షస్య వహిస్తాపేన ప్రయోజనాభావాత తప్తలిఙ్గాదేర్నిన్దాదర్శనాచ్చ లిఙ్గాఙ్కనమయుక్తమేవేతి సిద్ధం। భవన్మతేఽపి దేవాగ్రగణ్యస్య శివస్య చ అంశాంశిభావత్వేన తత్రాపి తదఙ్కనం వ్యర్థమేవ తయోర్భేదాభావాత్, యది రాజాఙ్కనం భృత్యస్యేత్యుక్తం తదప్యసత్యం రాజ్ఞః ఏకఛత్రాదిచిహ్నం వర్త్తతే తద్భృత్యస్య నాస్త్యేవ। త్రిశూలాద్యాయుధవిశేషం దేవో బిభర్త్తి భక్తేనాపి తథాయుధధారణం కర్త్తవ్యమితి కిల భవద్భిరుక్తం తథా చేదయోమయం త్రిశూలాదికం ధారయతాం భారమాత్రమేవ

ప్రయోజనం నత్వన్యత్ నాస్త్యేవ తథావిధకార్యకారణతాయాం। కిఞ్చ నీలకణ్ఠభుజగభూషణాదిచిహ్నం దేవస్యాస్తి తదపి ధారయ వృశ్చికాదివిషమాత్రేణ మ్రియమాణస్య మర్త్యస్య న కాలకూటభక్షణే శక్తిరస్తి రజ్జుదర్శనేన సర్పభ్రాన్త్యా పలాయమానస్య భుజగభూషణతా కథం యుజ్యతే। తస్మాత్ పామరబుద్ధిం విహాయ లిఙ్గాద్యఙ్కనం పరిత్యజ్య వేదోక్తకర్మసమర్పణం భగవతి కృత్వా జీవేశయోరైక్యాంశసన్ధానం కుర్వన్ వర్తయన్ దృఢే తజ్జ్ఞానే జన్మమరణప్రవాహకారణమూలాజ్ఞాననివృత్తౌ జాతాయాం లిఙ్గశరీరభఙ్గద్వారా ముక్తో భవసీతి పరమాజ్ఞాపితః భక్తాగ్రగణ్యస్తదనుసారిణశ్చ పరమతకాలానలాదయః పరమగురుం శ్రీశఙ్కరాచార్యం నత్వా స్వవన్ధుపుత్రమిత్రాదిభిః సహ త్యక్తలిఙ్గాఙ్కాః సమ్యగుపదిష్టశుద్ధాద్వైతవాదినో బభూవుః। ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ శివమతైకదేశనివర్హణం నామ పఞ్చమం ప్రకరణం॥ * ॥

షష్ఠం ప్రకరణం।

తస్మాదనన్తశయనం (౧) నామ భగవదర్చామూర్తిసన్నిహితప్రదేశం సంప్రాప్తః తద్దేవదర్శనం కృత్వా నిజశిష్యైర్మాసపర్యన్తమాస తత్ర

భక్తా భాగవతాశ్చైవ వైష్ణవాః పాఞ్చరాత్రిణః।

వైఖానసాః కర్మహీనాః షడ్విధా వైష్ణవా మతాః॥

క్రియాజ్ఞానవిభేదేన త ఏవ ద్వాదశాభవన్।

తానాహ శఙ్కరాచార్యః కిం వో లక్షణముచ్యతాం॥

ఆదౌ భక్తా ఇదమూచుః। స్వామిన్ వాసుదేవః పరమపురుషః సర్వదా జగదవనపరః సర్వజ్ఞః సర్వదేవకారణః స ఏవ రామకృష్ణాద్యవతారవిభేదేన భూభారం నివర్తయితుం శిష్టావనమశిష్టసంహారం చ కుర్వన్ పుణ్యస్థలేషు నిజావిర్భూతమూర్తిప్రతిష్ఠామాచకార। మూఢా వయం కిల తదీయపాదపఙ్కజసేవయా విగతపాపాస్తల్లోకవాసం ప్రాప్స్యామ ఇతి నిశ్చయబుద్ధ్యా కేణ్డిన్యమునేః ప్రసన్నో విష్ణురనన్తనామ్నా కిలాద్యైవ వర్తతే,

తదీయచరణమేవనమనుదినం కృత్వా తోర్ధప్రసాదాదిభిస్తృప్తిమేత్య గోపురప్రాకారాదిషు సమ్మార్జనప్రోక్షణాదికం కుర్వ్వన్తః సన్తో వసామః।

అజ్కేన రహితానేతాన్ స్మార్త్తవంశసముద్భవాన్।

ఊర్ద్ధ్వపుణ్డ్రపరాన్ భక్తాననన్తాజ్ఞిద్వయే నయేత్॥

స్నానమూలమిదం బ్రాహ్మ్యమిత్యాద్యాహ్నికచోదితా॥

నిత్యకర్మ్మణ్యప్రామాణ్యమివ ప్రతిఫలతి వః కిమప్రామాణ్యమితి యతివర్య్య మదీయాచారో ద్వివిధః జ్ఞానక్రియాభేదాత్। జ్ఞానినో వయం విష్ణు శర్మ్మాదయః పరే కర్మ్మఠాః బ్రహ్మగుప్తాదయః శ్రీమదనన్తభక్తాః అత్రైవ వర్త్తన్త ఇతి విష్ణుశర్మ్మవచనం నిశమ్య శఙ్కరాచార్య్యస్తమపృచ్ఛత్ భవత్ప్రముఖా జ్ఞానినః కిల జ్ఞానస్య కిం వా లక్షణం తేన ఫలమపి కిమిత్యుక్తే విష్ణుశర్మ్మాహ, శ్రీమదనన్తభగవత్పాదకమలమేవ శరణమితి తూష్ణీమవస్థితిరేవ జ్ఞానం తదనుజ్ఞాం వినా తృణచలనమపి న భవతీతి, తమాచార్య్యోఽబ్రవీత్ మూఢ విష్ణుశర్మ్మన్।

"జన్మనా జాయతే శూద్రః కర్మ్మణా జాయతే ద్విజః।"

ఇత్యాశ్రమధర్మ్మానుకూలం కర్మ సర్వ్వేషామలఙ్ఘ్యం తస్యైవ తపఃశబ్దవాచ్యత్వాత్, సన్న్యాసినామపి విహితంం కర్మ కర్త్తవ్యమేవ "కర్మ్మహీనే తు పాతిత్యమితి దర్శనాత్ "అహరహః సన్ధ్యాముపాసీత, ఉదిత సూర్య్యే ప్రాతర్జుహోతి, ఉద్యన్తమస్తం యన్తమాదిత్యమభిధ్యాయన్ కుర్వన్ బ్రాహ్మణో విద్వాన్ సకలం భద్రశ్నుతేఽసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి బ్రహ్మైవ సద్బ్రహ్మాప్యేతి య ఏవం వేద" ఇతి చ సర్వ్వే వేదా బ్రాహ్మణేచితం నిత్యకర్మ్మ ప్రశంసన్తి శ్రౌతస్మార్త్తాదికం యతః కర్మ్మార్థమేవ శ్రుతిప్రవృత్తిః, అతః సర్వ్వైరాశ్రమిభిః వేదోక్తం కర్మ్మ అవశ్యం కర్త్తవ్యమేవ।

జీవన్ కర్మ్మపరిత్యాగం యః కరోతి నరాధమః।

స మూఢ్ో నరకం యాతి యావదాభూతసంప్లవం॥

ఇతి మనువచనదర్శనాత్ దేవార్చ్చనజ్ఞానభితాచర్య్యాదికం కర్మ యతీనాఞ్చ విద్యత ఏవ। శౌచాచమన స్నానస్నానసన్ధ్యావన్దనజపాగ్ని హెూత్రస్వాధ్య.
యమాధ్యాహ్నికదేవాతిథిపూజాదికం కర్మ వానప్రస్థగృహస్థయోస్తుల్యమేవ, వనస్థస్యేయాన కిల విశేషః, తపో నానశనాత్పరమితి, బ్రహ్మచారిణస్తు
స్నానసన్ధ్యాస్వాధ్యాయేశ్వరపూజాగురుకులవాసాదికం కర్మ ఉచితం అతః స్వకర్మ్మభ్రష్టానాం భవతాం బ్రాహ్మణ్యహానిప్రసక్తిః స్యాత్। కిఞ్చ జ్ఞానమార్గవర్త్తినో వయమితి భవద్భిరుక్తం తత్రాప్యధికారో నాస్త్యేవ యద్యస్తి బర్హి సదసల్లక్షణం బ్రహ్మనాక్షీవిభేదనం చిత్పరామర్శభావం షట్చక్రమార్గం దర్శయధ్వం, ఏవమాచార్యేణోక్తే విష్ణుశర్మ్మాదయః ఇదమూచుః, యతినాథ అయ కర్మ్మ జ్ఞానం చోభయమేవాస్మాభిర్వ్విదితం త్రికాలమనన్తదేవపాదదర్శనం వినా న కిఞ్చిదితి, తద్వచః శ్రుత్వా సమ్భూతాశ్చర్య్యః శ్రీశఙ్కరాచార్య్యం ఇదమాహ, విష్ణుశర్మ్మన్ కతిపయైరబ్దైరేవం స్థితిః। స త్వాహ, మత్సదృశః సప్తమః పురుషః తత్పితా కిఞ్చిత్కర్మ్మశీల ఇతి బాల్యే మయా శ్రుతం। తన్నిశమ్య కోపాశ్చర్య్యభయాత్మకమానసః సకలగురురాహ హేబ్రాత్య సకల ధర్మ్మవహిష్కృత దూరాద్గచ్ఛేతి త్వత్సంసర్గేణాస్మాకం దోషో భవేదితి విణుశర్మ్మాణమవాదీన్। స తు క్లేశపూరితమానసః సగణః సమస్తాపరాధం క్షమస్వేతి దణ్డవత్ప్రణమ్య సమ్పుటితకరద్వయః స్థాణువత్సమాతిష్ఠత। విష్ణుశర్మ్మాభిధమేనం శరణాగతం దుర్మాగ్గాద్రక్షామో వయమితిర్ధియా సగణస్య తస్య ప్రాయశ్చిత్తకరణే హస్తామలకాదీన్నిజశిష్యానాజ్ఞాపయామాస। తే విష్ణుశర్మ్మప్రముఖానాం
స్నానబ్రహ్మదణ్డసమర్పణముణ్డనసహస్రఘటస్నానశతప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రప్రాచ్యోదీచ్యాఙ్గగో దానభూశయన-గోగర్భజనననజాతకర్మ్మ నామకరణచౌలోపనయనవివాహప్రముఖకర్మాణి యథావిధి సమాచరన్త। విష్ణుశర్మ్మదయోఽపి విహితబ్రాహ్మణానుష్ఠానతత్పరాః శ్రీపరమగురుమిదమ్చుః। స్వామిన్ భవత్కృపయా బ్రాహ్మణ్యసిద్ధిరాసీత్। మోక్షసిద్ధిః కేనోపాయేన నో భవిష్యతీతి జల్పన్తం విష్ణుశర్మ్మాణమిదమబ్రవీత్।

బ్రాహ్మణాచారదేవాః స్యురీశో విష్ణుర్దినేశ్వరః।

ఉమా గణపతిశ్చైవ తేషాం పూజాపరా నరాః॥

బ్రహ్మార్పణధియా కామాన్ పరిత్యజ్యాచరన్తి తే।

ఏవం కృతే నిత్యకర్మ్మణ్యమలే మనసి ప్రభో॥

జీవస్య చ భిదాభావో భవత్యేవ న సంశయః।

మూలాజ్ఞానస్య తత్తస్య నివృత్తిర్జ్ఞానకారణం॥

తేన భగ్నే లిఙ్గదేహే ముక్తిర్భవతి నాన్యథా।
ఇత్యాదిష్టో విష్ణు శర్మా౽ దణ్డవత్ప్రణిపత్య తం॥

సగణః కారయామాస నిత్యకర్మ౽ గురుం స్మరన్।
స్మార్తా_చారపరిశ్రాన్తః పఞ్చపూజావిశారదః॥

త్రిపుణ్డ్రం భస్మనా కుర్వ్వన్ చన్దనేన చ సువ్రతః।
స్నాత్వా మృత్తికయా చోర్ధ్వపుణ్డ్రం కుర్వ్వన్ ప్రయత్నతః॥

ఏవం నిరాకృతేషు విష్ణుశర్మాదిభక్తేషు తదన్యే కర్మాశ్రితభక్తాః బ్రహ్మగుప్తాదయః సమాగత్య మునీన్ద్రమిదమూచుః। స్వామిన్ స్మార్త_మార్గేణ స్నానాదికర్మ కుర్వ్వన్తో వయమపి కర్మఫలం భగవత్పాదార్పణం కృత్వా నివసామః ఇతి బ్రహ్మగుప్తకృష్ణదాసకమలాభక్తాదిభిర్విజ్ఞాపితః శ్రీశఙ్కరాచార్య్యః తాన్ ప్రహసన్నిదమువాచ ఇతః పరం పఞ్చపూజాఫలపరిలబ్ధచిత్తశుద్ధయః శుద్ధాద్వైతవిద్యావైశద్యనిరాకృతమాయారచితభేదవాసనాః యూయం స్వాత్మానన్దానుభవత్యక్తలిఙ్గశరీరాః సచ్చిదానన్దైక్యఫలమనుభవిష్యథేతి గురువాక్యం శ్రుత్వా నత్వా స్వస్థా బభూవుః। ఏవం భక్తమతే నిరాకృతే భాగవతమతావలమ్బీ కశ్చిద్విప్రదేవః ప్రత్యవతిష్ఠతే మన్త్రవర్ణాత్।

సర్వవేదేషు యత్పుణ్యం సర్వతీర్థేషు యత్ఫలమ్।
తత్ఫలం సమవాప్నోతి స్తుత్వా దేవం జనార్ద్దనమ్॥

అనేన మన్త్రేణ జగత్పతిస్తోత్రమాత్రేణైవ వేదపారాయణతీర్థయాత్రాదిపరిలబ్ధఫలస్య సత్త్వాత్। శ్రియఃపతికీర్త_నమనుదినమాచరన్ వసామి 'కలౌ సంకీర్త్య కేశవం' ఇతి వచనాన్ ముక్తిః కరస్థైవ తస్మాన్మన్మతస్య నిగమోక్తత్వాత్ ప్రామాణ్యం స్మృత్యాచారానుకూలలక్షణత్వాత్ స్మార్త_ం స్నానాదిసత్కర్మ తద్యుక్తోఽపి భగవత్సమ్బన్ధిభాగవతః శ్రియఃపతికటాక్షాదహమభవం నస్మిన్విచారః కర్త_వ్యః సువర్ణస్య

పరిమలప్రాప్తిరివ సద్బ్రాహ్మణస్య విష్ణుస్తుతిః కిల, తస్మాత్ శ్రీమన్నారాయణభక్త్యా చోర్ధ్వపుణ్డ్రశఙ్ఖచక్రగదాపద్మాదిచిహ్నితస్తులసోమాలికాద్వగలః సార్వకాలికముచ్చైః నితరాం స్తౌమి నారాయణమేవ శరణమితి వదన్తమాచార్యోఽబ్రవీత్, భాగవత భవన్మతమసమఞ్జసం విరోధసద్భావాత్ కథం చక్రాద్యఙ్కనస్య నిన్దాదర్శనాత్। కిఞ్చ భగవతో మూర్త్తిశ్చతుర్ధా భవతి పరవ్యూహ విభవార్చాభేదాత్। పరమూర్త్తేః స్వరూపాభావాలిఙ్గాభావః ఆకాశ శరీరం బ్రహ్మేతి యచ్చుక్తం తద్బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ స్వం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతిభ్యః, తద్రూపం వక్తుం వేదా అపి అసమర్థా ఏవ యతో వాచో నివర్త్తన్తో అప్రాప్య మనసా సహేత్యాది శ్రుతిభ్యః అతో మనోవాగ్వృత్త్యగోచరం బ్రహ్మేత్యర్థః, తదేవ పరమూర్త్తిః। వ్యూహమూర్త్తిర్విరాట్ చతుర్ద్దశలోకాత్మకః తస్య బ్రహ్మాణ్డకర్పరపర్యన్తమాకాశః శిరః, చన్ద్రసూర్య్యౌ నేత్రే, ప్రాగాదిదిశః శ్రోత్రే, అన్తరీక్షలోకో ఘ్రాణం, మేరుః పృష్ఠవంశః, శిఖరత్రయం భుజకణ్ఠాః, ప్రత్యన్తపర్వతాః పృష్ఠపార్శ్వవక్షాంసి, ఉపపర్వతాః శాల్మల్యాదీని, సముద్రా రక్తం, లతా స్నాయూని తృణవృక్షాః రోమాణి భూమిః కుక్షిః, ద్వీపా వలయః, భూరేఖా రోమరాజిః, భృమధ్యప్రదేశో వస్తిః, శేషః శిశ్నం, దిగ్దన్తిపఙ్క్తిర్నితమ్బోరుభాగః, అతలాదిసప్తకం కటిపాదాన్తరాలః, కుర్మః పాదౌ, ఏవం వర్త్తమానస్య విరాడ్దేహస్యాఙ్కేన తప్తముద్రాధారణం సమర్థశ్చేత్కురు। శీర్షాదిపాదపర్య్యన్తం చిహ్నేన కేనచిదయోమయేన దృఢ-తప్తేన శరీరమఙ్కయ దేహనాశాత్పరం వైష్ణవసిద్ధిర్భవిష్యతి। విభవమూర్త్తయః మత్స్యాద్యాః చేతనే మత్స్యాద్యవతారాత్మకే నారాయణే విద్యమానే అచేతనయోః శఙ్ఖచక్రయోశ్చిహ్నం కిమర్థం కర్త్తవ్యం। చేతనపరిత్యాగే అచేతనపరిగ్రహణే మానాభావాద్దోషబాహుల్యస్య బృహన్నారదీయే ఉక్తత్వాచ్చ। అరే లోహమయే ఆయుధరూపే శఙ్ఖచక్రగదాపద్మసహితే విహాయ లోహమయాన్యేవ మత్స్యాద్యాకారాణి కృత్వా తైరేవ చిహ్నధారణం కురు తేన చర్మక్లేశమాత్రం ఫలమస్తి। తథా కృతం చేత్ ప్రాణాన స్థీయన్త ఇతి ఇతి తు చక్రాది లోహమయం కృత్వా విష్ణుమేవ హస్తాభ్యాం ధారయ బాహుభారమాత్రం ఫలమస్తి। అర్చామూర్త్తీనాం శిలామయత్వాత్ తద్రూపేణ తప్తేన బాఽఙ్కయ। తస్మాన్మూఢ భగవచ్చిహ్నధారణం కర్త్తవ్యమితి పాషణ్డబుద్ధిం త్యక్త్వా స్వకర్మ నిత్యాది యథాశక్త్యా కృత్వా తత్ఫలసమర్పణం భగవత్యేవ విధాయ శుద్ధాద్వైతవాదినం గురుమాశ్రిత్య తదుపదేశవశాద్వినష్టకర్మబన్ధః ముక్తో భవిష్యసి। కిఞ్చ స్తుతిమాత్రేణైవ ముక్తిః కరస్థితేతి భవద్భిరుక్తం తదత్యన్తాసమ్బద్ధం బ్రహ్మణో వాగతీతత్వేన స్తుతేర్వ్యాగ్రూపత్వేన ముక్తిః సుతరామయుక్తైవ జ్ఞానం వినా ముక్తిర్నాస్త్యేవ నాన్యః పన్థా విద్యతే అయనాయేతి నిషేధదర్శనాత్। యద్వాచాఽనభ్యుదితం యేన వాగభ్యుద్యతే తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే యన్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనోమతం తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసత ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః బ్రహ్మణో వాఙ్మనోవృత్త్యతీతత్వాత్ ఈదృక్ స్వరూపం బ్రహ్మేతి వక్తుమశక్యత్వాత్ తదీయధ్యానాదికం సర్వదా అనుపపన్నం। జన్మాన్తర సహస్రాభ్యాసపరిపక్వబుద్ధేః కస్యచిత్ గురూపదేశవశాత్ అవగత-బ్రహ్మతత్వస్య ముక్తిర్భవతి। ఆశ్చర్య్యో వక్తా కుశలోఽస్య లబ్ధా హ్యాశ్చర్య్యో జ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః, న నరేణావరేణ

ప్రోక్త ఏష ను సువిజ్ఞేయో బహుధా చిన్త్యమాన ఇత్యాది కఠశ్రుతిభ్యః। బ్రహ్మావోధస్యసాధ్యత్వాత్ బ్రాహ్మణేన కర్మ్మనిష్ఠావతా భవితవ్యం తదనుష్ఠానేన చిత్తశుద్ధౌ జాతాయాం బహుజన్మతపఃఫలాదావిర్భూతబ్రహ్మస్వరూపప్రపన్నః సన్ ముక్తో భవతి। ఉక్తఞ్చ భగవద్గీతాసు।

బహూనాం జన్మనామన్తే జ్ఞానవాన్ మాం ప్రపద్యత। ఇతి

వాసుదేవః సర్వ్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః। ఇతి।

యత్ర బ్రహ్మణి ప్రపఞ్చదృష్టిర్జీయతే తదనన్తరజ్ఞానేన నేదం జగత్ కిన్త్వాత్మైవ జాయతే తదా స ఏవాహం భేదాభావో భవత్యేవ, స ఏవ ముక్తిరితి। ఏవముపదేశం కుర్వ్వన్తం పరమగురుం శ్రీశఙ్కరాచార్య్యం విప్రదేవః సమ్యగభివాద్య స్వామిన్ మదీయమతేనాలం తస్య ముక్తిజనకత్వాభావాత్ తావద్భవత్పాదదర్శనం మమ సుకృతశతేనైవాభూత్। అతః సదుపదేశేన మాం కృతార్థం కుర్వ్వితి నమస్కార పురఃసరం విజ్ఞాపితః శ్రీపరమగురురిదమవాదీత్ భో విప్రదేవ చిహ్నాఙ్కనాదికం పరిత్యజ్య యథాకాలోచితం నిత్యకర్మ్మ కుర్వ్వన్ సదహం బ్రహ్మాస్మీతి భావయ, సిద్ధాయాం భావనాయాం ముక్తో భవసీతి॥
ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతో భాగవతమతనివర్హణం నామ షష్ఠం ప్రకరణమ్॥

సప్తమం ప్రకరణం।

ఏవం భక్తభాగవతమతయోః పునరన్యో వైష్ణవః శార్ఙ్గపాణిరితి ప్రత్యవతిష్ఠతే మన్త్రవర్ణాత్।

యముక్త్వా ముచ్యతే యోగీ జన్మసంసారబన్ధనాత్।

ఓం నమో నారాయణాయేతి మన్త్రోపాసకః స ఆహ। భగవద్భక్తేన వైకుణ్ఠలోకవాసార్థమవశ్యం శఙ్ఖచక్రాద్యఙ్కనం కర్త్తవ్యం। నారాయణముద్రాదిధరః నారాయణాష్టాచర్య్యచ్చారణమాత్రేణైవ జన్మసంసారబన్ధనాద్విముక్తః వైకుణ్ఠభవనం

గమిష్యతి, శఙ్ఖచక్రాద్యఙ్కితగాత్రః వైష్ణవోత్తమ ఇతి తాదృగ్విధాస్తల్లోకవాసినో ముక్తా ఇతి ప్రసిద్ధేః। తదుక్తం పురాణాదౌ।

యే బాహుమూలపరిచిహ్నితశఙ్ఖచక్రా

యే కణ్ఠలగ్నతులసీనలినాక్షమాలాః।

యే వా లలాటఫలకే లసదూర్ధ్వపుణ్డ్రా-

స్తే వైష్ణవా భువనమాశు పవిత్రయన్తి॥ ఇతి

శఙ్ఖచక్రాద్యఙ్కనస్య పురాణపఠితత్వాదవశ్యం కర్త్తవ్యమేవ భగవచ్చిహ్నత్వాత్। ఏవం ప్రాప్తే ఆహురాచార్య్యాః। మూఢ్ః తప్తశఙ్ఖచక్రధారణం పరిహర్త్తవ్య కస్మాత్ తద్బోధకశ్రుత్యభావాత్। అతప్తతనూర్న తదామో అశ్రుత ఇతి శ్రుతిస్తత్ర ప్రమాణనితిచేన్న। తపస్తప్తతనురేవ బ్రహ్మబోధస్యాన్యత్ర దర్శనాత్। భృగుః బ్రహ్మబోధార్థం పితరం వరుణమాసాద్య యథోచితం నత్వా బ్రహ్మోపదేశం కుర్వియుక్తే తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞాసస్వ తపో బ్రహ్మేతి కిల వరుణేనోక్తం। తపఃశబ్దార్థస్తు మహాపాతకధ్వంసహేతుభూతకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః ఆశ్రమవిహితకర్మ్మానుష్ఠానం వా సకలవేదవచనవిదితస్య సాక్షిచైతన్యస్య సర్వ్వదేవమయస్య ధ్యానం వా। భవిష్యతి।

ఏకో దేవః సర్వ్వభూతేషు గూఢః

సర్వ్వవ్యాపీ సర్వ్వభూతాన్తరాత్మా।

కార్య్యాధ్యక్షః సర్వ్వభూతాధివాసః

సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ। ఇతి।

అతః పరమాత్మనో రూపగుణకర్మ్మభావాచ్చ తత్స్వరూపజ్ఞానేనైవ ముక్తిదర్శనాత్ తపోమూలమేవ బ్రహ్మజ్ఞానమితి ప్రాప్తం తస్మాత్ చక్రాదిచిహ్నస్యానవకాశః కార్య్యమూర్త్తేర్విష్ణోశ్చక్రాద్యాయుధస్య విద్యమానత్వాత్। తచ్చిహ్నధారణేన తన్మన్త్రజపేన చ వైకుణ్ఠప్రాప్తిరితి కిలోక్తం నహి తదపి రమణీయం మేర్వ్వగశృఙ్గేషు త్రిషు వర్త్తమానేషు పశ్చిమశృఙ్గే రుద్రలోకః మధ్యశఙ్గే బ్రహ్మలోకః ప్రాక్శృఙ్గే విష్ణులోకః తేషాం బ్రహ్మవమానలయాత్మకత్వాత్ తత్రప్రాప్తిరనర్థైవ। తద్వారా చక్రాదిధారణస్య నిరర్థకత్వం ప్రాప్తం। బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి బ్రహ్మవిద ఏవ నిశ్రేయమప్రాప్తేః తదన్యతః క్షీణే పుణ్యే

మర్త్యలోకం విశన్తీతి సంసారప్రాప్తికరమేవేతి సిద్ధం పురాణేషు బృహన్నారదీయాదిషు తప్తచక్రలిఙ్గనిషేధదర్శనాత్ కర్మ్మవాహ్యస్య బ్రాహ్మణవ్యతిరిక్తస్య తచ్చిహ్నమతు తస్యాప్యగ్రజశుశ్రూషయైవ ముక్తిదర్శనాదప్రయోజకత్వం చక్రాద్యఙ్కనస్య ప్రాప్తం। విష్ణుచిహ్నధారణేన విష్ణుసమోఽహం భవిష్యామీతి ఫలధియా చేదఙ్కధారణమాత్రేణైవ విష్ణుత్వప్రాప్తిః శూద్రస్య శిఖాయజ్ఞోపవీతధారణమాత్రేణ బ్రాహ్మణ్యప్రాప్తిరివ భాతి 'బ్రహ్మభావనయైవ బ్రహ్మత్వప్రాప్తేః బ్రహ్మవిద బ్రహ్మైవ భవతీతి శ్రుతేః। కిఞ్చ ఓ అత్తా। చరాచరగ్రహణాదిత్యస్యాధికరణసూత్రస్య విషయవాక్యమేతత్। యస్య బ్రహ్మ చ చత్రఞ్చోభే భవత ఓదనం మృత్యుర్యస్యోపసేచనం క ఇత్థాన్వేద యత్ర స ఇతి అస్మిన్నధికరణే మయా భాష్యే సిద్ధాన్త ఏవం కృతః, అత్తా పరమాత్మా కస్మాత్ చరాచరగ్రహణాత్ యస్య చ బ్రహ్మక్షత్రాద్యుపలక్షితం జగత్ చరాచరం ఓదనమన్నం మృత్యుః సర్వ్వప్రాణిప్రాణహర్తా ఉపసేచనం ఉపదంశః ఇత్థం కో వా వేద యత్ర యస్మిన్ జన్మనీత్యర్థః। వేదితుః ఫలమాహ స ఏవ పరమాత్మైవ భవతీతి తస్మాత్ బ్రహ్మప్రాప్తిః నిరుపాధికబ్రహ్మవేదనేనైవ భవతి। సర్వ్వేషాం దేవానామాత్మైకాయనమితి వృహదారణ్యకశ్రుతేః। సర్వ్వదేవస్వరూపోపాసనమా మన ఏవేతి చేన్న। కథం కర్మ్మాతీతవృత్తేరీశ్వరస్య కర్మ్మగోచరత్వం బ్రహ్మలయే దేవానాం పృథక్స్వరూపాభావాత కారణైక్యం సిద్ధమేవ। అతః ఏకాయనం ముఖ్యస్థానం। స్రష్టుర్మాయాన్తర్గతస్య వచనం బహు స్యాం ప్రజాయేయేత్యనేన సర్వ్వదేవమయత్వం ప్రాప్త దేవానాం తదంశసమ్భూతత్వాత్। అతో యస్య దేవస్య ఉపాసనామవిచ్ఛిన్నాం కరోతి తల్లోకప్రాప్తిమాత్రమేవ ఫలం సమధిగచ్ఛతి పుణ్యలయే పునర్మర్త్యలోకప్రాప్తేః। తదనన్తరప్రతిపత్తౌ రంహతి సమ్పరిష్వక్తప్రశ్ననిరూపణాభ్యామిత్యస్మిన్నధికరణే జీవస్య తృణజలౌకాన్యాయేన పరలోకగమనముక్త్వా తత్ర స్వకర్మసమ్పాదితఫలమనుభూయ కిఞ్చిదవశిష్టే నిజకర్మణి పునర్మర్త్యలోకప్రాప్తయే పఞ్చాగ్నివిద్యామాశ్రయతి జీవః। స తు ద్యుపర్జన్యపృథివీపురుషయోషిత్సు శ్రద్ధామోమవృష్ట్యమ్బురేతోరూపాః పఞ్చాహుతీరవలమ్బ్య పురుషాకారో భవతీతి అతః సంసారమార్గాత్ దృఢతరజ్ఞానేన వినా తప్తచక్రాదిధారణేన నష్టో భవతీతి అనృతవాద ఏవ, సర్వ్వస్య మాయారూపత్వాత్ అమాయికసదనుసన్ధానేనైవ తన్నివృత్తిః। అతః సర్వ్వజ్ఞనిత్యశుబుద్ధముక్తస్వరూపం సత్యజ్ఞానమనన్తమణుమహత్త్వాదిలక్షణలక్షితం బ్రహ్మాస్మీత్యనుసన్ధానం సదా కురు। తదనుసన్ధానేన భేదగన్ధే నిరస్తే జీవస్య పరమత్వమేవ, ఉక్తఞ్చ శివగీతాసు।

శివః శివోఽహమస్మీతి వాదినం యఞ్చ కఞ్చన।

ఆత్మనా సహ తాదాత్మ్యభాగినం కురుతే భృశం। ఇతి॥

ఏవముపదిష్టః శార్ఙ్గపాణివైష్ణవః శ్రీశఙ్కరాచార్యం పరమగురుం నత్వా స్వామిన్ భవదుపదేశేన కృతార్థోఽస్మి। ఇతః పరం శుద్ధాద్వైతవృత్త్యా సోఽహంభావనాపరిలబ్ధఫలనిరస్తభిదాశఙ్కయాం నిశ్చయేన వర్త్తేఽహమితి దణ్డవన్నామ। ఆచార్యాస్త్వం ముక్తో భవేత్యవాదీత్। తదనన్తరం నిరస్తచిహ్నః స్మార్త్తాచారపరిశ్రాన్తగాత్రః పఞ్చపూజానైపుణ్యతృప్తసకలదేవదత్తవరః స్వకులగ్రామదేశస్థానశేషానేవమాచకార। ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ వైష్ణవమతనివర్హణం నామ ప్రకరణం సప్తమమ్॥

అష్టమం ప్రకరణం।

ఏవం పరిహృతే వైష్ణవమతే పునరన్యః పాఞ్చరాత్రాగమదీక్షితః ప్రత్యవతిష్ఠతే। స తు శ్రీశఙ్కరాచార్యమిదమాహ। స్వామిన్ భవానత్రాగత్య భక్తభాగవతవైష్ణవమతనిరసనం కృత్వా వర్త్తసే తే 'వైష్ణవాః కిము జాతిమాత్రోపజీవినః పుణ్డ్రాదిధారణమాత్రేణ తద్దీక్షాః తన్మతం భవతా నిరస్తమేవ ఇదానీమశేషవిష్ణువిదీక్షాకారణం పాఞ్చరాత్రం పరమవైష్ణవమతమహమవలమ్బ్య చిరాదనన్తదేవపాదకమలారాధనం కుర్వ్వన్ భగవత్ప్రియోఽభవం। పాఞ్చరాత్రాగమస్య నిన్దాం కర్త్తుమసమర్థ ఏవ ఈశ్వరోఽపి అతః భగవదర్చ్చామూర్త్తిప్రతిష్ఠాదికమపి తదనుష్ఠానమూలకత్వాత్ కర్త్తవ్యం। తస్మాత్ బ్రాహ్మణైః సర్వ్వైరపి పాఞ్చరాత్రాగమాచార ఏవ కార్య్య ఇతి ప్రాప్తే ఆచార్యైరిదముచ్యతే। భో వైష్ణవ సమీచీనముక్తం భవతా విచార్య్యమాణే వేదావిరుద్ధత్వమాగమేఽస్తి చేత్ తదుక్తాచారః పరిగ్రాహ్యో భవతి యది విరుద్ధస్తదా స ఏవాచారః పరిత్యాజ్యో భవతి। ప్రథమం విష్ణుసమ్బన్ధో వైష్ణవః విష్ణ్వేకదేవతానిరత ఇత్యర్థః। తాదృగ్విధస్య వైష్ణవస్య విష్ణుమన్త్రశతోపదేశేనాపి న బ్రాహ్మణ్యభావః స్యాత్।

కిన్తు గాయత్ర్యుపదేశేనైవ బ్రాహ్మణ్యసిద్ధిర్భవతీతి। అతో మన్త్రాన్తరపరిగ్రహస్య దుర్న్నివార్య్యత్వాత్ బ్రాహ్మణ్యానుగ్రహాయ గాయత్ర్యఙ్గీకారః కర్త్తవ్య ఆసీత్ గాయత్ర్యఙ్గీకారోఽపి మాఽభూదితి యద్యుచ్యతే తర్హి గాయత్ర్యభావే పతిత ఏవ స్యాత్। తస్మాన్మన్త్రాన్తరసద్భావాత్ వైష్ణవత్వహానిః స్యాత్। కిఞ్చైవమేవ రవిరగ్నిశ్చ సేవనీయః తయోరపి బ్రాహ్మణకర్మాధారత్వాత్ తస్మాదపరిహార్య్యేషు దేవతాన్తరేషు సద్భావాత్ తత్పరిత్యాగే బ్రాహ్మణ్యవిచ్ఛిత్తిదర్శనాత్ వైష్ణవమతమనృతతరమిత్యుక్తే స త్వబ్రవీత్। భవదుక్తమసమఞ్జసం కథం గాయత్ర్యా అపి విష్ణుశక్తిత్వాత్। తదపి కథం శఙ్ఖచక్రధారణస్య విద్యమానత్వాద్యత్రం యత్ర విష్ణు చిహ్నధారణత్వం యుజ్యతే తత్ర తత్ర తద్రూపత్వం

ప్రాప్యతే ఇతి తర్హి రుద్రశక్తిరేవేతి వక్తవ్యా, కథం పఞ్చవదనేన్దుశేఖరత్వాద్యుపమానాద్రుద్రస్య ప్రాగాదిముఖసద్భావో యథా తథైవ గాయత్ర్యా అపి చన్ద్రముకుటత్వం రుద్రస్యాసాధారణో ధర్మః। తద్వదస్యాశ్చేత్యతః గాయత్రీ రుద్రశక్తిరేవేత్యవిరుద్ధం। కిఞ్చ శరీరాపేక్షయా ఆయుధానాం భిన్నత్వాత్ పఞ్చవక్త్రసద్భావాన్ రుద్రశక్తిరస్తు వా న వేతి సన్దేహలేశాభావాత్ పరమేశ్వర్యేవ గాయత్రీతి నిరవద్యం। స్వామిన్ గాయత్రీశబ్దార్థస్తు న పరమేశ్వరీం రుద్రశక్తిం వక్తి కిన్తు సవితుర్దేవస్య వరేణ్యం శ్రేష్ఠ భర్గః తేజః ధీమహీత్యాదినా సూర్యతేజఃప్రాధాన్యాత్ తన్మణ్డలాలయస్య నారాయణస్యైవేయ శక్తిరితి రోచతే తస్యా బహురూపసద్భావాత్ పఞ్చముఖాదికమవిరుద్ధం। నను అష్టమూర్తే్తః పరమేశ్వరస్యైవ శక్తిరీదృశీ కథం సూర్యస్య తన్మూర్తి్తత్వాత్ అతో రుద్రమూర్తి్తప్రతిపాదితా గాయత్రీ విష్ణుశక్తిరితి వక్తుం నార్హసి గాయత్రీహృదయే గాయత్ర్యుత్పత్తిప్రకారోఽపి నితరాం ప్రతిపాదితస్తద్వారా ప్రణవాత్ వ్యాహృత్యుత్ప్రత్పత్తిః వ్యాహృతీభ్యః గాయత్ర్యుత్పత్తిః గాయత్ర్యాః సావిత్ర్యుత్పత్తిః సావిత్ర్యాః సరస్వత్యుత్యత్తిః సరస్వత్యా వేదోత్పత్తిః వేదేభ్యః బ్రహ్మోత్పత్తిః బ్రహ్మణే లోకోత్పత్తిః ఏవం స్థితే ప్రకృతికార్యే కిం చిన్త్యం। ఏతత్సర్వస్యాపి ప్రణ్వజన్యత్వం సిద్ధం భవతి। ప్రణవస్య తు ఓమిత్యేతదగ్రే అజాయతేతి జన్యత్వం దర్శయతి శ్రుతిః। ప్రణవం ప్రథమం పరమేశ్వరాదజాయతేతి భాష్యేఽప్యుక్తం। పరస్తాదాత్మన ఏవ ప్రణవోత్పత్తిః సిద్ధైవ।

యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాన్తే చ ప్రతిష్ఠితః।

తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరః స మహేశ్వరః॥ ఇతి।

నారాయణోపనిషద్వచనాన్మహేశ్వరస్య జగత్కారణత్వాచ్చ। తస్మాదేవ గాయత్రీ జాతా జగదుత్పత్తిహేతవే। స్వమాయాప్రవిష్టస్య తస్య పఞ్చవక్త్రచన్ద్రముకుటవిశేషణస్య శక్తిరేవ గాయత్రీతి సమాధానం బృహదారణ్యకే అన్తర్యామిబ్రాహ్మణే, య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నాదిత్యాదన్తరో యమాదిత్యో న వేద యస్యాదిత్యః శరీరం య ఆదిత్యమన్తరో యమయత్యేష త అన్తర్యమ్యమృత ఇతి। యస్య పరమాత్మనః ఆదిత్యః శరీరం భవతి అష్టమూర్త్యన్తఃపాతిత్వేనాదిత్యః శివస్య శరీరమేవ। ఏవఞ్చాదిత్యశరీరస్య ఈశానస్య తేజోరూపా గాయత్రీ తస్యాః పఞ్చవక్త్ర చన్ద్రచూడత్వాద్యుపపన్నం। అతః చక్రస్యాయుధవిశేషత్వాత రుద్రస్యాప్యుపపన్నమేవ। తస్మాద్దేవతాన్తరత్వాన్నైవ గాయత్ర్యుపాసనీయా వైష్ణవేన। తథైవాగ్నిరపి పరిత్యాజ్యః తస్య రుద్రత్వాత్ అష్టమూర్త్యన్తఃపాతిత్వాత్ యో రుద్రో అగ్నౌ యోఽస్మయ ఓషధిషు యో రుద్రో విశ్వా భువనా వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమోఽస్త్వితి శ్రుతేః। రవిస్త్వీశానమూర్తి్తరితి ప్రతిపాదిత ఏవ। తస్మాత్ గాయత్ర్యాఽగ్న్యుపాసనం వైష్ణవః కర్తు్తం నార్హసి త్వం। ఏవం బ్రాహ్మణ్యనివృత్తావపి జాతాయాం వైష్ణవోఽస్మీతి యద్యుచ్యేత తర్హి ప్రారబ్ధస్యాతివిచిత్రత్వాత్ కో వా భవాన్నాస్మాకన్తదుపయోగః జాతిభ్రంశస్యామర్యాదకత్వాత్ జ్ఞానమతవత్ భక్తాదిషు

నానామతావలమ్బినాం నియమాతిక్రమవృత్తిమతాం యథా జాతిభ్రంశస్తథైవేత్యర్థః। తస్మాద్ జ్ఞానే జాతే సంసారనివృత్తరేవ ఫలం లభ్యతే నిత్యసంసారిణామస్మాకం జ్ఞానమతమితి వదతాం జాత్యాశ్రమవిహితకర్మ్మభ్రష్టానాం కిము వక్తవ్యం తద్వదిత్యర్థః। నిత్యనైమిత్తికకర్మ్మపరిత్యాగే జ్ఞానమతావలమ్బః తదన్యత్రానియమాన్నితమ్బినీపరిసేవనే కస్య మతస్యావలమ్బో వాస్మాభిర్వేదితవ్యః శ్రుతిస్మృత్యుక్తనియమచ్ఛేదినాం జ్ఞానకర్మ్మమార్గద్వయభ్రష్టానాం మతం కిమస్తీతి। ఉక్తఞ్చ।

జీవన్ కర్మ్మపరిత్యాగం యః కరోతి నరాధమః।

స మూఢ్ో నరకే శేతే యావదాభూతసంప్లవం॥ ఇత్యాదినా।

ఏవం వైష్ణవమతస్య దౌర్వ్వల్యే ప్రాప్తే మాధవాఖ్యో వైష్ణవ ఇదమాహ। స్వామిన్పాఞ్చరాత్రాగమే తప్తశఙ్ఖచక్రే ద్విభుజే ధార్య్యే తేన పరమం లోకం యాతీతి సమ్యగాగమదీక్షితస్య ఫలం ప్రతిపాదితం। వైష్ణవస్యాప్రామాణ్యే ఆగమస్య సుతరామప్రామాణ్యప్రవృత్తిః స్యాత్। తస్మాద్వైష్ణవమతమవశ్యమఙ్గీకర్త్తవ్యమిత్యత్రోచ్యతే। ఆగమోక్తతప్తశఙ్ఖచక్రధారణమయుక్తం వేదవిరుద్ధత్వాత్ బ్రహ్మాద్యుత్పత్తేః పూర్వ్వభావినో వేదస్య విరుద్ధత్వే ప్రోచ్యమానే మహానేవ దోషః ప్రసజ్యేత తద్విరుద్ధాచారే తదేవ సుర్య్యప్రణీతాగమవిరుద్ధతాపి తథైవేతి చేన్న ఆగమేతిహాసపురాణోక్తాచారస్తు వేదానుకూలవృత్త్యా గ్రాహ్యాః, అగ్రాహ్య ఏవ తత్రప్రతికూలాః। ఉక్తఞ్చ

అతీన్ద్రియార్థవిజ్ఞానే ప్రమాణం శ్రుతిరేవ హి।

శ్రుత్యుక్తాచారతో గ్రాహ్యో హ్యాగమానాం ప్రసజ్యతా॥ ఇతి।

అతః సర్వ్వస్యాపి వాఙ్మయస్య నిగమమూలత్వేన తద్విరుద్ధత్వేన వైష్ణవస్యాగ్రాహ్యత్వం ప్రసక్తం భవతి అతః పరిత్యక్తచక్రాదిచిహ్నః త్వమద్య ప్రతిహతం బ్రాహ్మణాచారం నిర్వర్త్తయ యథాశక్తికర్మ్మాచరణేనాపి ప్రత్యవాయాభావాత్। శ్రేయాన్ స్వధర్మ్మో విగుణః పరధర్మ్మాత్ స్వనుష్ఠితాదిత్యుక్తేః। తస్మాత్ బ్రాహ్మణస్య యథోక్తకర్మ్మాచరణమేవ తపః। తేన తపసా యస్తప్తతనుర్భవతి స ఏవ తప్తతనుః తస్య అతప్తతనోః పురుషస్య తదామ తద్ధామేత్యర్థః। తస్య భగవతో ధామ తేజః అశ్నుతే న వినా విద్యత ఇత్యర్థః। జ్ఞానమృతే మోక్షో న భవతి తస్య మనోనైర్మల్యమూలం నిర్మలేన మనసా సంసారకారణస్య భేదస్య నివృత్తేః। తతః పరమహమస్మి బ్రహ్మేతి మహావాక్యస్య నిష్పన్నత్వాత్ పరం మోక్షమాప్నోతి ఇతి సిద్ధాన్తః।

సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని।

సమ్పశ్యన్ బ్రహ్మ పరమం యాతి నాన్యేన హేతునా॥ ఇతి శ్రుతేః।

ఏవం భావనయా తత్సత్యజ్ఞానానన్తలక్షణలక్షితం బ్రహ్మ త్వమసి నతు పాఞ్చరాత్రాగమదీక్షితో మాధవః।

యః పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహత్।

సూక్ష్మాత్ సూక్ష్మతరం నిత్యం తత్త్వమేవ త్వమేవ తత్॥ ఇతి శ్రుతేః॥

తస్మాత్ మాయాకల్పితచక్రాద్యఙ్కనాదికం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవృత్త్యా జీవేశైక్యం కురు ముక్తో భవసీతి బోధితః త్యక్తచిహ్నః పరివర్జితాగమాచారః సన్మార్గగామీ మాధవః స్వకులగ్రామదేశవాసిభిః సహ శుద్ధాద్వైతవృత్తిం ప్రాప్య స్నానసన్ధ్యాగ్ని హోత్రస్వాధ్యాయవైశ్వదేవాతిథిపూజాపరాయణః సర్వజగద్రూపేణావగతం బ్రహ్మేతి ధ్యాత్వా తథైవాహమస్మీతి ముక్తోఽభవత్। ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ పాఞ్చరాత్రాగమనివర్హణం నామాష్టమం ప్రకరణం॥

నవమం ప్రకరణం।

ఏవం పరిహృతేషు భక్తభాగవతవైష్ణవపాఞ్చరాత్రిషు పునరన్యో వైఖానసమతాచారః వ్యాస ఇతి ప్రత్యవతిష్ఠతే మన్త్రవర్ణత్ స్వామిన్ భవతా నిరస్తాః భక్తాదయః చత్వారః తజ్జ్ఞానమార్గవర్తినశ్చ ఇదానీమహమాగతోఽస్మి వ్యామదాసః వైఖానసమతాచారాగ్రణీః న చ బ్రహ్మాపి మత్పక్షం నివారయితుం కుశలః మదీయమతేశస్య నారాయణస్య సర్వోత్కృష్టత్వాత్ శఙ్ఖచక్రాద్యఙ్కితాఙ్గరోరుపదిష్టోఽహం విష్ణుః సర్వోత్తమ ఇతి అస్మన్మతస్య శ్రుతిరూఢ్ఃత్వఞ్చేతి తథా మన్త్రశ్చ। తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యన్తి సూరయః దివీవ చక్షురాతతం। తద్విప్రాసో విపన్యవో జాగృవాంససమ్మిన్ధతే। అస్యార్థః। సూరయః విద్వాంసః విష్ణోః నారాయణస్య తత్ప్రసిద్ధం పరమ పదం ఉత్కృష్టం స్థానం

వైకుణ్ఠాఖ్యం సదా సార్వ్వకాలికం పశ్యన్తి తథావిధస్థానం కదా వయం ప్రాప్స్యామ ఇతి పశ్యన్తీత్యర్థః తత్పదం కిమ్బిధం దివి ద్యులోకే ఆతతం విస్తృతం చక్షురివ వర్త్తమానం చక్షుషోఽధిదైవతం సూర్య్య వ ప్రకాశమానమిత్యర్థః విప్రాసః బ్రాహ్మణ విగతం పన్యం పాపం యేషాం తే విపన్యవః జాగృవాంసః విగతనిద్రాః నిద్రాలస్యాదినిన్ద్యగుణరహితా ఇత్యర్థః విష్ణోః నారాయణస్య పరమం సర్వ్వాపేక్షయా పూజ్యం పదం స్థానం యద్వర్త్తతే తత్ సమిన్ధతే ధ్యాయన్తీత్యర్థః। తస్మాత్ సర్వ్వదేవస్థానాపేక్షయా విష్ణుపదస్య శ్రేష్ఠత్వాత్। అనేన హి నారాయణస్య సర్వ్వోత్తమత్వం సిద్ధమేవ। నారాయణద్బ్రహ్మా జాయతే రుద్రా వసవ ఇత్యాదినా నారాయణోపనిషదుక్తప్రకారేణ సర్వ్వదేవకారణత్వం నారాయణే ఘటతే। అన్తర్బహిశ్చ తత్ సర్వ్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థిత ఇత్యాదినా నారాయణ ఏవం పరం బ్రహ్మ నరాణాం సమూహో నారం తత్రాయనం స్థానం యస్య నారాయణః రేఫాత్పర నకారస్య ణత్వవిధానాత్ సర్వ్వప్రాణిబుద్ధిగుహానివాసాచ్చుద్ధచైతన్యమిత్యర్థః। తస్మాన్నారాయణభక్తానాం తదఙ్కధారణముచితమేవ। వైఖానసో విష్ణుభక్తో విరచితోర్ద్ధ్వపుణ్డ్రః శఙ్ఖచక్రాభ్యాం పవిత్రగాత్ర ఇతి। అతః శఙ్ఖచక్రోర్ద్ధ్వపుణ్డ్రాద్యఙ్కితః విష్ణు భక్త ఇతి ప్రాప్తే అత్రోచ్యతే। భో వ్యాసదాస భవదుక్తమన్త్రద్వయే విష్ణులోకస్య తేజోరూపత్వం విద్వత్ప్రార్థ్యత్వం ప్రదర్శితం। మాయాతీతస్య పరమాత్మనః సకాశాత్ అజా గుణత్రయమయీ కిల అజాయత తతః మహత్తత్త్వం తస్మాదహఙ్కారస్త్రిగుణ ఉత్పన్నః। విష్ణుపురాణే।

వైకారికస్తామసశ్చ భూతాదిశ్చైవ రాజసః।

త్రివిధోఽయమహఙ్కారో మహత్తత్త్వాదజాయత॥

ఇతి వచనబలాత్ తస్య బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకత్వం ప్రాప్తం। తే సృష్టిస్థితిలయకర్త్తారః తస్మాత్ పాలనకర్త్తా విష్ణురిత్యుచ్యతే। వ్యాపకస్య పాలనత్వేనైవ సిద్ధే సర్వ్వభూతవహిరన్తః స్థితత్వేన నారాయణ ఇతి నామ తస్య ప్రాప్తం। అతః పాలనకర్త్తుర్వ్విష్ణోః పదం స్థానం సదా పశ్యన్తి సూరయ ఇత్యుక్తే కా వాస్మాకం హానిః। పాలనకర్త్తా వా పరబ్రహ్మ వా విష్ణుర్బ్భవతు న చాస్మాకం తత్ క్లేశః సర్వ్వేషాం దేవానామాత్మైకాయనమితి బృహదారణ్యకశ్రుతేః పరబ్రహ్మణః సర్వ్వదేవమయత్వాత్ తస్మాదోఙ్కార ఉత్పన్నో గుణత్రయసమాకృతిరితి। స మాయాయతన ఏవ। ఉత్పన్నస్య ప్రణవస్యార్ణాః అకారోకారమకారాః పరో విన్దుః తస్మాత్ మకారః తస్మాదుకారః తస్మాదకార ఇతి ప్రవృత్తిక్రమః నివృత్తిక్రమస్తు అకార ఉకారే లీయతే ఉకారస్తు మకారే మకారో విన్దౌ విన్దురజాయాం సా పరబ్రహ్మణి ఇతి వ్యవస్థితిః। ఏవమ్భూతప్రణవోఽథ రుద్రవిష్ణుబ్రహ్మణః లయస్థితిసృష్టికర్త్తారః తేషాం మేరుశిఖరేషు లోకా వర్త్తన్తే తే తు తత్తదుపాసకానాం ప్రాప్యాః సగుణత్వాదనిత్యత్వాచ్చ యః సోఽహం బ్రహ్మాస్మీత్యాత్మానమద్వితీయం వేద తస్య పునః సంసారప్రాప్తిర్న్నేతి కిల సిద్ధాన్తః। భవాన్

విష్ణుభక్తః తత్రీప్త్యై నిత్యకర్మ్మ కురు బ్రాహ్మణానాం కర్మప్రాధాన్యాత్, నహి తప్తచక్రాదిధారణం కురు తత్ర ప్రమాణాభావాత్। ఆగమ ఏవ మానమితి యద్యప్యుచ్యతే తథా న వక్తవ్యం। ఆగమస్య ఖణ్డద్వయాత్మకత్వాత్ గ్రాహ్యఖణ్డోఽగ్రాహ్యఖణ్డశ్చేతి। కోవా గ్రాహ్యఖణ్డః నిగమానుకూలఖణ్డస్తావత్ గ్రాహ్యః। అగ్రాహ్యస్తద్విరుద్ధః। విరుద్ధోఽప్యాగమస్య ప్రామాణ్యాద్గ్రాహ్య ఇతి యద్యుచ్యతే తర్హి బ్రాహ్మణ్యహానిః స్యాత్ న సురాం పివేత న కలఞ్జం భక్షయేత్ న పరదారాం గచ్ఛేత్ నాగ్నీనుద్వాసయేదిత్యాదినిగమనిషేధేషు ఆగమగ్రాహ్యత్వఞ్చాచారోపదేశే వర్త్తతే నిగమవిరోధోఽప్యస్తు ఆగమబలాత్తదాచారనిష్ఠాం కరోతి యది తత్రప్రతిగ్రాహీ భవతి తదా స పతితో భవతి, తస్మాన్నిగమసూత్రక్వేదినో గతిరిహాముత్రాపి న విద్యతే అతస్తప్తచక్రాది ధారణం న యుక్తమితి ఏవమాచార్యైః ప్రతిపాదితే వ్యాసదాస ఇదమువాచ స్వామిన్ యథాగమాచారః ప్రమాణం పూర్వ్వస్మిన్ యుగే దత్తాత్రేయః పరమయోగవిదపి పఞ్చముద్రాముదితః కథమాసీత్ తస్మాత్ మహద్భిః పరిగృహీతో మార్గః శఙ్ఖచక్రాదిధారణపరః స్వీకర్త్తవ్య ఏవ కిఞ్చ పురాణేషు చ దర్శనాత్। యత్ర యత్ర వైష్ణవధర్మ్మ ఉక్తాః తత్ర తత్ర చక్రాద్యఙ్కనం పురఃసరమేవ వర్త్తతే తద్ద్వారాఽపి తదఙ్గీకారఃసిద్ధ ఇతి భగవచ్చిహ్నాభావే వైష్ణవత్వహానేః। తస్మాత్ భగవచ్చిహ్న-ధారణమవశ్యం కర్త్తవ్యమితి పూర్వ్వపక్షే ప్రాప్తే తత్రాచార్య్యైరిదముచ్యతే। వ్యాసదాస భవదవివేకః కిము వక్తవ్యః, ముద్రాఙ్కితతనుః దత్తాత్రేయ ఇతి కేన శ్రుతం, తస్య ముద్రాఙ్కనే కిము ప్రయోజనం పరమయోగవిదస్తస్య భూతజయవృత్తినిష్ఠస్య నియమాభావాత్ స్వగాత్రనిష్ఠపఞ్చీకృతపఞ్చభూతాని అపఞ్చీకృతభూతేషు సంయోజ్యతే కస్మిన్నాక్షిప్తే అహమవస్థ ఇత్యుత్తరం జల్పం నాస్తి తస్య మహాయోగినః వహిరఙ్కేన కిం ప్రయోజనమస్తి (౧) బాలా అపి జానన్తి। కిఞ్చ సర్వ్వభూతాని స్వాన్తః సర్వ్వభూతాన్తః స్వం చ ధ్యాయతః జీవన్ముక్తస్య దత్తాత్రేయస్య కిమఙ్కేన ప్రయోజనం। కిఞ్చస్వావిర్భూతకాలాదేకాదశాబ్దమితం (౧) బ్రహ్మాదీనాం సమ్పాద్య ద్వాదశదల-పద్మదలలిఖితవీజమన్త్రార్చాచ్ఛిది-(౨) విదితమృత్యునివర్త్తణహేతుకాలసఙ్కర్షణీవిద్యాకోవిదస్యపర-మయోగినః కిం వహిరఙ్కేన। కిఞ్చ కక్షపుటిమన్త్రరాజవిదితసకలజగన్నాథస్య వహిఃప్రపఞ్చేన మాయాకృతచిహ్నేన న హి కిఞ్చిత్। అష్టభూతసమ్పన్నస్య (3) సర్వ్వదేవపూజ్యస్య కిం వహిరఙ్కేన, తస్మాచ్చక్రాఙ్కనమవశ్యం కార్య్యమితి మన్దబుద్ధిం దురాచారమూఢతాం పరిత్యజ్య విగతచిహ్నః సుఖేన వర్త్తయ। పురాణేషు భగవద్భక్తానాం భగవచిహ్నవారణం శ్రుతనిత్యుక్తం న హితదప్యర్థ్యం। కథం కో వా ప్రహ్లాదస్య చక్రాఙ్కనం కారయామాస నృసింహావిర్భవమూలత్వాత్ విష్ణుభక్తిరస్తీతి కిము వక్తవ్యః। గజేన్ద్రః కేన చక్రాఙ్కితః తస్యార్త్తిపరిహారాయ చక్రహస్తో విష్ణుః కథమాగతః। విభీషణస్య కో వా వహిశ్చిఙ్కమాచకార (౪) రామః శాశ్వతలఙ్కాధిపత్యం కథమదదాత్। ధ్రువః కేన లిఙ్గ్యభూత్ తస్య బ్రహ్మలయపర్య్యన్తే స్థితిః కథమాసీత్। ద్రౌపదీ కేన చిహ్నేనాఙ్కితా తస్యాః స్మరణమాత్రేణ వస్త్రచయదాతాఽభూత్। అతో వ్యాసదాస మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య వహిర్లిఙ్గ

త్యక్త్వా చర్మవికారసాధనం సోఽహంభావేన త్యక్తభేదాదికల్మషః పరమోక్షమత్రాస్యసీతి భగవచ్చిహ్నం ధారణీయమిత్యుక్తం సత్యం భగవద్దేహనిష్ఠం చిహ్నం వా ఉత భగవద్ధతచిహ్నం వా నాద్యః భగవద్దేహే వక్షఃస్థలే లక్ష్మీకౌస్తుభచిహ్నం ఉదరే చతుర్దశభువనచిహ్నం పాదాదినాభిపర్యన్తమధోలోకచిహ్నమత ఊర్ధ్వమూర్ధ్వచిహ్నమక్ష్ణోః సూర్యచన్ద్రచిహ్నం జిహ్వాయామనన్తవేదచిహ్నం ఏవమనేవ చిహ్నాని భగవద్దేహే వర్త_న్తే సమర్థశ్చేత్ తచ్చిత్రావలమ్బనం కురు। యస్య కస్యాపి మనుష్యస్య భగవద్దేహచిహ్నాసమ్భవాత్ ప్రథమపక్షో దూషితః। న ద్వితీయః। భగవత్కరనిష్ఠాయుధచిహ్నాస్యాత్యన్తాలభ్యత్వాత్। తదాకారాకా-రితతప్తలోహమితి (౧) చేన్న। యస్య కస్యాపి విష్ణుచక్రదర్శనాభావాత్ శఙ్ఖస్య చ తథాత్వాత్ యథేచ్ఛా కాలోహతాపోఽవ వివక్షితో భవతి న హి తేన కిఞ్చిత్ ప్రయోజనం చర్మహానిమృతే చక్రస్య వర్తు_లత్వం। శఙ్ఖస్య చ పృథబధ్నాకారత్వం (౨) లోహేన పరికల్ప్య కణాఙ్గారేషు (3) తప్తం కృత్వా తాభ్యాం భుజయోరఙ్కనం కారయామీతి చేత్ మూర్ఖజనసమ్మ్పెెె ెె ెె ెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెెతీతిః (౪) స్యాత్। తథా చేత్ విష్ణుతల్పం శేష ఇతి విష్ణువాహనం గరుడ ఇతి చ లోహేన తద్రూపం చ కృత్వా తాభ్యాం చాఙ్కనీయం భుజద్వయం శఙ్ఖచక్రాభ్యామఙ్కితం ఏతద్వన్ద్వం కుత్రేత్యుక్తే వ కపోలయుగలే గలే కిలాఙ్కయ భుజాపేక్షయా ఊర్ధ్వ చ కాయస్య శ్రేష్ఠత్వాత్ తవ జ్ఞానేన్ద్రియబాహుల్యాచ్చ కర్మేన్ద్రియప్రాచుర్యే బాహూద్వన్ద్వే చిహ్నితే జ్ఞానేన్ద్రియసాన్నిధ్యే కపోలయుగలే చ తప్తే జ్ఞానకర్మభ్యాం వినా పశువద్రన్తుముచితో భవతి। విధినిషేధాత్మకరజ్జుద్వయే భగ్న బన్ధనివృత్తిః స్యాత్। తస్మాత్ జ్ఞానకర్మస్వరూపబన్ధనివృత్తౌ జాతాయాం యథేచ్ఛావిహరణ-శీలత్వం యుక్తమేవ పరచ యమాదిభ్యో జితోభయలోకస్య తవ కిం భయం విద్యతే। వైష్ణవోపాధినా స్మార్త_కర్మపరిత్యాగం కుర్వతస్తవ శుభ్రవస్త్రధారణమాత్రమేవావశిష్యతే నత్వగ్నిహోత్రాదికం కర్మ। అతః శుద్ధవైష్ణ-వవృత్తిమాశ్రిత్య త్వం స్వస్థ భవేత్యుక్తః వ్యాసదాసః శ్రీమచ్ఛఙ్కరాచార్యమిదమబ్రవీత్। స్వామిన్ యతివర్య భవత్కృపయా జాతవివేకోఽస్మి నాహం చక్రాద్యఙ్కితః కిన్తు మద్గురుస్తదఙ్కాఙ్కిత ఇతి శ్రుతం, వైఖానసమతమవలమ్బ్య కిఞ్చిత్తత్ర వర్తి_నం (౧) మాం శుద్ధాద్వైతవర్తినం కుర్వితి విజ్ఞాయ దణ్డవదభివాద్య సమ్పుటితకరద్వయమీష-న్నమ్రశిరస్కం వ్యాసదాసం దృష్ట్వా కరుణాసముద్రః శ్రీశఙ్కరాచార్యః ప్రహసన్ తం ఇదమాహ శృణు వ్యాసదాస భవతస్త్వనాయాసేన ముక్తికారణం।

బ్రహ్మైవాహం న సంసారీ ముక్తోఽహమితి భావయ।

తస్మిన్విధావశక్తస్త్వం వాక్యమేతదుదీరయ॥

ఇత్యభ్యాస(౨)-పరిత్యక్తద్వన్ద్వేషణషడూర్మికః।

విదిత్వా పరమాత్మానం ముక్తో భవసి నాన్యథా॥

ఇతి సమ్బోధితః శిష్యః కృతార్థోఽహమితీరయన్।

బ్రహ్మాహమితి సంజల్పన్ యయౌ స్వకులసంయుతః॥

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ వైఖానసమతనివర్ణణం నామ నవమప్రకరణమ్॥*॥

శఙ్కర విజయే

దశమం ప్రకరణం।

ఏవం పరిహృతేషు భక్తభాగవతవైష్ణవపాఞ్చరాత్రవైఖానసేషు పునరన్యః కర్మహీనః ప్రతిపక్షః సమాగ-తో ఽభవత్ నామతీర్థం ఇతి। స తు శ్రీమఙ్కరాచార్యం దృష్ట్వా ఇదమువాచ।

భోః స్వామిన్ చిరకాలనిష్ఠాభ్యాసపటిష్ఠా (౧) భక్తాదయః శ్రీమద్భిర్నివృత్తాః ఖలు ఇతఃపరమాగతం తృణీకృతకర్మాణం విష్ణుదాతాగ్రగణ్యం నామతీర్థం మాం విద్ధి, విష్ణురేవ గతిరితి నిఖితవతా మయా సాధనాత్తరం మన్త్రాన్తరం గుర్వన్తరం దేవతావరం పరమపి న దృష్టం సర్వం విష్ణుమయం జగదితి గురూపదేశాత్ గురురేవ మోక్షదః తదానీం భగవన్తమేవం ప్రార్థయేత్ ఇమం మచ్ఛిష్యం నిజపదారవిన్దం ప్రాపయేతి। ఏవం మద్గురుభిరుక్తో (౨) భగవానపి తథా కరోతి తస్మాన్మమ పునర్జనన హేత్వభావాత్ జీవన్ముక్త ఏవ మన్మతమన్యథా కర్తు_మసమర్థః శేషోఽపి అతః సర్వే బ్రాహ్మణాః కర్మహీనేతి సులభమనన్యదైవం విష్ణుమవలమ్బ్య భవన్తోఽపి ముక్త్వా భవిష్యన్తీతి నామతీర్థే నైవముక్తః పరమయతిః శ్రీమచ్ఛఙ్కరాచార్య ఇదమాహ భో నామతీర్థ మూఢతరోఽసి కిఞ్చిదపి బాల్యే గురుకులే వామం కృత్వా భవతా మన్దబుద్ధినానాధీతం। కర్మభ్రష్టస్య భవతః జీవన్ముక్తిరేవ సత్యభుక్తం తావత్, జ్ఞానినః ప్రవృత్తిర్బలోన్మత్తపిశాచవత్ కిలలోకే భవితవ్యా అతో భవద్వృత్తిరపి

నిష్ఠ్యానిష్ఠ్యం వినా పిశాచవదభవత్ (౧)। లోకే మార్గద్వయం వర్తతే కర్మమార్గః జ్ఞానమార్గశ్చేతి తత్రాద్యః స్వర్గాదికామనయా శ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మకరణం జ్ఞానమార్గే నామ వేదోక్త సర్వ్వకర్మాణి కృత్వా తత్ఫలసమర్పణం భగవతి పరమేశ్వరే కర్త్తవ్యమితి పూర్ఙ్ముక్తం। కర్మఫలపరిత్యాగ ఏవ జ్ఞానమార్గరురుక్షుమార్గః। తస్మాన్మార్గద్వయాద్భ్రష్టం త్వాం దఖ్షినం కర్త్తవ్యం। బ్రాహ్మణః కర్మ్మ కుర్వ్వీతేత్యాదిప్రమాణవచనానాం సద్భావాత్। ఏకదినసన్ధ్యాతిక్రమదోషపరిహారః ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రత్రయేణ భవతి, బహువర్షేషు గతేషు భవద్బ్రహ్మణ్యం కిము వక్తవ్యం। కర్మవహిష్కృతస్య విష్ణుభక్తావపి అధికారో నాస్త్యేవ। ఉక్తఞ్చ భాగవతే భగవద్భక్తస్య లక్షణం।

న చలతి నిజవర్ణధర్మతో యః

సమమతిరాత్మసుహృద్విపక్షపక్షే ।

న జహతి న చహన్తి కేచిదుచ్చైః

సతతమముం తమవేహి విష్ణుభక్తం॥ ఇతి॥

తస్మాన్నిజవర్ణధర్మాచ్చలితస్య తవ బ్రాహ్మణ్యాభావాత్ సుతరాం

విష్ణుభక్తిర్నాస్త్యేవ। కర్మప్రతిపాదకానాం భగవద్వాద్యూపాణాం వేదానాముల్లఙ్ఘనాత్।

శ్రుతిస్మృతిసదాచారా ఆజ్ఞారూపా హి మే మతాః।

ఆజ్ఞాచ్ఛేదో మమ ద్రోహీ స యాతి నరకం సదా॥ ఇతి॥

భగవద్వచనాత్ శ్రుతిస్మృతీ భగవదాజ్ఞే అతో భగవదాజ్ఞాచ్ఛేదినస్తవ తద్భక్తాధికారమాత్రం చ న। గాయత్రీమన్త్రమృతే బ్రాహ్మస్యాభావాత్ మన్త్రాన్తరమవశ్యమఙ్గీకర్త్తవ్యం సాధనాన్తరం జాతకర్మాదికర్మ గుర్వ్వన్తరఞ్చ దేవతాన్తరం అగ్నిర్దేవో ద్విజాతీనామితివచనాత్ అగ్నిపరిత్యాగే కృతే పతితో భవతి ఏవం చతుర్ణాం విద్యమానత్వాత్ తదనుష్ఠానాభావే మహాపాతకదర్శనాచ్చ। బ్రహ్మచారీ గృహెూ వనస్థః కేన ధైర్యేణ కర్మత్యాగః కర్త్తుం శక్యతే పరమహంససన్న్యాసం వినా తేషాం విధిదర్శనాన్। "న కర్మ్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగనైకే అమృతత్వమానశరితి। " తస్మాద్భవాన్ సభాం గత్వా ద్వాదశ ప్రదక్షిణనమస్కారాన్ కృత్వా సమస్తాపరాధం క్షమధ్వమితి విశ్వాసపూర్వ్వకం సమ్ప్రార్థ్య బ్రహ్మదణ్డం సమర్ప్య బ్రాహ్మఖ్యం సమ్పాద్య కృతార్థో భవ ఇతి శ్రీశఙ్కరాచార్యైరుక్తః నామతీర్థః ప్రణామశతేన శ్రీగురుప్రీతం

కృత్వా బ్రాహ్మణకర్మశీలః సగణోఽభవత్। తత్తన్మతజ్ఞానవాదినశ్చ స్వస్వసిద్ధాన్తనిరసనమాచార్యకృతం దృష్ట్వా సర్వే కృతప్రాయశ్చిత్తాః త్రిపుణ్డ్రధారిణః పఞ్చయజ్ఞపఞ్చపూజాపరాయణాః శుద్ధాద్వైత- మతావలమ్బినో నిగమాచారపరతన్త్రా బభూవుః। ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతో కర్మహీన వైష్ణవమతనివర్హణం నామ దశమం ప్రకరణం॥ *॥

తదనన్తరమనన్తశయనాత్పశ్చిమమార్గేణ పఞ్చదశదినైః సుబ్రహ్మణ్యం నామ కుమారావిర్భూతస్థలం సకలదేశికశిష్యైః సేవితః శ్రీశఙ్కరాచార్యః పరమహంసగురుః ప్రాప।

స్నాత్వా కుమారధారాయాం నద్యాం శిష్యసమన్వితః।

భక్త్యా సంపూజయామాస షణ్ముఖం శేషరూపిణం॥

కాషాయవస్త్రదణ్డాఢ్యః కమణ్డలులసత్కరః।

భూతిభూషితసర్వాఙ్గో బభౌ రుద్ర ఇవ స్వయం॥

నానాదేశస్థవిప్రౌఘాః సుబ్రహ్మణ్యం సమాగతాః।

దృష్ట్వా తం శఙ్కరాచార్యమిదమూచుః సువిస్మితాః॥

స్వామిన్ బ్రాహ్మణా వయం బ్రహ్మకులజాః కిల మన్వాదిస్మృత్యుక్తాచారశీలాః హిరణ్యగర్భోపా-సనపరిలబ్ధమనస్థైర్యాః సర్వం బ్రహ్మనిర్మితం జగదితి బ్రహ్మణ ఏవ సృష్టిస్థితిలయకర్తృత్వం నిశ్చయ కృత్వా వసామః (౧) హిరణ్యగర్భస్య, జగత్కారణత్వం తజ్జ్ఞానాన్మోక్షశ్చ శ్రుతిసిద్ధః ! తథాహి।

హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే

భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్।

సదా ధార పృథివీన్ద్యాముతేమా-

ఙ్కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమః॥ ఇతి ॥

ఏతదృచా హిరణ్యగర్భః చతుర్ముఖో బ్రహ్మ అగ్రే జగదాదౌ సమవర్త్త్త। భూతస్య ఆకాశాది-ప్రపఞ్చస్య పతిః స్వామీ తస్మాదేవ ఆకాశాదుత్పత్తిరిత్యర్థః। అయం హిరణ్యగర్భః ఏక ఏవజాతః పరబ్రహ్మణః నిర్గుణాత్ సత్యజ్ఞానానన్తలక్షణాదావిర్భూతః ఏక ఏవ హిరణ్యగర్భ ఇత్యర్థః। స చాదావేక ఏవాసీదితి ఏవకారః దూతరసత్తామాత్రనివృత్తికరః। స పృథివీం ఉత ద్యాం దివి ఇమాం సదా ధార సతతం ధృతవానిత్యర్థః। తాదృశం బ్రహ్మణమతే కస్మై దేవాయ హవిషావిధే మః। అతః సర్వ్వకర్తుర్వ్వివిరోక్తృత్వం బ్రహ్మణ ఏవ ఘటతే। కిఞ్చ సర్వ్వదేవాపేక్షయా బ్రహ్మణ ఏవ పరమత్వం శ్రూయతే। "బ్రహ్మ బ్రహ్మ హి పరఃపరో హిబ్రహ్మేతి" ద్విరుక్తయా ఏతదపేక్షయా పరం నాస్తీత్యర్థః। కిఞ్చ వరుణోపనిషది। సైషానన్దస్య మీమాంసా భవతీత్యుపక్రమ్య స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్ద ఇత్యన్తేన గ్రన్థేన సర్వ్వాపేక్షయా బ్రహ్మానన్దస్య శ్రేష్ఠత్వం దర్శితం తత్పరానన్దస్యాభావాత్। స చతుర్ముఖః తత్ సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవదితి శ్రుతేరయమర్థః। తత్కార్య్యరూపం జగత్ సృష్ట్వా ఉత్పాద్య తదేవ స్వసృష్టమేవ అయమేవ ఏవకారో దేహలీదీపన్యాయేన తథానుప్రావిశదిత్యనేన సమ్బధ్యతే అనుకార్య్యం సృష్టిమను ప్రవిష్టోఽపి బ్రహ్మ తత్ప్రపఞ్చమనుప్రవిశ్య సచ్చతేజాత్యన్తరూపం (౧) త్యఞ్చ వాచ్యాకాశరూపం చకారాత్ పఞ్చభూతరూపశరీరాన్తర్గతబుద్ధ్యాదిప్రేరకజీవరూపశ్చ అభవత్। బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాదివచనేభ్య-శ్చ సర్వప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మస్వరూపత్వం బ్రహ్మాధారకత్వఞ్చ నివృత్తిదశాయాం బ్రహ్మణ్యేవ లయత్వఞ్చ సిద్ధం భవతి। అతః సర్వదేవప్రతిపాద్యమానస్య శ్రేష్టత్వాత్తస్య దక్షిణవామబాహుభ్యాం విష్ణురుద్రోత్పత్తి దర్శనాత్ తద్భక్తాశ్చ తత్సమ్బన్ధికమణ్డలుకూర్చాచ్చదిచిహ్నితాః కర్మజ్ఞానమార్గద్వయావలమ్బినః క్రమాత్ కమణ్డలుకూర్చాది-ధారిణే వా జగద్విధిహోమవిధికర్మవిప్రవిధి-

(౧)శుద్ధబ్రహ్మకమణ్డలుకీర్త్తియాగ -(౨) కూర్చబ్రహ్మ-

వేదిహత్కుక్షివిమతవిధివేదపాణినిగమసూత్ర-(3) శ్రుతిపారీణ- (౪)

నిగమమునిస్వాధ్యాయధర్మబ్ర-

హ్మకర్మదేవకర్మమునికర్మయుగపితామహగురుపరమేష్ఠిద్విజపితామహాదయః వయం భవన్తం సర్వ్వజ్ఞం యతిపతి-మోక్ష్య కృతార్థః స్మః। కిఞ్చిదస్మాభిర్విజ్ఞాపితమవధారయ కిమద్వైతేన ప్రయోజనం। ప్రథమజీవాహిర-ణ్యగర్భాత్ సర్వే జోవాః జాతాః। పునః పునః కర్మవికారైః జన్మమరణప్రవాహలీనానపి ప్రభుర్బ్రహ్మ లయే ఏతాన్ (౫) సర్వ్వాన్ సమ్భూతాన్ బ్రహ్మణ్డాదితరే (౬) స్వోదరే నివేశ్య స్వయమేక ఏవం వర్త్తతే సృష్టౌ పునస్తాన్ స్వకర్మగోలాన్తఃస్థాన్ నిజప్రకృత్యా (౧) సంయుజ్య జన్మమరణ ప్రవాహసక్తానకరో-దితి మద్గురుభిరుపదిష్టః పరమార్థః। బ్రహ్మకుక్షిప్రాప్తకాలో మోక్ష ఏవ తథా చ (౨) బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి శ్రుత్యా చతుర్ముఖస్వరూపజ్ఞానేన తన్మన్త్రోపాసనేన చ బ్రహ్మవిత్ బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞ ఇత్యర్థః(3) పరం మోక్షమవాప్నోతి బ్రహ్మలోకే విష్ణురుద్రాదిదేవగోచరే చతుర్ముఖకమణ్డలుకూర్చాదిచిహ్నధరో ముక్తః క్రీడతి తస్మాత్ భవాన్ కమణ్డలుదణ్డపాణిః

బ్రహ్మలోకయోగ్య ఏవ మదీయస్నేహాన్ విశేషాంత్ భవతీతి హైరణ్యగర్భైరుక్తః పరమగురుః శ్రీశఙ్కరాచార్య్యః పఠతి।

యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే యేన జాతాని జీవన్తి।

యత్ ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి తద్ విజిజ్ఞాసఖ తద్బ్రహ్మ॥ ఇతి ॥

జ్ఞానార్థినం భగుముద్ధిశ్య మిత్రావరుణేనైవముక్తం। ఇమాన్యాకాశాదీని పఞ్చ మహాభూతాని భౌతికదే-హోపేతహిరణ్యగర్భాదిస్తమ్భాన్తాః సర్వ్వే ప్రాణినః యతో వస్తునః జాయన్తే। శబ్దః స ఇమాన్ లోకాన-స్సృజతేత్యాదిశ్రుత్యన్తరప్రసిద్ధిద్యోతనార్థః। ఉత్పన్నాని చ భూతాని యేన వస్తునా జీవన్తి స్థితిం లభన్తే ప్రయన్తి వినాశం ప్రతిపద్యన్తే ఇమాని భూతాని యద్వస్త్వభిసంవిశన్తి సాకల్యేన ప్రవిశన్తి యథా ఫేనతరఙ్గబుద్బుద్బుదానాముత్పత్తిస్థితిలయాః సముద్రో భవన్తి తద్వజ్జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణం వస్తు విచారయ తదేవ వస్తు త్వయా పృష్టం బ్రహ్మ తస్య లక్షణన్తు 'సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి సత్యం సర్వ్వవికారార్థవిలక్షణం (౧) తర్హి భావరూపం జడమిత్యత ఆహ జ్ఞానం జడవిలక్షణం యద్యభావవిలక్షణే భావవిశేషస్తర్హి ఘటాదికమపి తథేత్యత ఆహ అనన్తం దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యం ఏతావత్యుచ్యమానే భావః స్యాత్। శ్రుతౌ వ్యవచ్ఛేదార్థమాహ సత్యమితి సత్యమనన్తమిత్యుచ్యమానే జడమపి స్యాత్ తద్వ్యావృత్త్యర్థం జ్ఞానమిత్యాహ యద్యపి జ్ఞానమనన్తమిత్యుచ్యమానే సత్యపదస్య న కృత్యం జ్ఞానస్యాస విలక్షణత్వాత్ తథాపి జ్ఞానమమదితి సర్వ్వమద్వాదినః సఙ్గిరన్తే తత్పక్షాధిక్షేపార్థం సత్యమిత్యాహ (౨)। అయం భావః యేనాఽపి సర్వ్వసత్యత్వమఙ్గీక్రియతే తేనాప్యఙ్గీ-క్రియత ఏవ సత్త్వమన్యథాసత్యే సత్వస్యానుపపత్తేః। తతో నిరపేక్షత్వాదితి హేతుభ్యః సత్త్వస్యాఙ్గీకరణీ-యతయా తాదృశసత్యత్వం జఢవైలక్షణ్యఞ్చ స్వయంప్రకాశమానానన్దాత్మన ఏవం విద్యయా సకలదుఃఖ-నాశదర్శనాదేవఞ్చేత్ జ్ఞానమిత్యేవాస్తు కృతమనన్తపదేనాపీతి న మన్తవ్యం అన్తఃకరణవిద్యావృత్తేరపి (3) జ్ఞానశబ్దాభిధేయత్వాత్ తదేవ జ్ఞానమిదమపీతి బుద్ధినివారణార్థమనన్తపదస్యోపయోగాత్ పదత్రయభూమిం స్వరూప లక్షణమఖణ్డైకరసం బ్రహ్మబృంహ-తేర్థాత్వర్థభూతం (౧) సర్వైర్వ్ముముక్షుభిరుపాసనీయం తదిచ్ఛాప్రకృతిప్రసృష్టం (౨) మహదాదిసర్వ్వం జగత్, తస్మాత్ మాయాగర్భాన్తర్గతస్య హిరణ్యగర్భస్య ఉపాసనయా మోక్షో నాస్త్యేవ తస్య కిఞ్చిత్ఫలదత్వాత్ తర్హి పరబ్రహ్మణేఽపి మోక్షో నాస్త్యేవ తద్విచారస్యాశక్యత్వాత్అతః ప్రాప్తమవిచార్య్యమేవ బ్రహ్మేతి ఉచ్యతే। ఏతద్విచారకర్తృవ్యతా చ భావ్యే ప్రథమాధ్యాయస్య ప్రథమపాదే బహుధా చిన్తితా।

అవిచార్యం విచార్యం వా బ్రహ్మాధ్యాసానిరూపణాత్।

అసన్దేహఫలత్వాభ్యాం న విచారం తదర్హతి॥

అధ్యామోఽహంబ్రహ్మశబ్దో సాఙ్గబ్రహ్మ శ్రుతీరితం।

సన్దేహాన్ముక్తిభావాచ్చ విచార్యం బ్రహ్మ వై తతః॥ ఇతి॥

ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యత్రాత్మదర్శనఫలముద్ధిశ్య తత్సాధనత్వేన శ్రవణం విధీయతే। అయం నామ వేదాన్తవాక్యానాం బ్రహ్మణి

హేతుభ్యః సత్వస్యాఙ్గీకారకరణీయే న సత్వస్యేతి జడవైలక్షస్య స్వయంప్రకాశజ్ఞానానన్దామత ఏవ విద్యయా సకార్యయా జాతే సతిదుఃఖానాత్మత్వదర్శనాదేవఇచ్ఛేత్ జ్ఞానమిత్యేవాస్తు కృత్మనన్తపదేనాపీతి న మన్తవ్యం అన్తః కరణవిద్యా-వృత్త్యోరపి। స. పు। కా. పు.। త్రై.పు.।

తాత్పర్యం నిర్ణేతుమనుకూలో న్యాయవిచారః తదేతద్విచారవిధాయకవాక్యం విషయః శ్లోకయోర్న సంగృహీతః। సన్దేహమంగ్రహేణైవార్థాత్ సంగ్రహప్రతీతేః। బ్రహ్మవిచారాత్మకం శాస్త్రమారభ్యమనారభ్యం వేతి సన్దేహః। పూర్వోత్తరపక్షయుక్తిద్వయం సర్వత్ర సన్దేహబీజమున్నేయం। తత్రానారభ్యమితి తావత్ప్రాప్తం విషయప్రయోజనయో-రభావాత్ సన్దిగ్ధవిదిత్వా తస్యావిషయో భవతి బ్రహ్మత్వం సన్దిగ్ధం। తథాహి తత్ కిం బ్రహ్మకారేణ సన్దిహ్యతే (౧) ఆత్మాకారేణ వా। సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి వాక్యేన బ్రహ్మకారస్య నిశ్చయాత్। న ద్వితీయః అహమ్ప్రత్యయేనాత్మాకారస్యాపి నిశ్చయాత్ అధ్యస్తాత్మవిషయత్వేన భ్రాన్తోఽహమ్ప్రత్యయ ఇతి చేన్న అధ్యాసనిరూపణాత్ తమఃప్రకాశవద్విరుద్ధస్వభావయోర్దేహాత్మనోః శుక్తిరజతవదన్యోన్యతాదాత్మ్య-ధ్యాసో న నిరూపయితుం శక్యతే। తస్మాదభ్రాన్తాభ్యాం అత్యహమ్ప్రత్యయాభ్యాం నిశ్చితస్యాత్మనః అసన్దిగ్ధవాన్న విచారస్య విషయోఽస్తి నాపి ప్రయోజన పశ్యామః ఉక్తప్రకారేణ బ్రహ్మాత్మని నిశ్చితేఽపి ముక్తాదర్శనాత తస్మాత్ తద్బ్రహ్మ న విచారమర్హతీతి శాస్త్రమనారమ్భణీయమితి పూర్వపక్షిభిరాక్షిప్తే అత్రోచ్యతే।

శాస్త్రమారమ్భణీయం విషయప్రయోజనసద్భావాత్ శ్రుత్యహమ్ప్రత్యయయోర్విప్రతిపత్త్యా సన్దిగ్ధం (౨) బ్రహ్మ-త్మవస్తు అయమాత్మా బ్రహ్మేతి శ్రుతిరసఙ్గపదార్థం బ్రహ్మాత్మత్వేనోపదిశతి। అహం మనుష్య ఇత్యాద్యహ-

మ్పుడ్విర్దేహాదితాదాత్మ్యధ్యాసేనాత్మానం గృహ్ణాతి। అథాసస్య చ దుర్నిరూయత్వమలఙ్కారాయ తస్మాత్ సన్దిగ్ధం వస్తు విషయః తన్నిశ్చయేన చ ముక్తిలక్షణం ప్రయోజనం శ్రుత్యాదివిద్వందనుభవేన ప్రసిద్ధం। తస్మాద్వేదాన్తవాక్యవిచారముఖేన బ్రహ్మణే విచారార్హత్వాచ్చ శాస్త్రమారమ్భణీయమితిసిద్ధాన్తః। విచారస్తు లక్షణప్రమాణాభ్యామస్తు తత్త్వ-నిర్ణయావధికః నిర్ణయానన్తరమఖణ్డం బ్రహ్మ స్వయమేవ భవతీతి నిశ్చయః। పరబ్రహ్మాంశజాతరుద్ర-విష్ణుబ్రహ్మణాం పరమ్పరాకర్తృత్వాత్తదుపాసనాయాః ఫలమప్యుక్తమేవ।

అతో భో బ్రాహ్మణాః కమణ్డల్వాదిచిహ్నధారణం పరిహర్త్వ్యం। బృహన్నారదీయాదివచన విరోధాత్। కూర్చాదివత్ చతుర్ముఖత్వాదేః చిహ్నస్య కర్త్వ్యత్వాపత్తేశ్చ। హిరణ్యగర్భ ఏవ పరమమూలకారణమిత్య-ప్యసఙ్గతం।

యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వ్వం

యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై।

తమాత్మదేవం శరణం సనాతనం

ముముక్షుర్వే శరణమహం ప్రపద్యే ॥

ఇత్యాదిశ్రుత్యా బ్రహ్మణః ఉత్పత్త్యాదిశ్రవణాత్। జగతః పరమమూలం సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతిప్రతిపాద్యం నిర్గుణం బ్రహ్మైవ। యతో వేత్యాదిశ్రుతయశ్చ తత్పరా ఏవ। అత ఏవ హిరణ్యగర్భ ఇతి శ్రుతౌ జాత ఇతి పదం సఙ్గచ్ఛతే। సత్యాదిఖరూపత్రాణః సకాశాదుత్పన్న ఇతి తదర్థః। కిఞ్చ చతుర్ముఖ-త్వాదిసాకారోపాసనాయాః భేదఘటితత్వేన ముక్త్యభావప్రసఙ్గాన్। తథా హి శ్రూయతే। "ఉదమన్తర కురుతేఽథ తస్య భయం భవతీతి। జీవబ్రహ్మణేయోఽరమీషత్ అన్తరం భేదం కురుతే అథ తస్య భయం సంసారో భవతీత్యర్థః। తస్మాత్ తత్త్వమస్యహం బ్రహ్మేస్మీతి ద్వైశికోత-మార్గేణ జీవబ్రహ్మణోర్భేదం పరిత్యజ్య అభేదభావనయా ముక్తా భవథేతి ఆచార్యేణ బోధితాస్తే హిరణ్యగర్భవాదినః జగద్విధిప్రముఖాః బ్రాహ్మణాః ఔం(తథేత్యుక్వా ఆచార్య్యం నత్వా తథా చక్రుః॥ (౯)

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ హైరణ్యగర్భమతనివర్హణం నామైకాదశం ప్రకరణమ్॥*॥

శఙ్కర విజయే

ద్వాదశం ప్రకరణం।

ఏవం పరిహృతేషు హైరణ్యగర్భేషు పునరన్యే సుహోత్రవీతి హోచకవ్య హోత్రాదయః అగ్నిమతానువర్తి్తనః ప్రత్యవ-తిష్ఠన్తే। తే శ్రీమన్తమద్వైతమతసిద్ధాన్తకర్తా్తరం సర్వజ్ఞం శ్రీశఙ్కరాచార్యమిదమూచుః। స్వామిన్ పరమేశ్వర అగ్నిరేవాస్మాకం దేవతా కథం మన్త్రవర్ణీత్।

అగ్నిరగ్రే ప్రథమో దేవతానాం

సంజాతానా (౧) ముత్తమో విష్ణురాసీత్।

యజమానాయ పరిగృహ్య దేవాన్

దీక్షయేతద్ధవిరాగచ్ఛతం నః॥ (౨) ఇతి।

అగ్రే సృష్టేః పూర్వకాలే సర్వేషాం దేవానాం ప్రథమో జ్యేష్ఠః అగ్నిరేక ఏవాసీత్ తస్మాత్ సంజాతానాం సమ్యగగ్నిమనుసృత్య జాతానాం (3) దేవానాం మధ్యే విష్ణురుత్తమ ఆసీత్। యతో దీక్షయా యజమానాయ దేవాన్ పరిగృహ్య నోఽస్మాకం హవిః ఆగతం యస్య హవిః హుతం భవతి తస్య తత్ ప్రాపయతీత్యర్థః (౧)। అగ్నిముఖా వై దేవా ఇతి మన్త్రాన్తరాత్ అగ్నిర్దేవో ద్విజాతీనామితి వచనాచ్చ తస్య సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రాప్తం బ్రాహ్మణైస్తదుపాసనాయాం క్రియమా-ణాయాన్తచ్చిన్హానాం విస్ఫులిఙ్గరూపమణిశలాకానాం (౨) ధారణం కర్త్తవ్యమేవ। బ్రాహ్మణోచితస్య కర్మణః శ్రౌతస్మార్త్తరూపస్య తత్కారణత్వాత్ (3)। బ్రాహ్మణానామస్మాకం అగ్నిరేవ దేవ ఇతి సిద్ధం। తస్యైవ సర్వపాపహరత్వం నారాయణోపనిషది శ్రూయతే।

ఉద్దీప్యస్వ జాతవేదో అపఘ్నన్ నిర్‌ఋతిం మమ।

పశూంశ్చ మహ్యమావహ జీవనఞ్చ దిశో దశ॥ ఇతి (౪)

అయమర్థః। హే జాతవేదః ఉద్దీప్యస్వ మమ నిర్‌ఋృతిం పాపదేవతామపన్నన్ సంహరన్నిత్యర్థః। మహ్యమేవ పశూనావహ। పశూనాం చతుస్పదాం ధేనుప్రముఖానాం దానం కుర్విత్యర్థః।

" జీవనం ద్రవ్య ధాన్యఞ్చ శ్రియమిచ్ఛేద్ధుతాశనాదితి।"

వచనాత్ దిశః ప్రాగాదిదిక్షు మమ యత్ర సుఖవసతిర్భవతి తద్దిశో దశ దేహీత్యర్థః। అతః సర్వైః విప్రైరగ్నిరేక ఏవోపాసనీయః। తస్మాద్భవన్తోఽప్యగ్న్యుపాసనయా కృతార్థ భవత ఇతి ప్రాప్తే।

ఆచార్యైరిదముచ్యతే। నాయమగ్నిః పరో దేవః। ఋగ్వేదబ్రాహ్మణే అగ్నేరవమత్వదర్శనాత్, అగ్నిర్వై దేవానా-మవమో విష్ణుః పరమస్తదన్తరేణ సర్వా్వ దేవతా ఇతి। (౧)

దేవానాంమధ్యే అగ్నేరవమత్వం విష్ణోర్వ్యాపకచైతన్యస్య బ్రహ్మణః పరమత్వం తదన్తరే తద్వయమధ్యే అన్యాః సర్వాః దేవతా ఇతి ఏవం వేదార్థే స్థితే కథమగ్నేః పరమత్వం వక్తుం శక్యతే కిన్తు దేవానామవమ ఇతి దేవానాం పురోహితః హవిర్భాగిత్యర్థః। కర్మ్మణ ఏవాగ్నిర్దేవతా న తు జ్ఞానస్య। తథా హి కర్మ్మద్వారా జ్ఞానకారణమపీతి చేత్ తస్య భూతేన (౨) జన్యత్వశ్రవణాత్ గృహస్థానాం శ్రౌతాదికర్మ్మణి ప్రాప్తే సత్యు-పాస్యదేవతామన్త్రం కల్పనీయం। అగ్నిమీడ॑ే పురోహితమిత్యాది శ్రుతేః। యత్ర యత్రాగ్నికారణవాక్యాని వర్త్తన్తే తాని సర్వాణ్యపి భూతాగ్నిపరాణ్యేవేతి యోజనీయం। తస్మాత్ కర్మణ ఏవాగ్నిర్దేవతా బ్రహ్మణోంఽభూతా। తదుపాసనయా క్షయిష్ణుతల్లోకవాసాదిఫలలాభేపి ముక్త్యసమ్భవాత్। తస్మాత్కర్మాఙ్గతయైవాగ్న్యుపాసనం కృత్వా 'జీవనం ద్రవ్య ధాన్యఞ్చ శ్రియమిచ్ఛేహూతాశనాదితివచనబోధితం ఫలం ప్రాప్య ముక్తయే సర్వవ్యాపకచైతన్యస్యోపాసనాం (౧) శుద్ధాద్వైతవృత్తిమాశ్రిత్య ముక్త్వా భవిష్యథ తచిహ్నధారణం చ పరిహర్త్తవ్యం ప్రమాణభావాదిత్యేవమాచార్యైరుక్తాః సుహోత్రాదయః శ్రీశఙ్కరాచార్యం గురుం ప్రణమ్య తత్కటాక్షస్వీకృతాద్వైతవృత్తినః తథోక్తం చక్రుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ అగ్నివాదిమతనివర్హణం నామ ద్వాదశం ప్రకరణమ్॥*॥

త్రయోదశం ప్రకరణం।

తతః పరిపూర్ణమణ్డలతిలకాః రక్తకుసుమధారిణః సూర్యభక్తాః దివాకరాద-యః శ్రీశఙ్కరాచార్యమద్వైతమతసిద్ధాన్తగురు నమస్కృత్వేదమూచుః। భోః స్వామిన్ సూర్య ఏవ పరమాత్మా జగత్కారణం వర్త్తతే। స ఏవాస్మాకం కులదైవతముపాస్యోఽస్తి తస్య జగత్కారణత్వం శ్రుతయ ఏవాహుః। తథా హి "సూర్య ఆత్మా జగతస్తస్థువశ్చ।" అసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి చ।" ఆభ్యాం హి సూర్యస్య సర్వాత్మత్వ అస్యైవ చ పరబ్రహ్మత్వం చ ప్రతిపాదితం భవతి। బ్రహ్మైవ చ సర్వజగత్కారణం యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్త ఇత్యాదిశ్రుతేః। స్మృతిశ్చ।

నమః సవిత్రే జగదేకచక్షుషే

జగత్ప్రసూతిస్థితినాశహేతవే।

త్రయీమయాయ త్రిగుణాత్మధారిణే

విరిఞ్చినారాయణశఙ్కరాత్మనే ॥ ఇతి ॥

తస్మాదేతస్య ఘృణిః సూర్య ఆదిత్యమిత్యష్టాక్షరమన్త్రోపాసకాః రక్తచన్దనపుణ్డ్రమాలాధారిణః షడ్విధా భక్తా వర్త్తన్తే (౧)। కేచిదుదయమణ్డలం బ్రహ్మాత్మకత్వేన సృష్టికారణమితి భజన్తి। కేచిత్తు స్వమధ్యవర్త్తినం స్వర్యం ఈశ్వరరూపేణ సర్వజగల్లయకారణమితి భజన్తి ఉపసంహారవలాదుపక్రమోఽపి తేనైవ భవతీతి నిశ్చయజ్ఞానేన భజన్తి। కేచిత్తు అస్తమయకాలవిమ్బం విష్ణ్వాత్మకత్వేన (౨) సర్వజగత్పరిపాలనకారణం తదేవ సృష్టిలయహేతుభూతం పరతత్త్వమితి భజన్తి। కేచిత్త్రిమూర్త్యాత్మకత్వేన చికాలమణ్డలసేవినః కేచిన్మణ్డలేక్షణవ్రతా-నుష్ఠాయినః తన్మధ్యవర్త్తినం పరమాత్మాన హిరణ్యశ్మశ్రూ హిరణ్య కేశమిత్యాది స్వరూపం భజన్తి। (౧) తత్రైకదేశినస్తు భగవదీక్షణమాత్ర-వ్రతపరాః సమ్యఙ్మణ్డలం దృష్ట్వా షోడ়శోపచారపూజాం సమర్ప్య కర్మఫలం భగవదర్పణం కృత్వా వసన్తి న దర్శనం వినాఽశ్నన్తి। పునః కేచిత్తప్తలోహేన ఫాల భుజవక్షస్థలేషు మణ్డలచిహ్నాని ధృత్వా స్వమనస్యేవ (౨) దేవమనుక్షణం ధ్యాయన్తః సన్తి। తేషాం షణ్ణామయమేక ఏవ మన్త్ర ఉపాసనీయః ధృణిః సూర్య ఆదిత్యమితి తత్రానుస్వారలోపశ్చాన్దసః తస్మాదేతన్మన్త్రస్య శ్రేష్ఠత్వాదయమేవ సర్వైరుపాసనీయః తన్మణ్డలస్తుతిపరా శ్రుతయః భూయస్యః సన్తి తథాహి। "హంసః శుచిషద్వసురంత-రిక్షమదితి।" "ఆదిత్యో వా ఏషఏతన్మణ్డలం తపతీ " త్యుపక్రమ్య " య ఏవం వేదే ” త్యుపనిషదన్తేన గ్రన్థేన " బ్రహ్మైతదమృత ఏష పురుష " ఇతి సూర్యస్యైవ

బ్రహ్మత్వం పురుషత్వఞ్చ ఘటతే। సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్ర పాదిత్యాది పురుషక్తప్రతిపాద్యః సూర్య్య ఏవ కథం మణ్డలాదుపరితమోనివృత్తయే ప్రసృతాః రశ్మయః శీర్షాణి తాన్యస్య సన్తీతి సహస్రశీర్షా స ఏవాత్మత్వేన పురీషు అన్తః శేతే ఇతి పురుషః శస్య వః పురుషః।

పురుసంజ్ఞే శరీరేఽస్మిన్ శయానాత్ పురుషో హరిః।

శకారస్య షకారోఽయం వ్యత్యయేన ప్రయుజ్యతే॥ ఇత్యుక్తేః ॥

తస్య సర్వ్వప్రాణికర్మ్మసాక్షిత్వాత్ సహస్రాక్షః। అధః ప్రసృతారశ్మయః సహస్రపాదాః తస్య తే సన్తీతి సహస్రపాత్। స ఏవ భూమి విశ్వతః సమన్తాత్ వృత్వా వ్యాప్య బ్రహ్మమానేన భూమ్యుపరి సర్వ్యపర్యన్తాకాశస్య దశాఙ్గులపరిమాణత్వాత్ దశాఙ్గులమితి అతిక్రమ్య అతిష్ఠత స్థిత ఇత్యర్థః। ఇదం పరిదృశ్యమానం జగత్ సర్వ్వం పురుష ఏష (౧) సూర్య్య ఏవేత్యర్థః। యద్భూతం పూర్వ్వకల్పే యద్గతం తదపి యచ్చ భవ్యం వర్త్తమానకల్పాపేక్షయా భావికల్పే యజ్జగద్వర్త్తతే తద్భానురిత్యుచ్యతే (౨) తదపి స ఏవ। ఉతామృతత్వస్య మోక్షస్య తత్కారణస్య చ ఈశానః కర్త్తేత్యర్థః। ఇత్యాదిమన్త్రైః (3) సూర్య్యస్యైవ సర్వోత్తమత్వమఙ్గీకర్త్తవ్యం। అతః పురుషో జ్యాయానితి అత్ర బహువారపఠితపురుష శబ్దేన ఏష పురుష ఇతి శబ్దసామ్యాత్ సర్వ్వవేదప్రతిపాదితః సూర్య్య ఏవ (౪) పురుషం కృష్ణపిఙ్గలమిత్యాదిరుద్రప్రతి-పాదకమన్త్రస్థ-(౫) పురుషశబ్దోఽపి భగవత్పర ఏవ భగవత్పురుషశబ్దావుభావపి స్వర్య్యపరావేవ కథం హన్తి సర్వ్వదా గచ్ఛతీతి హంసః శుచిషు శుద్ధేషు ప్రదేశేషు సీదతీతి శచిషత్ వసుః వసుదేవః స ఏవ వాసుదేవః తస్మిన్ భగవత్పురుషశబ్దావనుపాధికౌ వర్త్తతే।

భగవానితిశబ్దోఽయం తథా పురుష ఇత్యపి।

నిరుపాధీ ప్రవర్త్తతే వాసుదేవే సనాతనే॥ ఇతి॥ (౧)

భారతవచనాత్। నను నేమౌ సూర్య్యప్రతిపాదకౌ భగవత్పురుషశబ్దౌ కిన్తు నారాయణప్రతిపాదకౌ। తథా హి। వసుదేవస్యాపత్యం వాసుదేవః కృష్ణ ఇత్యర్థః। తస్మిన్ పూర్ణబ్రహ్మరూపే కృష్ణే భగవత్పురుషశబ్దౌ నిరుపాధికౌ వర్తేతే। ప్రకరణవలాదిత్యాక్షిప్తే।

పూర్వ్వపక్షావలమ్బ్య పునరాహ భగవత్పురుషశబ్దౌ సూర్య్యపరావేవ(౨) తస్యైవ విష్ణుత్వాత్ కథం భగవతః స్వర్య్యస్య ద్వాదశభేదాత్మకత్వేన విష్ణునామ్నస్తదన్తఃపాతిత్వేన చ తద్విరోధో

నాస్త్యేవ। అరుణః సూర్యో భానుస్తపశ్చన్ద్రో రవిర్గభస్తిశ్చార్యమా హిరణ్యరేతా దివాకరో మిత్రో విష్ణుశ్చేతి వచనాత్। 'ఆదిత్యానామహం విష్ణుః జ్యోతిషాం రవిరంశుమానితి' కృష్ణవచనగీతాదర్శనాత్ కృష్ణ ఏవ సూర్యః వాసుదేవశబ్దసామ్యాచ్చ ధ్యేయః సదా సవితృమణ్డలమధ్యవర్తీ నారాయణ దూతి వచనాత్తయోర్భేదాభావః। హరతీతి సే ఏవ హరిః స్వాస్తమయకాలే సర్వప్రాణిప్రాణహరత్వం (3) ప్రదాతృత్వం అరుణోదయే భగవతః ప్రసిద్ధమేవ లోకే తథావ్యవస్థాదర్శనాత్ రుద్రో అపి స ఏవ స్వశక్తయా లోకద్రావణస్య (४) విద్యమానత్వాత్ అత ఏవ నమస్తే రుద్రమన్యవ ఇత్యాదిశతమన్త్రప్రతిపాదితః సూర్య ఏక ఏవ। తస్య స్వయంవ్యక్తస్య సర్వదేవాత్మకత్వాత్। కిఞ్చ బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాః సృష్టాదికారణాత్ సూర్యదేవ జాతాః సర్వలోకోద్వ-స్థాహేతుభూతస్య సూర్యతేజసః శుక్లవర్ణత్వేన తద్వర్ణాదుత్పత్తిః తేషాం యుక్తైవ తచ్ఛుక్లం తద్బ్రహ్మేత్యుపనిష (౧) త్ప్రమాణాత్। అతః సూర్య ఏవ సర్వైర్ముముక్షుభిరుపాస్యః। తస్య లిఙ్గపూర్ణమణ్డలధారణాదిభిరల-ఙ్కృతగాత్రాస్తన్మన్త్రజపధ్యానారుక్తాశ్చ యూయం ముక్తాభవివ్యథేతి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే।

శ్రీశఙ్కరాచార్యైరిదముచ్యతే భో దివాకరమూఢ కిముక్తం భవతా తదసమఞ్జసం వేదవిరోధాత్। తథా హి "చన్ద్రమా మనసో జాతశ్చక్షోః సూర్యోఽజాయతేతి" శ్రుతేః। సూర్యస్యాపి జన్యత్వదర్శనాత్ యజ్జన్యం తదనిత్యమితి తర్కసిద్ధాన్తస్య విద్యమానత్వాత్ ఘటాదివదశాశ్వతస్య సూర్యస్య కథం పరబ్రహ్మత్వం (౨) సిధ్యేత కిన్తు తాదృక్శ్రుతితాత్పర్యన్తు సూర్యనిష్ఠపరమాత్మపరమిత్యున్నేయం జగదీశ్వరాజ్ఞావశాదేవ సూర్యో భ్రమతీతి తైత్తిరీయకే సమామ్నాతం।

భీషాస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః।

భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమః॥ ఇతి ॥

తస్మాత్ సూర్యస్య పారతన్త్రికత్వం (3) ప్రాప్తం। కిఞ్చ సూర్యదిషు ప్రభా (४) జగదీశ్వరస్యైవ। తథోక్తం శ్రుత్యన్తరే।

న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం

నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోఽయమగ్నిః।

తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం

తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి॥ ఇతి ॥

అత ఏవాదిత్యాన్తఃపురుషస్య (౧) హిరణ్యశ్మశ్రు హిరణ్యకేశమిత్యాదిప్రతిపాదితస్యైవ పరమాత్మనః సర్వోత్కృష్టస్య స్తుతిపరాః శ్రుతయః కథమాదిత్యం నిత్యం వర్ణయన్తి। జ్యోతిఃశాస్త్రే తదనిత్యతా వర్ణితా।

సృష్టిః సరోజాసనవాసరాదౌ

వియఞ్చరాణాం విలయస్తదన్తే।

ఆద్యన్తకాలః స చ కల్ప ఉక్తః

కల్పద్వయం స్యాద్దివసో విరిఞ్చేః॥ ఇతి ॥

వియత్యాకాశే చరన్తీతి వియచ్చరాః గ్రహాః సూర్యాదయః తేషాం సరోజాసనస్య బ్రహ్మణణో వాసరాదౌ దినాదో సృష్టిరుత్పత్తిః తదన్తే దినాన్తే విలయః ఏవమాద్యన్తకల్పః సహస్రయుగప్రమాణః విరిఞ్చేశ్చతుర్ముఖస్య (౨) దినం దివాకాలః రాత్రిరపి తాదృశీ కల్పద్వయమితో బ్రహ్మదివస ఇత్యర్థః ఏవం బ్రహ్మ దినకర్తుః సూర్యాత్ (3) బ్రహ్మోద్యుత్పత్తిర్భవదుక్తా తస్మాదేవ విదితో భవదధికారః। బ్రహ్మాయుః శతాబ్దమధ్యే ఏకస్మిన్ దినే జన్మాదివృత్తిం (౪) ప్రాప్తస్య సూర్యస్య బ్రహ్మపురుషశబ్దవాచ్యత్వం భవతా సమ్పాదితం కిము వక్తవ్యం భవద్విద్యావైషద్యం। సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాదిత్యాదినా భగవతో విశ్వరూపత్వం ప్రదర్శితం నిత్యస్య పరమాత్మనో లోకవహిరన్తర్గతస్య యద్ యద్విశేషణముక్తం తత్తత్ సూర్యస్యేతి భ్రాన్తో వక్తి సూర్యగతః పరమాత్మా సూర్యమణ్డలవహిరన్తఃస్థిత ఏవ తద్వారా తమోనిర్హరణం స ఏవ కరోతి। జగదీశ్వరాదన్యస్య తాదృగ్విధశక్తప్రభావాత్ సూర్యాదన్యః (౧) దేవమనుయతిర్యగ్జన్తుష్వపి పరమాత్మా నేత్రాన్తర్గతః సన్ వర్తతఏవ దీప్తేః తద్రూపత్వాత్ య ఏషోఽక్షిణ పురుషో దృశ్యతే యశ్చాసావాదిత్యే స ఏక ఇతి శ్రుతేశ్చ ఏకోఽప్యాత్మా సర్వజగదన్తర్గతః। ప్రతిపాదితశ్చైతత్ ఓం అన్తస్తద్ధర్మోపదేశాదితి వ్యాససూత్రేఽస్మాభిః। తస్మాత్తచ్చిక్రధారణం (౨) పాపణ్డోద్బోధకం త్యక్త్వా స్మార్తాచారపరిలబ్ధశుద్ధాద్వైత-విద్యావలాన్ముక్తా భవథ। ఏవమాజ్ఞప్తా దివాకరాదయః సౌరాః పరమగురుం నత్వా తత్కటాక్షలబ్ధశు-ద్ధాద్వైతవాదినః శిష్యా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ సౌరమతనివర్హణం నామ త్రయోదశం ప్రకరణం॥ * ॥

చతుర్ద్వశం ప్రకరణం।

తతస్తత్ర గతైర్విప్రైః సర్వైరపి యతీశ్వరః।
సమాశ్రితో యయౌ తస్మాద్వాయోరాశాం జయేచ్ఛయా॥ (౧)
శిష్యేషు త్రిసహస్రేషు కేచిచ్ఛత్రప్రపూరణైః।
కేచిద్వాద్యవిశేషైశ్చ కేచిత్తాలైః శుభోక్తిభిః॥ (౨)
కేచిట్వ్యష్టానినాదైశ్చ కరదీపైశ్చ కేచన।
కేచిద్వ్యజనవాతైశ్చ పిఛవాతైస్తథాపరే॥
సమర్చ్చయన్తి సంన్యస్తసుఖదుఃఖం యతీశ్వరం। (౩)
తత్తద్దేశగతా విప్రా దృష్ట్వా తఛియ్యతాం గతాః॥
ఏవం ప్రతిదినం గత్వా తత్ర తత్ర గతాన్ ద్విజాన్।
కుమతస్థాన్ పరానన్దభాజః కృత్వా శుభోక్తిభిః॥
పురఞ్జణవరం ప్రాప గణపస్యాశ్రమం శుభమ్।
తత్ర నద్యాం హి కౌముద్యాం స్నాత్వా విఘ్నేశమవ్యయమ్॥
సంపూజ్య యతిరాడ్ తత్ర మాసమాంస మహానుగైః।
పద్మపాదముఖాః శియ్యాః పఞ్చపూజాపరాయణాః॥
దిగ్గజా ఇతి విఖ్యాతాః పరవిద్యాప్రభేదినః।
పరపక్షహరోద్యుక్తవచసః ప్రౌఢ్ఀవాదినః॥
తద్వాక్యం శిరసా ధవా శియ్యోఽన్యః పురజిద్వలః। (౧)
నియన్తా సర్వ్వశియ్యాణాం పాకాదిషు చ కర్మసు॥
సమర్చ్య చ గురుం భిక్షాం దత్త్వా తస్మై పరాత్మనే।
పద్మపాదస్తదన్యేషాం శివ్యాణాం షడ్రసైర్యుతం॥

అదదద్భోజనం నిత్యం బ్రహ్మార్పణమితి స్మరన్।

సాయన్తనే సర్వ్వశిష్యాః పరమగురుమాచార్య్యశిరోమణిం ద్వాదశవారం ప్రదక్షిణనమస్కారాన్ కృత్వా బహుధా స్తుత్వా ఢక్కాతాలకరాః పరమేవం స్తువన్తో నృత్యన్తి పరిపూర్ణ్ణోఽహం బ్రహ్మ సత్యం సత్సుఖరూప-చిదానన్దోఽహం శుక్రౌ రజతవదాభాతీదం మయి (౨) విశ్వం నిశ్చినుమిథ్యేతి స్థూలకారణలిఙ్గదేహైః ఆకాశాదివదస్పృష్టోఽహం (3) తాదృఙ్మయి బన్ధః కో వా దారాదిర్న్నామ భవిష్యతి తత్ అమ్బుః కణజాలైరస్పృష్టం తామరసఛదమివ న స్మ భవం మన్తో జాతా ప్రకృతిరనన్తా తద్గర్భాన్మహదుద్భూతం హి తస్మాజ్జాతోఽహఙ్కారాఖ్యస్త్రిగుణయుతోఽభవస్తస్మాజ్జాతాః రుద్రో విష్ణుర్బ్రహ్మ తేభ్యః సృష్టిస్థితిలయ-మభవ-న్నితరాం కార్య్యైర్ద్ధిభిరేతైః కృతమపి తద్ధృదయగతోఽహం సాక్షీ పరమః సర్వ్వత్రాఽహం వహిరన్తఃస్థః సమ్యక్ జ్ఞానఫలప్రద ఏవం మత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ సర్వ్వథా సర్వ్వమయోఽహం సర్వ్వేతీతః సర్వ్వవ్యాపీ కారణమేకః భానుమణ్డలమధ్యవర్త్తి పురుషః సాక్షీ గతపరమద్వన్ద్వో ఽహం ఈశో నిత్యః శాశ్వతవిభవః సర్వ్వముక్తిదః సదుపాసవతాం సన్త్యైవైతే వేదామఙ్గా మామద్వైతమజం న వదన్తి కిం మనసాఽహం స్పృష్టః కిమ్వా కరణైదూరతరైరపి వేద్యః ఆత్మా బ్రహ్మ సదద్వయమేకః సచ్చిత్సుఖరూపోఽహం సకలం మామితి యే మనుజా విదన్తి మాయామేతాం హి తరన్తి తే నిత్యం మాం నిగమమాయైవేద్యం సత్యం మనసా ధారయన్తి హి యే ముక్తిస్తేషామనుతులితా స్యాద్భక్తిమతాం కిమసాధ్యం లోకే మమ సమ్విత్రప్పదమద్భుతరూపం సమమఖిలే-ష్వపి గురుమద్వైతం యమనియమాదియుతః స్మరతి హి చేత్ సమమఖిలాత్మా సముపాస్యః స్యాత్ నృత్యన్తో జల్పన్తశ్చైవం సత్యగురుమభి నత్వా బహుధా శాన్తా గురుసన్నిధివిశ్రాన్తాః దాన్తాః పద్మపాదాద్యాః శిష్యాః ఏవం ప్రతిదినభావం ప్రాప్తాః శ్రీశఙ్కరగురుపదగతచిత్తాః। (౧)

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ గురుస్తుతిర్న్నామ ప్రకరణం చతుర్ద్దశం॥ * ॥

మణ్డలమధ్యవర్త్తి పురుషాక్షిజాతః పరమాద్వన్ద్వోఽహం ఈశోనిత్యః పురుషః శాశ్వతవిభవః సర్వ్వముక్తిదఙ్చ సన్త్యేవేతే వేదా మామద్వైతమజం న విన్దన్తి కిం మనసాఽహం స్పృష్టః కిమ్వా కరణైః దూరతరం వేదాః ఆత్మా బ్రహ్మపదద్వయమేకః సచ్చిత్సుఖరూపోఽహం సకలం మామితి యే మనుజా విదన్తి మాయామేతాం తరన్తి తే నిత్యం మాం యే నిగమావేద్య యే సత్యం మనసా ధ్యాయన్తి తేషాం మత్యా తులితా స్యాత్ మక్తిస్తేషాం కిమసాధ్యం లోకే మమ సమ్భిత్రప్పదమద్భుతరూపం సమమఖిలేధ్వపి గురుమద్వైతం యమనియమాదియుతః

స్మరతి చేత్ మామఖిలాత్మానం న సమ్బన్ధభాక్ స్యాత్ నృత్యన్తో జల్పన్తః సత్యం గురుమాశ్రితా బహుధా శ్రాన్తా గురుసన్నిహితాః శాన్తాః దాన్తాః పద్మపాదాద్యాః శిష్యాః ఏవం కతిదినభావం ప్రాప్తాః శ్రీశఙ్కరగురుముదం చితాః సర్వే॥ ఇత్యనన్తేత్యాది అసమీచీనం పాఠాన్తరమేతత్। వా. పు.।

పఞ్చదశం ప్రకరణం।

ఏవమానన్దసన్తుష్టమాచార్యం సేవకానపి।
తత్పట్టనద్విజాః ప్రేక్ష్య కిమేతదితి చాబ్రువన్॥ (౧)

న హి యుగ్మన్మతం సమ్యగివ భాతి హి పశ్యతామ్।
ఆకాశవన్నిరాలమ్బమద్వయం బ్రహ్మ కేవలమ్॥

మనోవాగాదివృత్తీనామగోచరతరం పరమ్।
కథమజ్ఞోపబోధాయ యోగ్యం స్యాన్మతమీదృశం॥

తత్త్యక్త్వాస్మన్మతం సమ్యగాచరన్తు శుభాప్తయే।
గాణపత్యమితిఖ్యాతం షడ్భిర్భేదైర్విజృమ్భితం॥(౨)

సమస్తవేదతాత్పర్యైస్తదేవ హి సమీరితమ్।
తదాచరధ్వమత్యన్తశాన్తిదం మోక్షదన్నృణామ్॥

తుణ్డైకదన్తచిహ్నాభ్యాం చిహ్నితం శక్తిసంయుతమ్।

మహాగణపతిం యస్తు సదా ధ్యాయత్యనన్యధీః॥
తన్మలమన్త్రపఠన-పరః సన్ బ్రాహ్మణోత్తమః।
యో వర్త్తతే స ఏవాత్ర మోక్షభాగ్భవతి ధ్రువం॥ ఇతి ॥

తద్వగనన్తు,

వీజాపూరగదేక్షుకార్ముకలసచ్చక్రాబ్జపాశోత్పల-
వ్రీహ్యగ్రస్వవిషాణకాఞ్చనఘటోద్భాస్వత్కరామ్భోరుహః।
ధ్యేయో వల్లభయా చ పద్మకరయా శిష్టోజ్వలద్భూషయా
విశ్వోత్పత్తివిపత్తిసంస్థితికరో విఘ్నో విశిష్టార్థదః॥ ఇతి

విశ్వోత్పత్తివిపత్తిసంస్థితికర ఇత్యనేన సృష్ట్యాది హేతుత్వం గణేశస్య ఘటతే। బ్రహ్మాదిలయేఽపి ఏకస్యైవ గణపతేర్విద్యమానత్వాత్। గణనాం రుద్రవిష్ణుబ్రహ్మగణానాం పతిః స ఏక ఏవ ప్రథమ ఆసీత్। అహమేక ఏవ గణపతిరాసమితి శ్రుతేః తస్మాద్గణపతిరేవ సర్వాతీతః పరమాత్మా తన్మాయారచితా బ్రహ్మాదయ ఇతి ప్రాప్తే ఆహుః శ్రీమదాచార్యాః। (౧)

భో గాణపత్య సత్యముక్తం భవతా గణపతేః సర్వోత్తమత్వం, తన్మాయావలాద్రుద్రాదుపపత్తిశ్చేతి భవద్భిః ప్రతిపాదితం కిల తదసమఞ్జసమివ ప్రతిభాతి (౨) కథం సగుణస్య గజముఖస్య గణపతేః రుద్రగణైః సహ లయానుగస్య జగత్కారణత్వం కల్పయితుముచితం। కిఞ్చ రుద్రసుత ఇతి లోకే ప్రసిద్ధిరస్తి తస్య బ్రహ్మత్వే కల్పితే పిత్రాదికారణత్వం సుతస్యానుచితమేవ అతో రుద్రాదికారణం పరబ్రహ్మైవ। సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్। బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యాదివాక్యాదహమేక ఏవ గణపతిరాసమితి వాక్యస్యార్థ ఉన్నేయః తస్య విశ్వోత్పత్తివిపత్తిసంస్థితికరత్వం సిద్ధం భవతీతి నిరాకృతే మహాగణపతిమతే పునరాహ స్వామిన్ సర్వజ్ఞ భవదనుకూలం భవద్భిరుక్తం అఙ్కాభావః పురుషః నిరావలమ్బ ఏవ భవతి తస్యాపి దేవస్యాభిమానాభావాత్। అతః సాఙ్కేన పుంసా భవితవ్యం। యథాఙ్కం ధారయతి పురుషః తస్యాభిమానం తస్మిన్ వర్త్తతే ప్రాయేణాపి తద్గణైస్తల్లోకో గృహ్యతే అతః సాలోక్యస్య ముక్తిరూపత్వాత్తత్ప్రాప్తి-ర్నిరఙ్కస్య కథం భవిష్యతి మమ గిరిజాపుత్రస్య మదీయానాం (౧) గణనాథగణపత్యాదీనాం చేతి జల్పన్తం గిరిజాపుత్రాభిధం మహాగాణపత్యవరం శ్రీమదాచార్య్య ఇదమాహ।

శృణు జడ్మతే గిరిజాపుత్ర బ్రాహ్మణస్య కిమఙ్కం వక్తవ్యం ప్రథమం బ్రహ్మకులజత్వమేకమఙ్క ద్వితీయం పుంసవనాదివేదోక్తకర్మాఙ్కం తృతీయం బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమాఙ్కం ఏవమఙ్కత్రయవిరాజమానస్య సద్బ్రాహ్మణస్య నిరఙ్కతా కథం బ్రాహ్మణ్యాఙ్కేన సమమన్యాఙ్కం న విద్యతే। బ్రాహ్మణకర్త్వవ్యేషు స్నానాచమనప్రాణాయామమా-ర్జ్జన గాయత్రీజపాగ్ని హోత్రవేదాభ్యాసేశ్వరపూజాదిషు వేదోక్తవత్కర్మ్మసు కిం న దేవా విద్యన్తే సర్వ్వదే-వతృప్త్యాస్పదస్య బ్రాహ్మణస్య దేవాఙ్కం కథం న విద్యతే తాదృగ్విధాఙ్కేన వర్త్తమానే పునరఙ్కధారణం పశోరివ చిహ్నం భవతి।

కిఞ్చ బ్రాహ్మణస్య కిం వా లక్షణమిత్యుక్తే శిఖాయజ్ఞోపవీతధారణవ్వేదోక్తకర్మాచరణం లక్షణం తర్హి తత్క్షచియేఽపి విద్యమానత్వాత్ తత్రాతివ్యాప్తిరిత్యుక్తే బ్రహ్మకులజత్వం విశేషలక్షణం। ఏతన్మాత్రేణైవ బ్రాహ్మణస్య చారితార్థ్యాత్ అఙ్కధారణం పాపఖణ్డితాజనకం పరిహర అఙ్కాఙ్గీకారే మహాపాతకనస్తీతి పురాణశ్రవణాత్ వేదవిరుద్ధత్వాచ్చ। కిఞ్చ సదుపాసకానాం మూలాధారస్వాధిష్ఠానమణిపూరకానాహతవిశుద్ధాజ్ఞాసహస్రారేషు చతుర్ద్దలషడ్దలదశదలద్వాదశదల-షోడశదలద్విదలసహస్రదలేషు స్వర్ణవిద్రుమనీలపిఙ్గలధూమ్రతేజః కర్పూరవర్ణేషు స్థితా గణపతిబ్రహ్మ-విష్ణురుద్రజీవాత్మపరమాత్మానః తదుపరి శ్రీపరమగురురితి స్వతన్త్రదేవతాః సమ్ప్రతి దేహధారిణః అతో గణపతేర్మూలాధారగతస్య సర్వ్వాధారకర్త్తృత్వం వర్త్తతే। తదుపరి గతానాం చక్రాణాం తదధికారిణాం బ్రహ్మాది-దేవతానాం చ తదాధారకత్వాదతస్తథావిధే గణపతావన్తస్యే తుణ్డదన్తచిహ్నం భుజయోః కర్త్తవ్యమితి నిరర్థకం।

కిఞ్చ మూలాధారస్యే గణపతౌ సర్వోత్తమే పరమాత్మని సమ్యగాజ్ఞాచక్రగతే అనయోరధికారే భవన్మతే విశేషత్వం చిన్తయ ద్విసప్తతిసహస్రనాడీనాం మూలాధారాచితానాం నియామకత్వమాత్రం గణపతేరధికారః। తజ్జనితనాడీభిరూర్ధ్వాధః ప్రసృతాభిర్దేహస్థితికారణభూతాభిరుపరిచక్రాధారభూతాభిర్గణపతేః కారణత్వం ప్రాప్తం పరమాత్మా సర్వ్వగతోఽథాజ్ఞాచక్రవాసీ భూత్వా సాధస్థజీవరుద్రవిష్ణు బ్రహ్మగణపతీన్ తత్తద్వినియోగేషు ప్రేరయిత్వా స్వయం సాక్షీ నిర్గుణః సచ్చిదానన్దమయః సర్వాతీతః సర్వోత్కృష్ట ఇతి సమ్యగ్వేదేషు ప్రతిపాదితః। అతః పరమాత్మానమాజ్ఞాచక్రగతం చిన్తయ ముక్తో భవసోత్యుపదిష్టః గిరిజాపుత్రః సగణః త్యక్తలిఙ్గః పరగురోః శిష్యోఽభవత్।

పఞ్చపూజాపరో నిత్యం పఞ్చయజ్ఞపరాయణః।

గురుశుశ్రుషణాసక్తః సమభూద్గిరిజాసుతః॥

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ మహాగణపతిమతనివర్ణణం నామ పఞ్చదశం ప్రకరణం॥ * ॥

షోడ꠰శం ప్రకరణం।

ఏవ నిరస్తే మహాగణపతివాదిని గిరిజాపుత్రే పునరన్యోహరిద్రాగణపతిమతవాదీ ప్రత్యవతిష్ఠతే మన్త్రవర్ణాన్। స ఆహ। స్వామిన్మదీయం మతం శృణు। హరిద్రాగణపతిరేవ సర్వ్వజగత్కారణం। న చ తత్త్వే ప్రమాణాభావః శ్రుతేరేవ ప్రమాణత్వాత్। తథాహి।

గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే

కవిం కవీనాముపమశ్రవస్తమం।

జ్యేష్ఠరాజం బ్రహ్మణాం బ్రహ్మణస్పతిమ్

ఆ నః శృణ్వన్నుతిభిః సీద సాధనం॥ ఇతి। (౧)

భో యతివర్య్య గాణపత్యమతమయుక్తమితి ప్రతిపాద్య చిరకాలారభ్య రూఢమతపదద్వినం గిరిజాపుత్రం తదాశ్రితాంశ్చ భ్రష్టాన్ కృత్వా వర్త్తసే (౨) కిమిదముచితం తర్హి ఇదానీమాగతం ప్రతిపక్షవిఘ్నధుణ్ఢిరాజగణ-పతికుమారనామానం మాం విద్ధి। కిం గణేశమతే న్యూనతాఽస్తి తత్ప్రతిపాదకమన్త్రస్యాయమర్థః। గణానాం రుద్రవిష్ణుబ్రహ్మేన్ద్రాదిగణానాం గణపతిమధ్యక్షం త్వాం హవామహే ధ్యానం కుర్మహే। కిం విశిష్టం కవీనాం భృగుగురుశేషప్రభృతీనాం కవిముపదేష్టారమిత్యర్థః। పునః కీదృశం ఉపమశ్రవస్తమం ఉపమశ్రవసాం సకృచ్ఛ్రవణసర్వ్వవిద్యావిదాం మధ్యే తమమత్యన్తం శ్రేష్ఠం। పునః కీదృశం బ్రహ్మణాం ప్రపఞ్చకర్త్తౄణాం జ్యేష్ఠరాజం తద్ద్వారా జ్యేష్ఠప్రభుమిత్యర్థః బ్రహ్మాదిభిరపి సృష్ట్యాదిషు విఘ్నేశః పజనీయ ఇత్యర్థః। ఆరమ్భకార్యేషు సర్వ్వేష్వపి దేవమనుషప్రాదిభిః సర్వైర్విఘ్నేశః పూజనీయ ఇతి పురాణేషు చ బహుధా వర్త్తతే తం బ్రహ్మణస్పతిం బ్రహ్మణామపి పతిమిత్యర్థః। ఆ నః శ్ర సమన్తాత్ నః నుతిభిః స్తోత్రైః శృణ్వన్ సాధనం నిర్వ్విఘ్నం శుభం సీద దదాత్విత్యర్థః। అతః సకలదేవపజ్యో గణపతిరేవ। ధ్యానన్తు

పీతామ్బరధరం దేవం పీతయజ్ఞోపవీతినం।

చతుర్భుజం త్రినయనం హరిద్రాలసదాననం॥

పాశాఙ్కుశధరం దేవం దణ్డాభయకరామ్బుజమ్।

ఏవం యః పూజయేద్దేవం స ముక్తో నాత్ర సంశయః॥ ఇతి ॥

స్కన్దపురాణవచనాత్। జగదాదికారణం గణపతిరేక ఏవ తత్కటాక్షాజ్జాతాః తదంశభూతాః సర్వే బ్రహ్మాదయః అతః సర్వదేవపితామహం విఘ్నం శం భవన్తోపి భజన్తు। తస్య చిహ్నద్వయన్తుణ్డైకదన్తాత్మకం తదాకారతప్తలోహాఙ్కితభుజద్వయస్తద్భక్తాగ్రగణ్యస్తస్యైవ ముక్తిః కరస్థా భవతీతి పూర్వ్వపక్షే ప్రాప్తే శ్రీమద్భిరాచార్యైరిదముచ్యతే।

కిం గణకుమార భవద్బుద్ధివైకల్యమప్రతిహతం జగత్కారణవాక్యైః సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీది-త్యాదిభిః ప్రతిపాదితం బ్రహ్మైవ గణపతిరితి తస్యాంశా బ్రహ్మాదయః సృష్ట్యాదికర్త్తార ఇతి భగ్వాదీనామపి సర్వ్వవిద్యాగురుర్గణపతిరితి చ ప్రసఙ్గాత కిఞ్చిదన్యచ్చ సమ్యక్ ప్రతిపాదితం భవతా। శుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపం సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ గణపతిరేవాస్తు సర్వ్వవాచ్యస్య బ్రహ్మణః గణపతిశబ్దేన కిమపరాద్ధ్యం। అతః పరమాత్మనః సకాశాత్ బ్రహ్మాదయో జాతా ఇత్యవిరుద్ధం। బ్రహ్మాదీనాం తదంశసమ్భూతత్వాత్ రుద్రపుత్రో గణపతిరితి తత్రాప్యవిరోధః। అంశాంశినోరభేదాత్ అతో దేవకార్య్యార్థీ (౧) జగన్నిర్మ్మాణాదిషు విఘ్నహర్త్తేత్యర్థః। సంసారిణామపి సర్వ్వవిఘ్ననివృత్తయే తాదృగ్గణప-తిరూపాస్య ఏవ। అతః సర్వైర్ముముక్షుభిరీశవిష్ణుగణపతిశక్తిసూర్య్యః పఞ్చ తత్తత్పురుషబుద్ధి భేదేనాంశాంశిభావమాపన్నా ఉపాస్యా ఏవ। కిన్తు తుణ్డైకదన్తచిన్హధారణమాత్రమేవ విరుద్ధం లిఙ్గినః పాషణ్డత్వశ్రవణాద్వేదవిరోధాచ్చ। తస్మాత్తుణ్డైకదన్తచిహ్నం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవృత్తిమాశ్రిత్య పఞ్చపూ-జాం స్నానాదినిత్యకర్మ్మ చ కుర్వన్ మాయానివృత్తౌ జాతాయాం తద్ద్వారా భగ్నలిఙ్గశరీరః సన్ ముక్తో (౨) భవసీత్యేవముపదిష్టో గణకుమారస్తథాఙ్గీకృత్య గురువరం (3) ధ్యాయన్ పఞ్చపూజాపరాయణః సుఖమాప।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ గాణపత్యైకదేశిమతనివర్హణం నామ షోడశం ప్రకరణమ్॥ * ॥

సప్తదశం ప్రకరణం।

ఏవం పరిహృతే గాణపత్యైకదేశిమతే (౧) పునరన్యః ఉచ్ఛిష్టగణపత్యుపాసకః దక్షిణేతరమార్గానువర్త్తీ హేరమ్బసుత ఇతి ప్రసిద్ధః ప్రత్యవతిష్ఠతే। స తు శ్రీమదాచార్యమిదమువాచ। భోః స్వామిన్ హేరమ్బసుతో-ఽహమాగతోఽస్మి కేన విధినా గణపతిమతమయుక్తమితి శ్రీమద్భిర్భవద్భిరుక్తం। శ్రూయతామస్మన్మతం శైవాగమే ద్వాదశగణపతిప్రకరణే మహాగణపతిమతమేకం హరిద్రాగణపతిమతమేకం ఉచ్ఛిష్టగణపతి-మతమేకం నవనీతగణపతిమతమేకం స్వర్ణగణపతిమతమేకం సన్తానగణపతిమతమేకం ఏవం షడ్విధ-గణపతిమతాని భవన్తి। ఏతే మత ప్రవర్త్తకాః షణ్మహామన్త్రాః ఉపమన్త్రషట్కఞ్చ తత్తన్మతావాన్తగణి జ్ఞానమతాని వామావలమ్బకాని। ఉచ్ఛిష్టగణపతేర్మతస్య జ్ఞానమతం హైరమ్బమిత్యుచ్యతే। ఉభయోరపి ప్రధానాఙ్గయోర్వామమార్గావలమ్బకత్వేనోచ్ఛిష్ట గణపతిరితి నామ ప్రాప్తం। తదీయధ్యానన్తు।

చతుర్భుజం త్రినయనం పాశాఙ్కుశగదాభయం।

తుణ్డాగ్రపీతమధుకం (౧) గణనాథమహం భజే॥ ఇతి తదఙ్గహేరమ్బస్య తు ధ్యానమేతత్।

మహాపీఠనిషణ్ణన్తం వామాఙ్కోపరి(౨) సంస్థితాం।

దేవీమాలిఙ్గ్య చుమ్బన్తం స్పృశంస్తుణ్డేన వై భగం॥ ఇతి ॥

అత ఏవ తయోరఙ్గాఙ్గినోర్వామబాహుల్యవశాత్ జీవేశయోరివైక్యానుసన్ధానం యుక్తమితి మతద్వయమప్య-హమవలమ్బ్య కుఙ్కుమాఙ్కితలలాటః పుణ్డ్రాన్తరపరిత్యాగీ సన్ధ్యాదిసర్వ్వకర్మ్మాణి ఇచ్ఛావశగాని కృత్వా సమ్విత్తీర్థపానజనితానన్దవిదితసకలలోకః (3) ఏతత్సమమ్మతాన్తరం నాస్తీతి నిత్యతృప్తో-ఽభవం।

కిఞ్చ మదీయాచారే ధర్మ్మద్వయమేవానువర్త్తనీయం। పురుషాణాం సార్వ్వజాతికానాం ఏకజాతివదిత్యేకో ధర్మ్మః, స్త్రీణం సార్వ్వవర్ణికానాం ఏకజాతివదిత్యేకో ధర్మ్మః, తేషాం తాసాఞ్చ సంయోగే వియోగే చ దోషాభావః। అస్యా అయమేవ పతిరితి నియామకాభావాత్। తాసు రజఃసిక్తాదౌ సుసమ్పర్కే (౪) జాతే రుధిరబాహుల్యాత్ ఆనన్దాధిక్యాచ్చ (సర్వ్వేవర్ణాః

సమానజాతయః దామ్పత్యవ్యవస్థా నాస్తి। యేన కేనాపి పురుషేణ స్వస్వ హేరమ్బతాం విభావ్య యాం కాఞ్చిస్త్రియన్తచ్ఛక్తిం విచిన్త్య సురయేన సమ్భోగః కార్య్యః ఇత్యధికః క్వచిత్।)
ఆనన్దప్రాప్తిరేవ బ్రహ్మప్రాప్తిరితి తస్య సచ్చిదానన్దలక్షణాచ్చ। తస్మాదుచ్ఛిష్టగణపతే-రఖణ్డానన్దరూపత్వేన బ్రహ్మరూపత్వేన చ తన్మతమనన్యభేద్యం। తదంశాః సర్వ్వే బ్రహ్మాదయో దేవాః, అశాంశినోరభేదః ప్రతిపాదితో రుద్రకాణ్డే। నమకేపి, నమో గణేభ్యో గణపతిభ్యశ్చ వో నమో నమ ఇతి। గణరూపేభ్యో గణపతిరూపేభ్యశ్చ రుద్రేభ్యో నమ ఇత్యనేన (౧) గణత్వం గణపతిత్వఞ్చ ఏకస్మిన్ రుద్ర ఘటతే ఓంకారాతీతస్య పరమశివస్య గణపతిరూపత్వేన తదంశాః సర్వ్వేదేవా ఇతియుక్తం। అతో బ్రహ్మప్రాప్తయే కర్మ్మణో కారణత్వాత్ ప్రవృత్తిర్వ్యర్థైవ।

కిఞ్చ న కర్మ్మ ముక్తిసాధనం కిన్తు కర్మ్మత్యాగ ఏవ। న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనేకేఽ-మృతత్వమానశురితి శ్రుతేః। త్యాగః సన్న్యాసః స తు ద్వన్ద్వాతీతః శాన్తో దాన్తః ఉపరతస్తితిక్షుః సమాహితః శ్రద్ధాయుక్తో భూత్వాత్మన్యేవాత్మానమనుపశ్యేదితి శ్రుతేః। ఉపరతిః సన్న్యాసః। తితిక్షా శీతోష్ణద్వన్ద్వసహనం ఏతదుపలక్షణం సుఖదుఃఖమానాపమానపుణ్యపాపాదిష్వపి (౨) ద్వన్ద్వతా యోజనీయా। ద్వన్ద్వాతీతవృత్తేః మోక్ష హేతుత్వే తత్తవృత్త్యవలమ్బనస్య ఉచ్ఛిష్ట-గణపతిమతానుకూలత్వాత్తన్మతం ముముక్షుభిః సర్వ్వైరుపాసనీయమితి ప్రాప్తే శ్రీమదాచార్య్యైరుచ్యతే।

భో హేరమ్బసుత భవన్మతమనుచితం। వేదవిరోధసద్భావాత్। వేదో హి బ్రాహ్మణాదీనాముచితధర్మా-నుక్త్వా పశ్చాన్మహదాప-ద్యపి ఇదమగ్రాహ్యమితి నిషేధమాహ। న సురాం పిబేత్ న కలఞ్జం భక్షయేత్ న పరాదారాం గచ్ఛేత్ నాభ్నినుద్వాసయేదిత్యాదీని బహూని వచనాని సన్తి। తస్మాదేతద్గ్రాహ్యమతస్య సుతరామయుక్తమేవాఙ్గీ-కరణం ముముక్షుభిరఙ్గీకర్త్తవ్యమితిభవదుక్తం తదపిన్యాస ఏవేతి అపరే చ యదిత్యాదినా (౧) త్యాగేనైకే అమృతత్వమానశురిత్యాదినా శ్రుత్యర్థేన సన్న్యాసిన ఏవ మోక్షాధికారిత్వముక్తం భవతీతి తస్య ద్వన్ద్వాతీతత్వాదిగుణవిశిష్టత్వాత్ సుఖదుఃఖమోహాదిపరిత్యక్తస్య మహాయతేః పరమహంసస్య దృక్ యత్ర యత్ర పతతి తత్ర బ్రహ్మస్వరూపనిశ్చయాత్ సర్వ్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ నేహ నానాస్తి కిఞ్చ నేతి బ్రహ్మవ్యతిరేకేణ ప్రపఞ్చాసత్వామాత్రరూపిణః శుద్ధాద్వైతం బ్రహ్మాహమస్మీతి మహామార్గారూఢస్య సర్వ్వభూతాన్తఃకరణమాక్షిణః శుద్ధచైతన్యస్య ద్వన్ద్వాతీతత్వం యుక్తమేవ। తముపమానం కృత్వా భవత్ప్రముఖాః సంసారిణః సురాం పిబామః కలఞ్జం భక్షయామః ప్రతారణబుద్ధిరిత్యాజలపథ తదత్యన్తదౌష్టం నరకప్రదమేవ మతం తస్మాచ్చ మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య బ్రహ్మసభానుగ్రహాత్ కలితప్రాయశ్చిత్తాః యూయం ముక్తిమార్గమవలమ్బ్య పఞ్చపూజాపరాః పఞ్చయజ్ఞాది నిత్య కర్మనిరతాశ్చ కథం మూలాధారాదిబ్రహ్మరన్ధ్రాన్తం ప్రతిచక్ర గణపతిబ్రహ్మవిష్ణురుద్రాన్ జీవపరమాత్మగురుసర్వ్వదేవతాః పరికల్ప్య పఞ్చపూజాపురః సరమజపామన్త్ర-జపపరాస్తద్దేవతాధ్యానమాత్రేణైవ ముక్త్వా భవథ నాన్యద్విచారణీయం భవద్భిరిత్యుపదిష్టా

హేరమ్బసుı-తాదయః తత్సభానుగ్రహాత్ కృతప్రాయశ్చిత్తాః శ్రీమత్పరమగురుం నత్వా తత్కటాక్షప్రాప్తబ్రాహ్మణధర్మాః శ్రుత్యాచారపరిశ్రాన్తా అద్వైతవిద్యాభ్యాసతత్పరా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ ఉచ్ఛిష్టగణపతిమతనివర్ణణం నామ సప్తదశం ప్రకరణం॥*॥

అష్టాదశం ప్రకరణం।

అతః పరం తవనీతస్వర్ణసన్తానగణపత్యుపాసకాః సమాగత్యశ్రీమదాచార్యస్వామినమిదమూచుః। స్వామిన్ వయం నవనీతాదిగణపత్యుపాసకాః మదీయాచారస్తు వేదోక్తకర్మానుకూలేన (౧) తత్తదుపాసనాం కుర్మః। కిన్తు గణపతేరుత్తమత్వం సర్వేషాం దేవానాం తదంశజాతత్వం చ నిశ్చిత్య గణపతిమతసిద్ధాన్త-మోక్షాభిలాషిణః సర్వ్వం జగత్ గణపతిరితి ధ్యాయినో భవామః। న కిల తత్ర వివాదః కర్త్తవ్యః తస్య సర్వ్వకార్యేషు సర్వ్వదేవపూజ్యత్వాత్ ఆదౌ పూజ్యో గణాధిప ఇత్యాదిప్రమాణసద్భావాచ్చ కథం భవద్భిర్మహాగణపత్యాదిమతత్రయం నిరాకృతం తద్వ్యతిరేకేన పరమార్థికాభావాదితి। తత్తదుపాసకైశ్చ తత్ప్రీత్యర్థం హరిద్రాదిధారణం కర్త్తవ్యమేవేతి ప్రాప్తే శ్రీశఙ్కరాచార్యస్వామిభిరిదముచ్యతే।

మతమితి యత్తదేవాసత్। యూయం మూఢాః పారమార్థికావేదినః। సత్యం జ్ఞానం శృణ్వన్తు। ప్రకృతిపురు-షాభ్యామాదౌ మహత్తత్త్వే జాతే తద్గర్భే అహఙ్కారతత్త్వం గుణత్రయాత్మకం ఉత్పన్నం తదేవ రుద్రవిష్ణుబ్రహ్మరూప-మభవత్ తే క్రమాత్స్వశక్తితస్తతద్గుణ-విశిష్టజగదుత్పత్తిహేతవోఽభవన్। తత్ర కిల తామసాహఙ్కారే రుద్రసృష్టాన్తర్గాతాః గణపతికుమారభైరవాః తే జగతి స్వల్పాధికారిణః (౧) గణపతేః సృష్ట్యాది ప్రయోజనేషు (౨) మనుష్యసాధ్యేషు సృష్టప్రాది ప్రయోజనేషు బ్రహ్మాదిసాధ్యేషు చ తత్తదాదిపూజ్యత్వం వర్త్తతే తత్ర సర్వ్వకార్యనిర్వ్విఘ్నతాసిద్ధయే కార్యదౌ గణపతిః పూజనీయత్వేన స్థాపితః లోకే సార్వభౌమేణ తత్తత్కార్యే తత్తదధికారికల్పనాత్। అస్తు వా గణపతిరేవ పరమాత్మా। అంశాంశినోరభేదాత్ (3)। తస్మాత్ (౪) విప్రైర్గణపతిబ్రహ్మవిష్ణురుద్రజీవ-పరమాత్మానః (౫) దేహాన్తర్గత మూలాధారాదిచక్రోష్వేవోపాస్యాః తాదృగనుష్ఠానాశక్తానాం (౬) బ్రాహ్మణానాం గణేశేనోమాహరీశాః ప్రతిమాదిషు పఞ్చ పూజ్యాః సర్వ్వథా ప్రమాణరహితం హరిద్రాదిచిహ్నమసఙ్గతమిత్యు-పదిష్టాః వీరభద్రే కదన్తాదయః

నవనీతస్వర్ణసన్తానగణపత్యుపాసకాః పరమగురుం నత్వా పరిత్యన్య హరిద్రాదిచిహ్నాని పఞ్చపూజాపరాః శుద్ధాద్వైతవిద్యావాదినః శిష్యా (౭) బభూవుః । (౮)

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ గణపతిమతత్రయనివర్ణణం నామ అష్టాదశం ప్రకరణం ॥ * ॥

స్వల్పాధికారిణః గణపతేః సృష్ట్యాదిప్రయోజనేషు మనుష్యసాధ్యేషు సృష్ట్యాదిప్రయోజనేషు బ్రహ్మాదిసాధ్యేషు చ తత్తదాదిపూజ్యత్వం వర్త్తతే వస్త్రాద్యుపైర్గణపతిబ్రహ్మవిష్ణురుద్రజీవగురుపరమాత్మానః మూలాధారాదిచక్రేషు ఉపాసనీయాః స్వదేహస్తఞ్చక్రాణి తద్వాసుదేవరూపాది చ పరికల్ప్య పూజనీయానీత్యర్థః తాదృగనుష్ఠానాసక్తానాం బ్రాహ్మణానాం గణేశేనోమాహరీశాః పఞ్చ పూజ్యాః ఇతి సమ్యగుపదిష్టా వీరభద్రైకదన్తాదయః నవనీతస్వర్ణసన్తానగణపత్యుపాసకాః పరమగురుం నత్వా త్యక్తహరిద్రాదిపుణ్డ్రాదిచిహ్నాః పఞ్చపూజాపరాః శ్రద్ధాద్వైవవిద్యావాదినః శిష్యా బభూవుః ఇతి పాఠాన్తరం । వా. పు. ।

ఊనవింశం ప్రకరణం ।

తతః శ్రీశఙ్కరాచార్యః భవానీనగరం ప్రాప । (౧) తస్మాదిలాంపాదపద్మైర్విచిత్రాం (౨) కుర్వన్నుపలాశోత్త-మాఙ్గార్చితాఙ్ఘ్రిద్వయాం తాం సకలపూర్ణరూపాం సశిష్యోఽభజత్ సః । ఏవం సకలయతిగురుః శ్రీశఙ్కరా-చార్యః సమస్తశిష్యాచరితపూజాఙ్గీకార విలసత్పాదకమలః సర్వదేవార్చితో గురురివ ప్రకాశమాన-మూర్త్తిః తత్ర మాసకాలమతిష్ఠత్ । తత్రస్థాః పరమగురుం (3) యతిశిరోమణిం శిరోభిరభివాద్య (౪) సవినయా ఇదమూచుః । స్వామివస్మన్మతమతి విచిత్రతరం శృణు । భగవతీ (౫) కిల మహాశమ్భుశక్తిః ప్రపఞ్చమూలకారణం గుణాతీతవృత్తిశ్చ (౬) తన్మాయావశాత్ మహత్తత్త్వాదిజగ-దఖిలముత్పన్నం తద్వారా బ్రహ్మాద్యుత్పత్తిస్తచ్చతుష్కత్పత్తిశ్చ సిద్ధా భవతి తస్యాః మనోవాగ్వృత్త్యతీతత్వాత్ తదంశాయాః భవాన్యాశ్చరణారవిన్దసేవాపరాస్తదఙ్కకుఙ్కుమాదిధారిణస్తత్పాదాకారాకారితస్వర్ణపాదవద్ధగ

లబాహవో వయం జీవన్ముక్తా ఏవం విద్యోపాసకానాఞ్చ ఫలశ్రవణాత్ సైవ చ ప్రకృతిః ప్రధానమితి చ వ్యవహ్రియతే తదుక్తం సాంఖ్యసిద్ధాన్తే।

మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాః ప్రకృతివికృతయః సప్త।

షోడ్షకస్తు వికారో న ప్రకృతిర్న వికృతిః పురుషః॥ ఇతి।

శ్రుతిశ్చ

అజామేకాం లోహిత శుక్లకృష్ణాం బహీః ప్రజాః సృజమానాం నమామః ఇతి। ప్రకృతిపురుషయోః శివశక్త్యోపాశ్చన్ద్రచన్ద్రికాన్యాయేనాభేదః। తథా చ శ్రుతిః।

మాయాన్తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినన్తు మహేశ్వరమితి।

ఏతదుపాసనయైవ ముక్తిం శ్రుతిరాహ। విద్యాఞ్చావిద్యాఞ్చ యస్తద్వేదోభయం మహావిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్రుత ఇతి। ఇయమేవైకా ముముక్షుభిరుపాసనీయా తస్యాః కటాక్షలేశేనైవ ముక్తిదర్శనాత్ ప్రకృతిశ్చేశ్వరశ్చేత్యనేన శ్రుతివచసా ప్రకృతిపురుషయోరభేదాత్ సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాది జగదుపాదానకారణవాక్యాని ప్రకృతిపరాణ్యేవ। అతః ప్రకృత్యుపాసకా ఇతి నిరవద్యం కిఞ్చ ప్రణవనిష్ఠావర్ణాదువర్ణాద్యుత్పత్తిర్యథా తథైవ తచ్చక్తేర్భవాన్యా లక్ష్మ్యాదిశక్త్యుత్పత్తిః సిద్ధైవ। అతః సర్వ్వదేవకారణస్య రుద్రస్య యా శక్తిః చన్ద్రచన్ద్రికాన్యాయేన తదుద్బోధరూపిణీ స్వాధీనవల్లభేతి ప్రసిద్ధా సేవ భవానీతి నిశ్చయజ్ఞానవతామస్మాకం న కశ్చిద్విచారః। పరమపురుషైర్భవద్భిరపి తదఙ్కధారణపురసరం సేవోపాసనీయేతి ప్రాప్తే శ్రీమదాచార్య్యస్వామిన ఇదమాహుః।

నను భవదుక్తా భవానీ సంసారభయహారిణీ జగత్కారణమితి పరన్తు పురుషస్య శ్రేష్ఠత్వాదీ జ్ఞానేనైవ ముక్తిరితి సర్వ్వత్రాపి ప్రతిపాదితత్వాచ్చ। ఆత్మానమాత్మనాధ్యాత్వా ముక్తో భవతి నాన్యథేతిముక్తివచనదర్శనాత్ అజాతీతస్య పరమాత్మన ఏవ జ్ఞానేన ముక్తిః। బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతీతి శ్రుతేః। సాంఖ్యసిద్ధాన్తేఽపి ప్రకృత్యపేక్షయా మాయాతీతస్య జ్ఞానాదేవ ముక్తిః। తైత్తిరీయోపనిషది అజాఖరూపముక్త్వా తదితరత్వమీశ్వరస్య దర్శితం।

అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం

బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం సరూపాం।

అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే

జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః॥ ఇతి శ్రుతేః।

విద్యయాఽమృతమశ్రుత ఇతి విద్యాపదార్థశ్చాత్మభిన్నం సర్వ్వమనిత్యమాత్మైవ చ శుద్ధబుద్ధముక్తసచ్చిదానన్దరూప ఇతి జ్ఞానమేవ। ప్రకృతేరజాత్వన్తు అనాదిప్రవాహరూపేణ స్వర్గాదేరమృత త్వవదాపేక్షికమ్। అన్యథా ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతిశ్రుతివిరోధాపత్తేః। జ్ఞానస్య మోక్షసాధనత్వే ముక్తిదశాయాం న హి తత్సద్భావః శఙ్కనీయః। యతః తత్త్వజ్ఞానమపి జలే కతకరేణువత్ అవిద్యామపహృత్య స్వయమపి నశ్యతీతి నాద్వితీయత్వవిరోధః। అతః పరస్మిన్నద్వితీయే బ్రహ్మణి భవాన్యాస్తద్బోధకారణం ఘటతే। అతో విద్యాశబ్దవాచ్యా భవానీ తదుపాసనేన చిత్తశుద్ధౌ జాతాయాం లిఙ్గశరీరభఙ్గద్వారా

---

౧. పరమాత్మనఏవ జ్ఞానేన ముక్తిః। తైత్తిరీయోపనిషది ప్రజాస్వరూపముక్త్వా తదితరత్వమీశ్వరస్య దర్శితం। వ్యజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీప్రజాం జనయన్తీం సరూపాం। వ్యజోహ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః॥ ఇతి అతః పరమాత్మనః మాయాతీతస్యాజ్ఞానాన్ముక్తిః। కిఞ్చ సాంఖ్యైరపి పురుషలక్షణముక్తం। మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాః ప్రకృతివికృతయః సప్త । షోడశకశ్చ వికారో న ప్రకృతిర్న వికృతిః పురుషః । ఇతి ప్రకృత్యపేక్షయా భిన్నస్య పరమాత్మన ఏవ జ్ఞానాన్ముక్తిరితి నిరవద్యం । జ్ఞానస్య మోక్షసాధనత్వేన ముక్తిదశాయాం న హి తత్సహభవః శఙ్కనీయః ఈశ్వరవ్యతిరిక్తస్య సర్వ్వస్యానిత్యత్వాత్ కిన్తు జీవనిష్ఠమజ్ఞానం పరిహృత్య స్వయం నష్టా భవతి సపఙ్కం జలం కతకరేనువత్ కతకరేణుర్జలనిష్ఠం పఙ్కమపహృత్య స్వయమపి నష్టో భవతి ఏవం విద్యావతాం బ్రహ్మైక్యముక్తం। బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతీతి శ్రుతేః । వా. పు.

౨ తద్బోధకారం। వై పు.।

మోక్షః సిద్ధః। అతో భవానీభక్తా భవన్తోపి సర్వ్వాణి సగుణోపాసనాని అల్పఫలత్వాత్ పరిత్యజ్య ప్రమాణరహితం వేదవిరుద్ధకుఙ్కుమపుణ్డ్ర-స్వర్ణపాదాదిచిహ్నాని పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవిద్యయా బ్రహ్మాహమస్మీతి నిశ్చయజ్ఞానేన ముక్తా భవథ। ఏతత్ ప్రాప్తయే భిదాదిపశుమార్గే న సాధనమితి సమ్యగుక్తాః

త్రిపురకుమారవిష్ణుభక్తపూర్ణానన్దపూర్ణభగవచ్చరణసేవకశుద్ధమత్యాదయో భవానీభక్తాః పరమగురుం యతిశిరోమణిం నత్వా త్యక్తలిఙ్గాః కృతాఞ్జలయః శుద్ధాద్వైతవృత్త్యాశ్రితాచారాః స్నానసన్ధ్యావన్దనపఞ్చపూజాదినిరతాః సచ్ఛిష్యా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ శక్తిమతనివర్హణం నామైకోనవింశం ప్రకరణం ॥*॥

వింశం ప్రకరణం।

——o——

అతః పరం తత్సమీపదేశస్థాః కువలయపురాదిపత్తనాశ్రితాః సమాగత్య పరమపురుషమాచార్య్యస్వామినం నత్వేదమూచుః స్వామిన్ మహాలక్ష్మీమాత్రైవ సర్వ్వఫలదా జగతాం ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణం భగవతో విష్ణోః ప్రాణశక్తిః। తద్వారా పార్వ్వతీబాణ్యాదిశక్తయశ్చ బహుధా ఉత్పన్నా। కిఞ్చ త్రిమూర్తీనాం మూలకారణమపిం తచ్ఛక్తిరపి సేవైకా భగవత్యేవ పరమపురుషస్య మచ్ఛబ్దవాచ్యస్య తత్కారణస్య ప్రకృతేరసచ్ఛబ్దవాచ్యత్వఞ్చ తైత్తిరీయోపనిషద సమామ్నాతం। అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయత ఇతి అతో మూలప్రకృతిః పరమశక్తిః బ్రహ్మాది ప్రలయే సర్వ్వానపి భక్ష్య గుణాతీతవృత్త్యా అసద్రూపేణాగ్రే ఆసీత్ పునః సృష్టికాలే తద్వశాదేవ బ్రహ్మాదయో జాయన్త ఇతి జగదుపాదానకారణం సైవైకైవ। తత్రాపీశ్వరోప్యస్తీతి యద్యుచ్యతే తదన్తర్వ్యాత్యైవ సోపీతి విచారయ తదాదీనాం తజ్జన్యత్వాత్। అతః పరబ్రహ్మణ్యపి సవిమర్శతా కల్పనీయా। తయోః సార్వ్వకాలికనిత్యత్వాచ్చన్ద్రచన్ద్రికాన్యాయేన చ భవదభేదస్యాపి విరుద్ధత్వాభావాత్ పరప్రకృత్యుపాసనం భవద్భిరపి కర్త్తవ్యం ముక్తికాఙ్క్షిభిరితి। అతః కమలాయాః సర్వ్వోత్కృష్టత్వాత్ తదుపాసనం తచ్చిహ్నానాం కమలపద్మాక్షమాలాకుఙ్కుమానాం భుజకణ్ఠతలాదిషు ధారణం కుర్మ్మః భవద్భిరపి తథైవానుష్ఠేయం ముక్త్యర్థమితి శ్లిష్టభూషణగఙ్గాకీర్త్తిలక్ష్మీవిలాసరమాభక్తాదిభిః సర్వైర్విజ్ఞాపితః శ్రీశఙ్కరాచార్య్యగురురిదమాహ।

శ్రుతమద్భుతం భవద్భిః ప్రతిపాదితం మతం। భోః కమలాభక్తాః భవన్మతం న సమ్యగాభాతి। యతః స ఈశః సర్వ్వానసృజత స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్। యః సర్వ్వజ్ఞః సర్వ్వవిదిత్యాదిబహుశ్రుతిప్రపఞ్చసారో విచారితః పరమాత్మా అపహతపాభా సర్వ్వాతీతః సర్వ్వకారణః సర్వ్వాధారః సర్వ్వమయః స ఏకోఽద్వితీయః పరానన్దమయః సదా వర్త్తతే। తదిచ్ఛారూపాయా ప్రకృతేస్తదాధారత్వేన

తస్మిన్ పరమాత్మని ప్రకృతిర్గుణమయీ నిజాఙ్గం పరిత్యజ్య నష్టసర్వవికారా సద్రూపా సమభవత్। పరాధీనవృత్తిప్రత్యాసత్తిశక్తేః స్వతన్త్రలేశాభావాత్ కథం ముక్తా స్వస్య ముక్తాభావే కథం ముక్తిప్రదా భవతి। విద్యారూపాయాస్తస్యాస్తథావిధసమర్థతాస్తీతి చేత్। జ్ఞానస్యాపీశ్వరజీవభిదారూపమూలాజ్ఞాననివృత్తిమాత్రమేవ సఙ్ఘటతే। అతో ముక్తిసమవాధికారణస్య విద్యారూపస్యైవ పరమేశ్వరత్వం వక్తుం న శక్యతే। సర్వాతీతం బ్రహ్మ ప్రసిద్ధం అహమస్మి బ్రహ్మాహమస్మీతి యో వా ధ్యాతా తస్యైవ ముక్తిః। అన్యేషామనిత్యోపాసకానామనిత్యలోకప్రాప్తిః। క్షీణే పుణ్యే పునర్మర్త్యలోకప్రాప్తిరితి సిద్ధం। అతో యూయం కమలకుఙ్కుమపుణ్డ్రాద్యఙ్కం పరిహృత్య శుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య ముక్తా భవథ। ఇత్యుపదిష్టాస్తే పరమగురుం నత్వా శుద్ధాద్వైతవిద్యానిరతాః స్నానపఞ్చపూజాదిసత్కర్మిణః శిష్యా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ శక్తిమతైకదేశనిరాకరణం నామ ప్రకరణం వింశమ్॥*॥

ఏకవింశం ప్రకరణం।

———o———

ఏవం నిరాకృతేషు దుర్గాలక్ష్మీమతసిద్ధాన్తిషు పునరన్యే పుస్తకపుణ్డ్రాః కమలపాణయః నిగమసావిత్రపరాగమసువాగాదయః శారదోపాసకాః స్వామినం నత్వేదమూచుః। భోః స్వామిన్ విచిత్రవేషధారిత్వం సమ్పాద్య దుర్గాకమలాదిభక్తాన్ మతభ్రష్టాన్ కృత్వా సర్వసమ ఇవ వర్తసే ఇదానీమాగతాన్ విద్ధి నః శారదాభక్తాన్ నిగమాదీన్ పరమతభేదనపటూన్। కిలాస్మన్మతం నిగమసిద్ధం। వేదానాం తద్రూపత్వాత్ తేషాం నిత్యత్వాచ్చ వేదానాం నిత్యత్వప్రాప్తౌ తద్రూపాయాః శారదాయాః నిత్యత్వమస్తి న వేతి సన్దేహాభావాత్ సైవ జగత్కర్త్రీ, నిత్యా వాగ్వేద ఇతి శ్రుతేః వాచా విరూపనిత్యయేతి శ్రుతేశ్చ। అతః పరాత్పరతరా శారదా జగదుపాదానకారణం యా నిత్యప్రభా జగల్లయేఽస్తి సైవ వాక్ స బ్రహ్మాత్మా శివనారాయణాదిశబ్దవాచ్యగుణాతీతవృత్తిః తద్ద్వారా పరబ్రహ్మోద్యుత్పత్తిరిత్యవిరుద్ధం। అతః సర్వైర్ముముక్షుభిః సైవ నిరన్తరముపాసనీయా। అతో భవన్తోఽపి వృథాశాజాలం పరిత్యజ్య పుస్తకాదభిశ్చిహ్నితాః వాగుపాసనం కురుధ్వం వాక్స్వరూపజ్ఞానేనైవ ముక్తా భవథ। అవేదార్థవిత్పురుషాః తం పరమం వాగ్రూపం న వేదుః। నావేదవిన్మనుతే తం బృహత్తమితి శ్రుతేః। అతః సద్బ్రహ్మాదిశబ్దవాచ్య పరం వాగ్రూపం సమ్యగ్వేత్తా పురుషో ముక్తః। బ్రాహ్మణస్య తద్వ్యతిరేకేణ ముక్తాభావాత్। సాఙ్గో వేదోఽధ్యేతవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః సాక్షాత్కర్తవ్యేతి శ్రుతేః। అతః సర్వదా నిశ్చయేన వాగ్రపానుసన్ధానం కురుత। ఏవం ప్రాప్తే।

శ్రీమదాచార్యైరిదముచ్యతే కిం నిగమమూఢ బ్రవీషి భవదజ్ఞానం కేన వారయితుం శక్యం। భోః సారస్వతాః భవన్మతమసమఞ్జసం కస్మాత్ శ్రూయతాం। వర్ణమాత్రస్య నిత్యత్వమభిమతముతవేదాదిరూపవర్ణసన్తతేః। నాద్యః ఉత్పన్నో గకారః నష్టో గకార ఇత్యాది ప్రతీతేర్వర్ణమాచస్యానిత్యత్వాత్। సోఽయం గకార ఇత్యాదిప్రతీతేస్తు సేయం దీపజ్వాలేతివత్సాదృశ్యావలమ్బనత్వాత్। సర్వప్రాణిప్రలయే సర్వస్య వర్ణస్యాపి ప్రలయసమ్భవాఞ్చ। న ద్వితీయః। యస్య నిశ్వసితం వేదా ఇతి జన్యత్వదర్శనాత్ యజ్జన్యం తదనిత్యమితి ప్రమాణేన అనిత్యత్వావగతేః। వాచా నిరూపనిత్యయా ఇత్యాదిశ్రుతి ప్రవాహానాదితయా స్వర్గాదివదపిక్షికం నిత్యత్వం ప్రతిపాదయతి నాత్యన్తికం।

అతః షడఙ్గపరిశోభితస్య వేదరాశేః మహాయుగాన్తే ప్రలయదర్శనాత్ తదనుప్రవృత్తే మహాయుగే సూర్యఃకిల కాలయుగాదికర్తా మహర్షిభ్యో యచ్ఛాస్త్రం ప్రాహ తదేవ వేదాదికమితి। ఉక్తఞ్చ సూర్యసిద్ధాన్తే। యుగే యుగే మహర్షీణాం స్వయమేవ వివస్వతేతి। అతః ప్రతియుగప్రలయవృత్తిసమ్పత్తిశ్రుతిప్రత్యాసత్తిశక్తేః సరస్వత్యాః కథం శక్యం నిత్యతాం రచయితుం దేవానామనిత్యత్వేఽపి బ్రహ్మణే వక్త్రస్థాయాః సరస్వత్యా నిత్యత్వం తద్వాచకజగత్-సృష్టిస్తస్య బ్రహ్మశక్తిత్వాదితి యద్యుచ్యతే న హి తదపి రమణీయం। చతుర్ముఖస్య ప్రథమజీవస్యానిత్యత్వే తచ్ఛక్తేరనిత్యత్వమస్తి వా న వేతి సన్దేహాభావాత్ పరబ్రహ్మశక్తిః పరప్రకృతిర్మహదాదిస్తత్ర కారణం సరస్వతీతి యదుచ్యతే న హి తదపి సమఞ్జసం। ఈశ్వరవ్యతిరిక్తస్య సర్వస్యాపి ప్రలయదర్శనాత్ వాఙ్మనోవృత్తియాతీతస్యైవ పరమాత్మనః సద్బ్రహ్మాదిశబ్దవాచ్యత్వం న తు ప్రకృతేః। అతః రుగణనిగమ మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య సర్వశబ్దవాచ్యస్య తద్వృత్త్యతీతస్య పరమాత్మనః సమ్యక్ జ్ఞానేనైవ భుక్తిరన్యథా న హ్యేవం

సమ్పాదయితుం అనిత్యప్రపఞ్చస్య వాగ్రూపస్య సదాదిశబ్దవాచ్యత్వం కథముక్తం భవతా కిఞ్చ వర్ణమాత్రస్య నిత్యత్వం వా సన్తతేర్నిత్యత్వం వా నాద్యః సర్వప్రాణిప్రలయే వర్ణస్యాపి ప్రలయసమ్భవాత్ న ద్వితీయః 'యస్య నిశ్వసితం వేదా ఇతి జన్యవదర్శనాత్ యజ్జన్యతదనిత్యమితి ప్రమాణాచ్చ। వా. పు।

అతః శుద్ధాద్వైతవృత్తిమాశ్రిత్య స్నానాదిసత్కర్మ్మ కుర్వ్వన్ పఞ్చపూజాపరాయణః త్వం కర్మ్మఫలం బ్రహ్మార్పణమితి కృత్వా అనుష్ఠితే సత్కర్మణి అనేకదురితక్షయకారణే జ్ఞానప్రవృత్తౌ జాతాయాం లిఙ్గశరీరభఙ్గద్వారా ముక్తో భవతీతి సమ్యగుపదిష్టః నిగమః సర్వైః స్వకీయైః సహ త్యక్తలిఙ్గః కృతార్థోఽహమస్మీతి పరమగురుమాచార్య్యస్వామినం నత్వా శుద్ధాద్వైతవృత్త్యాశ్రితోఽభవత్।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ శక్తిమతైకదేశనివర్ణ్ణనం నామ ఏకవింశం ప్రకరణం॥*॥

ద్వావింశం ప్రకరణం।

——o——

ఏవం పరిహృతేషు దుర్గాకమలావాణీమతసిద్ధాన్తిషు పునరన్యే శక్తివాదినః రాజశ్యామలోపాసకాః శక్తివిలాస చిదానన్దాదయః వామాచారిణః ప్రత్యవతిష్ఠన్తే। తే సమాగత్యాచార్య్యస్వామినమిదమూచుః। భోః స్వామిన్ సమ్విత్స్వరూపమవిదిత్వా యతివేషధారీ మతవహ్నిరివ సమాగత్య దుర్గాద్యుపాసకానాం వృత్తి మన్యథాసిద్ధాం కృత్వా కరతలీకృతబ్రహ్మతత్త్వ ఇవ వర్త్తసే। కిం తవ జ్ఞానేనాద్వైతేన తస్య శశవిషాణవద్వన్ధ్యపుత్రవద్గగనారవిన్దవదత్యన్తాసత్త్వాత్ సృష్టౌ ప్రలయేఽపి చ భేదస్యైవ సిద్ధత్వాత్। ఈశ్వరేఽపి విమర్శః పృథగేవ యథా భర్త్తరి భార్య్యాన్యా తథైవేత్యర్థః। తయోర్జన్మాదివిరుద్ధత్వాస్వతన్త్రా శక్తిః। శివస్యాపి వలకారిణీ। తయా వినా తస్య తృణచలనక్రియాయామప్యసమర్థత్వాత్। అతః శక్తిరేవ శివస్యాపి కారణం। తద్వారా జగత్ప్రవృత్తిదర్శనాత్। అతశ్చ విమర్శవాదినామస్మాకం మతమేవ శ్రేయస్కరం నిర్విమర్శవాదినాం తు భవతాం ముక్తిరపి నాస్తి। కథమిత్యుక్తే ముక్తికారణాభావాత్, ముక్తికారణం హి విద్యా కిల, అతశ్చాపి విద్యావాదినాం ముక్తిః కరస్థా విమర్శప్రాప్తిరేవ ముక్తిరితి। ఏతే రాజశ్యామలోపాసకాః మణీన్ద్రసుహోత్రవీతరూపపరామృత-భృగ్వాదయః పఞ్చదశ్యుపాసకాః శక్తివిలాసచిదానన్దచిదఙ్కురవిచరణోపాసకాశ్చన్ద్రాదయశ్చ సఞ్జేరన్తే। అవ్యక్తరూపవిమర్శ ఏవ బ్రహ్మ తదతీతం వాఙ్మనోవృత్త్యతిరిక్తం బ్రహ్మాస్మీతి యదుచ్యతే తత్తదపి తదాశ్రితం శివశబ్దవాచ్యం తద్వ్యతిరిక్తపరభావాత్ తయానిత్యత్వం శ్రుత్యాగమసిద్ధం నిత్యపదార్థయోర్మధ్యే శక్తేరధికత్వ తద్ధ్యానకారణం రహస్యేష్టాదికం కర్మ కుర్వ్వతాం జ్ఞానసిద్ధిదర్శనాత్। అతో వయం షోడశ్యుపాసకాః పూర్ణాభిషిక్తాః కృతార్థః కృతకృత్యాః సమాః కిల। తస్మాత్ వివిధానామస్మాకం నిస్త్రైగుణ్యే పథి విచరతాం కిమవకుణ్ఠనం లోకత్రయే విద్యతే। విహితావిహిత-మార్గద్వయసూత్రవద్వానాం స్వర్గనరకప్రవృత్తిః। జ్ఞానినాం మత్తగజవన్నిరవకుణ్ఠనగతిప్రవృత్తేర్విద్యమానత్వాత్। పూర్వ్వయుగే

భృగ్వగస్త్యకౄభునిదాఘ-జడ◌ఃభరతవిశ్వామిత్రరామాదిషువామోపాసకేషు లోకత్రయాతీతవృత్తేః జ్ఞానోన్నతేశ్చ దృష్టత్వాత్ తేషాం ముక్తిః కరస్థైవ। తస్మాచ్చ తదాచారశీలవతాం నః జీవద్దశాయామపి మక్తిరేవ।

యది నో పశ్చిమం జన్మ యది వా శఙ్కరః స్వయం।

తేనైవ లభ్యతే విద్యా శ్రీమత్పఞ్చదశాక్షరీ॥ ఇతి॥

దేవ్యాగమవచనస్య సత్యత్వాత్ అతో విద్యావతాం నః కిఞ్చిద్విచారణీయం। భవన్తోపి సర్వ్వం పరిత్యజ్య విద్యోపాసకా భవథేతి ప్రాప్తే శ్రీమదాచార్య్యః పఠతి।

భోః పూర్ణభిషిక్త భవన్మతమసత్యం। కథమనిత్యత్వాత్ తథా హి శ్రుతిః యత్ర త్వస్య సర్వ్వమాత్మైవాభూత్ తత్ కేన కం పశ్యేదిత్యాదినా సిద్ధజ్ఞానినః పురుషస్య ఆత్మాతిరేకాదర్శనాత్। తదానీం విమర్శః కుత్ర కల్పనీయః। ఈషదపి తదతిరేకే జగదభావాత్ జగత్సత్యత్వే హేతుః ప్రకృతిః జగదభావే కిం ప్రకృత్యభావః శఙ్కనీయః। అనిత్యప్రకృతిజ్ఞానేన కిం ఫలం అథ చ తస్యాః బహురూపతోక్తౌ ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే ఇత్యాది శ్రుత్యా గుణమయీ గుణకారణఞ్చ సా భవతి। అతో నిత్యాయాః ప్రకృతేరుపాసనాపేక్షయా సత్యాదిలక్షణలక్షితస్య పరమాత్మనో విశేషజ్ఞానేన ముక్తిదర్శనాత్। స ఏక ఏవ సర్వైర్వ్వుముక్షుభిరుపాసనీయః తస్య సత్యసఙ్కల్పవాదిచ్ఛామాత్రేణైవ మహదాదిజగదుత్పత్తికారణత్వాత్ ఈశ్వర ఏక ఏవ సర్వైర్వ్వరుపాస్యః। గృహస్థే గృహిణీజాతసుఖానుభవో గృహస్థస్యాస్తి దేవే తదభావాత్। కిఞ్చ ఈశ్వరస్యాపి కిఞ్చిత్కరత్వముక్తం తదపి న సమ్భవతి సర్వ్వశక్తిః సర్వ్వమయః సర్వ్వకర్షణమితి శ్రుతిభ్యః వాఙ్మనోవృత్త్యతీతస్య బ్రహ్మణస్తదాశ్రితత్వముక్తం భవద్వివేకస్య న లక్షణం కిము వక్తవ్యం కలఞ్జభక్షణశీలస్య వక్తవ్యం కిం సాత్వతమ్ అభక్ష్యభక్షణశీలస్య సుతరాం ప్రామాణికత్వాభావాత్ వేదవిరోధాచ్చ। అతో వామాచారవతాం బ్రాహ్మణ్యవిచ్ఛిత్తిదర్శనాత్ భవతాం ప్రాయశ్చిత్తం కర్త్తవ్యం భృగ్వాదివద్వయం కృతార్థా ఇత్యుక్తం మన్దబుద్ధీనాం యుష్మాకం భృగ్వాదిసమతా కథం స్యాత్ భృగుపాదతాడితో బ్రహ్మేదిధియమేవ చకార। అగస్త్యాదిషు సముద్రపానాదిసాహసకర్మాణి వర్త్తన్తే భవతాం తాదృక్శక్తిః కథం నాస్తి। తస్మాన్మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య బ్రాహ్మణ్యాద్భ్రష్టైర్భవద్భిః ప్రాయశ్చిత్తం కర్త్తవ్యమితి సమ్యగుపదిష్టాస్తే పరమగురుం నత్వా సచ్ఛియ్యాః కృతప్రాయశ్చిత్తాః శుద్ధాద్వైతవాదినః సత్కర్మశీలాః పఞ్చపూజాపరాః బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ శక్తిమత్యైకదేశిత్రితయనివర్హణనామ ద్వావింశం ప్రకరణం॥*॥

త్రయోవింశం ప్రకరణం।

——o——

తస్మాత్పురాదుత్తరమార్గగామీ

శ్రీశఙ్కరాచార్య్యగురుః సశిష్యః।

స ఉజ్జయిన్యాఖ్యపురం దదర్శ

కాపాలికాచారపరైః సమేతం।

స్థిత్వా ద్విమాసం తత్రైవ తత్రస్థానాహ సత్వరం।

ఆచారః ప్రోచ్యతాం యుష్మత్కులాగతవిధిశ్చ కః।

ఇతి పృష్టా యతీశన్తమూచుః కాపాలికాః పరే॥

స్ఫటికైరర్ద్ధచన్ద్రైశ్చ జటాభిః పరిశోభితాః।

స్వాభిన్నమ్మదాచారః సర్వ్వప్రాణిసన్తోషకరః కర్మహీనః, కర్మణా న ముక్తిరితి వచనాత్। మదుపాస్యే భైరవ ఏక ఏవ జగత్కర్త్తా। తతః ప్రలయో భవతీతి యో వా ప్రలయకర్త్తా స ఏవ స్థిత్యుత్పత్త్యోరపీతి। (ఉపసంహారవలైనైవ నీయతాం స ఉపక్రమ ఇతి శాస్త్రవృత్తేః। ఇత్యధికః (స పు.।) ఉపసంహారవలాన్నిర్ద్ధారిత ఉపక్రమోపి చేతి శాస్త్రవృత్తేః తదంశా ఏవ సర్వ్వే దేవాః తత్తదధికారసమ్పన్నాః శ్రీమద్భైరవాజ్ఞాం శిరసా ధృత్వా తదుక్తిప్రత్యామన్నశక్తయః తత్తత్కార్య్యపరాః బభూవుః।

కిఞ్చ మద్గురుభిరేవముక్తం। ఏకోపి భైరవో హ్యష్టమూర్త్తిధరః

అసితాఙ్గో రురుశ్చణ్డః క్రోధశ్చోన్మత్తభైరవః।

కాపాలీ భీషణశ్చైవ సంహారశ్చాష్ట భైరవాః॥ ఇతి ॥

వచనాత్।

అసితాఙ్గో విష్ణురూపః। గురుర్బ్రహ్మరూపః। చణ్డః స్సుర్య్యః। క్రధో రుద్రః। ఉన్మత్తః ఇన్ద్రః। కాపాలీ చన్ద్రః। భీషణో యమః। సంహారః స్వయమ్। ఏతద్వ్యతిరిక్తదేవాస్తత్తదంగాః సృష్టికర్తా్రః సర్వేఽపిరుద్రాంశాః। స్థితికర్తా్రః సర్వేఽపి అసితాఙ్గాంశాః। సంహారకర్తా్రః సర్వేఽపి క్రోధాంశా ఇతి। ఏవం జగత్సృష్టయాదికం కృత్వా ప్రలయానన్తరం నిజసప్తమూర్త్తిసఙ్కోచం కృత్వా ఏకః శాశ్వతః సంహారభైరవః పరమాత్మా వర్త్తతే అతః సర్వ్వదా అస్మన్మతస్య శ్రేష్ఠత్వాత్ సర్వైర్మదాచారః పరిగ్రాహ్యః సర్వ్వదా బోధోల్వణనిత్యానన్దోఽహం వటుకనాథనామతః మచ్ఛిష్యోఽస్తి విశ్వరూపవిదితవేషవిశ్వరూపవిదితరవాదయః సర్వేఽపి సదా ద్రవ్యజనితబోధపరవశాః కాపాలికశస్త్రాలిఙ్గేన తుష్టాన్తరఙ్గాః సఙ్గమోద్భూతపరామృతపానపరాః పశుజనకల్పితస్వరాజ్యాదిసుఖం తృణీకృత్య దేహాన్తే భైరవః పదమస్తీతి నిర్భయాః సన్తో వర్త్తన్తే। ఏవమత్యన్తసన్తోషజనకమతమమలకీర్త్తివిస్తృతం పరిత్యజ్య మూర్ఖజనాః శ్రుతయః ప్రమాణమితి పూర్వ్వపక్షసిద్ధాన్తం నన్దికేశ విశ్వకర్మాదిదన్తశాయాగ్నిభస్మా-యుతమవలమ్బ్య ఘటీయన్త్రఘటవన్నైరన్తర్య్యజన్మమరణప్రవాహపతితాః కథం బోధం వహన్తి తస్మాత్ భవాన్ సన్న్యాసీ దణ్డకమణ్డలుధారీ కిల కర్మహీనః కాపాలికయోగ్య ఏవ అతో భవతా స్వీకృతే కాపాలికమతాచారే భవచ్ఛిష్యాః సర్వేఽపి తథైవ భవిష్యన్తీతి ప్రాప్తే।

శ్రీమదాచార్యస్వామిభిరిదముచ్యతే కిం మూఢతమ జల్పసి సా తే శ్రుతిః భగవన్ముఖగుహావిర్భూత పఞ్చాస్యైవ విధిరహితమత్తమాతఙ్గజశిక్షాదక్షా కిలాతః శ్రుతివిరుద్ధాచారతత్పరాన్ యుష్మాన్నిక్షేప్తుమాగమం। మద్యమాంసాశినాం బ్రాహ్మణ్యహానిదర్శనాత్ మద్యపాయినస్తవ మైరవపరవచనేన కిమాగతం అసమ్బద్ధప్రలాపినం కాపాలికమతగురుం బహుస్త్రీపురుషమర్యాదాహన్తారం వేదశాస్త్రాదిప్రపఞ్చ సర్వ్వస్త్రీపురుషసమ్పర్కవఞ్జాత-పాపభాగినం తృణీకృతవేదశాస్త్రాదిప్రపఞ్చం బ్రాహ్మణ్యసమిద్ధాహానలం తాడ్యిష్యామీతి శిష్యైస్తం సగణం తాడయామాస హతః కాపాలికగురుః స్వశిష్యాన్ పరితాడితాన్ దృష్ట్వా సక్రోధమిత్యుచ్చైః హుంకృత్యాహ యతీశ్వరం ఏతావత్యాప్తపఞ్చకైరవధ్యః సగణోహం భవతా తాడితోస్మి మదుపాస్య సంహారభైరవం మన్త్రావిర్భూతం కరోమి స తు త్వామచిరేణ సగణం భక్ష్యయిష్యతీత్యుక్త్వా పునర్ధమిత్యుచార్య్య వామహస్తేన నరకపాలం ధృత్వా తత్సురాపూరణం మన్త్రేణ విధాయ స్వయమర్ద్ధం పీత్వా అవశిష్టం శిష్యేభ్యో దత్వా వృత్తారుణలోచనః స్వమధ్యం పశ్యన్నిదమాహ యః సంహారకాలో భైరవః ప్రభురీశ్వరః స ఏవాగత్య సన్నప్రాతిప్రభృతీన్ భక్షయ సత్వరమిత్యుచ్చైస్త్రిరుక్తమాత్రేణ ఖడ్గకపాలఘణ్టాశూలపాణిర్దిగమ్బరో జటాక్షిప్తామ్బరః సంహారభైరవః కిలావిర్బభూవ।

సంహారభైరవం నత్వా సన్న్యాసీతి కిలాబ్రవీత్।

స్వామిన్ వేదేషు శాస్త్రేషు పురాణేషు చ కర్మ యత్॥

ప్రతిపాదితమస్తీహ తత్ కర్త్తవ్యం హి ధర్మతః।
విప్రాణాం కర్మ్మణా ధర్మం సాధ్యం స్యాదితి మే మతం॥
ధర్మేణ సర్వ్వపాపౌఘో నష్టం యాతి శుచివ్రతాత్।
పాపసఙ్ఘే తథా నష్టం మనఃశుద్ధిః ప్రజాయతే॥
శుద్ధేమనసి సర్వ్వాత్మసాక్షాత్కారో భవత్యలం।
స ఏవముక్తః సర్వ్వేషాం బ్రాహ్మణానాం పురః స్థితః॥
త్వదుక్తః సహసావాది దుష్టయుక్తిపరమ్పరాం।
ఏతన్నోచితమిత్యుగ్రం మచ్ఛిష్యైస్తాడితః స తు॥
ఆకరోదాగతం త్వాన్తు మన్త్రవీజపరాయణః।
ఇతః పరం త్వమేవైతత్ సత్యాసత్యం కురు ప్రభో॥
ఇత్యుక్తో భైరవః ప్రాహ విప్రదణ్డార్థమాగతః।
శఙ్కరస్త్వం సదా పూజ్యః సర్వ్వవేదపదార్థభాక్॥
భవతకృతం హి యత్ కర్మ్మ మయాపి చ కృతం హి తత।
తేషాం కాపాలికానాన్తు బ్రాహ్మణ్యాచరతాం కురు॥
వికలే తు కలౌ ప్రాప్తే తేషాం వృత్తిర్యథేప్సితా।
బభూవ మన్త్రవద్ధోఽహం ప్రత్యక్షోస్మి న ధర్మ్మతః॥
ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధే దేవః కాపాలికమతానుగాః।
తద్వాక్యశ్రవణాద్భీతాః పరివ్రాట్కులశేఖరం॥
నత్వా ద్వాదశధా సర్వ్వేవటుకాద్యాః సువిస్మితాః।
స్వామిన్మూఢా వయం యస్మాత్ పాలయాస్మాంశ్చ సాదరం॥
ఏవమాలాపినో దృష్ట్వా కరుణపూర్ణవిగ్రహః।
ఆజ్ఞాపయామాస యతిః శిష్యాంస్తేషాంవిశోధనే॥
పద్మపాదముఖాః శిష్యాశ్చక్రుస్తాన్ బ్రాహ్మణాధ్వగాన్।
ప్రాతఃస్నానరతాన్నిత్యం సన్ధ్యాకర్మ్మదృఢవ్రతాన్॥

పఞ్చపూజాపఞ్చయజ్ఞపరాన్నిశ్చలమానసాన్॥

వటుకాదయస్తే సర్వ్వజ్ఞమూర్త్తిం పరమగురుమాశ్రిత్య సచ్ఛిష్యా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ కాపాలికమతనివర్హణం నామ త్రయోవింశం ప్రకరణం॥*॥

చతుర్వింశం ప్రకరణం।

——o——

ఏవం నిరాకృతే పురన్యే నానావర్ణాః కాపాలికచార్వాకసౌగతక్షపణకజైనవౌద్ధాః ప్రత్యవతిష్ఠన్తే తత్ర తావచ్ఛూద్రజాతిః ఉన్మత్తభైరవనామా కశ్చన కాపాలికః చితిభస్మపూర్ణకలేవరః నరకపాలమాలావృతగలః ఫాలదేశరచితకజ్జలరేఖః సకలకేశరచితజటాజూటా వ్యాఘ్రచర్బరచితకటిసూత్రకౌపీనః కపాలశో-భితవామకరః సనాదఘణ్టాధృతదక్షిణకరః శమ్భోభైరవ అహో కాలీశ ఇతి ముహుర్ముహుర్జల్పన్ ఆచార్యస్వామినమిదమబ్రవీత్ స్వామిన్ కిం కాపాలికమతే న్యూనతాస్తి తదన్యత్ర కిం ఫలమస్తి వటుకనాథాదికా భవద్భిస్తిరస్కృతాః కాపాలికమతభ్రష్టా బభ్రువుః తద్దూషణం బ్రాహ్మణజాతిత్వం న మే జాత్యా ప్రయోజనం వర్త్తతే అవివేకస్యైవ జాతిః కారణం బ్రహ్మాదిపిపీలికాన్తర్దేహస్య భౌతికత్వాత్ కస్య జాతిర్వక్తవ్యా అనభ్రమయశరీరస్య చర్మ్మమాంసాస్థ్యాదిసప్తధాతుమయస్య సమత్వేనైవ సర్వ్వప్రాణిషు వర్త్తమానస్య విశేషావిశేషత్వం భవద్భిః కల్పితం భైరవాజ్ఞయా మాతృయోనేరుత్పన్నస్య నీచోచ్చవృత్తిత్వం మన్దా అపి నాఙ్గీకుర్వ్వన్తి అతోఽస్మాకం న హి ప్రమాణం జాతిః కిన్తు జాతిద్వయం దృశ్యతే స్త్రీత్వం పుంస్త్వఞ్చ తయోర్మధ్యే స్త్రీజాతిః శ్రేష్ఠా కథమిత్యుక్తే తత్సంయోగేనాభన్దభైరవనన్దనస్య విద్యమానత్వాత్ యదుక్తం శ్రుత్యాదినా భవద్భిః పరదారాం న గచ్ఛేదిత్యాదినిషేధవాక్యం తద్వయం నాఙ్గీకుర్మః తస్యాజ్ఞానవిజృమ్భితత్వాత్। అస్మన్మతాధికారిణో యా విద్యా తే సా మదీయేవ ఆనన్దగ్రహణార్థం చర్మ్మణశ్చర్మ్మసంయోగే కృతే జీవస్య కోఽనర్థే భవతి పరామృతతృప్తజీవస్య మోక్షదర్శనాత్ సార్థక ఏవ దేహపతనానన్తరం భైరవప్రాప్తిరేవ మోక్ష ఇతి ప్రాప్తే శ్రీమదాచార్యః పఠతి।

భోః కాపాలిక సమీచీనముక్తం భవతా ఇదమేకం సత్యం వద భవన్మాతా కస్య పుత్రీతి నియమితః కాపాలికః పునరాహ స్వామిన్ మదీయమాతా దీక్షితపుత్రీ తద్దీక్షితత్వం

కథమిత్యుక్తే తాలాదివృక్షగతాం సురామాహృత్య హస్తగ్రహణాదినా తదానన్దమిచ్ఛురపి స్వయం న పిబతి కిన్తు తద్విక్రయణశీలః తస్మాద్దీక్షిత ఇత్యుచ్యతే తస్య పుత్రికా మమ మాతా ఆనన్దానుభవాయ ఆగతాన్ పురుషాన్ నిజాఙ్గసమర్పణానన్దసముద్రమగ్నాన్ సదాకరోత్ తత్సుతోహమున్మత్తభైరవనామా దినే కమణ్డలుసురాపాన-చమత్కాసమ్పన్న స్త్యైవమేవ ప్రసిద్ధః మత్పితా కులాలః తదగ్రే దేవా అపి న తిష్ఠన్తి సురాగన్ధవిముఖాః పలాయన్తే అతః పితృతః సమాగతః సత్కులప్రసృతోఽహం భవద్భిరపి న విచారణీయ ఏవేత్యాలాపినం పరమపురుష ఇదమాహ గచ్ఛ కాపాలిక యథాసుఖం విహర బ్రాహ్మణనేవ దుష్టమతావలమ్బినో దణ్డయితుమస్మద్గమనం తదితరేషామప్యగ్రజపాదసేవనాదివృత్తిస్తదాచారానుసరణఞ్చ ప్రశస్తమపి భ్రష్టస్య తవ కిం మానమిత్యుక్త్వా ఏష ఉచ్చాటనీయ ఇత్యాచార్య్యవచనం శిరసా పరిగృహ్య తచ్ఛిష్యాః కశాఘాతపురఃసరం మదిరాపానమత్తం కాపాలికం దూరమత్యజన్।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ కాపాలికైకదేశిమతనివర్హణ నామ చతుర్వ్వింశం ప్రకరణం॥*॥

శఙ్కర విజయే

పఞ్చవింశం ప్రకరణం।

——o——

తతశ్చార్వ్వాకః ప్రమథైః శఙ్కరమివ బహుశిష్యవరైరాశ్రితం లోకగురుం శ్రీశఙ్కరాచార్య్యం దృష్ట్వా కిమేతత్ జగన్మూర్ఖజనాక్రాన్తం విచిత్రమివ జాతం కిమజ్ఞ దేహేన్ద్రియాతీతః, శూన్యాత్మవాదినః అసన్తస్తేషాం ముక్త్యాభావాదేవ లోకే కిల వికలా ఇవ బహవో జాతా మూఢతరాః తేషాం సహవాసేన బుద్ధిమతామస్మాకమపి దుష్టమతిరాయాతీతి బహుధా విచార్య్య అథైవం తదగ్రణీమన్నాసీతి కశ్చిదస్తి ఖలు తస్య యది వివేకోస్తి తదా తదగ్రే క్షణం స్థాస్యామి నోచేత్ శీఘ్రమాగచ్ఛామీతి చ సభాం ప్రవిశ్య ఇదమువాచ స్వామిన్ యది భవతా పరమార్థే విదితస్తర్హి ముక్తిలక్షణం వద తావత్ మద్వివేకః శ్రూయతాం పితృమాతృకారణస్య కార్య్యరూపశరీరస్యేన్ద్రియప్రాణజీవాత్మకస్య లయ ఏవ మోక్షః మన్దమతయస్తస్య పునరాగమనే జల్పన్తి, భస్మీభూతస్య దేహస్య పునరాగమనం కుతః, శక్యం వక్తుం యది సముద్రలీనానాం సరిదమ్భసాం పునరాగమనమస్తి చేత్ తదా స్మృతిం గతానామపి పునరాగమనమాయాతి। అతో స్మృతిరేవ ముక్తిరితి నిరవద్యం కేచిన్మన్దధియః కిల మృతానాం శ్రాద్ధం కర్మ్మ కుర్వ్వన్తి తదన్నేన మృతానాం తృప్తిరస్తీతి తద్వివేకః కిము వక్తవ్యః కిఞ్చ

ఖర్గనరకరూపః పరలోకోఽస్తి తత్ర సుఖదుఃఖానుభవా మృతానామస్త్యేవ పుణ్యే పాపే వా క్షీణే దేహినః మర్త్యలోకప్రాప్తిరితి కేచిజ్జల్పన్తి తన్మతం సుతరామప్రామాణ్యం ఇహైవ స్వర్గనరకానుభవస్య విద్యమానత్వాత్ యో వా సుఖభుక్ స ఏవ స్వర్గస్థః యో వా క్లేశభుక్ స ఏవ నరకస్థ ఇతిప్రత్యక్షదృశ్యస్వర్గనరకరూపఫలస్య పరోక్షస్థితిర్న హి కల్పయితుముచితా భూతేషు భూతానాం తత్కార్యేన్ద్రియాణాఞ్చ నష్టత్వాత్తేషాం పరలోకగమనమనర్థకం కిన్తు జీవస్యేతి చేన్న తస్య స్వరూపాభావాత్ రూపాభావస్య జీవస్య కథం గమనం వక్తుముచితం యది ఘటాకాశస్య గమనమస్తి చేత్ జీవస్యాపి గమనం వక్తుం శక్యం వృక్షాగ్రాద్వృక్షాగ్రం గతస్య పక్షిణ ఇవ జీవస్యేతి చేన్న సరూపస్య పక్షిణస్తథాగమనముచితం నౌరూపస్య జీవస్య వక్తుమశక్యత్వాత్ తస్మాదస్మన్మతమేవ యుక్తమితి ప్రాప్తే।

శ్రీమద్భిరిదముచ్యతే భోశ్చార్వాక భవదుక్తం నార్థం వేదవిరుద్ధత్వాత్ తావజ్జీవో దేహేన్ద్రియేభ్యో భిన్నః స ఏవాస్మాభిః పరమాత్మేత్యుచ్యతే స ఏవ సర్వభూతాన్తఃకరణేషు వర్త్తమానః సాక్షీ కూటస్య ఇత్యుచ్యతే అన్తఃకరణవృత్తౌ కూటస్థస్యైవ ప్రతిఫలనం జీవ ఇతి ప్రసిద్ధిః। యదా శూద్రాన్తఃకరణం లిఙ్గశరీరగ్రన్థిచ్ఛేదం కరోతి తదా జీవస్య జీవత్వభ్రాన్తివిచ్ఛిత్తిః సైవ మోక్ష ఇతి నిశ్చయస్య సర్వవేదవచనసమ్యగర్థతాత్పర్యసిద్ధేః దేహపతనమేవ మోక్ష ఇతి కథముక్తం భవతా జ్ఞానమృతే మోక్షస్యాభావాత్। జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణో యాన్తి బ్రహ్మ సనాతనమితిశ్రుతేః। భౌతికదేహే అగ్నినా దగ్ధేఽపి స్థలాఖ్యే సూక్ష్మకలేవరాఖ్యలిఙ్గదేహావృతః పరత్ర యాతి జీవితస్య స్వర్గనరకయోః పుణ్యపాపానుభోక్తృతా భవతా ఉక్తైవ। జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేతేతి శ్రుతేః ఇహలోకాద్దేహాత్ పరలోకం తదనుకూలదేహఞ్చేత్ జీవస్య జలుకావత్ పూర్వగ్రహణాదేవ పరాలమ్బనమతౌన్ద్రియవిద్భిరుదాహృతం శ్రుతిశ్చ తృణజలుకా తృణస్యాన్తం గత్వాన్యమాక్రమ్య ఆత్మానముపసంహరతి పూర్వహణం ముఞ్చతి స ఏవ జీవా దేహాద్దేహాన్తరం యాతి పరలోకం స గచ్ఛతీతి తత్పుత్రాదినా మృతోపధిస్థస్య జీవసా శ్రాద్ధాదికర్మ కర్త్తవ్యం తేన తస్య ప్రేతత్వనివృత్తిః పుణ్యలోకావాప్తిశ్చ భవత్యేవ గయాదిపుణ్యస్థలేషు పిణ్డదానాన్ముక్తిరస్తీతి పురాణదర్శనాత్ జీవస్య స్వరూపాభావాత్ కథం పరలోకగమనమిత్యక్తం జీవమాలిఙ్గశరీరమేవ రూపం దూదం సప్తదశావయవాత్మకం లిఙ్గం మదీయమిత్యభిమానతో విశేషాదాముక్తోర్లిఙ్గస్థస్య అన్తఃకరణవృత్త్యన్తః ప్రతిఫలితత్వాత్ సగుణతా కల్పనీయా తావదజ్ఞోహం జీవోహం కృశోహం స్థలోహం ముఖ్యహం దుఃఖ్యహఞ్చేతి స ఏవ మన్యతే అతః సగుణత్వాత్ పక్షివత్ లోకాలోకాన్తరగమనముచితమేవ సిద్ధాన్తితం। తస్మాత్ చార్వాకమూఢ పాపాచార తూష్ణీం గచ్ఛేత్యుక్తః స తు వేషభాషాదికం పరిత్యజ్య శ్రీమదాచార్యగురుపాదపద్మద్వయం నత్వా తత్పుస్తకభారభరణోద్యుక్తగోపాలకోఽభవత్।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ చార్వాకమతనివర్హణం నామ పఞ్చవింశం ప్రకరణం ॥* ॥

శఙ్కర విజయే

షడ్వింశం ప్రకరణం

——o——

తతః పీనకలేవరః సూక్ష్మశిరస్కః సౌగతః శ్రీశఙ్కరగురుం నత్వా ఇదమువాచ స్వామిన్ జగదిదం వ్యత్యస్తమాసీత్ సర్వేఽపి దుర్బోధవశాత్ కర్మ్మశీలా ఈవ భాన్తి కిం కర్మ్మణా భౌతికదేహస్యాస్తి సృష్టిస్థితిలయం వినా తాదృక్శరీరస్య భౌతికరూపస్య స్నానేన కిం శుద్ధతాస్తి జీవస్తు నిర్మ్మలో దేహపాతానన్తరం ముక్తః తయోరన్తరమ్బ్యేతి చేత్ కథం వా స్నానవశాచ్ఛుద్ధిరస్తి అతో నిరర్థకత్వాత్ స్నానాది కర్మ్మ న కార్య్యం కిన్తు ఋణవశాజ్జీవః పునర్జాతో భవతీతి కేచిన్మూర్ఖజనా జల్పన్తి తన్న సత్ దేహాదృష్టప్రాప్తధనస్య కథమృణతా వక్తుముచితా ద్రవ్య లభ్యఘృతాదిభక్షణేన దేహపుష్టేర్విద్యమానత్వాత్ పుష్టశరీరస్యైవ తుష్టజీవ కారణత్వాత్ అతో ఋణం కృత్వా ఘృతం పివేదితి వచనసా ప్రామాణ్యాత్ తత్త్వవిదా పుష్టశరీరిణ భవితవ్యం దేహాన్తే ఋణాభావాత్ తస్మాత్ తత్ర తత్ర ఋణం కృత్వా సమగ్రభక్షణశీలస్య సుఖప్రాప్తిరేవ భోక్షసాధనం తదన్తే మోక్షః కరస్థ ఏవేతి ప్రాప్తే।

శ్రీమద్భిరిదముచ్యతే కిం సౌగత జల్పసి దేహపాతానన్తరం జీవస్య మోక్ష ఇత్యుక్తం తదసత్యం పరలోకాగమనదర్శనాత్ తత్ర సుఖదుఃఖానుభవస్య శ్రుతిసిద్ధత్వాత్ అన్యథా వక్తుమనుచితం స్మృతిశ్చ క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశన్తీతి అనేన పరలోకే లిఙ్గశరీరబద్ధజీవస్య సుఖదుఃఖానుభవసిద్ధోఽభూత్ అతః పరలోకాదాగత్య యస్య వా ఋణం దాతవ్యం యస్య వా ద్రవ్యమపహర్త్తవ్యం తద్గర్భే తస్య జన్మ భవత్యేవ తస్మాత్ అజ్ఞానబుద్ధిం పాపపఙ్కలిప్తాం పరిత్యజ్య సన్మార్గగామీ భవేత్యుక్తః పునరాహ।

స్వామిన్ సుగతమునిః చతుఃసముద్రాన్తాం భువం దృష్ట్వా విస్మయావిష్టమానసః సత్యమేతదితి జగద్విచార్య్య సర్వ్వప్రాణ్యుపాసకోఽభవత్ స తు మదుపదేశకాలే కరుణావశాత్ ఇదమాహ సర్వ్వప్రాప్యహింసా పరమోధర్మ్మః తాదృగ్విధధర్మ్మేణైవ కపాలనివృత్తేర్ముక్తో భవతీతి తదారభ్యాహమపి గురువాక్యం శిరసా పరిగృహ్య తత్పాదధ్యానాసక్తః సర్వ్వప్రాణిషు దయాపరోఽస్మి తదన్యో ధర్మో నాస్త్యేవ లోకే కిలాతః పరమ్ మతమస్మదీయం ధర్మ్మస్థానం భవదాదిభిః సర్వైరఙ్గీకరణీయమితి పునః సౌగతమతే ప్రాప్తే।

పరమగురుభిరిదముచ్యతే రే రే సౌగత నీచతర కిం కిం జల్పసి అహింసా కథం ధర్మో భవితుమర్హతి యాగౌయహింసాయా ధర్మరూపత్వాత్ తథాహి అగ్నిష్టోమాదిక్రతుః ఛాగాదిపశుమాన్ యాగస్య పరమధర్మత్వాత్ సర్వదేవతృప్తిమూలకత్వాచ్చ తద్ద్వారా స్వర్గాదిఫలదర్శనాచ్చ పశుహింసా శ్రుత్యాచారతత్పరైరఙ్గీకరణీయా తద్వ్యతిరిక్తస్యైవ పాపణ్డత్వాత్ తదాచారరతా నరకమేవ యాన్తి।

వేదనిన్దాపరా యే తు తదాచారవివర్జితాః।

తే సర్వే నరకం యాన్తి యద్యపి బ్రహ్మవీజజాః॥

ఇతి మనువచనాత్ ।

హింసా కర్త్తవ్యత్యత్ర వేదాః సహస్రం ప్రమాణం వర్త్తతే బ్రహ్మక్షత్రవైశ్యశూద్రాణాం వేదేతిహాసపురాణాచారః ప్రమాణమేవ తదన్యః పతితో నరకగామీ చేతి సమ్యగుపదిష్టః సౌగతః పరమగురుం నత్వా నిరస్తసమస్తాభిమానః పద్మపాదాదిగురుశిష్యాణాం పాదరక్షధారణాధికారకుశలః సతతం తదుచ్ఛిష్టాన్నభక్షణపుష్టతనురభవత్॥

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ సౌగతమతనివర్హణం నామ షడ్వింశం ప్రకరణం ॥*॥

శఙ్కర విజయే

సప్తవింశం ప్రకరణం

——o——

తతః క్షపణకః కౌపీనమాత్రధారీ గోలయన్త్రన్తురీయయన్త్రఞ్చ కరాభ్యాం ధృత్వా సమాగత్యాచార్య్య స్వామినమిదమబ్రవీత్। భోః స్వామిన్మదీయమతమతివిచిత్రం శృణు। క్షపణకః పూర్ణసమయనామాహం కాలజనకం సూర్య్యం గోలేన తురీయేణ యన్త్రేణ వా వధ్వా సమయజ్ఞానేన స్వర్గమర్త్యపాతాలస్థలభ్యాలభ్యశుభాశుభం వచ్మి। కిఞ్చ కాల ఏవ

పరమదేవతా। మత్యక్షం చలయితుం ఈశ్వరోపి న సమర్థ ఇతి జల్పన్తమాచార్యః ప్రత్యువాచ।

భోః పూర్ణసమయ సమీచీనముక్తం భవతా త్వం కాలవిత్ కిల తథైవాహమపి తస్మాన్మదాశ్రయేణ గచ్ఛ యత్ర భవత్పరీక్షోచితకాలాగమనం తదానీం త్వాం పృచ్ఛామీత్యుక్తః స తు తథైవాస్త్వితి తం సర్వ్వదాశ్రిత్య సిద్ధసఙ్కల్పోఽభవతు।

తతో జైనః కోపీనమాత్రధారీ మలదిగ్ధాఙ్గః సదార్హ్యేఽర్హత ఇతి ముహుర్ముహురుచ్చైరుచ్చరన్ శూన్యాఙ్కః శూన్యపుణ్డధృతవిన్దుపుణ్డ్రః శిష్యసమేతః పిశాచవత్ సర్వ్వజనభయఙ్కరః సమాగత్య సకలలోకగురు మిదమువాచ। భోః స్వామిన్ మదీయం మతమత్యన్తసుగమం శ్రూయతాం। జినదేవః సర్వ్వేషాం కిల ముక్తిదః జౌతిపదవాచ్యస్య జీవస్యనేతిపదేన పునర్భవ ఇతి స ఏవ దివ్యత ఇతి దేవః సర్వ్వప్రాణిహృత్పుణ్డరీకేషు జీవరూపేణ వ్యవస్థిత ఇతి జ్ఞానమాత్రేణ దేహపాతానన్తరం ముక్తః తస్య నిత్యముక్తిరూపత్వాత్ తేన కరచరణాదిసాధనద్వారా యద్యత్ కర్మ్మ కృతం తత్ సత్యం తస్య తదధీనత్వాత్। అతో జీవః శుద్ధః దేహస్తు మలపిణ్డః స్నానాదినా తస్య శుద్ధాభావాత్ వృథాప్రయోజనం స్నానాది కర్మ్మ న కార్య్యమితి ప్రాప్తే।

శ్రీపరమగురుః పఠతి। భో జైన కిముక్తం భవతా మూఢతరేణ జీవస్య దేహనివృత్తిరేవ ముక్తిరితి నిష్ప్రయోజనత్వాత్ స్నానాది కర్మ్మ న కర్త్తవ్యమితి చ తదయుక్తం కథం జీవస్య దేహత్రయం విద్యతే। స్థూలసూక్ష్మకారణభేదాత్। స్థూలస్య లక్షణన్తు పఞ్చీకృతపఞ్చమహాభూతస్వరుపం తచ్చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకమ్। సూక్ష్మస్య సప్తదశాత్మకత్వం లక్షణం ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చమహాభూతబుద్ధిసంఖ్యాకమ్। కారణన్తు అజ్ఞానమాత్రం తేషాం లయస్తు స్థూలస్య స్రుక్ష్మే తస్య కారణే కారణస్య సగుణే సగుణస్య నిర్గుణే పరమాత్మనౌతి తత్తదధిపతివిధిష్ఠానాం దేహానామేవం లయే సచ్చిదానన్దలక్షణలక్షితః పరమాత్మా జీవ ఏవ స్యాత్ జీవః పరమాత్మైవ। తథా భేదభ్రమనివృత్తౌ ముక్తిరితి నిరవద్యం। నను ప్రత్యక్షదృష్టాచ్ఛరీరాచ్ఛరీరాన్తరకల్పనా నిరర్థకా తత్సత్తామాత్రే ప్రమాణాభావాత్। యద్యస్తి తర్హి జీవస్య శరీరత్రయసఞ్చారో వక్తవ్యః। మనఃకల్పితే స్వప్నే గఙ్గా మయా దృష్టా హిమవాన్ మయా దృష్ట ఇతిచ ప్రత్యయోఽస్తి। దేహాదాత్మనో ర్నిర్గమనస్య యుక్తత్వాన్। కారణశరీరత్వే మనసః కల్పితే జీవస్యాపినిర్గమనమేవ వక్తవ్యం। నిర్గమితే జీవే పునఃప్రాప్యభావాత్స్వప్నానన్తరమేవ మరణప్రసక్తిః। చతుర్వింశతితత్త్వేష్వేవ లిఙ్గస్యాన్తర్భావాత్ తత్కల్పనా వ్యర్థా భూతజాతీన్ద్రియాణాం తద్రూపత్వాత్। అతోఽనయా

క్లిష్టకల్పనయా న హి కిఞ్చిత్ ప్రయోజనమస్తి। తస్మాదేకో దేహః ప్రతిజీవస్య తత్పాతానన్తరం జీవస్యముక్తిరితి ప్రాప్తే।

శ్రీమద్భిరిదముచ్యతే। జైన మూఢతర తత్త్వేన శ్రుతవానసి। పఞ్చీకృతభూతైః పఞ్చవింశతిసంఖ్యా జాతా తయా తత్త్వానాఞ్చతుర్వింశతిరభవత్ పఞ్చవింశతిసంఖ్యాకస జ్ఞానరూపత్వాత్। న హి చతుర్వింశత్యా దేహసిద్ధిర్భవిష్యతి అపఞ్చీకృతపఞ్చభూతాభావాత్। అతః పఞ్చీకృతైరపఞ్చీకృతైశ్చ భూతైర్దేహసిద్ధిర్వక్తవ్యా అతః స్థూలాపేక్షయా లిఙ్గశరీరమఙ్గీకృతం స్థూలశరీరస్య పాతానన్తరం జీవే సూక్ష్మశరీరాసక్తే పరలోకగమనారమ్భః ప్రసజ్యతే। అరూఢస్య పురుషస్య తు శీర్ణే లిఙ్గ సర్వం మనస్యేవాధ్యస్తం భవతి। తచ్చుద్ధం మనస్తుజాగ్రదాద్యవస్థాస్వామిభ్యో విశ్వతైజస ప్రాజ్ఞేభ్యశ్చపరివిరాజమానమఙ్గుష్ఠమాత్రం సర్వ్వజగత్ప్రభుం మనోన్మనాఖ్యమధిగచ్ఛతి। స ఏవ కారణశరీరలయ ఇతి ప్రసిద్ధః।

ఏవం నష్టం శరీరత్రయే సగుణనిర్గుణోభయాత్మకో మనోన్మనః పరమాత్మని లీనో భవతి స ఏవ మోక్ష ఇతి సర్వ్వేరతీన్ద్రియవిద్భిరుదాహృతః, ఏవమత్యన్తదుఃసాధ్యస్య మోక్షస్య న హి దేహపాతాత్ ప్రాప్తిః సమ్భవతీతి సిద్ధాన్తః। ఏవం శ్రీమద్భిరుక్తో జైనః శిష్యైః సహ స్వవేషభాషావియుక్తః పరమగురూణాం ప్రతిదినం తణ్డులాదివస్త్వాకర్షణశీలః వణిగ్జనోఽభవత్।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ జైనమతనివర్హణం నామ సప్తవింశం ప్రకరణం ॥ * ॥

శఙ్కర విజయే

అష్టావింశం ప్రకరణం।

——o——

ఏవం నిరాకృతేషు కాపాలికచార్వ్వాకసౌగతక్షపణకజైనేషు వౌద్ధః కిల శవలనామా ప్రవలః ప్రత్యవతిష్ఠతే। కిం స్వామిన సర్వ్వోత్తమ ఇవ వర్త్తసే తవ జ్ఞానేన కిమద్వైతఫలమస్తి తథా శశ-విషాణవదత్యన్తాసత్త్వాత్ దృష్టఫలం పరిత్యజ్యాదృష్టఫలాభిలాషీ కథమసి।

ప్రత్యక్షద్రోహిణస్తవ పరోక్షేఽపి ఫలాభావ ఏవ భవిష్యతి సర్వ్వశూన్యస్య పరోక్షస్య ఫలదానాసమర్థత్వాన్నిర్జీవత్వాచ్చ। యస్తు జీవశబ్దవాచ్యం చైతన్యం కిల కశ్చిచ్చవరనామా లోకే సర్వప్రాణిషు వర్త్తతే స తు ఏకోపి బహురూపాణి ధృత్వా హృదయాదిప్రేరకో భూత్వా నిత్యముక్తస్వరూపః కర్త్తాహం భోక్తాహమద్వయః పరమానన్దోహమితి మన్వానః స్వాభీష్టం యావత్తావద్దేహేషు క్రీడన్ పశ్చాన్ముక్తో భవతి దేహం పరిత్యజ్యేతి వౌద్ధోక్తః శ్రీపరమగురుః పఠతి।

భోః శవర అనర్థం భవతా ప్రతిపాదితం కథమత్యన్తవిరుద్ధత్వాత్

తస్య మోక్షః కథం దేహపాతానన్తరం పరలోకగమనదర్శనాత్।

తథాహి పురాణే।

సత్యశౌచరతో యస్తు దేవతాతిథిపూజనే।

స యాతి బ్రహ్మణో లోకం యావదిన్ద్రాశ్చతుర్ద్దశ॥

అగ్నిష్టోమం దేవప్రీతిదం కుర్య్యాదస్మాదిన్ద్రలోకంహి యాతి సత్యాఖ్యః సత్పౌణ్డరీకాత్ప్రయాతి యాతి తత్తదేవోపాసకాస్తత్తద్దేవమితి।

యో యో యాం యాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయార్చ్చితుమిచ్ఛతి।

తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహం ॥ ఇతి।

భగవద్గీతావచనాత్।

ద్వయం దేవతా మదీయోపాసనయా తుష్టా దేహావసానాన్మే లోకనివాస దాస్యతీతి ప్రమాణశతస్య విద్యమానత్వాత్ జీవస్య దేహపాతానన్తరం లోకాన్తరగమనమస్తీతి సిద్ధమేవం పరమాత్మా సర్వ్వదేవరూపః సర్వ్వలోకద ఇతి ప్రసిద్ధం। యో దేవ యస్యాభీష్టః తల్లోకదః స ఏవాత్మా ఏకోఽద్వితీయ ఇతి సిద్ధం। అతో దేహపాతానన్తరమేవ ముక్తిరితి సుతరామయుక్తం జ్ఞానమృతే ముక్త్యాభావదర్శనాత్। జ్ఞానస్య కిం వా లక్షణమిత్యుక్త సర్వ్వభూతాని స్వస్మిన్ సర్వ్వభూతేషు ధ్యాతా పురుషో ముక్త ఇతి ప్రసిద్ధేః।

ఉక్తఞ్చ శ్రుతౌ।

సర్వ్వభూతేషు చాత్మానం సర్వ్వభూతాని చాత్మని।

సమ్పశ్యన్ బ్రహ్మ పరమం యాతి నాన్యేన హేతునా॥ఇతి ॥

తస్మాఛవర మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య స్వస్థో భవేత్యుక్తః శవరనామకో బౌద్ధః శ్రీమదద్వైతసిద్ధాన్తినం శఙ్కరనామానం పరమగురుం నత్వా తత్కీర్త్తిస్తవపరో వన్దిమాగధసూతవేషధార్య్యభవత

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ వౌద్ధమతనివర్హణం నామాష్టావింశం ప్రకరణం ॥ * ॥

శఙ్కర విజయే

ఏకోనత్రింశం ప్రకరణం ।

——o——

తస్మాద్వాయుదిశి ప్రసిద్ధమఖిలైః శిష్యైః సమేతః పరః

ప్రాప ప్రోద్యదినాభమూర్త్తిరనుమల్లాఖ్యం హి సత్పట్టనం।

స్థిత్వా తత్ర దినైకవింశతిమశేషాన్ వీక్ష్య తత్రాశ్రితాన్

కిం విప్రా వదత ప్రభాతముఖకాలేకృత్యమార్గేద్గతం॥

జగద్గురుభిరాచార్య్యైరవముక్తాః పౌరాః కిల నత్వేదమూచుః స్వామిన్ మద్వంశప్రవృత్తేరాగతమిదం లక్షణం యః పరమేశ్వరో మలాసురహరః ప్రసిద్ధా మల్లారిరితి లోకే వర్త్తతే తన్మూర్త్తిః కిలాచైవావిర్భూతజ గదుత్పత్తిసమ్పత్తికారణం తామనుదినం సంపూజ్య తదాహనరూపశునకవేషభాషాదియుక్తా వయం కష్ఠధృతవరాటికామాలికాఙ్కాః శఙ్కాహీనాః త్రికాలనాద్యస్తువాదిభిర్మల్లారిం ప్రీతం కృత్వ వసామః

తత్కటాక్షజనితానుదినవర్ద్ధమానానన్దపరవశాః సర్వ్వజగన్మల్లారిగర్భకోట రాన్తర్గతమితిధ్యానాసక్తా-స్తదతిరిక్తం కిఞ్చిదపి నేచ్ఛామః తస్యైవ సర్వ్వాత్మకత్వాచ్చ। కిఞ్చ వేదేషు మల్లారిణః సర్వ్వవ్యాపకత్వం వర్త్తతే తద్వాహనస్యాపి వేదవిహితత్వాత్ తద్దేషభాషాసక్తానామస్మాకం నాహ్యన్యేచ్ఛా తథా హి శ్రుతిః। శ్వభ్యః శ్వపతిభ్యశ్చ వో నమ ఇతి। అతః శ్రుతిప్రసిద్ధాచారస్య దుర్న్నివార్య్యత్వాత్ త్వమపి సశిష్యః పరమముక్తికారణమస్మదాచారానుగ్రహణం కురు భవద్ధారణయోగ్యాని వరాటకాని దాస్యామ ఇతి ప్రాప్తే।

శ్రీమదాచార్య్యైరిదముచ్యతే కిం మృఢతమ బ్రవీషి మల్లారికారణవాదిత్వం కథం ఘటతే వేదవిరుద్ధత్వాత్ యతః పరమాత్మా ఏకోఽద్వితీయః సర్వ్వసాక్షీ సర్వ్వకారణం సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాది శ్రుతిప్రతిపాదితః తద్బ్రహ్మాఖిలలోకకర్త్తా తదిచ్ఛారూపయా ప్రకృత్యా మహదాదికారణం జగత్ అసృజత ప్రకృతిగర్భజాతాః బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః సృష్ట్యాదికర్త్తారః కిల తదన్యే యే దేవాః తత్తద్గుణానుకూలవృత్త్యా తదంశా ఏవేతి ప్రసిద్ధాః యత్ర కుత్ర వా లయకారణే ప్రాప్తే రుద్రాంశా వీరభద్రా భైరవాదయో బహవః సన్తి తేషాం జ్ఞానేన ముక్తిరితి వక్తుం న హ్యుచితమివ భాతి ముక్తేర్జీవేశభిదావిరహకారణత్వాత్ కిఞ్చ స్వవాహనారూఢస్య మల్లారినామ్నో రుద్రాంశస్య వేదప్రతిపాదితత్వాత్ తన్మతమఙ్గీకర్త్తవ్యమితి కిల భవతోక్తం నహి తదపి ప్రౌఢతరం। ఏకాదశరుద్రాణాం స్తవమారభమాణేనానేన కథం మల్లారిస్తుతిః కృతా శ్వపతిభ్య ఇత్యత్ర రుద్రబాహుల్యాద్బహువచనముక్తం నను పూజాయాం బహువచనమితి న్యాయేన మల్లాగ్భ్యః శ్వపతిభ్య ఏవ నమ ఇత్యర్థః। పూర్వ్వవాక్యే శ్వభ్య ఇతి తద్వాహననమస్కారస్య విద్యమానత్వాదితి యద్యుచ్యేత తదఙ్గీకర్త్తవ్యం రుద్రాణాం జగద్వ్యాపకత్వం ప్రతిపాదయితుం శ్వభ్యః స్వాన్తర్గతరుద్రేభ్యో నమః శ్వపతయః శ్యామశవలాదయో వైవస్వతవంశసమ్భవాః అథవా శ్వపతయః శ్వవిక్రమార్జితమాంసాదిభుజః అథవా అపతయః చాణ్డాలాః శ్వమాంసభక్షణశీలాః। తేషాం వివిధానాం హృదయవ్యాపకేభ్యః రుద్రేభ్య ఇతి నిరవద్యం।

కిఞ్చశునాం నికృష్టజన్తుత్వాత్ పాపరూపత్వాచ్చ తదీయస్పృష్టధా మృత్తికాస్నానస్య (ప్రాణాయామాదినా ఇత్యధికః తై. పు.) బ్రాహ్మణానాం సిద్ధత్వాత్ తద్దేశభాషాచిహ్నం కథం భవద్భిర్ధృతం తన్మాత్రస్య ప్రాయశ్చిత్తాభావాద్భవదాచరితచికాలనాథాత్తత్క్రియాచరణేన లుప్తసన్ధ్యాదినిత్యకర్మణః ప్రాప్తదోషస్య కిం ప్రాయశ్చిత్తం వక్తవ్య ఏవం వంశప్రవృత్త్యా చరితభవదుక్త్యా బ్రాహ్మణ్యస్య నిరవకాశ ఏవ ప్రసక్తః। తస్మాత్ భవన్ముఖనిరీక్షణేన సూర్య్యావలోకనస్య విధిబోధితత్వాత్ ఇతఃపరం మౌనమేవ కర్త్తవ్యమిత్యుక్తాః మల్లారిణః పరమగురుచరణారవిన్దసమీపే కృత్తమూలతరవ ద్రవ మహారాజసమీపే కృతాపరాధిన ఇవ

కిలాపతన్। దయారసాభిషిక్తతనురాచార్యస్వామీ సమీక్ష్య తాన్ తిష్ఠధ్వమిత్యుక్త్వా తేషాం పాపవిశోధనం కర్తు_మత్యన్తనిపుణానఖిలజ్ఞాన్ స్వశిష్యాన్ పద్మపాదహస్తామలకముఖాన్ ఆజ్ఞాపయామాస తే కిల తేషాం శిరోముణ్డనం మహానద్యాం అయుతమృత్తికాస్నానం ముణ్డనాహారనియమనం పునర్ముణ్డనం శతమృత్తికాస్నానం ప్రాయశ్చిత్తం సంకల్ప్య బ్రహ్మదణ్డం యథావిధి కృత్వా బ్రాహ్మణ్యమార్గగతానాచక్రుః తత్పురబ్రాహ్మణాశ్చ పరమ్గురూణాం ముఖ్యశిష్యాః దానాదిసత్కర్మశీలాః పఞ్చపూజారతాః శాస్త్రాధ్యయనపరా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ మల్లారిమతనివర్హణం నామైకోనవింశం ప్రకరణం॥*॥

శఙ్కర విజయే

త్రింశం ప్రకరణం

——o——

తస్మాత్పురాత్పశ్చిమమ్మార్గగామీ

మరూన్దసంజ్ఞాం పురమాప శిష్యైః।

ఢక్కాదివాద్యానుచలత్కరౌఘై

ర్విచిత్రవన్ద్యాదిబహుప్రపద్యైః॥

తత్ర పుర్యాం విచిత్రం విష్వక్సేనగోపురపూర్వభాగే విపులతరాయప్రపాశాలాయామన్తర్గృహాదికల్పనాం కృత్వా తత్ర దేవగృహే శ్రీమదాచార్యాః సమ్యగ్దర్భాసనగతః సన్ మనోన్మన్యాఖ్యమఙ్గుష్ఠమాత్రేశలక్ష్యపూర్ణమణ్డలాకారం పరమాత్మానమీక్ష్య తన్నిస్యన్దపీయూషవిన్దుసన్దోహపానతృప్తసర్వాఙ్గః కుణ్డలినీం పునర్మూలాధారం నీత్వా తదధీశం గణపతిం స్తుత్వా సుఖం చిరమాస। తత్ర విష్వక్సేనపరాయణాః శఙ్ఖచక్రచిహ్నవిరాజద్భుజదణ్డతోత్రపాణయః శ్రీగురుస్వామి నం నత్వేదమూచుః। స్వామిన్ మదీయం మతమత్యన్తపుణ్యదం విష్వక్సేనాధిదైవతం స తు కిల వైకుణ్ఠవాసినో భగవతో ద్వితీయావతార ఇవ సకలలోకనియన్తా వర్త_తే। తస్య భక్తా వయమనిశమావసామః వైకుణ్ఠనిత్యముక్తాః ఖలు నాస్మాకం యమాదిభిరస్తి దేహపాతః।

తదుపాసనేన వైకుణ్ఠలోకప్రాప్తిరితి వయం తముపాస్మహే। భవద్భిరపి తదుపాసనా విధేయేతి ప్రాప్తే।

ఆచార్యైరిదముక్తమ్ భవన్మతమయుక్తం। వేదవాహ్యత్వాత్ తత్కథం నారాయణకాణ్డేషు శ్రుతిప్రకరణేషు సర్వేష్వపి విష్వక్సేనస్యానుక్తత్వాత్। భగవద్భక్తా వైకుణ్ఠే బహవో వర్త్తన్తే భగవదర్చాపరైరేవ తద్భక్తానాఞ్చ కిఞ్చిత్ ప్రసాదలవం దాతవ్యమిత్యనుజ్ఞామాత్రేణ కథం తేషాముపాస్యత్వమాసీత్ తథాకర్త్తవ్యే ప్రమాణాభావాత్। తదీశస్య నారాయణస్యోపాసనన్తు తల్లోకేశుభిః కర్త్తవ్యమ్। తస్య సగుణత్వాత్ పరమ్పరయా ముక్తిద ఇతి ప్రసిద్ధేః నతు సాక్షాన్ముక్తిప్రదః తమేవాఖణ్డరూపేణ సర్వజీవైక్యభావనవిశేషేణ ధ్యానతోస్య సాక్షాన్ముక్తిరిహైవేతి యూయం ముక్తికాఙ్క్షిణశ్చేత్ అఖణ్డమద్వితీయ సర్వవ్యాపినమాత్మానం సర్వగుణాతీతం శ్రీగురూపదేశాల్లక్ష్యద్వారా ధ్యాత్వా ముక్తా భవథేత్యుపదిష్టాః త్యక్తలిఙ్గాః పరమగురుచర ణారవిన్దద్వన్ద్వం ఉత్తమాఙ్గైర్నత్వా శుద్ధాద్వైతవిద్యాం తదుపదేశేన ప్రాప్య పఞ్చపూజాపరాః స్మార్త్తశ్రౌతసకలకర్మశీలా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ విష్వక్సేనమతనివర్హణం నామ త్రింశం ప్రకరణం॥*॥

శఙ్కర విజయే

ఏకత్రింశం ప్రకరణం

——o——

ఏవం పరిహృతేషు విష్వక్సేనమతేషు పునస్తత్రస్థా ఏవాన్యే విష్ణుసుతా ఇతిప్రసిద్ధాః మన్మథోపాసనానిరతాః క్రౌఞ్చవిత్కామవిద్విద్యావిదిత్యాదయః పుష్పధనుర్లక్ష్మశోభితబాహుయుగాః పరమగురుం నత్వేదమూచుః। స్వామిన్ అస్మన్మతం శృణు సర్వజనమనోరఞ్జనహేతుభూతం మన్మతేశో మన్మథః సర్వప్రాణిహృదన్తర్వర్త్తిపరమాత్మా స ఏవోత్పత్తికారణం యస్యోత్పత్తేరీశత్వం తస్యైవ స్థితిసంహారయోరపీతి జగదుపాదానకారణత్వే సిద్ధే సర్వైర్ముముక్షుభిః స ఏక ఏవ ఉపాసనీయః నరాణాం సమూహో నారం తస్మిన్ అయనం యస్య స నారాయణః మన్మథః తస్య సర్వదాతృత్వే సమర్థతాస్తీతి తత్స్తుతిం కృత్వా మోక్షప్రదోపి స ఏవేతి సమ్యగుక్తం తస్మాత్ ధర్మార్థకామమోక్షప్రదాతృత్వం తదా సిద్ధం తదా వసన్తోత్సవాదిషు భూషణాని

మదనతేజోవిజృమ్భితం నిత్యానన్దతరఙ్గం నామ భూషణం హృకయదేశే వర్తు_లాకారభూషణద్వయంశీకృతవైలోక్య స్త్రీకదమ్బకం యదస్తి తదీయదర్శనస్పర్శనాభ్యాం నిర-వధికానన్దస్య ప్రాప్తాఖణ్డానన్దస్య భగవద్రూపత్వేన తత్ప్రాప్తిరేవ మోక్షః అతో మోక్షకాఙ్క్షిణో యూయమపి మన్మథోత్సవభూషణపుస్పధనుశ్చిహ్నాని ధృత్వా తజ్జనితనిరవధికానన్దప్రాప్తిమన్తో ముక్త్వా భవథేతి ప్రాప్తే శ్రీపరమగురుభిరిదముచ్యతే।

భోః క్రౌఞ్చవిదాదయః భవదుక్తమసమఞ్జసం కథం ప్రమాణాభావాత్। తావన్మన్మథస్య సృష్టాధికారః కథం సమ్భావనీయః బ్రహ్మణ ఏవ సృష్టికర్త్_ృత్వదర్శనాత్ తథైవ స్థితిలయకర్త్_ త్వాభావః విష్ణుశివావేతత్కర్త్_రావితిప్రసిద్ధేః। మన్మథస్య నారాయణపుత్రత్వాత్ స్విత్యధికారః తస్యాపి వక్తుం శక్యతే ఇతి యద్యుచ్యేత తదసమఞ్జసం। పుత్రే పితృశక్యభావదర్శనాత్ యథా సూర్యపుత్రే శనైశ్వరే సూర్యప్రభాద్యదర్శనాత్ నతు వసన్తోత్సవకాలసమ్పాదితవిశేషభూషణధారలం కర్త్_వ్యం తల్లోకత్రితయవిద్యమానస్త్రీవశం కరోతీతి యదుక్తం తత్ కిం ప్రమాణం స్త్రీణాం తత్సఙ్గినాం సఙ్గ దూరతః పరివర్జ్జయేదితి నిషేధదర్శనాత్ కిఞ్చ మన్మథసా స్త్రీపురుషమోహకారకశక్త్యాభావాత్ తదుపాసనం వ్యర్థం కథం రుద్రకాలాగ్నినా భస్మీభూతసాజగత్సమ్మోహనవశాసమ్భవాత్ తథాపి తత్సమ్భవోస్వితి యదుచ్యేత తర్హి ఆకాశస్యాపి కార్యకారణతాప్రసక్తిః తస్మాత్ అనఙ్గస్య మోక్షహేనిప్రపఞ్చే అనవకాశే ప్రాప్తే పరమేశ్వరవరాద్రతిదేవీప్రార్థనయా తన్మాత్రమస్తీతి కల్పనీయం తాదృశస్వ ప్రద్యుమ్నస్య కథం సృష్ట్యాదికర్తృత్వం శక్యం సమ్పాదయితుం అతః ప్రత్యక్షవిరుద్ధం భవన్మతమప్రమాణమిత్యుక్తాః క్రౌఞ్చవిదాదయః పరమగురుం నత్వా త్యక్తలిఙ్గాః శుద్ధాద్వైతవృత్త్యాశ్రితాః పఞ్చపూజాపరాః సత్కర్మశీలా బభ్రువుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ మన్మథమతనివర్హణం నామైకత్రింశం ప్రకరణం॥*॥

శఙ్కర విజయే

ద్వాత్రింశం ప్రకరణం

——o——

తస్మాదుదఙ్మార్గమాశ్రిత్యమాగధపురం ప్రాప్య తత్ర యక్షాలయం నామ ప్రసిద్ధం దేవస్థానమాశ్రితః। పక్షకాలమాశ్రితే సర్వ్వశిష్యజనకృతపూజాచమత్కారధురీణే జగద్గురావాచార్యే సమాసీనే తత్రత్యస్య బ్రాహ్మణాః కువేరోపాసకా నవనిధానరూపస్వర్ణగుటికామాలికాపరిశోభితగలాః కువేరస్వోశపరార్ద్ధేశప్రముఖాః స్వామినం నవేత్యమూచుః స్వామిన్మదీయమతమతివిచిత్రతరం కిల యస్మాత్ మమ స్వామీ కువేరః తస్య నవనిధానేశత్వాత్ లోకే తాతిరిక్తపూర్ణధనాభావాత్ సర్వ్వానర్థవతా జితమితి వచనాచ్చ కుబేరభక్తానామస్మాకం దరద్రాదిదోషాభావాత్ పుర్ణానన్దత్వం సిద్ధం తస్య బ్రహ్మరూపత్వాత్ తదేవ మోక్షప్రాప్తిః కర్మ్మసిద్ధేరప్యర్థమూలకలాత్ నహి తదతిరేకేణార్థసిద్ధిరపి విద్యతే అతోఽర్థస్య కర్మ్మజ్ఞానమూలకత్వం తదధిపతేః కువేరస్యైవే। పాసనకర్మ్మ ముముక్షుభిశ్చ కర్త్తవ్యమితి సిద్ధం।

కిఞ్చ దిక్పాలానాం మధ్యే కువేరస్య శ్రేష్ఠత్వం విద్యతే యావదభీష్టమర్థం ఇన్ద్రాదీనాం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదీనాఞ్చ స ఏవ దదాతీతి మర్త్యలోకపాతాలలోకస్థానామపి స్వదాతా స ఏవ తస్య తత్స్వామిత్వాత్ తత్పరిచారకసురసున్దరీనామయక్షిణ్యుపాసనేనాపి మహదైశ్వర్యస్య సత్త్వాత్ కిం రిక్థోపాసనేన శక్యం వక్తుం ధర్మ్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థజనకరిక్థస్వామినం వినా కేచిన్మన్దమతయః తదన్యదేవతారాధనం కుర్వ్వన్తి తదవివేకకారణం పూర్వ్వజన్మసఞ్చితపాపసఙ్ఘః కృతవ్రతానాం హి ధనమకృతవ్రతానాం కుత ఇతి వచనబలాత్ కువేరోపాసనం ముక్తికాఙ్క్షిణో భవన్తోపి కుర్వ్వన్త్వితి ప్రాప్తే।

శ్రీమదాచార్యైరిదముచ్యతే భోః కువేరస్వేశపరార్ద్ధేశాః యుగ్మన్మతమసమఞ్జసం ప్రమాణాభావాత్ కువేరస్యార్థస్వామిత్వే సిద్ధే నహి తేన కస్మైచిదర్థం దత్తం నిధానాగతార్థేన కస్తృప్తో విద్యతే లోకే దైవాత్ పూర్ణాదర్థవతః పురుషస్యార్థలోపబాహుల్యాత్ రాగాద్యరిషట్కస్య స్థానత్వాత్ ధర్మలేశోపి నాస్త్యేవ జ్ఞానాధ్యస్య మోక్షస్యావకాశః సుతరాం నాస్త్యేవేతిసిద్ధమేవ అతోర్థస్యానర్థరూపత్వాత్ ముముక్షూణాం ద్రవ్యం పరిత్యాజ్యమేవ।

అర్థమనర్థం భావయ నిత్యం

నాస్తి తతః సుఖలేశః సత్యం।

పుత్రాదపి ధనభాజాం భీతిః

సర్వ్వత్రైషా విహితా రీతిః ॥

ఇత్యాచార్యోక్తేః ధర్మోఽపి సాధ్య ఇతిచేత్ భవతునామ ప్రాక్కర్మవశాత్ కువేరనిధానార్థం వినా ద్రవ్యం తదేవ వివేకినాం ధర్మకారణం నిధానవ్యతిరిక్తద్రవ్యస్య భూగర్భనివిష్టత్వాత్ జనాః ఖని సైకతాదిరూపేణ స్వర్ణం బహుధా సమ్పాదయన్తి తేన కేచిజ్జీవనం కుర్వన్తి కేచిద్భూషణాని ధారయన్తి కువేరద్రవ్యే ఇన్ద్రాదయోఽప్యుపజీవన్తీతి యదుక్తం తదసత్ కనకమయమేరుప్రదేశవిలసదిన్ద్రాదయః స్వతన్త్రపురుషాః సర్వసుఖభాజః సర్వైస్సన్నత్యైశ్వర్యసమ్పన్నా దీనా ఇవ నిర్భాగ్యా ఇవ కిం కువేరం యాచన్తే భవదజ్ఞానవాక్యానాం ప్రామాణ్యాభావాత్ కిముత్తరం వక్తవ్య బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాణాం ద్రవ్యదాతా కుబేర ఇత్యుక్తం భవత్పశుమార్గః కేన పరిహర్త్తవ్యః హిరణ్యగర్భస్య బ్రహ్మణః లక్ష్మీపతనారాయణస్య హిరణ్యరేతసో రుద్రస్య ద్రవ్యయాచనాం సమ్పాదితస్య తవాపవాదోపదేశః కిమన్యః కార్యః ఏవం సమర్థతరేణ భవతా కువేరేణ మర్త్యలోకస్యైషు నిరర్థాపవాదపరమ్పరా సదైవ కృతా భాతి భవతస్తిలకమశకజిహ్వాయాం న కిమన్యదుచితం అతోమద్వాక్యాత్ మూఢతరాః కువేరశిష్యైః సహ విగతలిఙ్గస్త్వమద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య స్నానాదినిత్యకర్మసక్తాః పఞ్చపూజాపరాయణాః భవత ఇత్యుక్తాః కువేరాదయః త్యక్తనవనిధానచిహ్నః పరమగురుపాదామ్బుజాసక్తాః శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితా బభూవుః।

ఇత్యనన్తానన్దగిరికృతౌ కువేరమతనివర్హణం నామ ద్వాత్రింశం ప్రకరణం॥*॥

శఙ్కర విజయే

త్రయస్త్రింశం ప్రకరణం।

ఇన్ద్రప్రస్థపురం ప్రసిద్ధమఖిలైః శిష్యైః సమేతః పరః

ప్రాప ప్రౌఢమహీసురాః పురగతాః సమ్వీక్ష్య నత్వా గురు।

శ్రోతవ్యం మతమస్మదీయమమలం లోకత్రయాధీశ్వరే-

ణేన్ద్రేణైవ హి నిర్మితం ఫలప్రదఞ్చేత్యవ్రు వన్నద్భుతం॥

పునః పరమగురుమాచార్యస్వామినం నత్వా తే కిలేదమూచుః స్వామిన్మదీయమతాధిదైవతమిన్ద్రః సర్వ్వదేవపరిమేవ్యమాన చరణామ్బుజః స ఏవ జగదుపాదానకారణం కిలాతస్తదంశా ఏవ బ్రహ్మవి-ష్ణుశివాః సద్బ్రహ్మాత్మాదిసాధారణశబ్దవాచ్యపి స ఏవేతి ప్రతిపాదితం నారాయణోపనిషది స బ్రహ్మ స శివః స హరిః సేన్ద్రః సోక్షరః పరమః స్వరాడితి కైవల్యోపనిషది చ స ఏవ విష్ణురిత్యాది తస్య చతుర్ద్దశలోకేశ్వరత్వా త్సర్వ్వప్రదాతృత్వం త్రికాణ్డే (ఋక సంహితాయాం) ఽభిహితం ఇన్ద్రశ్రేష్ఠాని ద్రవిణాని ధేహి చిత్తం దక్షస్య సుభగలమస్మే పోషం రవీణామరిష్టం (౧) తనూనాం స్వాత్మానం వాచః సుదినత్వమహామితి ఇన్ద్రో రాజా జగతోపఈశే (౨) ఇతిచ తస్మాదిన్ద్రస్య సర్బ్బదేవోత్తమత్వం ప్రాప్తం కిఞ్చ ఇన్ద్రస్య శ్రేష్ఠత్వద్యోతకాని బహూని సన్తి తథాహి ఇన్ద్రానుజో నారాయణ ఏవ ఉపేన్ద్రనామావసతి కనకాచలే స్థానం జరామరణరహితమమ్రుతం ద్వష్టార్థదః కామధేనుః కల్పవృక్షః చిన్తామణిరైరావతశ్చ ఉచ్చైఃశ్రవః ప్రముఖం వాహనం సేవకాస్త్రయస్త్రిం శత్కోటిదేవాః కార్యసహాయాః సగణాః చిత్రభా- న్వాది దిక్పాలకాః తస్యైవ బ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మకత్వాత్ సృష్ట్యాదికర్తృత్వసిద్ధిః। ఇవర్ణేనేమం లోకం ద్రావయతి స్వశక్తిభిరితి ఇన్ద్రః స ఏవ సర్వ్వాత్మా గుణాతీతః పరాత్పరతరశ్చ తద్వశాత్ అహఙ్కారాది తద్వారాప్రపఞ్చ- ప్రవృత్తిరితి ఊర్ధ్వరేతస్కానాం యతీనాం స ఏవ శిక్షాం కరోతి అధోముఖాన్ యతీన్ మాలావృకేభ్యః ప్రాయక్షిన్ద్ర ఇతి అతః సర్వ్వనియన్తా సర్వ్వకారణం సర్వ్వతీతః స ఏవ సర్వ్వ మాయయా ప్రవిష్టః జగత్పాలనార్థమిన్ద్రరూపేణ సర్వైరుపాస్య ఇవ వర్త్తతే తస్మాచ్చ శ్రేయస్కామిభిః భవద్భిరపి స ఏవ వేదితవ్యః ధర్మార్థే కామమోక్షేచ్ఛూనాం తత్పురుషార్థసిద్ధిం స ఏవ కరోతీతి నిరవద్యం। వయం కిల బహుజన్మతపః ఫలితకాయాః జీవన్ముక్తాః కిలేన్ద్రోహమితితా- దాత్మోపదేశవశాద్విదితపరమాత్మానో బహుజన్మ తపఃప్రాప్తపరానన్దకరలసన్ముక్తిఫలాః భద్రేన్ద్రశ-చీపతిసరఖతీపత్యాదయో వయమితి సమ్యక్ పర్వ్వ పక్షే ప్రాప్త।

పరమగురుభిరిదముచ్యతే। భో భద్రహరిప్రముఖా భవన్మతమసమఞ్జసం। కథం ప్రమాణభావాత్। ఇన్ద్రశబ్దస్య బ్రహ్మాదిశబ్దాన్తఃపాతిత్వేన ఇన్ద్ర ఏవ జగదుపాదాన కారణమితి నారయణీయ శ్రుత్యా ప్రదర్శితమితి భవద్భిరుక్తం తదయుక్తం। సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాది జగత్కారణవాక్యేషు ప్రతిపాదితం। యద్బ్రహ్మ తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇత్యాది బ్రాహ్మణోక్త్యా నిత్య-శుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపం సర్వ్వజ్ఞం సర్వ్వజగదుపాదానకారణమద్వితీయం బోధ్యతే స ఇక్ష్యత లోకాన్ను సృజా ఇత్యాదినా జగన్నిర్మాణార్థం స పరమాత్మా ఈక్ష్యత ఇఛాం కృతవాన్। యా భగవదిఛా సైవ ప్రకృతిః తయా కిల మహదాదితత్త్వపూర్వ్వకం జగత్ సృష్టం తత్రాహఙ్కారతత్త్వే గుణత్రయాత్మకే బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః సంప్రసూయన్తే యత ఇతి తే కిల జగత్సృష్ట్యాదికర్త్తారః తత్ర సృష్టికర్త్తుః బ్రహ్మణో ముఖాదిన్ద్రాగ్నీ జాయేతే యద్వా విరాణ్ముఖా భవన్తి తాదృగిన్ద్రస్య జగదుపాదానకారణే ప్రోచ్యమానే తదన్యైర్దిక్పాలైః కిమకార్యం కృతం సర్వ్వప్రదాతృత్వ

మిత్రస్య వర్త్త ఇత్యుక్తం। సర్వేషాం జన్తూనామపి తత్తదధికారయోగ్యతాదాతృత్వమత్యేవ కిన్తేన బ్రహ్మత్వమస్తి జరామరణరహితమమృతసేవనమస్తి తేన బ్రహ్మత్వమిత్యుక్తం భవదజ్ఞానం కేన వారయితుం శక్యం। తథాచేదమమృతపానం యేషాం విద్యతే తేషాం బ్రహ్మత్వప్రాప్త్యా బ్రహ్మ నన్త్యప్రసక్తిః ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతయః వ్యర్థాః స్యుః కిఞ్చ సహస్రయుగాత్మకే బ్రహ్మదినే కిల ఇన్ద్రాశ్చతుర్ద్దశ। ఏకస్యేన్ద్రానుపాతతః సాధితస్య కాలస్య ప్రమాణం ఘటికాది। ౨।౮।౧౪।

అతో బ్రహ్మదినచతుర్ద్దశాంశానుజీవినః స్వర్గరాజస్య ఏక సప్తతిమహాయుగాధిపత్యస్య కథం బ్రహ్మత్వం వక్తుముచితం। స్వమానేన బ్రహ్మణః శతాబ్దాయుషి పూర్ణే పృథివ్యాస్తోయే విల యస్తస్యాగ్నౌ వహ్నేర్వాయౌ వా-యోరాకాశే తస్య బ్రహ్మణి లయః బ్రహ్మణే యథా దేవాః ఇన్ద్రాదిదిక్పాలప్రముఖా ఉత్పన్నాః, నివృత్తావపి తత్రైవ బ్రహ్మణస్తదఙ్గం ప్రవిశన్తి, ఏవం సర్వలోకదేవలయస్థానం బ్రహ్మపి నారాయణే విలీనః స్యాత్, తస్య రుద్రే, తస్య చ మహత్తత్త్వే, తస్యాఽవ్యక్తప్రకృతౌ, సా గుణరహితచిదానన్దమయే పరమాత్మని లోనా సన్మాచరూపేణావతిష్ఠతే। తదానోం "సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్" "బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్" "ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్" ఇత్యాది బ్రహ్మకారణవాక్యాని ప్రవృత్తాని। "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే యేన జాతాని జీవన్తి యత్ ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి తద్విజిజ్ఞాసఖ, తద్బ్రహ్మేతి"। "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి" "యతో వాచో నివర్త్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ" ఇత్యాది శ్రుతయః ప్రమాణాని। తస్మాత్ భద్రహరిప్రభృతయో మూఢాః యూయం శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితాః విగతలిఙ్గా భవతేతి సమ్యగుపదిష్టాస్తే పరమగురుం నత్వా స్మార్త్తకర్మ-శీలాః పఞ్చపూజాపరాయణాః శుద్ధవిద్యాశ్రితా బభూవుః॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ ఇన్ద్రమతనివర్హణం నామ త్రయస్త్రింశత్ప్రకరణమ్॥ ॥

శఙ్కరవిజయే

చతుస్త్రింశత్ప్రకరణమ్।

తస్మాత్ యమప్రస్థపురం హి ప్రాప
సర్వాత్మకః సద్గురురాద్యశిష్యైః।
ఆఢ్యో యథా సర్వగుణైరుపేతః
పురన్దరః సర్వసురైరివాసోత్॥

తత్ర కిల మాసకాలమాస్థితే పరమగురౌ యమోపాసకాః మహిషరూపతప్తలోడాఙ్కితభుజద్వయాశ్చిత్ర-మహిషవేశం ధృత్వా నాయ్యమాచరన్తః సఙ్ఘాయన్తో యమదేవం పురస్కృతాః సమ్యగాగత్య స్వామినం నత్వేదమూచుః స్వామిన్నహం కిల కిఙ్కరనామా, మచ్ఛిష్యాః సన్తి బహులా యమవృద్ధకిఙ్కరతరుణదూతాదయ, సర్వే యమపరాయణాః యమస్యైవ లయహేతుత్వేన సృష్టిస్థిత్యోరపి స ఏవ కారణమితి కృత్వా తస్యైవ సర్వోత్కృష్టత్వం వర్త్తత ఇతి నిశ్చిత్య తదుపాసకానామస్మాకం ముక్తిరేవ భవిష్యతీతి నిర్భీత్యా జన్మమరణప్రవాహముల్లఙ్ఘ్య వర్త్తామః। కిఞ్చ యమప్రతిపాదికా వాగియమ్, యమాయ సోమం సునృత యమాయ జుహుతా హవిః। యమం హ యజ్ఞో యచ్ఛత్యగ్నిర్ధతో అరం కృత ఇతి। ఏతదర్థ ఏవమున్నేయః, సోమం యాగద్రవ్యం యమాయ సునృత వహ హవిశ్చ యమాయ జుహత కస్మాదిత్యుక్తేః, యజ్ఞః శ్రౌతః స్మార్త్తో వా యమం గచ్ఛతి, హాశబ్దో నిశ్చయార్థః, అరమలమగ్నిరేవ హతః యమో నేతి శేషః। ఏవం యజ్ఞభుజో యజ్ఞరూపస్య యమస్య సృష్ట్యాదికారణస్య పరబ్రహ్మత్వే సిద్ధే తన్మూర్త్తిర్ద్విధా భవతి శుక్లకృష్ణభేదాత్, యా శుక్లా సా పరబ్రహ్మరూపా, యచ్ఛుక్లం “తద్బ్రహ్మేతి శ్రుతేః। తస్మాన్నిర్గుణాద్యమాదావిర్భూతమహత్తత్త్వాదిద్వారా రుద్రాఖ్యో యమావతారః, తస్మాజ్జాతః కృష్ణవర్ణో యమః సర్వవ్యాపకః విష్ణుసఞ్జ్ఞః, తన్నాభికమలే జాతో రక్తాధికత్వాద్రక్తవర్ణాఖ్యో బ్రహ్మాఖ్యో యమః, తద్ద్వారా కిలాష్టదిగీశాః సూర్యాదిగ్రహాః సర్వచరాచరాత్మకం జగదితి కృత్వా స్వయం పుణ్యపాప-కర్మోపాధిద్వారా సర్వప్రాణిశిక్షాం కుర్వన్ దక్షిణదిఙ్మాత్రేశ్వరదణ్డపాణిర్మహిషవాహనారూఢో యమదేవో వర్త్తతే వేశధారీవ। నిజసత్యజ్ఞానానన్తలక్షణం విహాయ కిఞ్చిజ్జ్ఞ ఇవ ఇన్ద్రాదీనాం స్వాంశానాం మధ్యే స్వయమపి కిఞ్చిదివ లక్ష్యతే, భస్మాన్తర్గతాఙ్గార ఇవ, పవనాన్తర్గతాగ్నిరివ సముద్రాన్తర్గతవాడవ ఇవ, మేఘాన్తర్గతజలమివ, జడాన్తర్గతాత్మేవ, ఘటాన్తర్గతదీప ఇవ, సరోఽన్తర్గతపద్మమివ భాతి। తస్మాత్ జగత్కారణవాక్యాభిప్రాయరూపం శుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపం బ్రహ్మ యమస్తస్యాంశః సగుణః, శుద్ధయ-మోపాసనాయాః కర్త్తుమశక్యత్వాత్।

సగుణనీలవర్ణయమోపాసనమస్మాభిః క్రియతే తేన మూలాజ్ఞాననివృత్తౌ యమ ఏవ సర్వ్వమితి బోధో-త్పత్త్యనన్తరం శుక్లయమప్రాప్తిరేవ మోక్ష ఇతి చ। తస్మాత్ యూయం మోక్షకాఙ్క్షిణః కిల తస్మాత్ యమోపాసనం కురుధ్వం తత్కటాక్షలేశేనైవ ముక్తిర్వో భవిష్యతీతి ప్రాప్తే పరమగురురేవం పఠతి, భోః కిఙ్కరాదయః శఋధ్వం యూయం భవన్మతమనర్థం, కథం, శ్రుత్యాదిసర్వ్వవాక్ప్రపఞ్చవిరుద్ధత్వాత్ తావద్వేదవిరోధ ఏవ భవతి। పురా నచికేతాః కిల పితృశాపాత్ యమపురం ప్రాప్తః, తద్ద్వారే త్రిరాత్రమనశనవృత్త్యైవ ఉవాస, తం సూర్య్యవర్చ్చసం నచికేతసమతిథిం దృష్ట్వా వేపమానశరీరో యమ ఇదమువాచ, "తిస్రో రాత్రీర్యదవాత్సీర్గృహే మేఽనశ్నన్ బ్రహ్మన్ అతిథిర్మే నమస్యః। నమస్తేఽస్తు బ్రహ్మన్ స్వస్తి మేఽస్తు తస్మాత్ ప్రతి త్రీన్ వరాన్ వృణీవ్వేతి" ।ఏవం నమఃపురఃసరం యమేనాదరేణోక్తః నచికేతాః కిల వచనమువాచ। "శాన్తసఙ్కల్పః సుమనా యథా స్యాత్ వీతమన్యుర్గ్గోతమో మాఽభిమృత్యో త్వత్ప్రసృష్టం మాఽభివదేత్ ప్రతీతః ఏతత్త్రయాణాం ప్రథమం వరం వృణే" ఇతి నచికేతసోక్తో మృత్యుః పునరాహ, "యథా పురస్తాత్ భవితా ప్రతీత ఔద్దాలకిరారుణిర్మత్ప్రసృష్టః సుఖం రాత్రీః శయితా వీతమన్యుః త్వాం దదృశివాన్ మృత్యుముఖాత్ ప్రముక్తం, స్వర్గే లోకే న భయం కిఞ్చ- నాస్తి న తత్ర త్వం న జరయా విభేతి, ఉభే తీర్త్వా అశనాయాపిపాసే శోకాతిగో మోదతే స్వర్గలోక ఇతి" పితృసౌమనస్యకాఙ్క్షిణో నచికేతసః తత్పితుశ్చ జరాదిదో-షవిహీనం స్వర్గలోకప్రాప్తిరూపం ఫలం శాన్తసఙ్కల్పవిగ్రహాదిఫలఞ్చ సమ్యక్ప్రదం మృత్యుం నచికేతాః పునరాహ ద్వితీయం వరం, "స త్వమగ్నిం స్వర్గమధ్యేషి మృత్యో ప్రబ్రూహి తం శ్రద్ధధానాయ మహ్యం, స్వర్గలోకా అమృతత్వం భజన్త ఏతద్వితీయేన వృణే వరేణేతి" నచికేతసా పృష్టేన యమేన ప్రోక్తో ద్వితీయవరస్వేతాగ్నిరూపః, "చినాచికేతః త్రిభిరేత్య సన్ధిం త్రికర్మకృత్తరతి జన్మమృత్యూ బ్రహ్మయజ్ఞం వేదమీడ్యం విదిత్వా నిచాయ్యేమాం శాన్తిమత్యన్తమేతీతి" । ఏవముక్తో నచికేతాః తృతీయవరప్రార్థనామేవమకరోత్, "యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యే అస్తీత్యేకే నాయమస్తీతి చైకే, ఏతద్విద్యామనుశిష్ట స్త్వయాఽహం వరాణామేష వరస్తృతీయః" ఇతి పృష్టః యమస్తద్వరస్య రహస్య తత్త్వగోచర-త్వాత్ బహుధా ద్రవ్యవాహనమతిచిరాయు: పుత్రముఖం* ఫలం దాస్యామి తృతీయవరార్థమితి బహుధా లోభయిత్వా పశ్చాన్నిరాశాలోభనీయం నచికేతసం దృష్ట్వా ప్రణమ్య ఇదమాహ "సర్వ్వే వేదా యత్పదమామనన్తీతి, తపాంసి సర్వ్వాణి చ యద్వదన్తి యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే పదం సంగ్రహేణ ప్రబ్రవీమ్యోమిత్యేతదితి।

అశరీరం శరీరేషు అనవస్థితమీశ్వరం।

మహాన్తం విభుమాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతీతి" చ ॥

"యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రఞ్చోభే భవత శ్రోదనం మృత్యుర్యస్యోపసేచనం క ఇత్థా వేద యత్ర స ఇతి" I జాగ్రదా-ద్యవస్థాసాక్షీ స్వయమశరీరః శుక్లయమస్తేజోమయస్తురీయః పరమాత్మా మూర్ధ్ని పూర్ణమణ్డలాకారేణ విరాజమానః సర్వాతీతః సర్వకారణం పరం బ్రహ్మాస్తి తస్య గుణాతీతత్వేన సర్వోత్కృష్టత్వేన చ తదుపాసనమత్యన్తగహనమపి తదధఃప్రదేశవర్త్తమానపరమాఙ్గుష్ఠమాత్రపురుషే యో మనోలయం కరోతి స ముక్త ఇతి I కిఞ్చ సర్వసంహారకర్తృత్వం తస్య ప్రతిపాదయతి బ్రహ్మక్షత్రాద్యుపలక్షితం జగన్మృత్యురూపసేచనమితి చ సమ్యగుపదిష్టో నచికేతాః కృతార్థే భూత్వా పితరం ప్రాప యమస్యైవ పరబ్రహ్మత్వే ప్రోచ్యమానే స్వవాక్యేఽప్రామాణ్యప్రసక్తిః యస్యాత్మనో జగదన్నం మృత్యురుపసేచనమితి తస్యైవ స్వోపసేచనత్వవిరో-ధాత్ I అతో యమాన్యద్ బ్రహ్మ సర్వకారణం పరికల్పనీయం I యమాదీనాం కిఞ్చిజ్ఞత్వేన యమాద్యుపాస్యం బ్రహ్మ సగుణం సర్వకారణఞ్చ నిర్గుణం పరం బ్రహ్మ సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదికారణవాక్యప్రతిపాదితం I సగుణం - ట్యాదికారణం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం అతో లయమూర్త్తేః శివస్య మహదుదరం ప్రలయే చతుర్ముఖాదయో దేవా ఇన్ద్రాదిదిక్పతయః సూర్యాదిగ్రహాః పృథివ్యాదిభూతాని చరాచరం సర్వమపి జగత్ ప్రవిశన్తి తదానోం కిల సర్వజగద్రూపాన్నభక్షణకాలే ఉపసేచనం నామ ఉపదేశో యమో భవిష్యతి తత్తాదృగ్యమస్య లిఙ్గాదిధారణేన ముక్తిరితి అనృతముక్తం భవతా యమాదిగురుణా కిఙ్కరేణ I పురాణేష్వపి మార్కణ్డేయాదిషు యమార్ద్దితేషు శత్రుసూదనో భక్తవత్సలో మహాదేవః స్వతన్త్రో యమం నిష్పీడ్య భక్త-పాలనమకరోదితి మహాపాతకినః సున్దరనామ్నో బ్రాహ్మణస్య యమదూతైరాకృష్యమాణే జీవే ధనలోభాత్ కృతైకశివరాత్రిజాగరణఫలతుష్టమహాదేవదూతైః సర్వోత్కృష్టబలవద్భి-స్తాడితా యమదూతాః సున్దరం పరిత్యజ్యాపలాయన్త I శివదూతైర్నీతః సున్దరః శివభక్తాగ్రగణ్య ఇవ కైలాసే వర్త్తమానః ఇతి చ పురాణేషు వర్త్తతే I అజామిలో బ్రాహ్మణ్యకర్మ పరిత్యజ్య చణ్డాలోసంసర్గతః పుత్రాన్ పఞ్చ లబ్ధ్వా కనిష్ఠనారాయణాఖ్యపుత్రనామోచ్చారణాత్ త్యక్తకలే వరస్య బ్రాహ్మణస్య సూక్ష్మశ-రీరే యమదూతైర్నీయమానే వలాఢ్యా విష్ణుదూతాః సమాగత్య అజామిలం స్వర్లోకం ప్రాపయన్తి స్మ, దుర్వలినస్తు యమదూతాస్తైర్భగ్నకలేవరా రుదన్తః సన్తో యమలోకం గతాః ఇతి వర్త్తతే I తస్మాత్ యూయం కిఙ్కరాదయస్త్యక్తలిఙ్గాః శుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య స్నానసన్ధ్యావన్దనస్వాధ్యాయపితృతర్పణవైశ్వదేవా-తిథిపూజాదికం కర్మ సమాచరథ I ఏవం నిష్పాపాత్మానః సద్గురూపదేశాత్ బ్రహ్మస్వరూపం జ్ఞాత్వా ముక్తా భవథ ఇత్యుక్తాః కిఙ్కరాదయః పరమగురుం నత్వా శుద్ధాద్వైతవృత్త్యాశ్రితాః సచ్ఛిష్యా బభూవుః II

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ యమమతనివర్హణం నామ చతుస్త్రింశత్ప్రకరణం II • II

శఙ్కరవిజయే

పఞ్చత్రింశత్ప్రకరణమ్।

తస్మాత్ ప్రాప ప్రయాగాఖ్యం స్థలం పుణ్యవివర్ద్ధనమ్।
గఙ్గాయా యమునాయాశ్చ సరస్వత్యాశ్చ సఙ్గమమ్॥

తత్ర పరమగురౌ సమాస్థితే వరుణోపాసకాః పాశచిహ్నా: వాయూపాసకా ధ్వజాచిహ్నాః భూమిదేవోప-సకాః పూర్ణాఙ్కాస్తీర్థోపాసకా విన్దుచిహ్నాశ్చ సమాగతాః। సమాగత్య తీర్థపతిప్రాణనాథానన్త-జీవనదాఖ్యాః స్వశిష్యైః సహేదమూచుః స్వామిన్నాచార్య్య మదీయమతమతివిచిత్రమత్యన్తపుణ్యదం శృణు। అహం కిల తీర్థపతిః, మదీశో వరుణః సర్వ్వదేవవన్దితచరణారవిన్దః సర్వేషాం జీవన ఇతి చ సర్వోత్కృష్టః స ఏవోపాసనీయ ఇతి। తతః ప్రాణనాథః స్వామినం నత్వేదమాహ, స్వామిన్ మన్మతే-శో వాయుః కిల సర్వదేహప్రాణరూపః స ఏక ఏవ లోకైరుపాసనీయః। "యే ప్రాణం బ్రహ్మోపాసతే" "ప్రాణో హి భూతానా-మాయురితి శ్రుతేః। అతః / ప్రాణోపాసకానామస్మాకం తదఙ్కపరిశుద్ధగాత్రాణాం న విచారః కర్త్తవ్యః కిల ఇహాముత్ర చ। తతః పరమగురుమనన్తో నత్వేదమువాచ స్వామిన్ మదీయమతముత్తమం, భూమిః కిల సర్వకారణమ్। "స్యోనాపృథివీ భవానృక్షరా నివేశనీయా స్వా నః శర్మ్మ సప్రథా" ఇతి శ్రుతేః భూమేః సర్వ్వోత్కృష్టత్వాత్ సర్వ్వదేవమయత్వాచ్చ తదుపాసకానామస్మాకమిహాముత్రాపి న విచార ఇతి। తతః స్వామినం జీవనదానత్వేదమువాచ, స్వామిన్నస్మన్మతమతివిచిత్రతరమ్। తోర్థస్య బ్రహ్మరూపత్వాత్ తదుపాసనమేవ సర్వైర్ముముక్షుభిః కర్త్తవ్యం, తద్వ్యతిరిక్తపరమాభావాత్ త్రివేణీతీర్థవిన్దు-సేవనమాత్రేణ బ్రహ్మహత్యాదిదోషశాన్తిర్భవతి। దర్శనమాచేణైవేతి కేచిద్వదన్తి, "అమ్బ త్వద్ధర్శనాన్ముక్తిర్న జానే స్నానజం ఫలమితి" నారదోక్తేః। కిఞ్చ ఉదకస్యైవ సర్వాత్మకత్వం శ్రుత్యా దర్శితమ్, "ఆపో వా ఇదం సర్వ్వం విశ్వా భూతాన్యాపః ప్రాణోఽవర్ణవః। ఆపః పశవః ఆపోఽన్నమయోఽమృతమయః సమ్రాడాపో విరాడాపః। స్వరాడాపో వా

చ్ఛన్దాంస్యా పేాజ్యోతీంష్యాపోయజూంష్యాపః" ఇత్యాదితః సర్వమయత్వే తీర్థస్య బ్రహ్మత్వం సిద్ధమ్। తదుపాసకానామస్మాకమిహాముత్ర న విచారః కర్త్తవ్య ఇతి। తస్మాద్భవన్తోఽపి మోక్షకాఙ్క్షిణః సర్వదా తీర్థోపాసనం కురుధ్వమితి ప్రాప్తే పరమగురుభిరే వముచ్యతే, భోస్తీర్థపతిప్రాణనాథానన్తజీవనదాఖ్యాః శృణుధ్వం, యుష్మన్మతాని అప్రమాణాని, జగత్కారణవా-క్యవిరుద్ధత్వాత్। ప్రథమం వరుణోపాసనమనుచితమ్, తస్య జగత్కారణత్వాభావాత్। తథా వాయోరపి పరమత్వాభావః,క్షరపంఞ్చభూతాన్తఃపాతిత్వాత్। భూమేరపి తదజ్జన్యత్వదర్శనాత్ యజ్జన్యం తదనిత్యమితి మానమ్। "ఆత్మన ఆకాశః సమ్భూతః, ఆకాశాద్వాయుర్వాయోరగ్నిః, అగ్నేరాపః, అద్భ్యః పృథ్వీ" ఇతి శ్రుతేః తీర్థస్యానిత్యతా; కిన్తు భూతానాం మధ్యే తీర్థస్యోత్తమత్వం వర్ణయతి, "ఆపో వా ఇదం సర్వ్వమితి"। క్షరజ్ఞానేనాక్షరపరబ్రహ్మప్రాప్త్యభావాద్ యుష్మాకం కథం ముక్తిరస్తి।తదభావాజ్జ్ఞానస్యాపి ఫలాభావో వక్తవ్యః, ఉపాస్యానామనిత్యత్వాత్। తస్మాన్మోహబుద్ధిం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవిద్యానిరతా భవథ। విశ్వతైజసప్రాజ్ఞాతీతపరమాఙ్గుష్ఠమాత్రబ్రహ్మద్వారా మనోలయానన్తరం పూర్ణ-మణ్డలాకారం శుద్ధం బ్రహ్మ ప్రాప్య ముక్తా భవథ ఇత్యాజ్ఞప్తాః పరిత్యక్తలిఙ్గాః శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితాః శిష్యా బభ్రువుః ॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ వరుణవాయుభూమ్యుదకసేవకమతనివర్ణణం నామ పఞ్చత్రింశత్ప్రకరణమ్ ॥౩౫॥

శఙ్కరవిజయే

షట్త్రింశత్ప్రకరణమ్।

ఏవం నిరాకృతేషు పునరన్యః శూన్యవాదీ ప్రత్యవతిష్ఠతే। స కిల స్వామినం ప్రణమ్యేదమువాచ, మమ మతం సుఖదం, తథాహి మయా మార్గే కిఞ్చిద్ దృష్టం తత్సావసాధేన శృణు।

మృగతృష్ణామ్భసి స్నాతః ఖపుష్పకృతశేఖరః।
ఏష బన్ధ్యాసుతోయాతి శశశృఙ్గధనుర్ధ్దరః॥

తం దృష్ట్వా దేవభావేన ప్రణమ్య శిరసా భృశమ్।
ఆగతోస్మి యతిశ్రేష్ఠ తవాన్తికమహం ద్రుతమ్॥

ఇతి శ్రుత్వా భో విచిత్రతర త్వన్నామ కిమ్ ఇత్యాచార్యైరుక్తః స తు పునరువాచ, స్వామిన్నహం నిరాలమ్బనామా, మత్పితా కల్పితరూపనామా, మన్మాతా నిర్భరితా, ఇతి నిశమ్య పరమగురురి-దమాహ, భో నిరాలమ్బ భవన్మతమసమఞ్జసమ్। కథం। తస్య శూన్యత్వాత్, శూన్యస్యైవ పరబ్రహ్మత్వమితి యదుచ్యతే తదయుక్తమ్ “తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వమితి" శ్రుతేః। సూర్యకోటితేజో◌ారూపస్య బ్రహ్మణః శూన్యత్వం వక్రమనుచితం, తదధికతత్సమతత్త్వరూపాభావాదేకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ సర్వైరుపాసనీయమితి సిద్ధాన్తః। తస్మాన్మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య శూన్యమతం త్య-క్త్వా శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితో భవ ఇతి నియమితో నిరాలమ్బః పునరాహ, స్వామిన్ ఆకాశస్య బ్రహ్మత్వం యుక్తం కిల। కథం। వ్యాపకత్వాద్వేదమూలకత్వాచ్చ। తథాహి। “ఆకాశో హ్యేతేభ్యో జ్యాయానాకాశః పరాయణమాకాశం ప్రత్యస్తం యన్తీతి"। కిఞ్చ వేదాన్తే “ఓం ఆకాశస్తల్లిఙ్గాత్" ఇత్యధికరణే ఆకాశస్య బ్రహ్మత్వప్రాప్తిర్నిర్ద్ధారితా। అతః శ్రుతితాత్పర్యాజ్జ్యాయస్త్వపరాయణత్వే నిర్ద్ధారితే। “ఆకాశం ప్రత్యస్తం యన్తి” ఇత్యాదినా లయస్థానఞ్చాకాశ ఏవేతి కృత్వా సృష్ట్యాదికారణమాకాశ ఏవ బ్రహ్మేతి ప్రాప్తిః। పునరాచార్యైరిదముచ్యతే, కిం నిరాలమ్బ మూఢతమ బ్రవీషి, కథమాకాశస్య బ్రహ్మత్వముచితం వక్తుం। ఆకాశలవసలిలాంశాభ్యాం జాతస్య శబ్దస్యాకాశగుణత్వాత్, సగుణస్యా-కాశస్య కథం బ్రహ్మత్వప్రాప్తిః। భూతరూపస్యాఽస్యాకాశాద్వాయురిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధత్వాత్ కార్య్యభూతోత్ప-త్తిలయస్థానమాకాశ: కిల తస్యాపి బ్రహ్మజన్యత్వం వర్త్తత ఏవ। కిన్తు ఆకాశశబ్దః సాధారణో బ్రహ్మాకాశయోర్వర్త్తతే। "యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్"। ఆకాశోఽపి నామరూపయోర్నిర్వాహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మేతి జ్యాయస్త్వపరాయణత్వాదిగుణ అపి భవన్త్యేవ నిర్నిమిత్తే నభస్యవస్థితాః। తథాహి। “జ్యాయాన్ పృథివ్యా జ్యాయానన్తరిక్షాత్ జ్యాయాన్ దివో వ్యాయానేభ్యో లోకేభ్యః” ఇతి

శ్రుతిః। "విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మ రాతేర్దాతుః పరాయణమితి"। అపి చ అన్తర్వత్త్వదోషేణ కాలావత్యస్య పక్షం నుదిత్వా అనన్తరం కిఞ్చిద్వక్తుకామేన శైవలినా ఆకాశః పరిగృహీతః, తదాకాశముద్గీథే సమ్పాద్యోపసంహరతి, "ఏష కో వరీయానుద్గీథః స ఏషోఽనన్త ఇతి ఋచః। అక్షరే పరమే వ్యోమన్ సైషా భార్గవీ వారుణీ విద్యా పరమే వ్యోమన్ ప్రతిష్ఠితా" ఇత్యాదిశ్రుతిభ్య ఆకాశశబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వే నిర్ద్వారితే శూన్యవాదినిరాలమ్బనామా పరమగురుం నత్వేదమాహ, స్వామిన్ భవత్పాదదర్శనేన కృతార్థోఽహం పునర్బ్రహ్మ బోద్ధుమిచ్ఛామి, తదుపదేశం కురు ఇతి జల్పన్తం నిరాలమ్బమిదమాహ గురుః, ఓం ఆకాశస్తల్లిఙ్గాత్" ఇత్యధికరణసూత్రవాక్యాభ్యాం బ్రహ్మైవాకాశ ఇతి సమ్యగ్ఘృదయకమలాగ్రనిష్ఠసూక్ష్మవివరాకాశోదహరాఖ్యో బ్రహ్మ, తదుపాస్య త్వం కృతార్థో భవేత్యుక్తః శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితః శిష్యోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికతౌ శూన్యమతనివర్హణం నామ షట్త్రింశత్ప్రకరణమ్॥ ౩౬॥ ౦॥

శఙ్కరవిజయే

సప్తత్రింశత్ప్రకరణమ్।

ఏవం పరిహృతే శూన్యమతే పునరన్యో బాలచన్ద్రాఙ్కవిరాజమానభుజద్వయః ఆదివరాహోపాసకః స్వామినం నత్వేదమువాచ। భో యతిశ్రేష్ఠ కల్పాన్తే కిల ఏకీకృతసకలవార్ధిజలనిమగ్నభూమ్యుద్ధరణహేతుభూత-స్యాదివరాహస్య మతం మదీయం విద్ధి, భగవతో దంష్ట్రాదణ్డాగ్రే సప్తసముద్రకులాచలాదియుతా క్షితిః కమలమాత్రం తిష్ఠతే, తస్మాత్ సకలజగత్కారణం సగుణనిర్గుణం బ్రహ్మ సర్వైర్ముముక్షుభిః స ఏక ఏవ పరాయణం, తో భవన్తోఽపి మోక్షకాఙ్క్షిణో దంష్ట్రాఙ్కయుతభుజాః వరాహోపాసకాః భవధ్వమితి ప్రాప్తే

పరత్యాచార్య:,భో వరాహోపాసక భవన్మతమనర్థం, కుతః వేదవిరోధాత్, తత్కథం బ్రాహ్మణేన తపః కర్త్తవ్యమిత్యేవ బ్రాహ్మణలక్షణం శాస్త్రే ప్రతిపాదితమ్। "తపో బ్రహ్మ తపః శౌచం తపః సత్యం తపో బ్రతం తపః శాన్తం తపో దమస్తపః శమస్తపో దానం తపో యజ్ఞం తపో భూర్భువర్బ్రహ్మాచం స్యాదేతత్తపః" ఇతి తప ఏవ బ్రహ్మ, వృహతేర్ధాతోరర్థభూతం కృత్స్నం వస్త్వభిధీయతే తత్సమాధికవస్త్వభావాత్। బ్రహ్మణస్తావన్న-భిన్నవస్తుమాత్రమస్తి తేన న బ్రహ్మభిన్నో జీవ ఇతి। అతో జగదుపాదానకారణస్యాస్య సృష్టిస్థితి-లయాద్యా బహవో జాతాస్తైశ్చిహ్నైర్నరనీయమితి యది ప్రామాణ్యం తర్హి మత్స్యకూర్మాదిచిహ్నైః శిరఃప్రభృతిగాత్రేషు యథాశక్యమఙ్కనీయం। బ్రాహ్మణవ్యతిరిక్తస్యైవాఙ్కనప్రయోజనం న తు బ్రాహ్మణానాం। బ్రాహ్మణం కర్మ కుర్వీతి తత్ర్పయాసస్యా-న్యథాసిద్ధత్వాత్। విమోచితం కర్మ పరిత్యజ్యాదివరాహోపాసనం కర్త్తవ్యమితి కో వాఽశనిపాతస్త-వాగతః। "ఉదితే సూర్యే ప్రాతర్జుహోతీతి" శ్రుతిః క్వ గతా। బ్రాహ్మణ్యాచారం పరిత్యజ్య శూద్రాచారపరిగ్రహణం కథం భవతా కృతమ్। "అహరహః సన్ధ్యాముపాసీత" ఇత్యాదివిప్రకర్త్తవ్యవిధివచనాని తవ శిక్షాం కిం న కుర్వన్తి। సగుణబ్రహ్మోపాసనా కర్త్తవ్యేతి చేత్ తథాపి "బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః సమ్ప్రసూయన్త" ఇతి ప్రమాణం। తేషామేకతమేనోపాసనేన భవితవ్యం, కిమర్థం తదపి నాఙ్గీకృతం భవతా। వరాహదంష్ట్రాదణ్డచిహ్నం ధృతం కిమర్థం భవతాఽహితం। అతః సదాచారం పరిత్యజ్య దంష్ట్రాదణ్డాఙ్కవిరాజమానభుజః పశుమార్గేణ వర్త్తయ, జ్ఞానం వినా మోక్షాభావః, దణ్డ్యస్తావత్త్వమ్ కర్మోల్లఙ్ఘ్య వర్త్తసే, కర్మాతిక్రమీ దణ్డ్య ఇతి మన్వాదికృతధర్మశాస్త్రేషు ప్రమాణదర్శనాత్। తస్మాత్ స్వయం మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య విగతలిఙ్గః స్వకులోచితసత్కర్మ కుర్వన్ వర్త్తయ, శుద్ధాద్వైతవిద్యోపదేశం గురుముఖాత్ ప్రాప్య ముక్తో భవసీతి సమ్యగుపదిష్టో వరాహః పరమగురుం నత్వా తన్ముఖారవిన్దాత్ పారమార్థికం జ్ఞానం లబ్ధ్వా లక్ష్మణాఖ్యః శిష్యతరోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ వరాహమతనివర్హణం నామ సప్తత్రింశత్ర్పకరేణమ్॥ ౩౭॥

అష్టత్రింశత్ప్రకరణమ్।

ఏవమేతన్మతే పరిహృతే పునరన్యశ్చతుర్దశలోకోపాసకః కామకర్మనామా సమాగత్య యతీశం నత్వేదమా-హ, స్వామిన్ లోకసఙ్ఘఏవేశ్వర ఇతి కృత్వా లోకానాముపాసకోऽహమ్ లోకానుగ్రహాదేవ సర్వలోకప్రా-ప్తిఫలం సమ్యగస్తి, తస్మాత్ ఇహాముత్రాపి న విచారః కర్త్తవ్య ఇతి భవన్తోऽపి ముక్తికాఙ్క్షిణః సత్యలోకవాసేచ్ఛాతః ప్రతిదినం లోకోపాసనం కురుధ్వమ్। ప్రసన్నే లోకసఙ్ఘే సత్యలోకావాప్తిరేవ ముక్తిరితి సర్వోన్నతఫలం ప్రాప్స్యథ ఇతి ప్రాప్తే భగవద్భిరాచార్యైరిదముచ్యతే, భోః కామకర్మన్ మూఢతమ, నాస్తి కిన్తవ వివేకలేశోऽపి। లోకోపాసనేన ఫలమస్తీతి భవతోక్తం, తేషాం భౌతికత్వాద-నిత్యత్వాచ్చ తదుపాసనమనృతతరం, జడస్య ఫలార్పణసామర్థ్యాభావాత్, ఉపాసనం కర్త్తవ్యం యది సగుణ-బ్రహ్మణ ఏవ, తస్యాపి ఫలమస్త్యేవేతి సమ్యగుపదిష్టః కామకర్మనామా పరమగురుం నత్వా తదుపదేశబ-లాత్ అద్వైతవృత్త్యాశ్రితాऽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ లోకమతనివర్హణం నామ అష్టత్రింశత్ప్రకరణమ్॥ ౩౮ ॥

శఙ్కర విజయే

ఏకోనచత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

ఏవమేతన్మతే పరిహృతే పునరన్యే గుణోపాసకాః ప్రత్యవతిష్ఠన్తే, తే కిల స్వామినమిదమాహుః, స్వామిన్, గుణాః కిల లోకకర్త్తారః బ్రహ్మాదిదేవకారణం కిల, అతో వయం గుణోపాసనామాత్రేణ కృతార్థాః। సర్వస్యాపి ప్రపఞ్చస్య గుణమయత్వాత్ సర్వలోకపూజ్యత్వం గుణోపాసకానామస్మాకమస్తి। తస్మాద్భవన్తోऽపి గుణోపాసనం కుర్వన్తో ముక్తా భవిష్యన్తీతి ప్రాప్తే దుష్టమతశిక్షాయై ఆచార్యైరి-దముచ్యతే, కిముక్తం భవద్భిర్మూఢతమైర్గుణోపాసనం కర్త్తవ్యమితి, తదనుపపన్నమ్, తేషాం జన్యత్వాత్ అశా-శ్వతగుణోపాసనేన కిం

శాశ్వతఫలరూపో మోక్షోఽస్తి। తస్మాన్మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవిద్యామా-శ్రిత్య సత్యాఖ్యశిలావిగతవేషభాషా భవథ ఇతి ప్రోక్తాస్తే కృతవిలాసాః యతిశిష్యా బభూవుః॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ గుణమతనివర్హణం నామైకోనచత్వారింశత్ప్రకరణమ్॥ ౩౯ ॥

శఙ్కరవిజయే

చత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

ఏవమేతేషు గుణోపాసకేషు పరిహృతేషు సాఙ్ఖ్యః ప్రధానవాదీ కశ్చిత్ ప్రత్యవతిష్ఠతే, స త్వాచా-ర్యస్వామినమిదమువాచ, ప్రధానం జగదుపాదానకారణం, తస్మిన్ సాఙ్ఖ్యానాం స్మృతిః కిల ప్రమాణం, మన్వాదిస్మృతివత్ తత్స్మృత్యర్థమివ శ్లోకరూపేణ ఋషికల్పితమాత్రేణ స్మృతిరాసీత్। అతో వేదా-ర్థానాం ప్రమాణభావాత్ స్మృతిరపి ప్రమాణమితి తద్బలాత్ప్రధానస్య జగదుపాదానకారణత్వం సిద్ధమా-సీత్।

తత్ర కిలాయం శ్లోకః స్మర్యతే।

" గుణసామ్యం ప్రధానం హి మహత్తత్త్వాదికారణమ్।

అవ్యక్తం వ్యక్తభావఞ్చ జగత్యేకం హరాత్పరమ్ "॥ ఇతి।

తదుపాసనమాత్రేణ ముక్తిః సన్నిహితా నృణామ్॥ ఇతి।

కపిలాదిభిరాచార్యైరాదృతం యోగముత్తమమ్। ఇతి చ।

తస్మాత్ · సాఙ్ఖ్యానామస్మాకం ప్రధానమేకమేవ శరణ్యం మోక్షేచ్ఛూనామితి' ప్రాప్తే శ్రీమద్భిరిదము-చ్యతే, భోః సాఙ్ఖ్య భవన్మతమనుచితమ్, కథం, ప్రమాణాభావాత్। స్మృతిః

ప్రమాణమితి యద్యుచ్యేత తన సమ్భవతి। వేదానుకూలాయాః స్మృతేరేవ ప్రామాణ్యాత్, వేదగర్హితం సాఙ్ఖ్యస్మృతిసిద్ధమప్రమాణమేవ ప్రధానమ్, తస్యాశబ్దత్వాత్,ఈక్షితృత్వాభావాచ్చ। అతఏవాచార్యైః, ఓం “ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్యధికరణే, శబ్దం ప్రధానం, నహి ప్రమాణమ్, ఈక్షతేరితి భాష్యే ప్రతిపాదితమ్, అచేతనస్య ప్రధానస్య ఈక్షితత్వా-సమ్భవాత్ చైతన్యే బ్రహ్మణ్యేవ జగదుపాదానకర్తృత్వమ్। “ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ నాన్యత్ కిఞ్చనమిషత్ ఈక్షత లోకానసృజా" ఇత్యాది తృతీయకాణ్డే “స ఈక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి సదేవ సౌమ్య ఇదమగ్ర ఆసీత్ బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్ ఏకో రుద్రో న ద్వితీయోఽవతస్థే" ఇత్యాది బ్రహ్మకారణవాక్యాని, కథమచేతనం ప్రధానం ప్రశంసన్తి। తస్మాత్ సాఙ్ఖ్య మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య సుఖీ భవేత్యుపదిష్టః పరమగురుం నత్వేదమువాచ, స్వామిన్ మహానుభావ మహత్తత్త్వాదికారణమవ్యక్తం వేదచోదితమేవ ప్రధానమ్, తత్కథమశబ్దం భవితుమర్హతి యతః కణ్ఠతః,

“అచిన్త్యమవ్యక్తమరూపమవ్యయం

తథా రసం నిత్యమగన్ధవచ్చ యత్ ।

అనాద్యనన్తం మహతః పరం ధ్రువం

నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ ప్రముచ్యతే" ॥ ఇతి ।

శ్రుతౌ అవ్యక్తసఞ్జ్ఞం ప్రధానం ప్రతిపాదితమేవేతి పునః సాఙ్ఖ్యమతే ప్రాప్తే పరమగురుభిరేవముచ్యతే। భోః సాఙ్ఖ్య భవదుక్తమనఈమ్, కథమ్, అవ్యక్తం ప్రధానం శ్రుతిసిద్ధం న భవతి। అవ్యక్తస్య మహత్తత్త్వబీజరూపత్వే సగుణాఙ్కురరూపాద-వ్యక్తం సకలవదభవత్, తస్యైవ ప్రధానత్వం త్రిగుణసామ్యమితి ప్రధానం యద్యుచ్యేత తదయుక్తమ్, గుణత్యర సామ్యప్రధానోపాసనేన సత్త్వోద్రేకజ్ఞానం కథం సిద్ధ్యతి। జ్ఞానం సాత్త్వికమిత్యుక్తే గుణసా-మ్యావస్థాయామేకగుణబృద్ధ్యసమ్భవాత్ మోక్షస్థానర్పణయోగ్యమపి కథమ్ జగత్కారణమితి యద్యుచ్యేత తదపి న సమఞ్జసమ్,అతన్నివృత్తిదర్శనాత్। తస్మాత్ సాఙ్ఖ్య మూఢకల్పితప్రధానకారణం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రయస్త్వం సుఖీ భవేత్యుక్తః సాఙ్ఖ్యః పరమగురుం మత్వా తదుపదేశేన తచ్ఛిష్యోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ సాఙ్ఖ్యమతనివర్హణం నామ చత్వారింశత్ప్రకరణం ॥ ४0 ॥

శఙ్కరవిజయే

ఏకచత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

ఏవం పరిహృతే సాఙ్ఖ్యమతే పునరన్యః కాపిలో యోగవిత్ ప్రత్యవతిష్ఠతే। స తు కిల ఆచార్యస్వా-మినం నత్వేదమువాచ,స్వామిన్ మదీయమతమతివిచిత్రతరమ్, యోగేన ముక్తిరితి నిగమాగమవచనద-ర్శనాత్। తథాహి,

“త్రిరున్నతం స్థాప్య సమం శరీరమిత్యాది।

వివిక్తదేశే చ సుఖాసనస్థః

శుచిః సమగ్రీవశిరఃశరీరః।

అత్యాశ్రమస్థః సకలేన్ద్రియాణి

నిరుధ్య భక్త్యా స్వగురుం ప్రణమ్య॥

హృత్పుణ్డరీకం విరుజం విశుద్ధం

విచిన్త్య మధ్యే విశదం విశోకమ్।

అచిన్త్యమవ్యక్తమనన్తరూపిణం

శివం ప్రశాన్తమమృతం బ్రహ్మయోనిమ్॥

తదాదిమధ్యాన్తవిహీనమేకం

విభుం చిదానన్దమరూపమద్భుతమ్।

ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం

త్రిలోచనం నీలకణ్ఠం ప్రశాన్తమ్॥

ధ్యాత్వా పునర్గచ్ఛతి భూతయోనిం

సమస్తసాక్షం తమసః పరస్తాత్" । ఇతి ।

ఆగమేఽప్యజపావిద్యాయా మూలాధారచక్రమారభ్య సహస్రారపర్యన్తం షట్చక్రస్యదేవతానాం గణపత్యాదీనాం సమ్యగుపాసనేన బ్రహ్మనాడీవిలే జ్ఞాతే తతః కుణ్డలినీం మూలాధారచక్రస్థాం వామపాదపార్ష్ణినిపీడి-తపాయుబలాత్ ప్రాణాపానవాయ్వైక్యం గురూపదేశాత్ కృత్వా తద్దేశాత్ సముత్థాప్య ప్రతిచక్రభేదేన సహస్రారం ప్రాపయిత్వా తన్మూలాధారే పునః స్థాపయిత్వా బ్రహ్మానన్దసుఖభుక్ పురుషః ముక్తో భవిష్యతి ఇతి । అతో యూయం మోక్షకాఙ్క్షిణో యోగమాశ్రయధ్వమ్ ఇతి ॥ తత్రాచార్యః పఠతి, భోః కాపిల భవన్మతం సుతరామనర్థమ్, కుతః, ప్రమాణాభావాత్ । ప్రమాణం, వివిక్తదేశం ఇత్యాదిలిఖితమేవేతి యద్యుచ్యేత, తథా న వక్తవ్యం, వ్యక్తం తదాదివాక్యైరిహ దహరవిద్యైవ ప్రతిపాదితా, న యోగః । అజపావిద్యాయా-మాగమోక్తబలాద్యోగ ఇతి యద్యుచ్యేత,తదపి న సమ్భవతి । అజపామూలమన్త్రస్య హంసరూపత్వేన సోఽహమిత్యర్థే నిర్ద్ారితే పరజీవయోర్భిదాగన్ధలేశాభావాత్ కథం యోగ ఇతి వక్తుం శక్యతే । మన్త్రవశాద్యోగస్యాంప్రాప్తావపి కుణ్డలిన్యా షట్చక్రభేదనమాత్రం యోగ ఇతి యద్యుచ్యేత, తదపి న మానమ్, ముక్తిమార్గాభావాత్ ।

“సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ।

సమ్పశ్యన్ బ్రహ్మ పరమం యాతి నాన్యేన హేతునా ॥

ఇతి నిషేధస్యాన్యపరత్వాత్ । కిఞ్చ, జ్ఞానాధికారపరామర్శేఽపి “శాన్తో దాన్త ఉపరతస్తితిక్షుః సమాహితః శ్రద్ధాన్వితో భూత్వా ఆత్మన్యేవాత్మానమనుపశ్యేదితి” నియమః ప్రతిపాదితః । అనుశబ్దేన బ్రహ్మవిషయైకవేదాన్తశాస్త్రాఙ్గీకారమాత్రఞ్చోద్యతే, "వేదాన్తవిజ్ఞానసునిశ్చితార్థాః సన్యాసంయోగాద్య-తయః శుద్ధమత్త్వాః । తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకాలే పరామృతాత్ పరిముచ్యన్తి సర్వే" ఇతి శ్రుతేః । అతో యోగస్య సర్వదా నిరవకాశత్వాత్ అప్రామాణ్యే ప్రాప్తే

పునః కాపిలః సకలలోకగురుం స్వామిన-మిదమువాచ, భోః పరమయతివర్య, యోగో న ముక్తికారణమితి భవదుక్తం సత్యం ముక్తిస్వరూపాన-భిజ్ఞస్త్వమేవం జల్పసి।

"అజ్ఞాత్వా ఖేచరీముద్రాం బ్రహ్మజ్ఞోఽహమితి ద్విజః।
యో వదేత్తస్య జిహ్వాయాశ్ఛేదం కుర్వీతి శాసనమ్॥

నదీచితయసంయోగం త్రికూటాఖ్యమితి ద్విజః।
బ్రహ్మాహమితి యో్ బ్రూతే తజ్జిహ్వాచ్ఛేదమాచరేత్॥

అవిదిత్వా ద్విజో యస్తు శృఙ్గాటకమతోపరి।
బ్రహ్మాహమితి యో బ్రూతే తజ్జిహ్వాచ్ఛేదమాచరేత్॥

మనోన్మన్యా స్వరూపం హి పూర్ణమణ్డలమార్గతః।
అవిదిత్వా బ్రవీద్బ్రహ్మేత్యస్య జిహ్వాం హి సఞ్ఛినేత్॥

అఙ్గుష్ఠమాత్రస్య పుంసః స్థానజ్ఞానం వినా ద్విజః।
బ్రహ్మాస్మీత్యుచ్యతే యో వై తస్య జిహ్వాం హి సఞ్ఛినేత్॥

అవస్థాచితయస్థానం నోచోన్మత్తవిగర్హితమ్।
అజ్ఞాత్వా బ్రహ్మ యో బ్రూతే శిరస్తస్య పతత్యధః"॥

ఇత్యాద్యనేకగోప్యలక్ష్యలక్షణస్థానవ్యాప్తం బ్రహ్మస్వరూపం యోగశాస్త్రం వినా జ్ఞాతుమశక్యమ్, లయయోగే తత్రత్పపఞ్చస్యాతీవదర్శనాత్, "లయవిత్ పరమం బ్రహ్మ యాతి నాన్యేన వర్త్మనా " ఇతి యోగపరస్య నిషేధద-ర్శనాత్, లయభిన్నజ్ఞానస్య యోగోఽవశ్యమఙ్గీకర్త్వ్యః। "హఠవిత్ పరమం స్థానం యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్" ఇతి హఠయోగప్రపఞ్చస్య శ్రేష్ఠత్వముక్తమ్। అతః సర్వదా అత్యన్తయత్నేన మోక్షకాఙ్క్షిభిర్యోగ ఏవాఙ్గీక-ర్త్వ్యః। ఏవం

ప్రాప్తే భగవద్భిరిదముచ్యతే, కిం కాపిల త్వం వృథా జల్పసి, ప్రాణాయామప్రత్యాహా-రాద్యష్టాఙ్గయోగైర్న ముక్తిమార్గగన్ధః సమ్భవతి। కిన్తు దేహశుద్ధిమాత్రమేవ ఫలమ్। ఖేచరీముద్రా-విజ్ఞానేన మోక్షో నాస్తీతి భవదుక్తమ్, తదత్యన్తమన్దతరమ్, పరిపూర్ణస్య బ్రహ్మణః సమ్యగ్జ్ఞానంకిలా-భ్యసనీయమ్, తాదృగ్విధజ్ఞానస్య చిత్తశుద్ధిమూలకత్వాత్, తస్య సత్కర్మాశ్రయత్వాదతో వేదోక్తసత్క-ర్మైవ సదనుష్ఠితం తచిత్తశుద్ధ్యాదిఫలం జనయతి। తేన నిత్యానిత్యవస్తువివేకే ఇహాముత్రార్థఫ-లభోగవిరాగే శమదమాదిషట్కసమ్పత్తౌ శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వసహనే ముముక్షుత్వే జాతే సతి ముక్తిః సిద్ధైవ సాధనసమ్పన్నస్య శ్రవణాదినా, ఇతి। శ్రవణం నామ శ్రీమద్గురుముఖాత్ మహావాక్యోపదేశః 'తత్త్వమసి" “అహం బ్రహ్మాస్మి” “అయమాత్మా బ్రహ్మ" "నేహ నానాస్తి కిఞ్చన। ఏవం వాక్యచతుష్టయస్యోపదేశాదేవ శిష్యస్య శ్రవణసిద్ధౌ జాతాయాం తద్వాక్యార్థవిచారణరూపం మననమితి వాక్యార్థనిష్పన్నస్వరూపధ్యానమేవ నిదిధ్యాసనమిత్యుచ్యతే, తదా సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కార ఏవ మోక్ష ఇతి నిరవద్యమ్। కిఞ్చ రహస్యవేదే మహాదేవేన కిల శుకోపదేశః కృత ఇత్యుక్తమ్, తదుప-దేశ ప్రకారోఽపి మహావాక్యచతుష్టయరూప ఏవ, తథావిధోపదేశేన శుకస్య సర్వాత్మకబ్రహ్మసా-త్కారసిద్ధిః।

కఠప్రశ్నే

“ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్య లబ్ధా

హ్యాశ్చర్యో జ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః।

న నరేణావరేణ ప్రోక్త-

ఏష సంవిజ్ఞేయో బహుధా చిన్త్యమానః ॥

అనన్యప్రోక్తే గతిరత్ర నాస్తి

అణీయో హ్యతర్క్యమనుప్రాణాత్”

ఇతి గురుశిష్యాభ్యాం ప్రయత్నాత్ జ్ఞాతవ్యస్య సర్వాత్మకస్య బ్రహ్మణః స్వరూపం కేన వేత్తుం శక్యమితి ఉక్తే తత్రైవోక్తమ్,

“మనసైవేదమాప్తవ్యం నేహ నానాస్తి కిఞ్చన"।

ఇతి। ఏవకారేణ మనోవ్యతిరిక్తసాధనాన్తరాభావ ఇత్యుచ్యతే। అతః శుద్ధమనోవేద్యం బ్రహ్మేతి ప్రాప్తే,

"యతో వాచో నివర్త_న్తే అప్రాప్య మనసా సహ "

ఇతి శ్రుతిర్విరుధ్యతే తథాప్యేతద్దూషణమపక్వమనసో జ్ఞాతవ్యమ్। తావత్యపక్వమనసః కారణశరీ-రస్య మనోన్మన్యవస్థా యదా ప్రాప్యతే తదా సదసదాత్మకే అఙ్గుష్ఠమాత్రే పురుషే లీనం మనో భవతి తస్యైవ జ్ఞానరూపత్వాత్, జలమాలిన్యఙ్కతకరేణువదిత్యూహనీయమ్। ఇచ్ఛాకల్పితపరిచ్ఛిన్నరూపమాత్రపరమా-త్మని మనోలయే జాతే మనఃకల్పితసర్వప్రపఞ్చోపశమాన్ముక్తిరితి దిక్। చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకస్యూ-లశరీరస్య సూక్ష్మే సదశేన్ద్రియాత్మకే లయం కృత్వా తదపి కారణే మనోమాత్రే లయప్రలయం కుర్వతః సిద్ధమనసోఽపి పరబ్రహ్మణి లయం చికోర్షోః పురుషస్య జీవన్ముక్తస్య దగ్ధపటన్యాయేన ప్రపఞ్చాన్తః పాతినః కిము సాఙ్ఖ్యయోగాభ్యాం ప్రయోజనం విద్యతే। బ్రహ్మస్వరూపానభిజ్ఞస్య సద్గురూపదేశలేశాదపి దూరగతస్య మర్త్యస్య మూలాధారాదిచక్రైః శల్యమాంసమయైః కిం ముక్తిరస్తి। తస్మాన్మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య నిరస్తయోగతత్త్వః శుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య సర్వపరిపూర్ణం బ్రహ్మ సచ్చిదానన్దలక్షణం జ్ఞాత్వా ముక్తో భవేత్యుక్తః కాపిలః పరమగురుచరణారవిన్దద్వన్ద్వానమ్రశిరాస్తదుపదేశేన శుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రితః శిష్యశ్రేష్ఠోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ యోగమతనివర్హణం నామైకచత్వారింశత్ప్రకరణమ్॥ ౪౧ ॥

శఙ్కరవిజయే

ద్విచత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

తతః పీలూనాం వాదినో ధీరశివభట్టశివగఙ్గానాథాదయః పరమగురుం నత్వేదమూచుః, స్వామిన్ అస్మ-దీయమతం శృణు, సాఙ్ఖ్యమతనిరాకరణమివ న సులభమ్। న్యాయశాస్త్రే కర్తా ఈశ్వరః ప్రసిద్ధః। పరమే-శ్వరః సాక్షాత్ జగత్కర్తా, స ఏవ సృష్టౌ భూమ్యాద్యణుసంయోగం లయే వియోగఞ్చ కరోతి, భూమ్యాద్యణూనాం నిత్యత్వాత్। ఏవం భూమ్యబగ్నివాయుప్రపఞ్చే జాతే తైరేవాతలవితలలోకసృష్టిం విధాయ తత్తల్లోకవా-సయోగ్యాన్ ప్రాణినః సృష్ట్వా స్వయం సర్వసాక్షీ సర్వం సమ్పశ్యన్నాస్తే సర్వపరిపూర్ణశ్చ ఆకాశవదితి ప్రాప్తే పరమగురుః పఠతి, భో ధీరశివాదయః శృణుధ్వం, భవన్మతమసమఞ్జసమ్, కుతః శ్రుతివిరోధాత్। ఆత్మన ఆకాశః సమ్భూత ఇత్యాదినా భూతానాం జన్యత్వానిత్యత్వే ప్రాప్తే కథం నిత్యతాస్తి "యజ్జన్యం తదనిత్యమ్" ఇతి న్యాయాత్, "అత్తా చరాచరగ్రహణాత్" ఇతి సూత్రాచ్చ సర్వాత్తృత్వే జగదీశ్వరస్య ప్రోచ్య-మానే కేఽవశిష్టాః పీలవో విద్యన్తే। అతః పృథివ్యాదిషు నహి నిత్యత్వకల్పనా యుక్తా, పరమేశ్వర ఏక ఏవ నిత్యస్తద్వ్యతిరిక్తం జగదనిత్యమితి సిద్ధాన్తః। తన్మతదూషణఞ్చ ప్రతిపాదితం,

"అధీత్య గౌతమీం విద్యాం గార్ద్దభీం యోనిమావిశేత్"।

ఇతి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణసిద్ధభూతాస్తిత్వకల్పనాం పరిత్యజ్య నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపం "రుత్యం జ్ఞాన-మనన్తం బ్రహ్మ" ఇతి గురూపదేశాజ్జ్ఞాత్వా శుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య ముక్తా భవథేత్యుక్తాః పీలువాదిన-స్తదుపదేశవశాత్తచ్ఛిష్యా బభూవుః॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ పోలుమతనివర్హణం నామ ద్విచత్వారింశత్ప్రకరణమ్॥ ౪౨ ॥

శఙ్కరవిజయే

త్రిచత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

ప్రాతః స్నాత్వా త్రివేణ్యాం హి గురుః శిష్యసమన్వితః।

ప్రాఙ్మార్గాత్ప్రాప పక్షార్ధాత్త్వాశీం కాశీశసంయుతామ్॥

తదానోం వాద్యాదికృతస్తుతిభిః శిష్యకృతకరతలతాలైః శఙ్ఖఢక్కాదినినాదైశ్చిత్రమాసీత్, తత్ర స్థితే త్రిమాసకాలం పరమగురౌ కేచిత్ కర్మబాదినః సమాగత్య స్వామినమిదమూచుః శృణు మతం మదీయమ్, అఖిలకారణం కర్మైవ, జగదుత్పత్తివిపత్తిసమ్పత్తయః కర్మణైవ భవన్తి, తథావిధప్ర-మాణస్య విద్యమానత్వాత్। “తద్ధేతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్” ఇతి శ్రుతేః, “ఇదం జగదవ్యక్తమాసీత్” కేన కర్మణైవ తస్య స్వతన్త్రత్వాత్ కర్మైవ కారణమ్ “అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" ఇతి సూత్రే జైమినినా సిద్ధాన్తితత్వాచ్చ। తదేవ స్వనిష్ఠాన్ సృజతి లయే సంహరతి తత్తదన్తరే పాలయతి; సత్యమేవ తేషాం సుకృతకర్మవతాం జీవానాం సుకృతయోనిప్రాప్తిః। పాపకర్మవతాం పాపయోనిప్రాప్తిరపి దర్శితా। “అథ యది తే రమణీయచరణా రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వేతి। అథ యది తే కపూయచరణాః కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్, శ్వయోనిం వా శూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వేతి” చలితాచరణమావరణం కర్మైవ పుణ్యపాపయోనిషు జననకారణమితి కృత్వా సత్కర్మైవ సర్వైర్ముముక్షుభిః కార్యమితి జీవస్య సుఖప్రాప్తిరేవ మోక్షః,కర్మైవ సంసిద్ధినిమిత్తకారణమ్। అతః “కర్మణైవ హి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః" ఇత్యుక్తేర్గీతాదౌ లోకదృష్టాన్తోఽపి కట్యాదికర్మణా ఫలప్రా-ప్తిదర్శనాత్। తస్మాద్భవద్భిరఙ్గీకర్త్తవ్యం కర్మైవ ముముక్షుభిరితి ప్రాప్తే పరమగురుః పఠతి, భవన్మత-మనర్థమ్, కుతః, నిగమాదివాక్యప్రపఞ్చాదివిరోధాత్। తథాహి, "యస్యైవేతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః" ఇతి ఏతద్భగవత్కర్మైవ తస్య జగదుత్పత్త్యాదికారణత్వాత్। అథర్వశిఖాయాం కారణన్తు ధ్యేయ ఇత్యుపక్రమ్య “శమ్భురాకాశమధ్యగః” ఇత్యుపసంహృతమ్। అతః సర్వకారణం బ్రహ్మేస్తీతి సిద్ధమేవ। శ్రుత్య-న్తరఞ్చ, “ఋతఞ్చ సత్యఞ్చాభీద్ధాత్తపసోఽధ్యజాయత తతో రాత్రిరజాయత తతః సముద్రోఽర్ణవః సముద్రా-దర్ణవాదధిసంవత్సరోఽజాయత అహోరాత్రాణి విదధద్విశ్వస్య మిషతో వశీ సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యథా పూర్వమకల్పయత్ దివఞ్చ పృథివీఞ్చాన్తరీక్షమథో భువః స్వరితి”॥ అర్థస్తు వక్తవ్యః, 'అభీద్ధాత్తపసః' మాయాశవలాద్బ్రహ్మణః, 'ఋతం' సూక్ష్మం, మహత్తత్త్వాది 'సత్యం' చ స్థూలం విరాడాదిప్రపఞ్చరూపం, 'అధ్యజాయత' తదా సూర్యాదిగ్రహాభావాత్ రాత్రిరేవ ప్రథమమజాయత, తతః 'సముద్ర' లవణాదిసప్త-రూపః,'అర్ణవః' గఙ్గాదితటినీశః, 'సముద్రాత్' ఉక్తాత్, 'అర్ణవాత్' ,చ అధికృత్య 'సంవత్సరః'

కాలః, 'అజాయత',
సమ్యగస్మిన్నయనమాసపక్షదినాఽహోరాత్రయామఘటికావిఘటికాముఖసూక్ష్మకాలాః యుగ-మన్వన్తరకల్పాదిస్థూలకాలాశ్చ వసన్తీతి సంవత్సరః, స ఏవ ప్రథమం 'అజాయత' ఇత్యవిరోధః। తతః సూర్యాదిగ్రహోత్పత్త్యనన్తరం 'అహోరాత్రాణి విదధత్' బహువచనేన ప్రతివిషయభిన్నభిన్నాహోరాత్రాణీతి నిరవద్యమ। 'మిషతో విశ్వస్య', 'వశీ' బ్రహ్మ, 'సూర్యాచన్ద్రమసౌ', 'యథాపూర్వం' పూర్వకల్పానురోధేన, 'అకల్పయత్, 'సూర్యేణ వినా అహోరాత్ర్యుత్పత్త్యభావాత్ సూర్యాద్యుత్పత్త్యనన్తరమేవాహోరాత్ర్యుత్పత్తిర్వ-క్తవ్యా। అత్రార్థక్రమ ఏవాఙ్గీకర్త_వ్యః, పాఠక్రమవిరోధాత్। “అగ్నిహోత్రం జుహోతి” “యవాగుం పచతి" ఇత్యత్ర అగ్నిహోత్రహోమానన్తరం యవాగుపాకో వ్యర్థః స్యాత్, తస్మాదర్థక్రమో యథాఙ్గీకర్త_వ్యః, తథైవాచాఙ్గీకర్త_వ్య ఇత్యలమతిప్రసఙ్గేన। 'దివం' ద్యులోకం, 'పృథివీం' భూమిష్ఠాతలాదిసప్తలోకాన్, 'అన్తరిక్షం' సూర్యాదిగ్రహలోకం ధ్రువలోకపర్యన్తం, 'స్వః' స్వర్లోకోపలక్షితమహజనస్తపః సత్యలోకఞ్చ, ఏవం 'అకల్పయత్'। తస్మాదీశ్వరః సర్వకారణం కర్మణో జడస్య నహి జగజ్జన్మాదికారణత్వం మన్దా అప్యఙ్గీకుర్వన్తి, యత్పరం కువ్యారచనాదికం కర్మ తదేవ ఫలదమితి వక్తుం నహి రమణీయమ్। ఇదం కువ్యాదిరచనాదికం కర్మ కురు ఇత్యాజ్ఞప్తః ఫలదః స్యాత్, తస్య చేతనత్వాత్ అతో బ్రహ్మైవ జగదుపాదానకారణమితి సమ్యగుక్తాః కర్మవాదినః కనకగిరితురఙ్గనాథాదయః పరమగురూపదేశేన శుద్ధాద్వైతవి-ద్యాశ్రితాః కృతార్థా బభూవుః॥

ఇత్యానన్ద గిరికతా కర్మ్మమతనివర్హణం నామ త్రిచత్వారింశత్ప్రకరణమ్॥ ౪3 ॥

శఙ్కరవిజయే

చతుశ్చత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

తదనన్తరం శివాభరణాఖ్యః స్వశిష్యైః సహ సమాగత్య స్వామినమిదమువాచ, మదీయమతమమృత-మివ సర్వలోకోపాదేయం చన్ద్రదైవతం, సావధానేన శృణు। భగవాన్ చన్ద్రః కిల షోడశకలాపరిపూర్ణః సర్వదా సర్వప్రాణిపోషణపరః

స్వాష్టాదశసహస్రయోజనవిస్తీర్ణమణ్డలేన బ్రహ్మాణ్డం ద్యోతయన్ విభురే-కోఽద్వితీయః పరోఽమృతరూపః స ఏవ వర్త్తతే,

"పుష్ణామి చౌషధీః సర్వాః సోమో భూత్వా రసాత్మకః" ।

ఇతి శ్రుతేః సర్వదేవతృప్తికరశ్చ । తథా హి స్వగాత్రనిష్ఠామృతం దేవేభ్యో దత్వా తాన్ పరిపాలయతి । తథా "ప్రథమాం పితరః పివన్తి" ఇతి శ్రుతేః । అతః పూర్ణిమాదిపుణ్యకాలేషు చన్ద్రోపాసనయా ప్రాప్తామృతపానేన ముక్తిరితి ప్రాప్తే పరమగురుః పఠతి, భోః శివాభరణ భవన్మతమనర్థం, ప్రమాణా-భావాత్ । చన్ద్రోపాసనయా ముక్తిరిత్యుక్తం తదపి న మానమ్ । అనిత్యోపాసనయా ముక్తిప్రాప్తిర-స్తీతి నహ్యనుచితమేవ తవ రోచతే । నహి మోక్షమార్గోఽప్యేతద్ద్వారా విద్యతే । కిన్తు ఇష్టాపూర్త్తాదిక-ర్మకృతాం చన్ద్రప్రాప్తిః పునర్మర్త్త్యలోకప్రాప్తిరిత్యనుజ్ఞామాత్రేణ ముక్తిః కిం వర్త్తతే । ధూమోరాత్రిస్త-యాకృష్ణః షణ్మాసా దక్షిణాయనం ।

తత్ర చాన్ద్రమసం జ్యోతియోగీ ప్రాప్య నివర్త్తతే" ॥

ఇతి భగవదుక్తేః, “ఏష దేవానామన్నమ్” ఇతి శ్రుతేశ్చ అన్నరూపస్య చన్ద్రస్య జ్ఞానేన న హి మోక్షలేశః సమ్భవతి, తల్లోకప్రాప్తిరితి వయమపి శుశ్రుమః । మూఢతమ శుద్ధాద్వైతవిద్యామాశ్రిత్య త్వం కృతార్థో భవేత్యుక్తః శివాభరణః సద్గురూపదేశం లబ్ధ్వా శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితోఽభవత్ ॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ చన్ద్రమతనిర్హణం నామ చతుశ్చత్వారింశత్ప్రకరణం ॥ ౪౪ ॥

శఙ్కర విజయే

పఞ్చచత్వారింశత్ప్రకరణమ్ ।

ఏవమేతస్మిన్ పరిహృతే పునరన్యే భౌమాదిగ్రహోపాసకాః ప్రత్యవతిష్ఠన్తే, తే కిల అనృణః సువిద్యః కృతవిద్యః శర్మిష్ఠః కల్మాషః కృతవదన ఇత్యాద్యాఖ్యాః స్వామినం నత్వేదమూచుః శృణు, అస్మదీయమతాని పరమసులభాని తావత్, భౌమస్యాగ్నిమూర్ద్ధత్వం 'దిగిలాపతిత్వం శ్రుతిసిద్ధం। ఆగమేషు చాఙ్గారక-ప్రసిద్ధిర్వర్త్తతే ఋణవిమోచనాఙ్గారకాదిస్తవేషు॥

“కుమారో రక్తవర్ణశ్చ వహ్నిర్మూర్ద్ధా ద్యుకృతిః।

భూయఃకీర్త్తిర్మహీతత్త్వగాచో భౌమః స పాతు మామ్॥

భోగమోక్షౌ దదాత్వస్మత్కార్యం సఫలమాదరాత్” ॥

శ్రుతిశ్చ। “అగ్నిర్మూర్ద్ధా దివః కకుత్పతిః పృథివ్యా అయమ్ అపాం రేతాంసి జిన్వథ” ఇతి। తస్మాదిహాముత్ర ఫలేచ్ఛుభిర్భౌమోపాసనం కర్త్తవ్యమితి ప్రాప్తం ; తద్వత్ బుధోపాసనమపి సర్వవిద్యాప్రదత్వాత్ జ్ఞానహేతుక-త్వాచ్చ, జ్ఞానం మోక్షదమతో మోక్షకారణస్య బుధస్యోపాసనస్య శ్రుత్యాదిమూలకత్వాత్ తదేవాఙ్గీక-ర్త్తవ్యమ్। గురూపాసనం కర్త్తవ్యమ్ తస్య వేదమూలకత్వాత్ దేవగురుత్వాచ్చ। అతో గురోః సర్వజ్ఞత్వాదిగుణవిశిష్టత్వాచ్చ గురూపాసనమావశ్యకం కర్త్తవ్యమ్। భృగోరుపాసనమపి తద్వదేవ,తస్య మహర్షిత్వాత్। అనాదిగురుత్వం సర్వజ్ఞత్వం సర్వదిజపూజ్యత్వం సిద్ధం, తత్ప్రసిద్ధిర్యజుఃకాణ్డేఽభిహితా। “భృగూణాం త్వాఙ్గిరసాం వ్రతపతే వ్రతేన దదామీతి భృగ్వ-ఙ్గిరసామాదద్యాత్" ఇతి। తస్య వరుణపుత్రత్వేన తదుపదేశబలాత్ సర్వజ్ఞస్య భృగోరుపాసనయా జ్ఞానసి-ద్ధిః, తస్మాద్భృగూపాసనమావశ్యకమ్ ఇతి తావత్ ప్రాప్తమ్। మన్దస్య సుఖకారణత్వేన తదుపాసనయా దుఃఖనివృత్తౌ జాతాయాం సుఖప్రాప్తిరేవ మోక్షావాప్తిః, ఇతి తదుపాసనస్యాపి మోక్షకారణత్వేన గ్రాహ్యత్వం ప్రాప్తమ్। రాహూపాసనం కర్త్తవ్యమ్, విష్ణువచనాద్రవిచన్ద్రగ్రహణసమర్థస్య బలినః పరమోపాసనయా గ్రహ-తిగ్రహమార్గాది వృత్తిలభ్యమానత్వాత్, తదుపాసనమావస్యకమ్ ఇతి ప్రాప్తే, తేషాం భౌమాదీనాం స్వతన్త్రత్వాత్ పృథగుపాసనైర్ధర్మార్థకామమోక్షపురుషార్థసిద్ధిర్భవిష్యతి। అతో నిఃసన్దేహాద్భవన్తోపి ముక్తికాఙ్క్షిణః పఞ్చకారణానాం గ్రహాణాముపాసనం కుర్వన్తు తేన కాలాతీతవృత్త్యాశ్రితా ముక్తా భవథ ఇతి ప్రాప్తే ఆచార్యః పఠతి, యూయమనృణాదయః శృణుధ్వం భవన్మతాని నాఙ్గీకర్త్తవ్యాని కుతః ప్రమాణాభావాత్। వేదమూలమేవ ప్రమాణమితి యద్యుచ్యేత, తర్హి సర్వస్యాపి వేదమూలకత్వమస్త్యేవ। నహి సర్వస్యోపాసనం యుక్తమ్,

యచ్చైతన్యం జగదుపాదానకారణమ్ “సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్” ఇత్యాది జగత్కారణవాక్యప్రపఞ్చవేద్యం తదేకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ సర్వైర్ముముక్షుభిరుపాసనీయమ్। తదుపాసకానాం తత్ప్రాప్తిరేవ మోక్షః। వినా విజ్ఞానం శరీరిణం గ్రహాణాముపాసనేన ముక్తిరితి జడా అపి న మన్యన్తే। లోకానాం విరుద్ధగ్రహపీడాశాన్తయే తత్తద్గ్రహోపాసనం కర్తవ్యమితి వేదమూలకత్వేనావశ్యకం వాక్యోప-యోగికఞ్చ, ఏవం వృత్తిమతాం జ్ఞానదాతృత్వమనుచితమేవ, తస్మాత్ జఙ్ఘాశాం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవృత్త్యా-భవథ। గురుణా పరమే బ్రహ్మణ్యుపాదిష్టే శిష్యః పుత్రోభవేత్, శిష్యేణాదిష్టే తు శిష్యోగురురేవాసీత్, గురుః శిష్యోభవేత్, తదా

“మనోన్మనే మనస్యేవ లీనే బ్రహ్మ పరఙ్గతః।

స ఏవ సర్వసాక్షీస్యాదితి వేదా వదన్తి హి ”।

శ్రుత్వైతదన్యుణాద్యాస్తు నత్వా గురుపదద్వయమ్॥

శిష్యా బభూవుస్తద్బోధే జీవన్ముక్తాస్తదాఽభవన్॥

ఇత్యానన్దగిరికతౌ భౌమాదిగ్రహపఞ్చకస్యార్థాద్రాహుమతస్య నివ-ర్హణం నామ పఞ్చచత్వారింశత్ప్రకరణమ్ ॥ ౪౫ ॥

శఙ్కరవిజయే

షట్చత్వారింశత్ప్రకరణమ్ ।

తతః క్షపణకః పరమగురుం నత్వా ఇదమాహ, స్వామిన్ భవదాశ్రయస్థేన మయా షణ్మాసకాలోఽనుభూతః ఇతః పరం మన్మతపరీక్షాం కురుధ్వం అహం యాస్యామీత్యుక్తః శఙ్కరగురురపి తన్మతసుపరిశీలనార్థమి-దమబ్రవీత్। భవత్కరఘృతయన్త్రస్య లక్షణముక్త్వా శీఘ్రఙ్గచ్ఛ ఇతి। స తు క్షపణకః పునః పరమగురుం నత్వా సావధానేనేదం శ్రూయతామ్ ఇతి విజ్ఞాప్యాహ, ఇదం కిల గోలయన్త్రం తదన్తర్వర్తిగోభూపిణ్డస్య

నిత్యమధఃపతనశీలస్యానుకూలవృత్త్యా సర్వగ్రహర్క్షమణ్డలోపేతం సమాన్తరమనుగచ్ఛతి, తన్మధ్యస్యగ్ర-హాస్తు చక్రవేగాత్ ప్రాగుదయం ప్రత్యగస్తమయం యాన్తి। కేచిన్మన్దధియః కశ్చిచ్ఛిశుమారనామా భగవాన్ సకలాదిప్రదేశేషు గ్రహర్క్షగణం విభర్తీతి వేదన్తి। తదత్యన్తమసత్యమ్, ఏకస్థస్య శరీరిణో వికృతశిశుమారస్య కరాదిస్థా గ్రహాశ్చ తేషాం భూమ్యధో భ్రమణ హేతుత్వాభావాత్। తస్మాత్ కాలచక్రాశ్రితా గ్రహాః సర్వే తస్యోపరి కక్షాబద్ధాశ్చన్ద్రాదయః శన్యన్తాః కాలరూపానువృత్తిమాశ్రితాః కాలేన నిత్యభ్రమణశీలాఇతి పూర్వాపరయామ్యోత్తరవృత్తద్వయసంయోగస్థానదత్తఫలాంశ మఖణ్డద్వయా-గ్రనిబద్ధం కాన్తివృత్తం స్యాత్, తస్మిన్ కిల ద్వాదశరాశిషు స్థావరజఙ్గమఞ్చారం కుర్వన్ గ్రహరాట్ సూర్యే వర్తతే, సర్వఖేచరమణ్డలాశ్రితం గ్రహగోలం స్వపార్శ్వస్థఖ-గోలాన్తర్వర్తమానమధ్యచిహ్నమార్గవిమ్బమధ్యే గ్రహదర్శనకాలస్వరూపజ్ఞానతో ముక్తిరితి కాల ఏవ బ్రహ్మ,అతః కాలవిద్బ్రహ్మవిదితి నిరవద్యమ్। దిక్కాలౌ నేశ్వరాదతిరిచ్యేతే, మానాభావాత్। న చ పరత్వాపరత్వాన్నాయకత్వేన తత్సిద్ధిః, ఆత్మనస్తదున్నయనాదిత్యాదితర్కరాద్ధాన్తవశాదపి కాలస్య బ్రహ్మత్వే ప్రాప్తే తత్తుర్యాంశో లఘుమార్గాత్తుర్యయన్త్రం మణ్డలచతుర్భాగమిత్యర్థః। తత్ర యన్త్రోపరి కిల రన్ధ్రద్వయమఖిలం కృత్వా తన్మధ్యదృష్ట్యా రవిజ్ఞానేన కాలజ్ఞానం జాయతే। అత్ర తుర్యయన్త్రే త్రింశజ్జీ-వకల్పనా కర్తవ్యా, తాభ్యో నవత్యంశకల్పనా, తదధః పఞ్చదశఘటికాదికల్పనా। ఏవమేతద్విత్ సర్వవిత్ భవతీతి సమ్యగుపపాదితమితి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే పరమగురుః పఠతి భోః క్షపణక కాలస్య బ్రహ్మత్వం తావత్ ప్రతిపాదితం కిల, తదత్యన్తమగ్రాహ్యమ్, కథం, తస్య జన్యత్వదర్శనాత్ సావయవత్వాత్। తథాహి యజురారణ్యకే

"నదీవ ప్రభవేత్ కాచిత్ అక్షయ్యాత్స్యన్దతే యథా।

తాన్నద్యోఽపి సమాయాన్తి తాభిః సా న నివర్తతే ॥

ఏవం నానా సముత్థానాః కాలాః సంవత్సరాశ్రితాః।

అణుశశ్చ మహాశశ్చ" ఇతి ॥

అక్షయ్యాదవినాశస్థానాత్ కదాచిత్ నదీ ప్రభవతి తాం తదన్యా అల్పనద్యోఽధికనద్యశ్చ సమాయాన్తి। సా తాభిరనురూపాధికరూపా సతీ న నివర్తతే। ఏవమేవ నానాసముత్థాః కాలా అణుశో మహాశశ్వ సంవత్సరాదణవోఽయనాదయో మహాశస్తు యుగాదయోఽపి సర్వేఽపి సంవత్సరం కాలమాశ్రితాః। స తు సంవత్సరః కాలః కేనాపి న నివార్య ఇవ వర్తతే। శ్రుత్యన్తరే

“సంవత్సరో-ఽజాయతేతి” l ఏవం జన్యస్య కథం బ్రహ్మత్వం వక్తుం శక్యతే l వైశేషికాస్తు కాలముపేయాన్యోఽన్యేన పఞ్చవింశతితత్త్వాని వివిచ్చేదమబ్రువన్, నానావిధశక్తిమయీ సా జనయతి కాలతత్త్వమ్, ఏవమేవావిర్భవద్భూతచయం కలయతి జగదేవ కాలోఽత ఇతి l అతః కాలతత్త్వస్య జన్యత్వా-ద్బ్రహ్మత్వమయుక్తమ్, ఇతి సిద్ధాన్తః l గోలాన్తఃస్థా పృథివీ నిత్యమధః పతతీత్యుక్తం, తదపి న మానమ్, భూమేరధః పతన హేతుప్రమాణభావాత్ l "మధ్యే సమతదణ్డస్య భూగోలో వ్యోమ్ని తిష్ఠతీతి సూర్యసిద్ధా-న్తవచనాచ్చ" l కిఞ్చ భూనిష్ఠపురుషేణ గగణం ప్రత్యుత్క్షిప్తం పాషాణాదివస్తు భ్రభ్యుపర్యేవ క్షిప్రం నిపతతి, తద్దృష్ట్వాపి కిముచ్చరితం భవతా మన్దధియా l తస్మాత్ భూమ్యధఃపతనం నిరాలమ్బమేవాసీత్ l అతః స్థిరస్య భూమిపిణ్డస్యాన్తర్గతయామ్యోత్తరం కిల సుమేరుశృఙ్గత్రయం వర్త్తతే l తత్ర దక్షిణపశ్చి-మదిక్స్థశృఙ్గే రుద్రపత్తనం, మధ్యే ఖలు బ్రహ్మపురం, ప్రాక్శిఖరే విష్ణుపురఞ్చ వర్త్తతే l తదధస్తాచ్చా-ష్టదిక్పాలపత్తనాని క్రమాత్సన్తి l మేరోః పరితోవిష్కమ్భశైలాః, తచ్ఛిఖరేషు కదమ్బజమ్బువట-పిప్పలాఖ్యాస్తరవశ్చ వర్త్తన్తే l జమ్బువృక్షపక్కఫలానాం రసేన నదీ జామ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, తద్వశాదేవేదం జమ్బుద్వీపమితి ప్రసిద్ధమ్ l భూమ్యర్ద్ధముదక్స్థం నవఖణ్డవర్షాఖ్యమ్, అర్ద్ధమన్యత్ సప్తసముద్రైః షడ్ద్వీపైరన్వితమితి జ్యోతిఃశాస్త్రప్రసిద్ధమ్ l భూమధ్యే తు లఙ్కాపట్టణం, తత్ప్రాక్ తూర్యాంశాన్తరేణ యవకోటిపట్టణం, తత్రప్రత్య-క్సమాన్తరే రోమకమ్ తదధస్తదూర్ధ్వసమాన్తరే సిద్ధపురమ్, ఏవం పట్టణచతుష్టయస్య ఉదయమధ్యా-హ్నాస్తమయార్ద్ధరాత్రకాలాన్ పఞ్చదశఘటికాన్తరేణ పూరయతి భానుః l ఏవం సతి యదా లఙ్కాయాముదయః, తదా సిద్ధపురస్యాస్తమయః, యవకోట్యాం మధ్యాహ్నః, రోమకస్య అర్ద్ధరాత్రమ్ l ఉక్తఞ్చ సిద్ధాన్తే, "ఉదయో యోఽయం లఙ్కాయాం సేఽస్తమయః సవితుః" ఇతి l సిద్ధపురే మధ్యాహ్నః యవకోట్యాం రామకవిషయే అర్ద్ధరాత్రం చేతి, తచ్చతుఃపట్టణో పర్యేవ కాలచక్రం సప్తవింశతినక్షత్రాత్మకమ్, తదన్తస్థల-నోచగ్రహకక్షాశ్రితం ప్రవాహానిలజవాత్ భ్రమణశీలం బ్రహ్మణా కిల సృష్ట్యాదౌ సృష్టమ్, తల్లఙ్కాయాం సమన్తాదన్యవిషయే కాలచక్రాదిదిఙ్మణ్డలసమ్పర్కవశాత్ స్వస్తికచతుష్టయముత్పాద్య వామ్యవృత్తం క్రాన్తిమణ్డలం, సూర్యస్తత్ర కిల రాశిమనుభవతి l లఙ్కాత ఉదక్ ప్రాక్ యామ్యేచ త్రీణి త్రీణి అహోరాత్రవృత్తాని కలయతి l ఉదక్ త్రిషు మేషాదిషట్కమనుభవతి l క్రమోత్క్రమమార్గమాశ్రిత్య తదర్ద్వాన్మిథునాన్తే యామ్యాయనారమ్భః సిద్ధ ఏవ l యామ్యే ధనురన్తే దిఙ్మార్గానుకూలవృత్తే ఉదగయనం ప్రసిద్ధమితి సమ్ప్రదాయః l తేషాం చక్రవశాత్ ప్రత్యగ్గతిరేవేత్యుక్తమ్, తదర్థమ్, గ్రహాణాం ప్రాగ్గతేః ప్రత్యక్షదృష్టత్వాత్ l తథాహి అశ్వినోనక్షత్రే ఖమధ్యఙ్కతే తదపేక్షయా భరణీ కిల ప్రాగేవ వర్త్తతే, తత్ప్రాక్ కృత్తికాది l తథైవాశ్వినోస్థగ్రహోభరణీమేవ యాతి l తచస్థః కృత్తికామిత్యాదిప్రాగ్గతిః ప్రత్యక్షదృష్టా l తస్మాత్ గ్రహాణాం ప్రాగ్గతిః, చక్రస్య ప్రత్యగ్గతిః, ఇతి l ఆదౌ భగవతా సృష్టే చక్రే అశ్విన్యాదిఘటికాయాం భానువారే ప్రతిపది చైత్రమాసే శుక్లపక్షే ప్రభవసంవత్సరే, కుపిణ్డోపరి వాయుద్వయోపరివర్త్తమానే ప్రవహవాయౌ చన్ద్రబుధశుఽక్రరవి

కుజగురుశనయోనివేశితాః, స్వస్వోపరికక్షాస్థాశ్చక్రాన్త-ర్వర్తి_నోऽపి చక్రాన్తస్థా ఇవ భాన్తి, తద్వశాదేవ ప్రాగుదయః, పశ్చాదస్తమయశ్చ తేషామ్ ఋక్షానుభవః కథమిత్యుక్తే కాలచక్రస్థప్రతిపద్యన్తసూత్రాణి చన్ద్రకక్షానిర్గతాని కిల, ప్రతిగ్రహకక్షాగ్రహణ-మాచరన్తి, తద్వశాత్ ఘటీమయసమయంశ్చ స్వకక్షాసు ప్రాక్తనగత్యా కులాలచక్రవిపరీతగతికీట ఇవ ప్రతిదినం నభోధృతిభూమితయోజనప్రమాణమార్గఞ్చరతాం స్వస్వకక్షామాగతానాం బృహల్లఘు-భగతిరితి సమ్యగుపపద్యతే। సా సర్వేషాం సమాప్తిభిన్నేవ ప్రతిఫలతి, లిఙ్గలిఙ్గాలయకృతా ప్రదక్షిణపురుషగతిరివ, ఏవం చన్ద్రశన్యోర్యోజనీయమ్। ఉక్తఞ్చ సిద్ధాన్తే

"మన్దామరేజ్యభూపుత్రసూర్యశుక్రేన్దువిన్దవః।

పరిక్రమన్త్యధోధఃస్థాః సిద్ధా విద్యాధరా ఘనాః" ॥ ఇతి।

"కక్షాః సర్వ అపి దివిషదాం చక్రలిప్తాఙ్కితాస్తా

వృత్తేర్లఘ్వ్యో లఘుని మహతి స్యుర్మహత్యశ్చ లిప్తాః।

తస్మాదేతే శశిశశిజసితాదిత్యభౌమేజ్యమన్దా-

మన్దాక్రాన్తా ఇవ శశధరాద్భాన్తి యాన్తః క్రమేణ " ॥ ఇతి।

గ్రహగతిరపి షోఢా పూర్వాపరా ఉదగ్యామ్యా ఊర్ధ్వాధరా చేతి కశ్చిద్విశేషోऽత్రావగన్తవ్యః। సూర్యః కిల జననస్తద్వశాత్ సృష్ట్యాదికాలా జాతాః, శశ్వత్ ప్రాగ్దిశఞ్చరతోః సూర్యచన్ద్రయోర్దర్శాన్తే సఙ్గమః సమ్భవతి। తస్మాత్ శీఘ్రగత్యా పురోగతే చన్ద్రే భానౌ పృష్ఠస్థే ద్వాదశాంశమితం యదా భవతి తావత్ ప్రతిపదుత్పద్యతే। చతుర్వింశత్యంశాన్తరే ద్వితీయేత్యాద్యుత్పత్తిరిత్యేవమన్యాసాం తిథీనాం జ్ఞాతవ్యమ్। చన్ద్రా-దేవ నక్షత్రం తయోర్యోగాద్యోగసిద్ధ్యర్థం కరణమేవం పఞ్చాఙ్గోపపత్తిః। గ్రహపతిచలనాదేవ లోకాన్ధకా-రనివృత్త్యర్థం భగవతి కేచిత్ శిశుమారే గ్రహస్థానం వదన్తి, తదనర్థమితి భవదుక్తం తదేవ గ్రాహ్యం భవతి। కుతః పురాణప్రమాణస్య విద్యమానత్వాత్। సర్వజ్ఞైర్వ్యాసైః కిమన్యథా ప్రతిపాదితమ్। శిశుమారం కిల స్వస్తికమధ్యనీలవదనేన గృహీత్వా నిజాఙ్గేన బ్రహ్మాణ్డమాక్రమ్య కాలచక్రం స్వపృష్ఠాధారేణ భ్రామయన్ తదన్యముఖేన యామ్యధ్రువకీలం గృహ్ణాతి। ముఖాభ్యామష్టాక్షరతేజోరూపేణోన్మిషం తద్బలాదధః-ప్రదేశాధారం మహాకూర్మేణ ధృత్వా వర్త_తే ఇతి కాలభయేన గ్రహాభ్రమన్తీత్యుక్తమ్, న తథా వక్తవ్యమ్, శ్రుతివిరోధాత్। తథాహి

“భీషాస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః।

భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమః” ॥

ఇతి ఉపక్రమ్య జగదుపాదానకారణం వివక్షితమ్, అన్తేన గ్రన్థేన "స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః" ఇతి। అతో 'అస్మాత్ ' బ్రహ్మణ ఏవ, 'భీషా' భయేన, 'వాతః పవతే', 'భీషా', ఏవ 'సూర్యోఽపి', ఉదేతి 'అగ్నిశ్చ' ,సర్వలోకేషు వహిరన్తర్వ్యాపకత్వేన వర్త్తతే। 'ఇన్ద్రః', త్రిలోకాధిపత్యం కరోతి। 'మృత్యురపి సర్వప్రాణిహింసావ్యాజేన 'ధావతి' ,ఇతి తస్మాత్ క్షపణక కాలో బ్రహ్మేతి మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవృత్తిమాశ్రయ, తయా జాగ్రదాద్యవస్థాచి-తయాతీతమనోన్మయం గురుముఖాజ్జ్ఞాత్వా ముక్తో భవసీతి నియమితః క్షపణకః పరమగురుం నత్వా శుద్ధా-ద్వైతవిద్యాశ్రితోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ క్షపణకమతనివర్హణం నామ షట్చత్వారింశత్ప్రకరణమ్॥ ౪౬॥

స్థావరజఙ్గమమఞ్చారం కుర్వన్ గ్రహరాట్ సూర్యో వర్త్తతే, సర్వఖేచరమణ్డలాశ్రితం గ్రహగోలంస్వపార్శ్వస్థఖ-గోలాన్తర్వర్త్తమానమధ్యచిహ్నమార్గవిమ్బమధ్యే గ్రహదర్శనకాలస్వరూపజ్ఞానతో ముక్తిరితి కాల ఏవ బ్రహ్మ, అతః కాలవిద్బ్రహ్మవిదితి నిరవద్యమ్। దిక్కాలౌ నేశ్వరాదతిరిచ్యేతే, మానాభావాత్। న చ పరత్వాపరత్వాన్నాయకత్వేన తత్సిద్ధిః, ఆత్మనస్తదున్నయనాదిత్యాదితర్కరాద్ధాన్తవశాదపి కాలస్య బ్రహ్మత్వే ప్రాప్తే తత్తుర్యాంశో లఘుమార్గాత్తుర్యయన్త్రం మణ్డలచతుర్భాగమిత్యర్థః। తత్ర యన్త్రోపరి కిల రన్ధ్రద్వ-యమఖిలం కృత్వా తన్మధ్యదృష్ట్యా రవిజ్ఞానేన కాలజ్ఞానం జాయతే। అత్ర తుర్యయన్త్రే త్రింశజ్జీవకల్పనా కర్త్తవ్యా, తాభ్యో నవత్యంశకల్పనా, తదధః పఞ్చదశఘటికాదికల్పనా। ఏవమేతద్విత్ సర్వవిత్ భవతీతి సమ్యగుపపాదితమితి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే పరమగురుః పఠతి, భోః క్షపణక కాలస్య బ్రహ్మత్వం తావత్ ప్రతిపాదితం కిల, తదత్యన్తమగ్రాహ్యమ్, కథం, తస్య జన్యత్వదర్శనాత్ సావయవత్వాత్। తథాహి యజురారణ్యకే

“నదీవ ప్రభవేత్ కాచిత్ అక్షయ్యాత్స్యన్దతే యథా।

తాన్నద్యోఽపి సమాయాన్తి తాభిః సా న నివర్త్తతే॥

ఏవం నానా సముత్థానాః కాలాః సంవత్సరాశ్రితాః।

అణుశశ్చ మహాశశ్చ" ఇతి॥

అక్షయ్యాదవినాశస్థానాత్ కదాచిత్ నదీ ప్రభవతి తాం తదన్యా అల్పనద్యోఽధికనద్యశ్చ సమాయాన్తి। సా తాభిరనురూపాధికరూపా సతీ న నివర్త్తతే। ఏవమేవ నానాసముత్థాః కాలా అణుశో మహాశశ్చ సంవత్సరాదవోఽయనాదయో మహాశస్తు యుగాదయోఽపి సర్వేఽపి సంవత్సరం కాలమాశ్రితాః। స తు సంవత్సరః కాలః కేనాపి న నివార్య ద్రవ వర్త్తతే। శ్రుత్యన్తరే “సంవత్సరోఽజా-యతేతి”। ఏవం జన్యస్య కథం బ్రహ్మత్వం వక్తుం శక్యతే। వైశేషికాస్తు కాలముపేక్ష్యాన్యోఽన్యేన పఞ్చవింశతితత్త్వాని వివిచ్యేదమబ్రువన్,నానావిధశక్తిమయీ సా జనయతి కాలతత్త్వమ్, ఏవమేవా-విర్భవద్భూతచయం కలయతి జగదేవ కాలోఽత ఇతి। అతః కాలతత్త్వస్య జన్యత్వాద్బ్రహ్మత్వమయుక్తమ్, ఇతి సిద్ధాన్తః। గోలాన్తఃస్యా పృథివీ నిత్యమధః పతతీత్యుక్తం, తదపి న మానమ్, భూమేరధఃపతనహేతుప్రమాణాభావాత్। “మధ్యే సమతదణ్డస్య భూగోలో వ్యోమ్ని తిష్ఠతీతి సూర్యసిద్ధా-న్తవచనాచ్చ"। కిఞ్చ భూనిష్ఠపురుషేణ గగణం ప్రత్యుత్క్షిప్తం పాషాణాదివస్తు భూభ్యుపర్యేవ క్షిప్రం నిపతతి, తద్దృష్ట్వాపి కిముచ్చరితం భవతా మన్దధియా। తస్మాత్ భూమ్యధఃపతనం నిరాలమ్బమేవాసీత్। అతః స్థిరస్య భూమిపిణ్డస్యాన్తర్గతయామ్యోత్తరం కిల సుమేరుశృఙ్గత్రయం వర్త్తతే। తత్ర దక్షిణపశ్చిమది-క్స్థశృఙ్గే రుద్రపత్తనం, మధ్యే ఖలు బ్రహ్మపురం, ప్రాక్శిఖరే విష్ణుపురఞ్చ వర్త్తతే। తదధస్తాచ్చా-ష్టదిక్పాలపత్తనాని క్రమాత్సన్తి। మేరోః పరితోవిష్కమ్భశైలాః, తచ్ఛిఖరేషు కదమ్బజమ్బువ-టపిప్పలాఖ్యాస్తరవశ్చ వర్త్తన్తే। జమ్బువృక్షపక్వఫలానాం రసేన నదీ జామ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, తద్వశాదేవేదం జమ్బుద్వీపమితి ప్రసిద్ధమ్। భూమ్యర్ద్ధముదక్స్థం నవఖణ్డవర్షాఖ్యమ్, అర్ద్ధమన్యత్ సప్తసముద్రైః షడ్ద్వీపైరన్వితమితి జ్యోతిఃశాస్త్రప్రసిద్ధమ్। భూమధ్యే తు లఙ్కాపట్టణం, తత్రాప్రాక్ తూర్యాంశాన్తరేణ యవకోటిపట్టణం, తత్రప్రత్యక్సమాన్తరే రోమకమ్ తదధస్తదుర్ద్ధసమాన్తరే సిద్ధపురమ్ ఏవం పట్టణచతుష్టయస్య ఉదయమధ్యా-హ్నాస్తమయార్ద్ధరాత్రకాలాన్ పఞ్చదశఘటికాన్తరేణ పూరయతి భానుః। ఏవం సతి యదా లఙ్కాయాముదయః, తదా సిద్ధపురస్యాస్తమయః, యవకోట్యాం మధ్యాహ్నః, రోమకస్య అర్ద్ధరాత్రమ్। ఉక్తఞ్చ సిద్ధాన్తే, "ఉదయో యోఽయం లఙ్కాయాం సేఽస్తమయః సవితుః” ఇతి। సిద్ధపురే మధ్యాహ్నః యవకోట్యాం రోమకవిషయే అర్ద్ధరాత్రం చేతి, తచ్చతుఃపట్టణో పర్యేవ కాలచక్రం సప్తవింశతిక్షచాత్మకమ్, తదన్తస్థలనీచగ్రహ-కక్షాశ్రితం ప్రవాహానిలజవాత్ భ్రమణశీలం బ్రహ్మణ కిల సృష్ట్వాదౌ

సృష్టమ్, తల్లజ్కాయాం సమన్తాదన్యవిషయే కాలచక్రాదిదిజ్మణ్డలసమ్పర్కవశాత్ స్వస్తికచతుష్టయముత్పాద్య వాహ్యావృత్తం క్రాన్తిమణ్డలం, సూర్యస్తత్ర కిల రాశిమనుభవతి। లజ్కాత ఉదక్ ప్రాక్ యామ్యేచ త్రీణి త్రీణి అహోరాత్రవృత్తాని కలయతి। ఉదక్ త్రిషు మేషాదిషట్కమనుభవతి। క్రమోత్క్రమమార్గమాశ్రిత్య తదర్ధాన్మిథునాన్తే యామ్యాయనారమ్భః సిద్ధ ఏవ। యామ్యే ధనురన్తే దిజ్మార్గానుకూలవృత్తే ఉదగయనం ప్రసిద్ధమితి సమ్ప్రదాయః। తేషాం చక్రవశాత్ ప్రత్యగ్గతిరేవేత్యుక్తమ్, తదనర్థమ్, గ్రహాణాం ప్రాగ్గతేః ప్రత్యక్షదృష్టత్వాత్। తథాహి అశ్వినీనక్షత్రే ఖమధ్యజ్కతే తదపేక్షయా భరణీ కిల ప్రాగేవ వర్త్తతే, తత్రాప్యాక్ కృత్తికాది। తథైవాశ్వినోస్థగ్రహోభరణీమేవ యాతి। తత్రస్థః కృత్తికామిత్యాదిప్రాగ్గతిః ప్రత్యక్షదృష్టా। తస్మాత్ గ్రహాణాం ప్రాగ్గతిః, చక్రస్య ప్రత్యగ్గతిః, ఇతి। ఆదౌ భగవతా సృష్టే చక్రే అశ్విన్యాదిఘటికాయాం భానువారే ప్రతిపది చైత్రమాసే శుక్లపక్షే ప్రభవసంవత్సరే, కుపిణ్డోపరి వాయుద్వయోపరివర్త్తమానే ప్రవహబాయౌ చన్ద్రబుధశుక్రరవికుజగురుశనయోనివేశితాః, స్వస్వోపరికక్షాస్థాఇచ్చక్రాన్తర్వర్త్తినోఽపి చక్రాన్తస్థా ఇవ భాన్తి, తద్వశాదేవ ప్రాగుదయః, పశ్చాదస్తమయశ్చ తేషామ్ ఋక్షానుభవః కథమిత్యుక్తే కాలచక్రస్యప్రతిపద్యన్తసూత్రాణి చన్ద్రకక్షానిర్గతాని కిల, ప్రతిగ్రహకక్షాగ్రహణమాచరన్తి తద్వశాత్ ఘటోమయసమయంశ్చ స్వకక్షాసు ప్రాతనగత్యా కులాలచక్రవిపరీతగతికీట ఇవ ప్రతిదినం నభోధృతిభూమితపో జనప్రమాణమార్గఇచ్చరతాం స్వస్వకక్షామాగతానాం వృహలఘుభగతిరితి సమ్యగుపప-ద్యతే। సా సర్వేషాం సమాప్తిభిన్నేవ ప్రతిఫలతి, లిఙ్గలిఙ్గాలయకృతా ప్రదక్షిణపురుషగతిరివ, ఏవం చన్ద్రశన్యోర్యోజనీయమ్। ఉక్తఇచ్చ సిద్ధాన్తే

“మన్దామరేజ్యభూపుత్రసూర్యశ్ఽక్రేన్దువిన్దవః।

పరిక్రమన్త్యధోధఃస్థాః సిద్ధా విద్యాధరా ఘనాః" ॥ఇతి।

“కక్షాః సర్వ అపి దివిషదాం చక్రలిప్తాఙ్కితాస్తా

వృత్తేర్లఘ్వ్యో లఘుని మహతి స్యుర్మహత్యశ్చ లిప్తాః।

తస్మాదేతే శశిశశిజసితాదిత్యభౌమేజ్యమన్దా-

మన్దాక్రాన్తా ఇవ శశధరాద్యాన్తి యాన్తః క్రమేణ ॥ఇతి।

గ్రహగతిరపి షోఢా పూర్వాపరా ఉదగ్యామ్యా ఊర్ద్ధధరా చేతి కశ్చిద్విశేషోఽత్రావగన్తవ్యః। సూర్యః కిల జననస్తద్వశాత్ సృష్ట్యాదికాలా జాతాః శశ్వత్ ప్రాగ్దిశఇచ్చరతోః

సూర్యచన్ద్రయోర్ద్వశన్తే సఙ్గమః సమ్భవతి। తస్మాత్ శీఘ్రగత్యా పురోగతే చన్ద్రే భానా పృష్ఠస్థే ద్వాదశాంశమితం యదా భవతి తావత్ ప్రతిపదుత్పద్యతే। చతుర్వింశత్యంశాన్తరే ద్వితీయేత్యాద్యుత్పత్తిరిత్యేవమన్యాసాం తిథీనాం జ్ఞాతవ్యమ్। చన్ద్రాదేవ నక్షత్రం తయోర్యోగాద్యోగసిద్ధ్యర్థం కరణమేవం పఞ్చాఙ్గోపపత్తిః। గ్రహపతిచలనాదేవ లోకాన్ధకారనివృత్త్యర్థం భగవతి కేచిత్ శిశుమారే గ్రహస్థానం వదన్తి, తదనర్థమితి భవదుక్తం తదేవ గ్రాహ్యం భవతి। కుతః, పురాణప్రమాణస్య విద్యమానత్వాత్। సర్వజ్ఞైర్వ్యాసైః కిమన్యథా ప్రతిపాదితమ్। శిశుమారం కిల స్వస్తికమధ్యనీలవదనేన గృహీత్వా నిజాఙ్గేన బ్రహ్మాణ్డమాక్రమ్య కాలచక్రం స్వపృష్ఠాధారేణ భ్రమయన్ తదన్యముఖేన యామ్యధ్రువకీలం గృహ్ణాతి। ముఖాభ్యామష్టాక్షరతేజోరూపేణోన్మిషం తద్వలాదధఃప్రదేశాధారం మహాకూర్మేణ ధృత్వా వర్త్తతే ఇతి కాలభయేన గ్రహాభ్రమన్తీత్యుక్తమ్, న తథా వక్తవ్యమ్, శ్రుతివిరోధాత్। తథాహి

“భీషాస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః।

భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ మృత్యుధావతి పఞ్చమః" ॥

ఇతి ఉపక్రమ్య జగదుపాదానకారణం వివక్షితమ్, అన్తేన గ్రన్థేన "స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః" ఇతి। శ్రతో 'అస్మాత్' బ్రహ్మణ ఏవ, 'భీషా' భయేన, 'వాతః పవతే', 'భీషా', ఏవ 'సూర్యోఽపి', ఉదేతి 'అగ్నిశ్చ', సర్వలోకేషు వహిరన్తర్వ్యాప-కత్వేన వర్త్తతే। 'ఇన్ద్రః', త్రిలోకాధిపత్యం కరోతి। 'మృత్యురపి సర్వప్రాణిహింసావ్యాజేన 'ధావతి', ఇతి తస్మాత్ క్షపణక కాలో బ్రహ్మేతి మూఢబుద్ధిం పరిత్యజ్య శద్ధాద్వైతవృత్తిమాశ్రయ, తయా జాగ్రదాద్య-వస్థాచితయాతీతమనోన్మయం గురుముఖాజ్జ్ఞాత్వా ముక్తో భవసోతి నియమితః క్షపణకః పరమగురుం మత్వా శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ క్షపణకమతనివర్హణం నామ షట్చత్వారింశత్ప్రకరణమ్ ॥౪౬॥

శఙ్కరవిజయే

సప్తచత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

తతః పిత్రుపాసకా: సత్యశర్మఛతవర్మాదయః సమాగత్య పరమగురుం నత్వేదమూచుః, స్వామిన్నస్మతం సావధానేన శ్రణు, పిత్రయజనమేవ నియతం కర్త్తవ్యమ, తే పితరః ప్రాచీనా అగ్నిష్వాత్తాదయశ్చ-న్ద్రమణ్డలోపరి స్వర్గే నిత్యముక్తాః సన్తో వసన్తి। విచార్యమాణే తేషాం మధ్యే అమూర్త్తయస్త్రయః, మూర్త్తిశ్చత్వారః, తదుపాసనమత్యన్తఫలద మితికృత్వా తదన్యేషామపి తదాధారత్వేన తత్తృప్తిద్వారా తేషామపి తృప్తిదర్శనాత్, ప్రతివర్షమఖిలతృదినేషు సావత్యాదిషు తదుపాసనమేవాస్మాభిరాదరాత్ కృతమ్,

"శ్రాద్ధకృత్సత్యవాదీ చ గృహస్థోఽపి విముచ్యతే"।

ఇతి మోక్ష హేతుత్వాచ్చ పితృమానేన చాన్ద్రమాసస్య దినరూపత్వాత్ మధ్యాహ్నమమా భవతి, అర్థాదర్ద్ధరాత్రం, పూర్ణిమా, శుక్లపక్షాష్టమ్యామస్తమయః, కృష్ణపక్షార్ద్ధ సూర్యోదయశ్చ। తస్మాత్ సర్వేఽపి గృహస్థాః శ్రాద్ధం కర్మ్మ అమాయాం కుర్వన్త్యేవ, తత్తృప్తే తేషాం మునిరితి సుస్థకైరేవ ముక్తిః, పరమగురుః పఠతి భోః సత్యశర్మకృతవర్మ్మాదయః శ్రణుధ్వమ్, భవన్మతమనర్థమ్, కుతః, ప్రమాణాభావాత్। శ్రాద్ధం కర్మ్మ కుర్వీతేతి వచనమేవ ప్రమాణమితి యద్యుచ్యతే తర్హి తేన కర్మణా ముక్తిరితి కథం న కర్మణేతి నిషేధదర్శనాత్। కిం బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదీని వాక్యాని నహి భవద్భిరధీతాని, పితృకర్మణ్యేవాధిశ్రవణసూక్తం న వర్త్తతే, నాసదాసీన్నోసదాసీదిత్యాదౌ తదేవ విచారయధ్వమ్। కర్మఘ్నసుక్తేనైవ కర్మనివృత్తిర్భవతి, పితృసూక్తానాం బ్రహ్మపరత్వాత్। అతో యే కర్మవిహితా మన్త్రా వర్త్తన్తే తేషాం త్రివిధరూపతా కల్పనీయా, విధ్యర్థవాదమన్త్రభేదాత్। "అహరహః సన్ధ్యాముపాసీత," "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామే యజేత" "న కలఞ్జన్భక్షయేత్" "న పరదారాన్ గచ్ఛేత్" ఇత్యాదివాక్యాని విధిపరాణి। ఏతదావశ్యకం కర్త్తవ్యమ్, ఏతదకర్త్తవ్యమితి బాధరూపాత్ కేచిదర్థవాదా వర్త్తన్తే, "హరిశ్చన్ద్రో హ వై ధర్మ ఇక్ష్వాకో రాజా పుత్ర ఆహ, తస్య శతం జాయా బభ్రువుః, తాసు పుత్రం న లేభే, తస్య హ పర్వతనారదౌ గృహ ఊషతు:, స హ నారదం పప్రచ్ఛ, ఇతి జనకో హ వైదేహో వజదక్షిణేన యజ్ఞేనాయజత, తత్ర హ కురుపాఞ్చాలానాం బ్రాహ్మణా అభిస్మేతా బభ్రువుః, తస్య హ జనకస్య వైదేహస్య విజిజ్ఞాసా బభూవేత్యాది। భృగుర్వై వారు-ణిర్వరుణం పితరముపమసార, అధీహి భగవా బ్రహ్మేతి"। అచేదం చిన్త్యతే ఏతదర్థవాదరూపాణ్యంశాని నో దివ్యాని ప్రయోజనాభావాత్। విధిమన్త్రాభ్యామేవ సర్వప్రయోజనసిద్ధేరిత్యత ఆహ, అధికరణరత్న-మాలాయామ్,

"పారిప్లవార్థమాఖ్యానం కింవా విద్యాస్తుతిస్తుతేః।

జ్యాథోఽనుష్ఠానశేషత్వం తేన పారిప్లవార్థకః"॥

అస్యార్థస్తు అధ్వరే మహావేద్యాం రాత్రిషు రాజానం సకుటముపవేశ్య తదగ్రత ఏవ వైదికాన్యుపాఖ్యానాని అధ్వర్యుణా పఠితవ్యాని, తదిహాఖ్యానం కర్మ పారిప్లవ ఆచక్షతే నతు విద్యాస్తుతిమాత్రమాఖ్యానం ప్రాతః సాయజ్కాలయోరుచితహవిర్హోమానన్తరకాలానుష్ఠానపూరణం కిలాఖ్యానైర్భవతీతి కృత్వా అనుష్ఠానశేషత్వం జ్యాయః శ్రేష్ఠం భవతీత్యర్థః। అతోఽనుష్ఠానాపయోగిత్వేనార్థవాదా గ్రాహ్యా భవన్తి। మన్త్రాస్తు గాయత్ర్యాదయః। "తత్పురుషాయ విద్మహే, మహాదేవాయ ధీమహి, తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్"। "నారాయణాయ విద్మహే, వాసుదేవాయ ధీమహి, తన్నో విష్ణుః ప్రచోదయాత్"। "ఏహ్యగ్నయే హ హోతా నిషోదాదవసు, పురా ఏతా భవానః, అవతాం త్వా రోదసీ, విశ్రమన్యే యజామహే సౌమనసాయ దేవాన్" ఇత్యాదయః। యస్మిన్ కర్మణి యో మన్త్రో విధిదర్శితః స తస్మిన్నేవ సదాఙ్గీకర్త్తవ్య ఇతి అర్థే పర్యవసితే ఆర్యైరఖణ్డం నిర్గుణం నిత్యశద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపం బ్రహ్మ సర్వతన్త్రవాద్యమున్నేయమ్। శ్రవణాదినా కర్మణాం గహనత్వాద్వేదానాం సగుణత్వాచ్చ। ఉక్తఞ్చ భగవద్గీతాసు

"త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున"।ఇతి।

అతో ముముక్షుణా నిస్త్రైగుణ్యేన భవితవ్యమ్। తస్మాద్భవన్తోఽపి పవిత్రాదిధారణేన పితృకర్మప్రప-ఞ్చప్రవృత్తిం గతాఽనేకజన్మార్జితాం పరిత్యజ్య సద్గురుముఖేన్మేషమహావాక్యశ్రవణాదినా ముక్తా భవథ। "నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ" ఇతి నిషేధదర్శనాత్, ఇత్యుపదిష్టాస్తే పరమగురుం నత్వా తదుపదేశబలాత్ కృతార్థీ అభవన్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ పితృమతనివర్హణం నామ సప్తచత్వారింశత్ప్రకరణమ్॥౪౭॥

శఙ్కరవిజయే

అష్టచత్వారింశత్ప్రకరణమ్।

తతః శేషోపాసకా గరుడోపాసకాశ్చ శఙ్ఖపాదకుబ్జాలీఢప్రభృతయః సమాగత్య స్వామిన-మిదమూచుః భో గురో మదీయం మతద్వయం అతివిచిత్రతతరం శ్టణు, శేషః కిల భూభర్తా భగవతో నారాయణస్య తల్పరూపేణాన్తరఙ్గః, తతః కిల తస్మాత్తదాకారాకారితతర్షణధారణమాత్రేణ ముక్తా వయమితి, గరుడః కిన్న సర్వలోకకుక్షిప్రవేశం భగవన్తం స్వోపర్యారోహ్య సఞ్చరతే ఇత్యుత్కర్షేణ తదుపాసకాశ్చ నిత్యముక్తా వయం భగవద్భక్తాగ్రగణ్యా ఇతి ప్రాప్తే పూర్వపక్షే పరమగురుః పఠతి భోః శఙ్ఖపాద, కుజలీఢ, భవదవివేకః కిము వక్తవ్యః। నారాయణస్య తల్పవాహనోపాస-నేన ముక్తిరిత్యుక్తమ్, తదత్యన్తదుగ్రహ్యమ్, తర్హి నారాయణోపాసనమేవ కురుతాత్ తస్య సర్వోక్తత్వాత్ బ్రహ్మాంశకత్వాచ్చ। పరమ్పరయా చిత్తశుద్ధ్యనన్తరం పరమగురూపదిష్టమార్గేణ ముక్తా భవథ, ఇత్యేవముక్తౌ తౌ ఆచార్యం నత్వా శిష్యేభ్యః శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితా బభ్రువతుః॥

ఇత్యానన్ద గిరికృతౌ శేషగరుడమతనివర్షణం నామాష్టచత్వారింశత్ప్రకరణమ్॥౪౮॥

శఙ్కరవిజయే

ఏకోనపఞ్చాశత్తమప్రకరణమ్।

తతః సిద్ధోపాసకాశ్చిరకీర్తి జనితానన్దపరార్జునాదయః సమాగత్య స్వామినమిదమూచుః, భోః స్వా-మిన్ మదీయమతమతివిచిత్రనరం కిల మదుపాఖ్యానాం సిద్ధానాం విచిత్రతత్వాత్। అతః సిద్ధోప-దేశపరిలబ్ధసకలమన్త్రబుద్ధయో వయం కృతార్థ ముక్తాశ్చ। తస్మాత్ భవన్తోఽపి సిద్ధమతావలమ్బినో భవథ। శ్రోశైలాదిభగవదావిర్భూతస్థలేషు మన్త్రైషధవిశేషాన్ ప్రాప్య సత్యనాథాదిసిద్ధాః కృతా-ర్థశ్చిరఞ్జీవినశ్చ బభ్రువుః। తదుపదేశేన తథావిధా వయమ్

అస్మాభిః సర్వప్రపఞ్చో విదితః కిల, తత్కథమిత్యుక్తే నిధినిక్షేపాఞ్జనదర్శన
మోహనస్తమ్భనవశ్యవాదిస్తమ్భనాదివిద్యావిశేషైః,
అత్యాహారానాహారజలాగ్న్యాకాశపృథ్వీజయసలిలజయవహ్ని
జయవాయుజయాదివిద్యావిశేషైః, విశేషే-ణ పారదపానతైలపానప్రభృతిభిశ్చ
అపమృత్యుకాలమృత్యుహరప్రవృత్తిభిర్యోగ విశేషైః, అకాలవర్షాకా-
లాశనిపాతవృశ్చికవర్షసర్పవర్షవహివర్షశిలావర్షాదనువర్షనక్షత్రవర్షగ్రహవర్షప్రభృతిభిః
క్రియావి-శేషైః, సలిలవర్షక్షీరవర్షదధివర్షమధ్వాజ్యవర్షసురావర్షామృతవర్షకనకవర్షాదిభిః
శక్తివిశేషైః, కుసుమవర్షాన్నవర్షధాన్యవర్షాదిభిర్యక్షిణీవిశేషైః,
మీనవర్షపశ్ఽవర్షయువతివర్షీదిభిర్మోహినోవి-శేషైః,
భూమ్యుత్క్షేపణన్గలిలోత్క్షేపణవద్న్యుత్క్షేపణసలిలవాయూత్క్షేపణతరుత్క్షేపణరిపూత్క్షేపణాద్యు-
ద్దేశ్యకవిద్యారూపమన్త్రవిశేషైః, గృహదాహగ్రామదాహపురదాహారణ్యదాహాదిభృదాహేతి
విద్యామన్త్రవిశే-షైః, స్త్రీపురుషాకృతికరణ-
పురుషఖ్యాకృతికరణశత్రుజయసేనాజయస్త్రీజయాదికక్షఘటికాదివిద్యాప్రభేదైః, అయః
కరణతామ్రక-రణరజతకర హేమకరణాదిధాతువిద్యాప్రభేదైః,
దృష్టినిర్బన్ధనసింహశరభవ్యాఘ్రాదిదుష్టమృగబన్ధనాదీ-న్ద్రజాలమహేన్ద్రజాలాదిమ
న్త్రమూలికాకజ్జలవిశేషైః, ఏతదాద్యనేకవిశేషైర్వయం సర్వజ్ఞా ఏవాధ్యాస్మహే,
తస్మాదనన్యభేద్యమస్మన్మతమితి ప్రాప్తే భగవానాచార్యః పఠతి,
భోశ్చిరకీర్తి నిత్యానన్దపరార్జునాదయః కిమనిత్యఫలేపశుభిర్భవద్భిః సమ్భాషణమపి నాహం
కుర్వే, కుతః, కిం విచిత్రవేషైః ప్రయోజనం విద్యతే, నిధినిక్షేపాద్యఞ్జనాదిభిః
పరద్రవ్యాపహారదోషప్రాప్తిమాత్రమేవ ఫలమ్, చిరజీవిత్వాదిభిర్న ముక్త్యు-పాయః సమ్భవతి,
దేహస్య దుఃఖాలయత్వాత్ తత్పరిత్యాగేన బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయోబుద్ధిమద్భిః సమ్పాదనీయః।
తస్య గుర్వధీనత్వాత్తన్ముఖపద్మవిగలనాద్వయామృతపానపరాయణనిత్యముక్తాః
సుఖినశ్చ భవన్తి। తదన్యే పునర్దుఃఖాలయమేవ శాశ్వతం సంసారం నిత్యం యాన్తి,
చిరజీవినాం సుఖమితి యద్యుచ్యేత, తర్హి యుగాన్తరే మన్వన్తరే వా
సర్వలోకజరామృత్యుకాలవిలయోఽస్త్యేవ, తత్రాపి పునర్దుఃఖప్రాప్తిరేవ స్యాత్।
తస్మాన్ముక్తానాం యత్సుఖం నిత్యానన్దరూపం వర్త తే, న తదన్యేషాం తత్,
క్లేశాభావాన్ముక్త్యుపాయ ఏవ సుఖేచ్ఛుభిరనుదినం చిన్తనీయ ఇత్యుక్తాస్తే
పరమగురుమాచార్యస్వామినం నత్వా తదుపదేశబలాన్మనో-న్మన్యాం మనోలయం కృత్వా
నిత్యతేజఃకూటరూపబ్రహ్మానుసన్ధానం కుర్వన్తః శిష్యతరా బభువుః॥

ఇత్యానన్ద గిరికృతౌ సిద్ధమతనివర్హణం నామైకోనపఞ్చాశత్తమప్రకరణమ్॥౪౯॥

పఞ్చాశత్ప్రకరణమ్।

తతః పరం గానశీలాః విశ్వావసునామగన్ధర్వకన్యకాపత్యుపాసకాః పద్మోక్తమిథిలాంగతగుణ్డ-గానాదయః పరమగురుం నత్వేదమూచుః, స్వామిన్ వయం కిల కృతార్థాః, మదీయమతమఖిలపరమానన్దదమ్, విశ్వావసుపాసనేన విదితగానకారణనాదాపాసన పరిలబ్ధవర్ణాతీతవిన్దుకలాః, ధ్యానసమ్భూత-కలానుభవ ఏవ బ్రహ్మానుభవ ఇతి కృత్వా నిత్యముక్తా ఏవ, తస్మాద్భవన్తోఽపి ముక్త్యభిలాషిణః సదా గాన్ధర్వవిద్యాపరిశ్రమం కురుధ్వమితి ప్రాప్తే భగవాన్ పఠతి, నను మాదజ్ఞానేన బ్రహ్మావాప్తి-రిత్యుక్తమ్। తదయుక్తమ్। శ్రుతివిరోధాత్, బ్రహ్మణః శబ్దాద్యేతత్వాచ్చ విన్దుకలయోరపి సగుణత్వాత్।

"నాదవిన్దుకలాతీతం యస్తం వేద స వేదవిత్" ఇతి స్మృతేః।

"అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం

తథాఽరమం నిత్యమగన్ధవచ్చ యత్।

అనాద్యనన్తం మహతః పరం ధ్రువం

నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ ప్రముచ్యతే" ॥ ఇతి కఠశ్రుతేః।

తస్మాన్నాదవిన్దుకలాతీతం పరమమద్వయం నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపం శుద్ధం బ్రహ్మ ఉపాసకానాం నిజైక్యకరణదక్షం సదా భజధ్వమ్, తద్వారా ముక్తా భవథేత్యుద్దేశమఙ్గీకృత్య శిష్యాస్తే బభూవుః॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ గన్ధర్వమతనివర్హణం నామ పఞ్చాశత్ప్రకరణమ్॥౫ ●॥

శఙ్కరవిజయే

ఏకపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్।

తతః కేచిత్ చితిభస్మవ్యాప్తసర్వాఙ్గాః శల్యవిశేషభూషితమణిబన్ధగలా భూతరాడుపాసకాః స్వామినం నత్వేదమూచుః, స్వామిన్ అస్మన్మతం శ్టణు, భూతరాజాః సప్త సప్తలోకా దూత్ర తాలప్రమాణ-దేహినోవర్త్తన్తే। ఉపాసకానాం ప్రత్యక్షం తదుపాసనేన శత్రుజయాదిఫలమస్తీతి, గణకర్త్తా వేతాలః। తదుపాసకానామస్మాకం సర్వలోకవశఙ్కరం రూపం ఫలమస్తీతి ప్రాప్తే పూర్వపక్షే భవద్భిరేవముక్తమ్ భృతవేతాలోపాసకా భవన్మతమనఈమేవ భవతి, బ్రాహ్మణానాం నిత్యకర్మాది పరిత్యజ్య భూతాదేరుపా-సనానఈత్వాదవేదమూలకత్వాచ్చ, తదుపాసనమనర్థమేవ।

"అపసర్పన్తు తే భూతా యే భూతా భువి సంస్థితాః।

యే భూతా విఘ్నకర్త్తారస్తే నశ్యన్తు శివాజ్ఞయా"॥

ఇతి వచనాచ్చ బ్రహ్మకర్మప్రతిబన్ధకరూపభూతార్చనం బ్రాహ్మణానామయుక్తమ్, తదన్యేషాం రాగద్వేషాది- రజ్జుబద్ధానామన్యోన్యహానిమభీప్సూనాం తద్విద్యావైశద్యప్రత్యాసత్తిరితి సిద్ధాన్తః। యూయం బ్రహ్మకులజా ఏవముక్తాచారం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితా వర్ణోచితకర్మశీలా భవథ। స్వకర్మభ్రష్టానాం నహి గతిరితి, అముత్ర ఫలదేతి గోవిన్దభగవత్పూజ్యపాదశిష్యైరభిహితమస్మాభిరిత్యుక్తాః క్రోధద-ణ్డవిద్వేషణరాగాదయః స్వామినం నత్వా తదుపదేశవిదితతత్తత్కర్మశీలాః శుద్ధాద్వైతవిద్యానిరతాః పఞ్చపూజాపరాయణా బభూవుః॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ భూతవేతాలమతనివర్హణం నామైకపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్॥౫౧॥

శఙ్కరవిజయే

ద్విపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్।

ఏవమశేషమతనివర్హణం కృత్వా దినమణౌ మధ్యన్దినఙ్గతే మణికర్ణికాతోరే నిదిధ్యాసనలాలసే పరమగురౌ భగవాన్ వ్యాస: కిల స్థవిరబ్రాహ్మణ ఇవ సమాగత్య షట్సహస్రశిష్యసమేతం ప్రమథాధివృతమోశమివ, దేవావృతమిన్ద్రమివ ఋుష్యావృతం బ్రహ్మాణమివ దృష్ట్వా కోఽయమిత్యాక్షిపత్। శిష్యాస్తం మాయావేశధారిణమిదమూచుః,

శ్టణు, వృద్ధ, పరానన్ద గురుః శఙ్కరనామకః।

సేతుప్రభృతిదేశేషు మతధ్వంసమథాచరన్॥

భాష్యం కృత్వా బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యార్థవినిర్ణయమ్।

అద్వైతార్థావబోధేన శిష్యాన్ కృత్వా వివేకినః॥

జయత్యేవ హి గఙ్గాయాస్తోరావిర్భూతచన్ద్రవత్।

ఏవముక్తః స్థవిరోఽపి శివ్యసఙ్ఘమతీత్య కమ్యత్పలితవదనశిరాః శఙ్కరాచార్యమిదమాహ, యత్ర భవతాధికృతః కిము బ్రహ్మసృత్రపరిశ్రమః। పరమగురురాచార్యం సమోక్ష్యైవమవాదీత్ భో విప్ర కుత్ర భవతః ప్రవేశస్తత్రైవ వక్ష్మోతి। వృద్ధః పునరాహ, తదన్తరప్రతిపత్తౌ రంహతి సమ్పరిష్వక్కః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యామితి వచస్య కోఽర్థే భవతాధికృతః। పునర్జగాద పరమగురుః, భూతసూక్ష్మైః సమ్పరిష్వక్త ఏవ 'తదన్తరప్రతిపత్తీ' దేహాన్తరప్రతిపత్తౌ, 'రంహతి' గచ్ఛతి, జీవో లిఙ్గశరీరబన్ధః పరలోకమితి। వృద్ధోఽప్యేవమాహ, భూతానాం సర్వదేశసమత్వా-త్కర్మానుకూలే గాత్రగ్రహణం తత్రైవ కరోతు యత్రైవారబ్ధవ్యా ఇతి। పునః పరమగురురాహ, వృద్ధ మూఢతర తత్త్వమస్య న విదితం భవతా। తథాహి, స్వదేహవీజభూతైర్భూతసూక్ష్మైః సమ్పరిష్వక్త ఏవ గచ్ఛతీత్యవగన్తవ్యమ్, కుతః, ప్రశ్ననిరూపణాభ్యామ్। తథాహి ప్రశ్నో యథా "పఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసో భవన్తీతి"। నిరూపణఞ్చ ద్యులోకపర్జన్యపురుషయోషిత్సు శ్రద్ధాసోమదృశ్యన్నరేతేరూపాః పఞ్చాక్షతోర్దర్శయిత్వా "పఞ్చమ్యామాక్షతావాపః పురుషవచమో భవన్తీతి", తస్మాదద్భిః

పరివేష్టితో జీవో యాసోతి గమ్యతే। భో యతే, అన్యా శ్రుతిః, “జస్సైకావత్పూర్వదేహం న ముఞ్చతి యావద్దేహాన్తరం నాక్రామతీతి"। భో వృద్ధ, తత్రాప్యపరివేష్టితస్యైవ జీవస్య కర్మోపస్థాపితప్రతిపత్తవ్యదేహవిషయే భావనాదిర్ఘీభావమాత్రం జలౌకయోపమీయతే ఇతి। పునర్వృద్ధ ఇదమాహ, వ్యాపినాం కరణానాం ఆత్మనశ్చ దేహాన్తరప్రతిపత్తౌ కర్మవశావృద్ధిలాభస్తత్ర భవతి, ఇన్ద్రియాణి తు దేహవదభినవాన్యేవ తత్ర తత్ర భోగస్థానే ఉత్పద్యన్తే, మన ఏవ హి కేవలం భోగస్థానమభితిష్ఠతే, జీవ ఏవ ఉత్ప్లుత్య దేహాద్దేహాన్తరం ప్రతిపద్యతే, ఏకద్రవ వృక్షాద్ వృక్షాన్తరమితి। యతిః పఠతి, భవన్మతమనర్థం, శ్రుతివిరోధాత్। తత్ర శ్రుతిః, “న తస్య ప్రాణాద్యుత్క్రామన్తి తత్రైవ సమవలీయన్తే" ఇతి। నను ఉదాహృతాభ్యాం ప్రశ్నప్రతి-వచనాభ్యాం కేవలాభిరద్భిః సమ్పరిష్వక్తో 'రంహతి' ప్రాప్నోతి, అప్ఛబ్దగ్రహణసామర్థ్యాత్। తత్ర కథం సామాన్యేన ప్రతిజ్ఞాయ సర్వైర్భూతసూక్ష్మైః సమ్పరిష్వక్తో రంహతి ఇతి యద్యుచ్యేత, తత్రైవముత్తరం, సూత్రమేవ త్ర్యాత్మకత్వాత్ భూయస్త్వాత్తత్ తుశబ్దేన చోదితామాశజ్కాముచ్ఛినత్తి, “ఆత్మకా హ్యాపస్త్రివృత్కరణశ్రుతేః। తాస్వారమ్భకాస్త్వభ్యుపగమ్యమానాః స్వేతరదపి భూతద్వయమవశ్యమభ్యుపగన్తవ్యమ్, త్ర్యాత్మకశ్చ దేహస్త్రయాణాం తేజోఽబన్నానాం తదస్మిన్ కార్యోపలబ్ధేః పునశ్చ త్ర్యాత్మకః త్రిధాతుత్వాత్, త్రిభిర్వాతపిత్తశ్లేష్మభిర్న సమ్భూతాన్తరాణి ప్రత్యాఖ్యాయ కేవలాభిరద్భిరారమ్భః శక్యతే, తస్మాత్ భూయస్త్వాపేక్షాయామాపః పురుషవచమ ఇతి ప్రశ్నప్రతివచనయోరప్ఛబ్దో న కైవల్యాపేక్షః। సర్వదేహేషు రసలోహితాదివస్తు దృశ్యతే, పార్థివో ధాతుర్భూయిష్ఠో దేహిషూపలక్ష్యతే ఇతి యద్యుచ్యేత, నైష దోషః। ఇతరాపేక్షయా అపాం బాహుల్యం భవిష్యతి। దృశ్యతే చ శుక్రశోణితలక్షణేఽపి దేహవీజే ద్రవబాహుల్యం, కర్మ చ నిమిత్తకారణం దేహారమ్భే, కర్మాణి చాగ్నిహోత్రాదీని సామాజ్యపయఃప్రభృతిద్రవద్రవ్యాశ్రయాణి కర్మాణి, కర్మసమవాయస్య చాపః శ్రద్ధాశబ్దోదితాః సహ కర్మభిర్ద్యులోకాగ్నౌ హ్యాయన్త ఇతి వక్ష్యతే। తస్మాదప్యపాం బాడల్యప్రసిద్ధిః। బాహుల్యాదప్యప్ఛబ్దేన సర్వేషామేవ దేహవీజానాం భూతసూక్ష్మాణాముపాదానమితి నిరవద్యమ్। సృచాన్తరం, “ప్రాణగతేశ్చ ప్రాణానాం దేహాన్తరప్రతిపత్తౌ గతిః”। శ్రూయతే "తముత్క్రామన్తం ప్రాణోఽనూత్క్రామతి” ప్రాణముత్క్రామన్తం ప్రాణా అనూత్క్రామన్తి” ఇత్యాది శ్రుతిః। సా చ ప్రాణినాం గతిరాశ్ర-యమన్తరేణ న భవతీత్యతః ప్రాణగతిప్రయుక్తా తదాశ్రయభూతాన్తరోపసృష్టానాం గతిరర్థాదవగమ్యతే। నహి నిరాశ్రయాః ప్రాణః క్వచిత్తిష్ఠన్తి గచ్ఛన్తి వా జీవతోఽదర్శనాదిత్యాగ్రహేణ జల్పతో వృద్ధస్య కపోలతాడనమాచకార। పరం పద్మపాదం నిజశిష్యమిదమాహ, ఏనం పరపక్షశ్రేష్ఠం వృద్ధమధోముఖం పాతయిత్వా పాదాగ్రావలమ్బనాద్దురం త్యజేతి। స తు గురుభిరేవముక్తో తూష్ణీమాస। యతిరాడ్వాక్య-శ్రవణాత్ స్వయమేవా దూరమగమత్। తతః శిష్యః పరమగురుం నత్వా ఇదమాహ।

శజ్కరః శజ్కరః సాక్షాత్ వ్యాసే నారాయణః స్వయమ్।

తయోర్వివాదే సమ్ప్రాప్తే కింకరః కిం కరోమ్యహమ్॥

ఇత్యేవముక్తః స్వామీదమాహ, స ఏవ వ్యాసశ్చేదనుపమమతిః సోఽయమపి మామవతు అద్వైతార్థేఽప్యను-భవవ హిరస్తస్మృతిర్యది, యథాభానుర్మధ్యాదిషు సమకరః, సర్వభుగపి పూజ్యో వహ్నిశ్చ ప్రభాకరణాత్, దుఃఖన్త్యజతు సపది తన్మద్వాక్యోత్థం పరజ్ఞానాత్,

ఆయాతు స్వయమేవాత్ర వ్యాసః శిష్యజనప్రియః।
అద్వైతభాష్యకర్తారం పాతు నో వాదరాయణః॥

స ఏవ పరమార్థశ్చేద్భిదామిథ్యా భవేద్యది।
వ్యాసం మంయమినాం శ్రేష్ఠం శరణం యామి సర్వదా।
స ఏవాద్య ప్రసన్నాత్మా హరత్వఖిలతామసమ్॥

శఙ్కరాచార్యేణ ఏవం స్తుతో వ్యాసః సర్వసమ ఇవ సమక్షమావిరాసీత్, గురుః స్వామినం నత్వా తస్య ద్వాదశప్రదక్షిణాభిర్వన్దనాని కృత్వా త్వదంశస్త్వచ్ఛిష్యోఽహమితి విజ్ఞాప్య నిజకృతబ్రహ్మసూత్రభాష్యమ-వదత్। స తు భావ్యం సమ్యగవలోక్య పరమగురుమాలిఙ్గ్య ఇదమువాచ।

సూత్రాణాన్తు పదార్థైకతాత్పర్యం విదితం త్వయా।
మహాశయస్తు దుర్జ్ఞేయ ఆచార్యస్త్వం జగత్పతిః॥

శివ ఇవ శిష్యజనైఘైరుర్వ్యాఞ్చర భాష్యముపదిశన్మమ।
శుద్ధాద్వైతవిదః కురు లోకాననన్యమార్గానన్యాన్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ వ్యాసదర్శనం నామ ద్విపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్॥౫౨॥

శఙ్కరవిజయే

త్రిపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్।

ఏకుమ్క్త్వా తు స స్వామీ ఉచ్చరన్తం మునీశ్వరమ్।
నత్వేదమాహ సర్వజ్ఞ మదంశోఽద్య భవిష్యతి॥

ప్రాణే ప్రణవం వీక్ష్యాథ యాస్యసి త్వం దయానిధే।
త్వత్పాదసన్నిధేర్యోగాన్ముక్త ఏవాహమద్వయః॥

ఇత్యుక్తః శఙ్కరాచార్యమిదమాహ ఘృణాన్వితః।
కథం ప్రసిద్ధం భావ్యం స్యాద్గతే త్వయి జగత్యలమ్॥

తస్మాదద్వైతబోధాయ స్థిరో భవ పరావరే॥

ఆజ్ఞప్తోఽప్యేవమాచార్యః పునరాహ మునీశ్వరమ్।
షోడశేషు శరత్స్వేవ యదాయుస్థితిరిత్యతః॥

వ్యాసస్త్వాకర్ణయామాస బ్రహ్మాణం సృష్టికారణమ్।

బ్రహ్మణ్యవాదీదేవం హి స్వతన్త్రః శఙ్కరం ప్రభం॥

దుష్టాచారవినాశాయ ప్రాదుర్భూతో మహీతలే।
స ఏవ శఙ్కరాచార్యః సాక్షాత్కైలాసనాయకః।
యావదిచ్ఛాబ్ధముర్వ్యాం హి స్థిత్వా పశ్చాద్గమిష్యతి॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ బ్రహ్మదేవవచనం నామ త్రిపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్॥౫౩॥

శఙ్కరవిజయే

చతుఃపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్।

ఇతి బ్రాహ్మవచః శ్రుత్వా వ్యాస: కాశీకృతాలయః।
కరేణానోయ గఙ్గామ్బు జీవ త్వం శరదాం శతమ్ ॥

ఇత్యుక్త్వా ప్రోక్షయామాస శఙ్కరాచార్యముత్తమమ్।
వ్యాసదత్తాయురుత్కృష్టతేజఃపూర్ణకలేవరః॥

బభౌ శ్రీశఙ్కరాచార్యో బ్రహ్మవ్యాసయుతస్తదా॥

విష్ణువాగీశసంయుక్తమహాదేవవదద్భుతమ్॥

స తు నత్వా మునిశ్రేష్ఠం బ్రహ్మాణం పారమార్థికః।

కృతార్థోఽస్మి భవత్పాదదర్శనాదిత్యభాషత॥

శ్షవాచార్య భిదా మిథ్యా అద్వైతం పారమార్థికమ్।
ఉపదేశం నృణామేవం కురు యత్నేన సర్వతః।
ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధే బ్రహ్మా వ్యాసశ్చ భగవానృషిః।

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ వ్యాసదత్తాయుఃప్రపఞ్చనం నామ చతుఃపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్॥౫౪॥

శఙ్కరవిజయే
పఞ్చపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్।

తస్మాత్ ఉదఙ్మార్గమవలమ్బ్య అమరలిఙ్గ కేదారలిఙ్గం దృష్ట్వా కురుక్షేత్రమార్గాత్ వదరీనారాయణదర్శనం కృత్వా తంత్ర శీతలోదకస్నానస్యాతిదుఃసహత్వాత్ హిమవత్సాన్నిధ్యాచ్చ భగవన్తమిదమువాచ, భో నారాయణ స్నానాయ ఉష్ణోదకం నో దేహి, ఇతి। స తు నారాయణ: స్పటికాదధః ప్రదేశాత్ ఉష్ణతీర్థ-సరితముత్పాదయామాస। సర్వే ద్విజాః స్నాత్వా శఙ్కరాచార్యన్తుష్టువుః। తస్మాత్ ద్వారకాదిది-వ్యస్థలవిలోకనాత్ ప్రాదక్షిణ్యమయోధ్యాం ప్రాప। తస్మాత్పురాత్ గయాయా మీశానాదిదర్శనం కృత్వా గఙ్గాసహస్రనామసకలస్నానమాచరన్ జగనాథమార్గాత్ పర్వతం ప్రాప। తత్ర మహాదేవం మల్లికార్జన-నామానం తచ్చక్రిమద్వైతవిద్యారూపిణీం భ్రమరామ్యాం నత్వా తత్ర మాసమాస్థితే పరమగురౌ రుద్ధాఖ్యపురాంత్ బ్రాహ్మణః సమాగమ్య పరమగురుమిదమూచుః, స్వామిన్, భట్టాచార్యాఖ్యో ద్విజవరః కశ్చిదుదగ్దేశా-త్సమాగత్య దుష్టమతావలమ్బినా బౌద్ధాన్ జైనానసఙ్ఖ్యాతాన్ రాజముఖాదనేకవిద్యాప్రసఙ్గభేదైర్ని-ర్జిత్య తేషాం శీర్షాణి పరశుభిశ్ఛిత్వా బహుషు ఉలఖలేషు నిక్షిప్య కటభ్రమణైశ్చూర్ణీకృత్య చైవం దుష్టమతధ్వంసమాచరన్ నిర్భయో వర్త్తతే ఇతి।

శ్రుత్వైతదద్భుతం కర్మ గురుః శిష్యసమన్వితః।

ప్రాప్తో రుద్ధాఖ్యనగరం జయశబ్దవిజృమ్భితమ్॥

తత్ర దినదశకపూర్వకాలే భట్టాచార్యః సర్వవిపక్షధ్వంసం కృత్వా జైనగురుముఖాత్కశ్చిద్విద్యాలేశోజాత ఇతి గురుబధప్రాయశ్చిత్తం విచార్య అష్టాత్రతశతకారికాప్రమాణోపత్యకాకరీషోపరి హోమాగ్నినా పరితః క్రమాద్దగ్దేన వస్తివ్యమితి నిశ్చిత్య విజనప్రదేశే తథా కారయిత్వా తత్ర కృతప్రాయశ్చిత్తదీక్షః స తు కరోషపర్వతాగ్రవాసీ సమవర్త్తత। తదానోం పరమగురుర్భట్టాచార్యం వీక్ష్యదమాహ,

అజ్ఞానేన కిల ప్రాప్తా వ్యవస్థా భవతా ద్విజ।

ఈదృశాన్ మూఢ గూఢార్థాన్ న వేత్సి నిగమాన్ యతః॥

“హన్తా చేన్మన్యతే హన్తుం హతశ్చేన్మన్యతే హతమ్।

ఉభౌ తౌ న విజానీతో నాయం హన్తి న హన్యతే"॥

ఇతి శ్రుతేః। ఇత్యుక్తో జానుమాత్రదగ్ధోఽపి భట్టాచార్యః పరమగురుమిదమువాచ, జాగ్రత్కాలానాగతో నూతనోం బౌద్ధతరః కస్మాత్ ఇహాగత్య ఉత్తాపయసి। గురురాహ, నాహం బౌద్ధ, కిన్తు శఙ్కరాచార్యః, శుద్ధాద్వైతమార్గదాతా ప్రసఙ్గార్థమిహాగతోస్మి ఇతి వచనం నిశమ్య పునర్భట్టాచార్యః ప్రాహ తథాఽదగ్ధశేషశరీరః, మద్భగినీభర్తా మణ్డనమిశ్రః సర్వజ్ఞ ద్రవ సకలవిద్యాసు పితామచ ద్రవ వర్త్తతే। తేన సాకం భవద్వాదకణ్డూతిని-వృత్తిపర్యన్తం ప్రసఙ్గం కురు। అహమతికర్మవిపాకధర్మసూత్రబద్ధ ఈదృగవస్థయా పరలోకం యామి। మే భవద్దర్శనం ప్రతిఫలదమాసీత్ ఇత్యుక్త్వా నిమీలితాచః సర్వాన్తఃస్థబ్రహ్మరూఢబుద్ధిరాసీత్। తతః పరమగురురపి సర్వజనస్తుయమానవిభవః పునః పట్టణం ప్రాప్య రుద్ధాఖ్యపురవాసినః సర్వాన్ అద్వైతమా-ర్గాశ్రితాన్ చకార॥

ఇత్యానన్ద గిరికృతౌ భట్టదర్శనం నామ పఞ్చపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్॥౫౫॥

శఙ్కరవిజయే।

షట్పఞ్చాశత్ప్రకరణమ్।

ఢక్కాశఙ్ఖతాలధ్వనిభిర్జ్వశబ్దైర్వన్దిమాగధస్రుతస్తవైః పద్మపాదాదిశిష్యకృతకరతాలైర్దిక్క-
రికర్ణకు హరబధిరత్వం సమ్పాదయన్తః శ్రీపరమగురుప్రముఖాః కుబేరదిఙ్మార్గమవలమ్బ్య
హస్తినపురా-దాగ్నేవదిగ్భాగస్థలం విద్యాలయమతిప్రసిద్ధం తద్దేశవాసినస్తు విజిల విన్దురితి
వదన్తి తత్పురం ప్రాప్య తత్పురాన్తరాలే చతుర్యోజనవిస్తారే ప్రత్యగదిశి
కోశమాత్రసమచతురస్త్రభూమినేమిభాగే తాలతరూ-చ్ఛితాం శాలాం నిర్మాయ తన్ముఖే
శతహస్తప్రమాణం పరస్పరాభిముఖం వేదికాద్వితయం తదుపర్యేతిప్రోతదా-
రుపఞ్జరబద్ధశుకపఞ్జరాణి అనేకాని కల్పయిత్వా తచ పఞ్చశతశిష్యానేకైకశాస్త్రపారీణాన్
మణ్డనమిశ్ర ఆచతుర్ముఖేభ్యో బ్రహ్మ ఇవ సహస్త్రవదనేభ్యోఽహిరాజ ఇవ పఞ్చాస్యేభ్యో రుద్ర
ఇవ షడ్దర్శనపాఠపరాక్రమితాన్ నానానదసముద్రప్లవమానాన్ శిష్యాన్
అఖిలాశాజయసమర్థనాచకార। తచ్చాలాన్తరే సేవకైర్దాసీదాసజనైః కూపతడాగాది నిర్మాయ త
ద్వారిపరిబద్ధసకలశస్యారా-మాదిభిః ప్రాప్తాన్నశాకాదిభిరేవ ప్రత్యహమఖిలశిష్యైః సహ
షడ్రసోపేతాన్నభక్షణపరితృప్తతనుర్నివ-సన్, అర్థాత్ ప్రాప్తే పైతృకదినే
నిమన్త్రితబ్రాహ్మణార్థనిమిత్తం పితృస్థానాయ వ్యాసం మన్త్రశక్తిబలాదా-గతం
నిమన్త్రయామాస। విశ్వే దేవస్థానీయతత్సమబ్రాహ్మణాభావాత్ లక్ష్మీనారాయణరూపం
శాలగ్రామం నిమచ్య కృతసకలపాకయా విజయవత్యా, పితృసమర్చనం కురు పాకో జాత ఇతి
గృహీతవచనః శుచిః ప్రసన్నహృదయో మణ్డనమిశ్రః పవిత్రభూషితకరకమణ్డలుకూచధరో
మాధ్యామికబ్రహ్మయజ్ఞవైశ్వదేవకర్మాణి కృత్వాచమ్య పదే సఙ్కల్ప్య క్షణం (౧) దేవార్థం
శాలగ్రామే దత్వా పిత్రర్థం వ్యాసకరే దత్వా గృహాఙ్గణే చతురస్త్రవర్తు_లమణ్డల-ద్వయం
కృత్వా తత్పూజాం విధివదాచరిత్వా స్వయం ప్రత్యఙ్ముఖో భూత్వా దేవస్థానే క్షణం దత్వా
శాలగ్రామం దర్భోపరి సన్నివేశ్య విశ్వేదేవధ్యానమాచరన్నాస। తదానీం కిల పరమగురుః
సర్వశిష్యాన్ తత్పుర-పూర్వభాగోద్యానేషు సన్నివేశయిత్వా స్వయం పురం ప్రవివేశ। భానౌ
ఖస్వస్తికారూఢే పురః ప్రత్యగ్భాగమార్గే కిల దారకదమ్బం వీక్ష్య మణ్డనమిశ్రాలయః కుత్రాస్తి
ఇత్యబ్రవీత్। తత్పృష్టాస్తాః పరమగురుం ప్రత్యూచుః,

ప్రత్యక్షశబ్దాన్తవిధిప్రభేదైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు నోడాన్తరమనిరుద్ధాః
అవేహి తన్మణ్డనమిశ్రధామ॥

జీవేశ్వరైక్యేన భిదాప్రభేదైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు నోక్ాన్తర ఇత్యాది॥

శబ్దాన్తసత్రప్రత్యయధాతువాదైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు ఇత్యాది॥

స్నానాదివిప్రోచితకర్మకృత్యాం
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు ఇత్యాది॥

మన్త్రాదిరాజస్య విధానభేదైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి॥

ద్వారే తు ఇత్యాది॥

జైనోక్తిభిః కాలవిదుక్తిభేదైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।

ద్వారే తు ఇత్యాది॥

కాపాలికైర్భైరవపక్షపాద్యైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు దూత్యాది॥

భక్త్యాదిభిః శైవమతప్రభేదైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు ఇత్యాది॥

గణేశవిష్ణవర్కపరామృతార్థైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు ఇత్యాది॥

కావ్యాదిభిర్నాటకసిద్ధవాద్యైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి।
ద్వారే తు ఇత్యాది॥

ఆకర్షణోచ్చాటనసిద్ధమన్త్రైః
శుకాఙ్గనా యత్ర గిరం వదన్తి॥

ద్వారే తు నోడాన్తరసన్నిరుద్ధాః
అవేహి తన్మణ్డనమిశ్రధామ॥

ఇత్యాదికాన్ బహుధా దాసీవచనసన్దర్భసఞ్జాతహేయ్కాన్ శ్రుత్వా మహదాశ్చర్యసమ్మిశ్రః పరమంగురుర్యు-వతిసజ్ఘమతీత్య మణ్డనమిశ్రగృహం ప్రాప్య కవాటగుప్తం దుఃప్రవేశమితి విచార్య ప్రాణాయామబ-లాధ్గగనమార్గేణాన్తఃప్రవిశ్య మణ్డనమిశ్ర కృతపూజాప్రసన్నవిశ్వేదేవమణ్డలే చయాదవతిష్ఠత। తదానీం మణ్డనమిశ్రో విశ్వేదేవాన్ సఙ్కల్ప్య శాలగ్రామ స్వాగతమితి దర్భాక్షతప్రోక్షణకాలే శఙ్కరాచా-ర్యపాదద్వయం మణ్డలస్థం దదర్శ। తతః సర్వాఙ్గాని వీక్ష్య క్షణేన కిలాయం సన్యాసీతి జ్ఞాత్వా కోపకోలాహలచిత్తః కుతో ముణ్డీత్యవాదీత్, ఇతి ప్రథమవాక్యం మిశ్రస్య। ద్వితీయవాక్యం గురోః, సర్వం న జ్ఞాతవ్యమ్, శ్రగలాన్ముణ్డీ, సురా పీతా, సా హి సురా శ్వేతా, కిం మత్తః గృహస్థేషు, కిం జడధామతద్భొతికదేహే, కిం నిర్భగ్య, యత్యర్త్మంహత ఏవ నిర్భగ్యః, కిం దూషకతత్వాతకవతి, కిం చోరటత్యాశ్రిత అరివర్గపీడితస్యైవ అప్రార్థితనిమన్త్రితాభ్యాగతో విష్ణురహమిత్యాదివాక్యాని వ్యాసః శ్రుత్వా పాద్యం దీయతామితి ప్రాహ మణ్డనమిశ్రం। పాద్యగ్రహణకాలే వాదార్థమాగతోఽస్మీతి గురుర్జగాద। మణ్డనమిశ్రోఽపి భోజనానన్తరం తదా కరోమి ఇత్యవదత్। యథావిధి పితృకర్మ నిర్వర్త్య వాదార్థం పణమేవం వ్యాచక్రతుః, గృహస్థోఽహమపి యది పలాయితః సన్యాసీ భవేయమ్, అహమపి యది వాదే పలాయితః, గృహస్థో భవామీతి, ఉభయపక్షగ్రహణసమర్థ మణ్డన-మిశ్రపత్నీం కృత్వా సరసవాణీనామ్నీం ప్రసఙ్గోపక్రమమాచక్రతుః। నిగమాదిసర్వవిద్యాసు ప్రసఙ్గే క్రియ-మాణే శతదినాత్పరం ప్రతిపక్షస్య స్ఖాలిత్యం శ్రుత్వా ఖలాయిత ఇతి నిశ్చిత్య మహానసాత్పతిసమీపం గత్వా సరసవాణీ సర్వజ్ఞా కిలేదమబ్రవీత్, నాథ మణ్డనమిశ్ర, ఏహి భిక్షాయై, ఏవముక్తవతీ సారసవాణీ,

'కథాం వహసి దుర్బుద్ధే గర్ద్భేనాపి దుర్భరామ్।

శిఖాయజ్ఞోపవీతాభ్యాం కథం భారో భవిష్యతి'॥

'కథాం వహామి దుర్బుద్ధే తవ పిచాదిదుర్భరామ్।

శిఖాయజ్ఞోపవీతాభ్యాం శ్రుతేర్భారో భవిష్యతి'॥

మహానసాత్సమాగమ్య సరసవాణీ సర్వ్వజ్ఞా కిలేదమబ్రవీత్, నాథ మణ్డనమిశ్ర విహితా భిక్షేతి తాం పరమగురుస్తుష్టావ, తదానీం మణ్డనమిశ్రః పరమంగురుచరణారవిన్దం నత్వా తదుపదేశేన సన్యాసీ భూత్వా కువేరదిశమభజత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ మణ్డనమిశ్రజయాభిధానం నామ షట్పఞ్చాశంత్ప్రకరణమ్ ॥౫౬॥

శఙ్కరవిజయే

సప్తపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్ ।

పతియత్యాశ్రమగ్రహణాత్ పూర్వక్షణే మహానసాత్ గగనమవలమ్బ్య బ్రహ్మలోకం గచ్ఛన్తీం సరసవాణీం దృష్ట్వా పరమగురుర్వనదుర్గామన్త్రేణ దిగ్బన్ధనమాచకార । తదనన్తరం భోః సరస్వాణి బ్రహ్మశక్తిరసి, తదంశసమ్భూతస్య మణ్డనమిశ్రస్య పత్నీ ఉపాధినా ప్రతిఫలసి, తస్మాన్మయా సాకం ప్రసఙ్గం కృత్వా గన్తుమర్హసి ఇతి పరమగురుణ ఉక్తా ప్రత్యువాచ, పతిసన్న్యాసాత్ పూర్వమేవ బైధవ్యభయాత్ పృథివీ మయా త్యక్తా, తస్మాత్పునః పృథివీమహం న స్పృశామి హే యతే త్వన్తు భుస్థ, కథం ప్రసఙ్గాయైక-విషయస్థితిర్యుజ్యతే ఇతి । పరమగురురేవం వదన్తీం ప్రత్యాహ, మాతస్తథాపి భూమ్యుపర్యాకాశే హస్తషట్కమాత్రేణావతిష్ఠ, మయా సహ సాఙ్గం సర్వవాక్యప్రపఞ్చసఞ్చారం కృత్వా గచ్ఛసి, ఇతి సాదరా భూత్వా తేన సహ సర్వశాస్త్రేషు వేదేతిహాసపురాణేష్వపి సమయప్రసఙ్గ కృత్వా యతితిరస్కారాయ దుఃప్రవేశకామశాస్త్రే నాయికానాయకభేదప్రపఞ్చేషు కృతబుద్ధిరాసీత్ । తదానీం యతివరః తత్కథాన-భిజ్ఞస్తూష్ణీమాస ॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ సరస్వాణ్యా సహ యతిప్రసఙ్గప్రపఞ్చో నామ సప్తపఞ్చాశత్ప్రశరణమ్ ॥౫౭॥

శఙ్కరవిజయే

అష్టపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్ ।

తతః సరసవాణీ కిల యతివరమిత్యబ్రవీత్ భవదవిదితం శాస్త్రవృత్త్యన్తరమస్తి కిల తామహం జానామి। కాలవిత్ పరమగురుః ప్రత్యువాచ,

'మాతస్త్వత్రైవ షణ్మాసం తిష్ఠ పశ్చాత్ కథాసు చ।

సతి సర్వవిభేదాసు కరోమ్యర్థవినిర్ణయమ్॥

ఇత్యుక్త్వాఽసావాగ్రహపూర్వకం భగవతీం తత్రైవ గగనమణ్డలే సంస్థాప్య సర్వశియ్యాన్ యథాయతనం ప్రేషయిత్వా చతుర్భిః శిష్యైః, సహ హస్తామలకపద్మపాదవిధివిదానన్దగిరిప్రవరాభిధానైః సంసే-వ్యమానస్తత్పురాద్వరుణాశాదుర్గమవతరన్ తచ్చల్పప్రవచనానాం మర్మవిభేదం జ్ఞాత్వా అమృతపురనామకం చితాఙ్గణవిశేషం ప్రాప్య తత్పతౌ మృతే వ్యస్తే తద్దేహం చితాగతం జ్ఞాత్వా తత్పురప్రాన్తాద్రికోటరే నిజదేహం సంస్థాప్య సర్వదా రక్ష్యతామితి శిష్యానుక్త్వా పరకాయప్రవేశవిద్యాప్రపఞ్చేన లిఙ్గశరీరమాత్రేణ సాభిమానో జీవశ్చితిగతనృపకబన్ధే అమ్బరనిష్ఠో బ్రహ్మరన్ధ్రం ప్రావిశత్। తతశ్చలితపాదకరాదికం నృపం సమీక్ష్య పారాః సర్వేఽపి ప్రఫుల్లవదనాశ్చితేర్విస్మయప్రాప్తజీవం రాజానం శైత్యోపచారైరనేకైః స్వస్యం కృత్వా చితినివేశాపవాదపరిహారాయ* కుక్కుటాదిక్షుద్రజన్తూన్ తత్ర నిక్షిప్య వహ్నినా సంయోజ్య శాన్త్యర్థం బహుగన్ధధారాభిషిక్తం భూపతిమమృత ఇతి ప్రసిద్ధం శఙ్ఖభేరీకోలాహల ఢక్కాతాలమర్ద్దలాదివాద్యవిశేషైర్వి-ప్రపరీ తశాన్తివక్తవిశేషైః పురస్త్రీకదమ్బకృతనీరాజనవిశేషైర్హస్త్యశ్వరథపదానుగచతుర్విధబల-సమవేతాః పరమాప్తపైరాః ప్రభుం సింహాసనారూఢమాచక్రుః। తత్ర స్థిత్వా జ్యేష్ఠభాయగృహం గతః।

తదాలిఙ్గనసఞ్జాతసుఖభుగ్యతికౌశలాత్।

ముఖం ముఖేన సంయోజ్య వక్షో వక్షోజయోస్తథా॥

నాభ్యా నాభిఞ్చ సఙ్కోచ్య సఙ్కోచేన పదా పదమ్।

ఏవమేకాఙ్గవత్ కృత్వా గాఢాలిఙ్గనతత్పరః॥

కక్షాస్థానేషు ఇస్తాభ్యాం స్పృశన్ ప్రౌఢ ఇవావభౌ।
తదాలాపవిశేషజ్ఞా జ్యేష్ఠపత్నీ కథాదివిత్॥

దేహమాత్రం హి భర్తుః స్యాత్ న జీవోఽయం హి సర్వవిత్।
ఇతి జ్ఞాత్వా బలం దిక్షు ప్రేషయామాస పూర్వకమ్॥

'యత్ర కుత్ర శరీరాణి జీవహీనాని భూమిషు॥

గుప్తాని శిష్యసఙ్ఘైర్వా నదీదేవాలయాదిషు।
గుహాసు భూభృతాం వాపి మధ్యే ద్వాదశయోజనాత్॥

ఆలోక్య తాని సర్వాణి చితిం యాన్త్వితి సాదరాత్।
శ్రవాదీదపి తద్వాదాదన్వేషణపరాభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ దేహాన్తరసఞ్చారవిదితకృతకామశాస్త్రప్రపఞ్చో
నామాష్టపఞ్చాశత్ప్రకరణమ్॥౫౮॥

శఙ్కరవిజయే

ఏకోనషష్టిప్రకరణమ్।

నృపస్తదఙ్గనాసఙ్గమహిమాపద్యవర్ణనమ॥

తతః శఙ్కరగాత్రజ్ఞాశ్చరాః శిష్యోపసేవనాత్।
కృత్వా చితిం కాష్ఠశతైర్మధ్యే స్థాప్య తతస్తనుమ్॥

వహ్నిం సంయోజ్య తం కుర్యుః శిష్యాస్తావత్పురం గతాః॥

కామలోలుపమేత్యాశాబద్ధర్బుద్ధిం నృపోత్తమమ్।
ఆలోక్య నావ్యం కుర్వన్తి బోధయన్తః పరాతిభిః॥

యత్సత్యముఖ్యశబ్దార్థానుకూలం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
న హ్యేతత్త్వం విదితం నృషుభావమ్ తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
విశ్వోత్పత్త్యాదివిధిహేతుభూతం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
సర్వం చిదాత్మకం సర్వమద్వైతం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
పరతార్కికైరీశ్వరసర్వహేతుస్తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
యద్వేదాన్తాదిభిర్బ్రహ్మ సర్వస్యం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
యజ్జైమినినాక్తమఖిలం కర్మ తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
యత్పాణినిః ప్రాహ శబ్దస్వరూపం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
యత్ సాఙ్ఖ్యానాం మతహేతుభూతం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
అష్టాఙ్గయోగేన అనన్తరూపం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
నహ్యేతద్దృశ్యప్రపఞ్చం తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।

యద్బ్రహ్మణే బ్రహ్మవిష్ణ్వీశ్వరా హ్యభవన్ తత్త్వమసి తత్త్వమసి రాజన్।
త్వద్రూపమేవమస్మాభిర్విదితం రాజన్ తవ పూర్వయత్యాశ్రమస్థమ్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ శిష్యాగమనం నామ ఏకోనషష్టిప్రకరణమ్॥౫౮॥

శఙ్కరవిజయే

షష్టిప్రకరణమ్।

విప్రోద్బోధితో రాజా మూర్ఛామవలమ్బ్య సదసి సర్వేషాం దేహన్నిర్గమితో నీడస్థపక్షివత్సలిఙ్గకః గిరికోటరే నిజాఙ్గం న ప్రాప, అగ్నేర్మధ్యగం వీక్ష్య వహ్నిజ్వాలామధ్యాత్ కపాలమధ్యాత్ప్రవిశ్యాన్త-స్తదవస్థాహీనోఽయం లక్ష్మీనృసింహం తదా ప్రస్తౌతి,

బ్రహ్మేన్ద్రరుద్రమరుదర్కకిరీటకోటి-

సఙ్ఘట్టితాఙ్ఘ్రికమలారుణకాన్తికాన్త।

లక్ష్మీలసత్కుచసరోరుహరాజహంస-

లక్ష్మీనృసింహ మమ దేహి కరావలమ్బమ్।

ఇత్యాద్యష్టశ్లోకైః॥

స్తుతో నృసింహోఽపి లక్ష్మీసమేతః సాక్షాదభూవ। జ్వాలామాలాసహస్రపరివేష్టితాం చితిం సమీ-క్ష్య దక్షిణకరావలమ్బనమాచార్యస్య దత్త్వా ఉత్థాప్యాగ్నిశిఖాకృతవికృతిం స్వదృగమృతపూరణేన సమ్యగ్విధాయ సర్వలోకం జయేత్యాశీ: కృత్య స్వయం తిరోహితోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ నృసింహసాక్షాత్కారో నామ షష్టిప్రకరణమ్॥౬౦॥

శఙ్కరవిజయే

ఏకషష్టిప్రకరణమ్।

ఆచార్యస్తతః శిష్యజనసేవ్యమానః శీఘ్రం మణ్డనమిశ్రపురం ప్రాప్య గగనాసనస్థాం సరసవాణీం దృష్ట్వా పరమతత్త్వరూపిణీం సర్వకలావతీం, మాతస్త్వత్వతరతిశాస్త్రప్రశ్నానాముత్తరమద్యైవ వక్ష్యామి। వాఙ్మాత్రేణైవ సర్వజ్ఞా సరసవాణీ సర్వజ్ఞస్త్వమితి స్వామినం ప్రస్తుతవత్యాసీత్। తతస్త్వాచార్యోఽపి విదితసమస్త-పదార్థః కృతార్థో బభౌ॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ సరస్వతీవిజయం నామ ఏకషష్టిప్రకరణమ్॥౬౧॥

శఙ్కరవిజయే

ద్విషష్టిప్రకరణమ్।

తతః పరం సరసవాణీం మన్త్రబద్ధాం కృత్వా గగనమార్గాదేవ శృఙ్గపురసమీపే తుఙ్గభద్రాతీరే చక్రం నిర్మాయ తదగ్రే సరసవాణీం నిధాయ ఏవమాకల్పం స్థిరా భవ మదాశ్రమే, ఇత్యాజ్ఞాప్య నిజమఠం కృత్వా తంత్ర విద్యాపీఠనిర్మాణం కృత్వా భారతీసమ్ప్రదాయం నిజశిష్యం చకార।

తదారభ్య శుద్ధాద్వైతగురవో భార-తీసమ్ప్రదాయనిష్ఠాః పరమగురోరాచార్యస్వామినః కటాక్షపరిలబ్ధవిద్యా।౧। వైషద్యాయేతి వ్యవహారః।

యస్త్వద్వైతమతే స్థిత్వా భారతీమత।౨। నిన్దకః।
స యాతి నరకం ఘోరం యావదాభూతసమ్ప్లవమ్॥

యతిం శఙ్కరాచార్ధగురుప్రవర్యం
నిత్యం స్మరత్యుత్తమలోకవాసో।
గురురూపజ్ఞాతయా హి ముక్తః
సత్యం పరం బ్రహ్మ గురుర్న చాన్యత్।
నారాయణం పద్మభవం వశిష్ఠం
శక్తిఞ్చ తత్పుత్రపరాశరఞ్చ॥

వ్యామం శుకం గౌడపదం మహాన్తం
గోవిన్దయోగీన్ద్రమథాస్య శిష్యమ్।
శ్రీశఙ్కరాచార్యమథాస్య శిష్యం
పద్మఞ్చ హస్తామలకఞ్చ శిష్యమ్॥

తత్తోటకం వార్త్తికకారసద్గురూన్ సతతమానతోస్మి। గుర్వభిమతశుద్ధాద్వైతమతమవలమ్బ్య శ్రద్ధాభ-క్తిమతవృత్త్యా జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతం మనోన్మనమఙ్గుష్ఠమాత్రతనుం ధ్యాత్వా తద్వారా శుద్ధం నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జనం సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతివాక్యసిద్ధం పరమాత్మానం యో వా వేద సోఽవిద్యాముక్తో భవతీతి దిక్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ గురోః సరసవాణ్యాశ్చ శృఙ్గగిరిస్థాననివాసనం నామ ద్విషష్ఠిప్రకరణమ్॥౬౨॥

శఙ్కరవిజయే

త్రిషష్ఠిప్రకరణమ్।

తత్ర పరమగురుర్ద్వాదశాబ్దం విద్యాపీఠే స్థిత్వా బహుశిష్యేభ్యః శుద్ధాద్వైతవిద్యాయాః సమ్యగుపదేశం కృత్వా తదనన్తరం కఞ్చిచ్ఛిష్యం సురేశ్వరాఖ్యం పీఠాధ్యక్షం కృత్వా స్వయం నిశ్చక్రామ। తస్మాత్ అహోబలాఖ్యం నృసింహావిర్భూతస్థలం ప్రాప్య తత్ర నృసింహం స్తుత్వా తస్మాత్ వైకల్యగిరిం ప్రాప్య వైకల్యేశమఖిలకారణం శుద్ధాద్వైతరూపం నత్వా తత్రార్చకాదీన్ నత్వా ద్వైతవృత్తీన్ కృత్వా తస్మాత్ కాఞ్చీనగరప్రదేశం ప్రావిశత్। తత్ర కిల భగవాన్ మహాదేవః స్వకీయపృథివీమూర్త్యావిర్భూతలిఙ్గరూపేణ కిల అమ్బరేశ ఇతి ప్రసిద్ధ్యా వర్త్తతే। తస్మిన్ స్థలే మాసమాత్రం స్థిత్వా శఙ్కుప్రతిష్ఠాపూర్వకం శివకాఞ్చీతిపట్టణం నిర్మాయ తత్రాప్రాక్ బ్రహ్మయజ్ఞకుణ్డావిర్భూతవిష్ణుం వరదరాజనామానం సమాశ్రిత్య తత్ర విష్ణుకాఞ్చీతిప్రసిద్ధం పట్టణం నిర్మాయ తత్సేవార్థం బ్రాహ్మణాదీన్ అనేకభక్తజనాన్ సమ్పాద్య తానపి శుద్ధాద్వైతవృత్తిన ఏవ కృత్వా సర్వవేదాన్తతాత్పర్యైకనిష్ఠః పరమగురుః సుఖమాస। తతస్తద్దేశవాసినః సర్వే తామ్రపర్ణీతటస్థాః పరమగురుం నత్వేదమూచుః, సర్వదా భిదా సత్యమివ భాతి కథమభేదస్య సిద్ధత్వముచితం వక్తుం భేదస్య భూతభేదస్య ప్రతిదేహభేదస్య ప్రత్యక్షదృష్టత్వాత్, తస్మాత్ భిదా ఏవ పారమార్థికీ ఇతి బ్రూమః। పరలోకేఽపి కేషాఞ్చిత్ సుకృతకర్మవశాత్ స్వర్గప్రాప్తిః, కేషాం చిత్ దురితవశాత్ నరకప్రాప్తిః, కేషాఞ్చిత్ అర్చిరాదిమార్గద్వారా బ్రహ్మలోకప్రాప్తిః, కేషాంచిత్ యక్షలోకప్రాప్తిః కేషాఞ్చిత్ పాశుపతానాం రుద్రలోకప్రాప్తిః, సౌరాణాం సూర్యలోకప్రాప్తిః, గాణపత్యానాం తల్లోకప్రాప్తిః, ఏవమనేకప్రాప్తిరితి కృత్వా భేదస్యైవ పారమార్థికత్వం సమ్భవతీతి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే పరమగురురేవం పఠతి, భో ద్విజవరాః కిము పారమార్థికమవిదితం భవద్భిః, "యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ కేన కం పశ్యేత్ కేన కం జిఘ్రేత్ కేన కం విజానీయాత్" ఇతి శ్రుతిభిః సర్వ-స్యాత్మరూపత్వేన జ్ఞానాగ్నిదగ్ధపాపపఞ్జరస్య మర్త్యస్య న భిదా ద్యోతతే తస్య భిదాభావాన్ ముక్తిరితి సమస్తవేదాన్తేషు నిశ్చయతత్త్వం న సన్దేహగన్ధః। "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" ఇతి శాస్త్ర తాత్పర్యేణ జగత్కర్త్తుః పరబ్రహ్మణ ఏవ జీవరూపేణ జగదన్తఃప్రవేశావగమాత్, కిన్తత్తదుపాసకానాం తత్తల్లోకప్రాప్తిరితి భవద్భిరు-క్తమ్। యద్యస్తి జీవభేదస్తదా భవిష్యన్తి కతి భేదా ఇత్యుపక్రమ్య త్రయస్త్రింశత్సహస్రేతినిరుచ్య కే తే ఇతి పృచ్ఛాయాం "మహిమానమేవైషామేవ త్రయస్త్రింశదేవ దేవా" ఇతి భవతి శ్రుతిః, ఏకైకస్య దేవతాత్మనో-ఽనేకరూపతాం దర్శయతి। తథా త్రయస్త్రింశతోం వితరదన్తరభవక్రమేణ

కతమ ఏకో దేవ ఇతి ప్రాణా ఇతి, ప్రాణైకరూపతాం దేవానాం దర్శయతి। తస్యైకస్య ప్రాణస్య యుగపదనేకతాం దర్శయతి। తథా స్మృతిరపి।

"ఆత్మనాఇ్చ సహస్రాణి బహూని భరతర్షభ।

యోగీ కుర్యాద్ బలం ప్రాప్య తైశ్చ సర్వీం మహీం చరేత్॥

ప్రాప్నుయాద్విషయాన్ కశ్చిత్కశ్చిదుగ్రం తపశ్చరేత్॥

సంహరేచ్చ పునస్తాని సూర్య స్తేజోగాణానివ"।

ఇత్యేవఞ్జాతీయకప్రాప్తాణిమాద్యైశ్వర్యసఙ్గయోగినామపి యుగపదనేకశరీరయోగం దర్శయతి, కిము వక్తవ్యమ్ అజ్ఞానసిద్ధానాం దేవానాం, అనేకప్రతిపత్తిసమ్భవాత్। ఏకా సా దేవతా బహురూపైరాత్మానం ప్రవిభజ్య బహుషు యోగేషు యుగపదఙ్గభావం గచ్ఛతి పరైశ్చ న దృశ్యతే। అన్తర్ధానాదిశక్తి-యోగాదిత్యుపపద్యతే। విగ్రహవత్త్వామపి కర్మాఙ్గభావే చోదనాస్వనేకప్రతిపత్తిర్దృశ్యతే। క్వచిదేకో విగ్రహవానానేకత్ర యుగపదఙ్గభావం న గచ్ఛతి। బహుభిర్భోజయద్భిర్నైకో బ్రాహ్మణో యుగపద్భోజ్యతే। క్వచిత్తు ఏకోవిగ్రహవాననేకత్ర యుగపదఙ్గభావం గచ్ఛతి। యథా బహుభిర్నమస్కు-ర్వాణైరేకో బ్రాహ్మణో నమస్క్రియతే। తదిహోద్దేశపరిత్యాగాత్మకత్వాత్ యాగస్య విగ్రహపతిమేతావదేవ తాముద్దిశ్య బహవో యుగపత్పరీక్ష్య విగ్రహవత్త్వేఽపి దేవతానాం న కిఇ్చిత్కర్మణి విద్యతే, తేష్వపి చైతన్యస్యైకరూపత్వాత్ సర్వస్యాపి దేవగణస్య బ్రహ్మస్వరూపత్వాచ్చ, "బహుస్యాం ప్రాజాయేయేతిశ్రుతేః। తస్మాత్ సర్వజ్ఞం నిత్యశుద్ధబుద్ధస్వరూపం కారణం బ్రహ్మ ముముక్షుభిరుపాసనీయమితి సిద్ధాన్తః। తస్మాద్భవన్తోఽపి జీవాత్మభేదం దేవతాభేదం సర్వం పరిత్యజ్య శుద్ధాద్వైతబ్రహ్మోపాసనయా ముక్తా భవథేతి సమ్యగుపదిష్టాః కాఇ్చీతామ్రపర్ణదేశవాసినః శుద్ధాద్వైతవిద్యాశ్రితా బభూవుః॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ కాఇ్చీనగరనిర్మాణం నామ త్రిషష్టిప్రకరణమ్ ॥౬౩॥

చతుఃషష్టిప్రకరణమ్।

తదనన్తరం కామాక్షీప్రపఞ్చశ్చిన్త్యతే। సా తు సాఙ్ఖ్యాయనస్య మునేరావిర్భూతా కిలోపాసనయా భగవతో మరుద్రూపిణీ బ్రహ్మవిద్యా రుద్రశక్తిః। ఇదానీమపి గుహావాసినీ భూత్వా వర్త్తతే, నిజమహిమాప్రకటార్థమనేకవైభవాననుభవతీ। తస్యాః పరమేశ్వర్యా విమ్బప్రతిష్ఠామష్టధా కారయామీతి విద్యాకామాక్షీప్రతిష్ఠామాచకార। సాప్యుపాసకానాం ఫలదా కల్పవల్లీవ సమభవత్। అతో విద్యారూపయా తయా మహాపి యుక్తః పరమేశ్వరో మోక్షద ఇతి కృత్వా వేదవేదాన్తసహస్రసిద్ధమతవాదః।

"ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం

త్రిలోచనం నీలకణ్ఠం ప్రశాన్తమ్।

ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిమ్"ఇతి శ్రుతేః।

అథర్వకాణ్డే। "ఉమామనన్తం బహుశోభమానామ్" ఇత్యాదివాక్యానాం విద్యాఫలమాహ, ఉమా 'విద్యా' జ్ఞానరూపిణీతి ఫలితార్థః। సైవ ముక్తిదేతి నిరవద్యమ్।

"యా దేవీ సర్వభూతేషు జ్ఞానరూపేణ సంస్థితా।

నమస్తస్యై నమస్తస్యై నమస్తస్యై నమోనమః"॥

ఇతి మార్కణ్డేయపురాణసద్భావాచ్చ। తస్మాత్ పరా దేవతా కామాక్షీతి తత్రప్రపఞ్చోఽభవత్॥

ఇత్యానన్ద గిరికృతౌ కామాక్షీప్రకరణం నామ చతుఃషష్టిప్రకరణమ్ ॥౬౪॥

శఙ్కరవిజయే

పఞ్చషష్టిప్రకరణమ్।

ఏవమేతస్మిన్నర్థే నిష్పన్నే పరశక్తిత్వస్యాభివ్యఞ్జకం శ్రీచక్రనిర్మాణం క్రియతే భవద్భిరాచార్యైః। తత్ర శ్లోకోఽయమ్।

“విన్దుత్రికోణవసుకోణదశారయుగ్మ-

మన్వస్రనాగదలసంయుతషోడశారమ్।

వృత్తత్రయఞ్చ ధరణీసదనత్రయఞ్చ

శ్రీచక్రమేతదుదితం పరదేవతాయాః” ఇతి॥

అత్ర తు నవ చక్రాణి వర్ణ్యన్తే ఖలు తేషాం మధ్యే కేషాంఇచ్చిత్ శైవత్వం కేషాఇచ్చిత్ శాక్తత్వం। తథాహి।

“చతుర్భిః శివచక్రైశ్చ శక్తిచక్రేశ్చ పఞ్చభిః।

నవచక్రేశ్చ సంసిద్ధం శ్రీచక్రం శివయోర్వపుః” ఇతి॥

తత్రాపి దేవీశివచక్రావిర్భావం దర్శయామి।

“త్రికోణమష్టకోణఞ్చ దశకోణద్వయం తథా।

చతుర్ద్వశారం చైతాని శక్తిచక్రాణి పఞ్చ చ॥

బిన్దుశ్చాష్టదలం పద్మం తథా షోడశపత్రకమ్।
చతురస్రం చతుర్ద్వారం శివచక్రాణి తు క్రమాత్॥

త్రికోణవైన్దవం లిష్టమష్టారేఽష్టదలామ్బుజమ్।

దశారయోః షోడశారం భృగృహం భవనాఖకే॥

శైవానామపి శాక్తానాం చక్రాణాఞ్చ పరస్పరమ్।
అవినాభావసమ్బన్ధం యో జానాతి స చక్రవిత్ ॥

త్రికోణరూపిణీ శక్తిర్విన్దురూపః సదాశివః।
అవినాభావసమ్బన్ధం తస్మాదిన్దుత్రికోణయోః॥

ఏవం విభాగమజ్ఞాత్వా శ్రీచక్రం యః సమర్చయేత్।
న తత్ఫలమవాప్నోతి లలితామ్బా న తుష్యతి" ॥

ఇత్యాదివచనైః శ్రీచక్రస్య శివశక్త్యైక్యరూపత్వాత్ విద్యాత్మైక్యమత్యభేదాదవసాయసిద్ధిః। తస్మాత్ ముక్తికాఙ్క్షిభిః సర్వైః శ్రీచక్రపూజా కర్త్తవ్యేతి దిక్। తస్మాత్ సర్వేషాం మోక్షఫలప్రాప్తయే దర్శనాదేవ శ్రీచక్రం భవద్భిరాచార్యైర్నిర్మితమితి॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ శ్రీచక్రనిర్మాణం నామ పఞ్చషష్టిప్రకరణమ్॥౬౫॥

షట్షష్టిప్రకరణమ్।

కదాచిత్ శిష్యా అనన్తానన్దగిరిముఖా నత్వేదమూచుః, స్వామిన్ మోక్షస్య మార్గలక్షణం వద। స తు పరమగురుః శిష్యైః ప్రార్థితో మోక్షమార్గలచణం వక్తుముపక్రమమాచకార॥ భగవద్గీతాసు।

“అగ్నిర్జ్యోతిరహః శుక్లః షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్।

తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః"॥

ఇత్యమ్యాదిమార్గేఽయమర్చిరాదిమార్గ ఇత్యుచ్యతే। ఏతస్మిన్నర్థే భవఙ్భిరాచార్యైః సూత్రభాష్యే సమ్యక్ ప్రతిపాదితమ్। సూత్రేష్వర్చిరాదిషు సంశయః। అథవా నేతారో గన్తృణమితి, తత్ర మార్గలక్షణభృతా: అర్చిరాదయ ఇతి పూర్వపక్ష:। అర్చిరాదయశ్చేతనా ఇతి సిద్ధాన్తః। తథా హి। “చన్ద్రమస్యే విద్యుదన్తః పురుషః సరాణాన్ బ్రహ్మ గమయతి” ఇతి సిద్ధవద్గమయితృత్వం దర్శయతి। తస్య స్వస్థానమాగతస్య ముక్తజీవస్య లిఙ్గం ప్రథమమగ్నిర్దహ్యతే తథా సోఽగ్న్యాకారో భవతీతి తదుపరి నిరఞ్జనం జ్యేతిః ప్రాప్య స్వయమపి జ్యోతిఃస్వరూపో భవతి। అజ్ఞానస్వరూపాయా రాత్రేస్తత్రాభావాత్॥ తతః శుక్లం ప్రాప్య స్వయఞ్చ శుక్రో భవతి, “యచ్ఛుక్కం తత్ బ్రహ్మ" ఇత్యాదినా తదేవ బ్రహ్మప్రాప్తిరితి శుక్లగతస్య పునరావృత్త్యభావాత్। ఇత్యానన్ద అహర్యూత్వా విహరతి కేచిదేవం వదన్తి। అర్చిరాదిమార్గేణ కార్యబ్రహ్మస్థానం ప్రాప్య తదన్తపర్యన్తం తదగ్రే స్థిత్వా తేన సహ ముక్తాః బ్రహ్మ సత్యజ్ఞానానన్తలక్షణం ప్రాప్నువన్తోతి తన్మతమనర్థమ్। సూక్ష్మశరీరనాశానన్తరం స్థిత్యభావాత్, సర్వగతం బ్రహ్మైవ స్వయమ్భవతీతి సిద్ధాన్తః॥

“ధూమో రాత్రిస్తథా కృష్ణః షణ్మాసా దక్షిణాయణమ్।

తత్ర చాన్ద్రమసం జ్యోతిర్యోగీ ప్రాప్య నివర్త్తతే"॥

ఇతి భేదఫలం పునరావృత్తిరేవ తస్య సర్వదాప్యసత్వాత్। తథాహి। ఇదమస్మాద్భిన్నమితి ప్రతీయమానో భేదో ధర్మిస్వరూపం వా స్యాత్ తథా ధర్మో వా, న తావద్ధర్మిస్వరూపమాత్రం

భేదః। ఇదమస్మాద్భిన్నమ్, ఘటః పటో న, ఇత్యదౌ ప్రకారతయా భాసమానస్య ధర్మిస్వరూపత్వానుపపత్తేః। శ్రయం ఘటః, ఘటః పటాఞ్జిన్న ఇతిప్రతీత్యోరవిశేషప్రసఙ్గాత్, విషయవైచిత్ర్యవ్యతిరేకేణ ప్రతీతివైచిత్ర్యస్య వక్తుమశక్యత్వాత్। అన్యథాసి-ద్ధేత్యాదేర్యోగ్యాయోగ్యఘటితత్వేనాప్రత్యక్షత్వప్రసఙ్గాత్। క్వచిదపి ప్రత్యక్షానఙ్గీకారే అనుమానస్యాప్రవృత్తేః। ఏవఞ్చ ఏక ఏవ దణ్డః కదాచిద్దణ్డత్వేన భాసతే, దణ్డవతి కదాచిదన్నయా-దిసాచివ్యే సతి దణ్డో ఘటకారణమితి తత్ర దణ్డ ఇతి ప్రతీతేః, న ప్రతియోగిధ్వంసాపేక్షత్వమ్, శ్రన్వయాద్యపేక్షత్వం వా దృష్టానుసారిత్వాత్ కల్పనాయాః, విషయభేదాభావేఽపి ప్రతీతివైచిత్ర్యఞ్చాఙ్గీ-కృతమ్। ప్రతియోగ్యనుయోగివిశేషణవిశేష్యాధారాధేయావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాదయోఽపి ధర్మిస్వరూపా ఏవ విలక్షణప్రతీతినియామకా ఇత్యఙ్గీకృతమ్। తథాచాపి భేదస్య ధర్మిస్వరూపత్వేఽపి విలక్షణప్రతీతి-నియామకత్వం సత్ప్రతియోగికత్వం న విరుద్ధమితి అత్రోచ్యతే। కారణత్వాదయోఽపి విచారణీ-యాస్తేషామపి స్వరూపత్వేఽపి కథం విలక్షణప్రతీతినియామకత్వం న హ్యేకమేవ వస్తు సప్రతియోగికం నిష్ప్రతియోగికఞ్చ సమ్భవతి విరోధాత్। ఘటప్రతీతౌ కారణత్వాదిసన్దేహో న స్యాత్ అజ్ఞాతాం-శలేశాభావాత్। న చ సమానప్రకారకనిశ్చయస్య సమానప్రకారకసంశయవిరోధితయా ఘట ఇతి నిశ్చయాత్ ఘటో న వేతి సన్దేహో మాభూత్। ఘటకారణం న వేతి కారణత్వప్రకారకసంశయే తు న బాధకం భిన్నప్రకారకత్వాదితి వాచ్యం ఘటత్వస్యేవ కారణత్వస్య ఘటధర్మత్వానఙ్గీకారాత్। ఘటస్య ఘటత్వాపేక్షయాభిన్నత్వాత్ ధర్మిస్వరూపజ్ఞానేఽపి దోషవశాత్ ఘటత్వాజ్ఞానే ఘటో న వేతి సంశయః సమ్భవతి। కారణత్వన్తు ఘటస్వరూపమేవేతి కథం ఘటజ్ఞానేఽపి కారణత్వసంశయః, న చ ఘట ఇతి జ్ఞానే ఘటస్యావిశేషణత్వేన తత్స్వరూపస్యాపి కారణత్వస్యాప్రకారత్వాత్ తత్ప్రకారకసంశయదు-ర్భిక్షమితి వాచ్యమ్ ఘటే ఘటత్వమితి ఘటజ్ఞానే సతి కారణత్వసంశయో న స్యాత్ ఉక్తజ్ఞానే ఘటస్య ప్రకారతయా తత్స్వరూపస్య కారణతాయా అపి ప్రకారత్వాత్ న చ ఘటస్య ఘటత్వేన రూపేణ ప్రకారత్వేఽపి కారణత్వత్వేన రూపేణ న ప్రకారత్వమితి వాచ్యమ్। ఘటస్వరూపాతిరిక్తకారణ-త్వానఙ్గీకారాత్। తస్మాత్ ధర్మిస్వరూపభేదో న క్షోదక్షమః। న ద్వితీయః। సధర్మః కిం భావరూపోఽభావరూపో వా, భావరూపత్వే పృథక్కం విభాగో వా ద్వయమపి న సమ్భవతి। గుణాదేర్భేదాభావప్రసఙ్గాత్। విభాగపక్షే మంయుక్తయోర్భేదో న స్యాత్। పృథక్వస్య ప్రతోతిబలాత్ గుణాదివృత్తిత్వాఙ్గీకారే పృథక్కస్య భేదో న స్యాత్ పృథక్కే పృథక్కానఙ్గీకారాత్। అన్యోన్యాభావేనైవ పృథక్వవ్యవహారోపపత్తౌ అతిరిక్తపృథక్కానఙ్గీకారాచ్చ। న చాన్యారాదిత-రేత్యాదిసూత్రే అన్యశబ్దస్యార్థపరత్వేన ఇదమస్మాద్భిన్నమితివత్ ఇదమస్మాత్ పృథగిత్యపి ప్రయోగాదితి వాచ్యమ్ విభక్త్యనుశాసనస్య శబ్దవిశేషాధీనత్వస్య సర్వసమ్ప్రతిపత్తేః। అన్యథా ఘటాత్ ప్రమేయమిత్యపి ప్రయోగాపత్తేః ప్రమేయశబ్దార్థానామపి పృథక్వార్థకత్వాత్। న చాసాధారణ్యేన పృథక్కార్థకత్వమభిహితమితి వాచ్యమ్। కథఞ్చిదర్థ వివక్షాయామతిప్రసఙ్గభయేనార్థవిశేషవివక్షాయాం నభిన్నత్వేనాపి శబ్దవిశేషణత్వే

బాధకాభావాత్ తస్యాన్యోన్యాత్యన్తాభావసాధారణార్థకత్వేనాసాధా-రణ్యేన తదర్థకత్వాభావాచ్చ। కిఞ్చిదిష్టప్రసఙ్గగ్రహార్థమర్థపరత్వవ్యాఖ్యానస్యాభిమతత్వే సగ్రాహ-కత్వాచ్చ। అత ఏవ వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తిర్న హి సన్దేహాదలక్షణమ్, అభిధానలక్షణాః కృత్తద్ధితా ఇత్యాది వైయాకరణాదీనాం ప్రయోగశరణవాద్ జోషమ్, తస్మాద్విభాగః పృథక్కం వా న భేదః। అభావోఽపి కిమన్యోన్యాభావ:, అత్యన్తాభావో వా। నాద్యః, ప్రతియోగ్యనిరూపణాత్ న కిం ఘటాదికమేవ ప్రతియోగీతి శక్యం వక్తుమ్। ఘటో నాస్తి, ఘటో న భవతీత్యుభయత్రాపి ఘటస్యైవ ప్రతియోగిత్వే అత్యన్తాన్యోన్యాభావయోర్భేదో న స్యాత్ ఉభత్రాపి ఘటస్యైవావచ్ఛేదకత్వేనావచ్ఛేదకభేదస్థాప్యభావాచ్చ। న చ తద్భేదా-భావేఽపి క్వచిత్తాదాత్మ్యారోపః క్వచిత్సంసర్గారోప ఇతి సమ్బన్ధభేదాద్భేద ఇతి వాచ్యమ్। భూతలే ఘటో నాస్తి, భూతలం ఘటవన్న భవతి ఇత్యత్ర ఉభయత్రాపి సంసర్గస్యైవారోప్యత్వేన భేదానాపత్తేః। న చైకత్ర సంసర్గః సంసర్గత్వే నారోప్యత ఇతరత్ర తాదాత్మ్యత్వేనేతి భేద ఇతి వాచ్యమ్। సంసర్గత్వతాదాత్మ్య-త్వయోర్భేదస్య వక్తుమశక్యత్వాత్ న హ్యతో భేదః పారమార్థిక ఇత్యుక్తాః శిష్యాః పునరూచుః, స్వామిన్,

"ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే।

తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి" ॥

"అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం సరూపామ్।

అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యః" ॥

ఇత్యాచ చ జీవప్రభేదస్య నిశ్చయాత్, కథమ్ అభేదః సిద్ధాన్త ఇతి వక్తుముచితమ్। తస్మాద్భేద ఏవాఙ్గీకర్త్తవ్య ఇతి ప్రాప్తే, పరమగురుభిరేవముచ్యతే, నేదం శ్రుతివాక్యద్వయం జీవపరభేదసమర్పణపరమ్, కిన్తు బుద్ధిక్షేత్రజ్ఞసమ్భిదార్పణపరమ్। తయోరేకస్థానాశ్రితత్వాత్ బుద్ధికోశే క్షేత్రజ్ఞస్య ప్రతిఫలనం జీవ ఇతి ప్రసిద్ధ్యా జీవక్షేత్రజ్ఞయోః సర్వదాఽభేద ఏవ। సజలఘటేషు సూర్యవిమ్బప్రతిఫలనమివ, దర్పణన్తఃప్రతివిమ్బితముఖమివ, భిదాగన్ధలేశరహితే జీవశబ్దవాచ్యే క్షేత్రజ్ఞే, దర్పణమాలిన్యాన్ముఖ-మాలిన్యమివ దర్పణాన్తః ప్రతివిమ్బితే జలమాలిన్యాత్ దినకరవిమ్బమాలిన్యమివ కర్మఫలాన్యనుభవతః క్షేత్రజ్ఞస్య ప్రతివిమ్బిత-స్య భిదా కల్పనీయా తేన బహుబుద్ధికోశే ప్రతిఫలనేన క్షేత్రజ్ఞబాహుల్యముచితం వక్తుమ్। ఘటదర్పణబాహుల్యేఽపి సూర్యముఖయోరేకత్వం, యథా, తద్వదభేద ఏవ సిద్ధాన్తః।

"తత్సృష్ట్వా తదేవాను-ప్రావిశదిత్యాదినా" ప్రవిష్టస్య బ్రహ్మణ ఏవ క్షేత్రజ్ఞత్వాత్, సాక్షీ నిత్యః క్షేత్రజ్ఞః పరమాత్మా సద్బ్రహ్మేత్మేతి బ్రహ్మణి పర్యాయశబ్దాః,

“క్షేత్రజ్ఞఞ్చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత"।

ఇతి భగవద్వచనాచ్చ। తస్మాదద్వైతమేవ సిద్ధాన్తః। ద్వైతన్తు మాయాకల్పితం మోహకారణమ్ జన్మమరణ- ప్రవాహాగాధజలప్రాయమితి సిద్ధాన్తో వ్యాసమతసిద్ధః। ఇష్టాపూర్తా_దికర్మశీలాఞ్చన్ద్రమసం ధూమమార్గద్వా-రా ప్రవిశన్తి, ప్రథమం ధూమస్యానే మేఘోపరితనప్రదేశే ధూమాయితాః। తదుపరి రాత్రిం ప్రాప్య తదుపరి కృష్ణవర్ణీ భూత్వా చన్ద్ర ప్రాప్నువన్తి। తస్యాపి కృష్ణవర్ణత్వాద్దేవేపభోగ్యయోగ్యే చన్ద్రమసి స్థితాస్తే దేవా ఆత్మతాం ప్రాప్నువన్తి, కింవా మణ్డలైకదేశే కిలేష్టాదికారణే వసన్తోతి యద్యుచ్యేత, తత్రేదముచ్యతే, ప్రథమాం పివతే వహిరిత్యాదినా దేవానాం చన్ద్రచన్ద్రికాపానమాత్రమేవ, న తు కృష్ణవర్ణచన్ద్రవిమ్బానుభవః। అతోహేతోస్తత్ర దృష్టాదికారణమపి కృష్ణవర్ణత్వేన దేవోపభోగ్యత్వం న సమ్భవతి। మణ్డలాశ్రయత్వమాత్రమేవ తేషాం తత్రానుభవస్తు దేవవదమృతపానం ఖం న సమ్భవతి, కిన్తు పరం చన్ద్రవిమ్బరూపమమృతం దృష్ట్వా నిత్యతృప్తా ద్రవ వర్త_న్తే, యావత్ పుణ్యపాపం, కిఞ్చిదవశిష్టపుణ్యే తత్ర స్యాతుమసమర్థః, పక్కఫలగణా ఇవ చ్యుతాః పఞ్చాగ్నివిద్యామవలమ్బ్య పఞ్చమ్యామాహుతాః పునః పురుషాకారతాం ప్రాప్య నిత్యమంసారిణ దూవ వర్త_న్తే। తదన్యే తు యమమార్గమవలమ్బ్య స్వాని కర్మాణి సేవన్తే సప్తవిధనరకేషు పచ్యన్తే। యావత్ కర్మఫలం తావధూయం స్థూలశరీరస్య లయం సూక్ష్మే సమ్యగ్విధాయ సూక్ష్మస్య చ కారణే మనామాత్రాన్తర్ధానం కృత్వా, మనసోఽపి విశ్వకారణే అఙ్గుష్ఠమాత్రపురుషే విలాపం సమ్పాద్య తదుపర్యభిన్నబ్రహ్మ భూత్వా ముక్తా భవథేత్యుక్తాః శిష్యాః పరమగురుపాదకమలద్వయసక్తాః శిష్యాః కృతార్థ: విదితబ్రహ్మణో జీవన్ముక్తా బభూవుః॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ మోక్షమార్గప్రకాశో నామ షట్షష్టిప్రకరణమ్॥౬౬॥

శఙ్కరవిజయే

సప్తషష్ఠిప్రకరణమ్।

తదనన్తరం సకలలోకసాక్షీ చైతన్యానుభవవిదితభూతభవిష్యద్వర్త్మానకాలః పరమగురుః స్వతన్త్రపు-రుషః శుద్ధాద్వైతవిద్యానిష్ఠాన్ గరిష్ఠాన్ సేతుహిమాచలమధ్యదేశస్థాననివేశాన్ బ్రాహ్మణాదీన్ కృత్వా తదీయవిరోధాఙ్గీకారసమర్థాం నిజశిష్యపరమ్పరాం ఆకల్పం శ్రఙ్గగిరిస్థానస్థాం కృత్వా సకలశి-ష్యేభ్యో మోక్షమార్గోపదేశం కృత్వా కలావస్మిన్ యుగే నానాపాపపరిధ్వస్తజ్ఞానాఙ్కురేషు మర్త్యేషు శుద్ధాద్వైతవిద్యాయామనధికారిషు తేషాం వృత్తిః పునరపి యథేసితా భవతీతి సమ్యగ్విచార్య లోకరక్షార్థం వర్ణాశ్రమ- పరిపాలనార్థం పరమతకల్పనాం జీవేశభేదాస్పదాఞ్చ రచయితుముపక్రమ్య నిజశిష్యం పరమతకాలానలం దృష్ట్వేదమాహ, భోః శిష్య తవ యత్ ప్రీతిస్తత్సమాసతో భావికాలోచితవశాత్ తత్కరోమి తవ మత ఇతి ఉక్తః పరమతకాలానలః పరమగురుచరణారవిన్దయుగలముత్తమాఙ్గేన ధృత్వా సర్వాపరాధం క్షమస్వేతి కపోలతాడనపురఃసరం తిష్ఠన్ ప్రాఞ్జలిరిదమబ్రవీత్ భోః స్వామిన్ పరమగురో ప్రత్యక్షశివే శివేతి జగత్కారణే చిరాన్మమ మతిరవలగ్నా। తథాహి। యదస్తి ప్రపఞ్చకారణం నిత్యశ్రాద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపమఖిలమయం బ్రహ్మ సత్యం జ్ఞానమనన్తం తత్ తదేవ ఇతి బుద్ధిసిద్ధం కృత్వా ధ్వస్తసంశయోస్మి। అతః శివ ఏవ పరిపూర్ణం జగదుపాదానకారణమితి నిశ్చయేన సర్వమపీదం పరిదృశ్యమానం జగత్ శివాదనన్యవృత్త్యాధారత్వాత్ తదీయతేజ:కారణసఞ్జాతత్రహ్మావిష్ణురుద్రాన్ సృష్ట్యాదిజగదవస్థానిమి-త్తాన్ తత్తేజఃసమ్భూతదిగధీశాదికాన్ విగ్రహానశ్విన్యాదితారావలీకృతకాలచక్రమేతదన్తః సన్త-తస్థగితభూమ్యబ్ధిద్వీపగిరిప్రముఖమఖిలం శివాంశమితి బహుధా యుక్తియుక్తం విచార్య నిరుపాధికః పరమేశ్వర ఏవ సదుపదేశబలాత్ శ్రాత్మా స ఏవాహమితి సమాధానమనసా వర్త్మానస్యాపి మతిరిదం నిశ్చినోతి। వహ్నికాష్ఠసంయోగజాతవిస్ఫులిఙ్గా ఇవ పరమశివాజ్జాతమఖిలం జగదేవ మనుష్య-తిర్యగ్జీవవ్యాప్తమ్ ఇతి, తస్మాదీశోఽస్తి కిల। యదంశా జీవా ఇత్యుక్త్యా పరమేశ్వరః సర్వైరుపాసనీయః। తతోఽస్మద్భీష్టః శివః,

“శివధ్యానపరా యే తు శివభక్తావతన్ద్రితాః।

లోకం యాన్తి శివాశ్చైవ సర్వదేవనమస్కృతాః” ॥

ఇతి భారతవచనాత్ శివస్యోపాసనమత్యన్తపుణ్యవర్ద్ధనం భోగమోక్షాస్పదం బ్రహ్మచర్యాదిభిః। అత ఇదమేవ సదాఙ్గీకరణీయమితి సమ్యగ్విజ్ఞాపితః పరమగురుః, ఏవమేకా మార్గేఽస్తు బ్రహ్మవిదుషామద్వైత- మార్గసమారోహణాసమర్థానామితి ప్రాప్తే, కలియుగే యూయమేతద్దేవతానిరతా భవథ, ఇత్యేకేభ్యో మునిభ్యో దత్తం యతిశాపఞ్చ ప్రాప్తశాపమివ విచార్య దిగ్విజయాధికారిణం నిజశిష్యం జ్ఞాత్వా బహుకాలం శైవమతం శాపాన్తరమద్వైతాన్వితం లోకోపకారరూపం కల్పయిత్వా తమవాదీత్ స పునః పరమగురుం ప్రణమ్య షడ్విధభేదాత్మకం శైవమతం చాపి రచయిత్వా సేతుహిమాచలమధ్యదేశవాసినో బ్రాహ్మణాదీన్ తన్మతావలమ్బినః కర్త్తుం ప్రతిపక్షక్ష-యార్థఞ్చ దిగ్విజయమారభమాణః పరమతకాలానలః కాశీనగరప్రాగాదిదిఙ్మార్గప్రక్రమణేన పరమగు-ర్వనుజ్ఞయా వాసమారభమాణో భగవతః శఙ్కరస్య త్రిశూలాంశ: పరభతకాలానలః సన్యస్తకర్మాపి ధృతైకదణ్డః శూలహస్తమణ్డలాహతడమరుగః పశ్యతామావిర్భూతశఙ్కర ఇవ సమవర్త్త॥

'జనాః కేచిదథాద్వైతం గహనం శఙ్కరోదితమ్।

గురుణా తేన సమ్ప్రోక్తం శైవం రుచికరం హి నః॥

శిక్షితా గురుణా తేన వయం కైలాశభాగినః।

భవామ ఇతి తచ్ఛిష్యా బభూవుః శైవమార్గగాః॥

ఏవమశేషదిగ్విజయం కృత్వా తత్తద్దేశస్థాన కాంశ్చిత్ పఞ్చాక్షరమహామన్త్రరాజేపదేశాదినా తారయతిస్మ పరమతకాలానలః శఙ్కరాచార్యశిష్యః॥

ఇత్యానన్ద గిరికృతౌ శైవమతస్థాపనం నామ సప్తషష్టిప్రకరణమ్॥౬౭॥

శఙ్కరవిజయే

అష్టషష్టిప్రకరణమ్।

తతః పరమగురుస్త్రైగుణ్యాన్ కలియుగమనుజాన్ దృష్ట్వా శైవానన్తరం వైష్ణవమతఞ్చ కల్పనీయమితి విచార్య తత్సంబన్ధశేషవాయుమత్యజాతౌ లక్ష్మణహస్తామలకౌ స్వాన్తరఙ్గశిష్యౌ, యువయోరాశయం వదతామితి। తౌ పరమగురుచరణారవిన్దయుగలం సద్భక్త్యా ఉత్తమాఙ్గేన నత్వా కృతాఞ్జలీ ఇదమూచతుః, స్వామిన్ భవదుపదేశాత్ అచిన్త్యమవ్యక్తమనన్తరూపం సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ సర్వకారణం తదేవాహమితి జ్ఞానసిద్ధావపి మదీయం చేతః సర్వదా శ్రీనారాయణచరణజవ్యాప్తమివ వర్త్తతే, స ఏవ బ్రహ్మేతి సహస్రప్రమాణసమ్భూతః సిద్ధాన్తోఽస్మదీయః। ఏవం శిష్యవరవచనం నిశమ్య పునరవాదీత్ పరమగురుః, సమోచీనమ్, లక్ష్మణ, హస్తామలక, యువాం బ్రహ్మచారిణౌ కిల మతకల్పనాయ స్వీకురుతమ్ ఇతి తావత్యన్తసన్తోషచిత్తౌ తదానీమేవ పరమగురూపదేశవశాత్ సన్న్యాసినౌ భవతః స్మ। తాభ్యాం వన్దితపాదః పరమగురుర్దయామ్బుధిరిదమాహ, విష్ణుమతం షడ్విధభేదవిరాజితం సకల-మనుజమోహకరం ద్విపఞ్చముద్రాలిఙ్గనారాయణాష్టాక్షరమన్త్రోపదేశమూలం దృష్టిస్సృష్టిదోషవర్జితం కల్పయతమ్, ఏవం షడ్విధం కర్మవిభేదేన వైష్ణవమతం కృత్వా దిగ్విజయం కురుతమ్, పునరాగతయోర్భవతోః సత్యమివ తద్భవిష్యతీతి। ఏవమాజ్ఞప్తౌ మతకారణ త్వాదాచార్యౌ లక్ష్మణహస్తామల-కౌ కాఞ్చీనగరక్రమాత్ పూర్వాపరాశాద్వయమవలమ్బ్య పరమగురుమనుదినం స్మరన్తౌ దిగ్విజయం చక్రాతే। స హి పూర్వభాగే లక్ష్మణాచార్యః కిల దిగ్విజయం కృత్వా కాంశ్చిద్బ్రాహ్మణాదీన్ సచ్ఛిద్రోర్ధ్వపుణ్డ్ర-ధారణశఙ్ఖచక్రాఙ్కభాసురభుజయుగలాన్ కృత్వా బహుశిష్యసమేతః పునరావృత్త్య పరమగురుచరణం నత్వా తదనుజ్ఞావశాత్ మతవిజృమ్భణహేతుకం భాష్యాదిగ్రన్థచయమకరోత్। హస్తామలకస్తు భూమధ్యాత్పశ్చి-మఖణ్డదిగ్విజయం కృత్వా పఞ్చముద్రాఙ్కవిరాజితాన్ భగవదష్టాక్షరమన్త్రజపాసక్తాన్ కాంశ్చిద్బ్రాహ్మ-ణాదీన్ కృత్వా రజతపీఠాదిస్థలేషు కృష్ణాదిదేవప్రతిమాం కృత్వా మతం విజ్ఞాపయితుమ్ పునః పరమగురుం ప్రాప। దృష్ట్వా తదానీం కాఞ్చ్యాం పరమగురుం శఙ్కరాచార్యం నత్వా తత్పాదయుగలే స్వకృతం విజ్ఞాపయామాస॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ వైష్ణవమతస్థాపనం నామాష్టషష్టిప్రకరణమ్॥౬౮॥

శఙ్కరవిజయే

ఏకోనసప్తతిప్రకరణమ్।

తతః పరం సూర్యశక్తిగణపతిశివనారాయణానాం బ్రాహ్మణోపాసనయోగ్యదేవతానాం సమయుపాసనయా ముక్తేః సిద్ధత్వాత్ తత్రానధికారిభిర్వ్యుద్ధ్యుపాసనఞ్చ కర్త్వ్యమితి కృత్వా శివకేశవమతదయం ప్రతిపాదితమ్। తదానీం సూర్యాష్టాక్షరీమూలసౌరమతం షడ్విధభేదవిజృమ్భితం స్థాపయితుం శ్రీపరమగు-రుర్నిజశిష్యం సర్వవిద్యాప్రవీణం దివాకరనామానం వీక్ష్యేదమాహ, భో దివాకర త్వం బ్రహ్మచర్యాశ్రమత్రతతం సమాప్య పరివ్రాట్ భవ, సౌరమతం రచయితుమిదానీం చలితకాలోఽయమాగత ఇతి తద్వాక్యం శిరసా పరిగృహ్య దివాకరస్తదానీమేవ పరమగురూపదేశబలాద్భృతపరమహంసాశ్రమః సౌరమతదర్శనలక్షణం గురుముఖాత్ శ్రుత్వా తదనుజ్ఞావశాత్ సేతుహిమాచల పర్యన్తం దిగ్విజయమారభమాణః కాఞ్చీనగరాత్ ప్రాగాదిప్రదక్షిణమార్గేణ అవలమ్బ్య కిఞ్చిద్దూరం గత్వా తత్ర కాంశ్చిద్విప్రాన్ సౌరమతప్రచారకా-నాచకార। ఏవమశేషదేశసఞ్చారం కృత్వా తత్తద్విషయేషు సౌరమతముజ్జృమ్భయన్ పునః కాఞ్చీనగరం ప్రాప, పరమగురుం నత్వేదమాహ, స్వామిన్, తవ కృపయా సర్వదేశేషు సౌరమతస్థాపనం విధాయ తత్రప్రతిపక్షాన్ యుక్తిభిర్జిత్వా భవదర్శనాయాగతోస్మి। ఇతి పరమగురుస్తుష్టాన్తరోఽఙ్గసమీచీనం భవతా కృతమితి తమవాదీత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ సౌరమతస్థాపనం నామ ఏకోనసప్తతిప్రకరణం॥౬౯॥

శఙ్కరవిజయే

సప్తతిప్రకరణమ్।

తతః పరమగురుః శక్తిమతం రచయితుం నిజశివ్యవరం త్రిపురకుమారం విలోక్యేదమబ్రవీత్। భోః శిష్య భవతః కుత్ర మతే విశ్వాసస్తద్వద, ఇత్యుక్తః త్రిపురకుమారః ప్రణమ్యేదమబ్రవీత్, స్వామిన్ పరమగురో, భవదుపదేశేన భగవానాత్మా సర్వకారణమ్, స ఏవాహమితి నిశ్చలజ్ఞానవతోఽపి మమాన్తః కరణవిమర్శస్య విశ్వకారణం భగవతీ, తత్ర భగవతో నిమిత్తకారణత్వమాత్రమేవ దృశ్యతే। తతః ప్రకృతిరేవ శివః,వహిరావరణశక్తిరఖిలకారణమస్మదాదిపరిదృశ్యమానజగతి తథా దర్శనాత్, శక్త్యభావే పురుషస్యాకిఞ్చిత్కరత్వమేవ సమ్భవతి। అతశ్చ సోపాధిక ఏవ భగవాన్ జగత్కారణం కర్తా। భవన్మతేఽపి నిరుపాధికచైతన్యం జగత్కారణక్షమమ్। తస్మాత్ ప్రకృత్యభావే ఈశ్వరస్యాప్యభావో వక్తుముచిత దూవ ప్రతిఫలతి। కిఞ్చ ఉభయమపి జగత్కారణం వేదితవ్యమ్, ఈశ్వరాభావే ప్రకృత్యభావే చ లోకసృష్టిర్న స్యాత్। పితృమాతృభ్యామివ మనుష్యః, తత్రాపి పిత్రపేక్షయా శిశుధారణనిర్గమనప్రయా-సస్య మాతృనిష్ఠత్వాత్ ప్రథమం ప్రకృతిర్జగదుపాదానకారణం, పురుషః పశ్చాత్ ఇతి సిద్ధాన్తః మదధికారః, ఏవం భవత్కృపాబలాత్ప్రతిలబ్ధమ్ ఇతి సమ్యగ్విజ్ఞాపితః పరమగురుః శిష్యవరం పునః ప్రాహ, మతం భవదాశయరూపం కల్పయితుం సన్యాసమద్యైవ స్వీకురుష్వ ఇతి తదాజ్ఞాం శిరసా పరిగృహ్య తదుపదేశవశాత్ సన్యాసం పారమహంస్యాఖ్యం ప్రాప్య దణ్డకమణ్డలుభ్యాం విరాజితకరః కషాయవస్త్రశోభితతనుః శిష్యవరస్త్రిపురకుమారః పరమగురుచరణకమలయుగలమత్య-న్తభక్త్యా ముహుర్ముహుః ప్రణమ్య దిగ్విజయార్థం కాఞ్చీనగరాత్ప్రాగాద్యాశామవలమ్బ్యావిర్భూతస్త్రిపుర ద్రవ పరమగుర్వనుజ్ఞయా యయౌ। సేతుహిమాచలమధ్యభూమిస్యప్రౌఢవిద్వజ్జనాన్నిజశక్తిదర్శనాత్ జిలా కాంశ్చి-ద్భక్తాన్ స్వదర్శనాశక్తాన్ శ్రీవిద్యానిరతాన్ కృతార్థాన్ కృత్వా ఆశు కాఞ్చీనగరస్థం గురుమభివాద్య స్వకృతమశేషం ప్రయోజనం విజ్ఞాప్యశైవవైష్ణవసౌరమతాధ్యక్షయతిస్థానగోఽభవత్॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ శక్తిమతస్థాపనం నామ సప్తతిప్రకరణమ్॥౭౦॥

శఙ్కరవిజయే

ఏకసప్తతిప్రకరణమ్।

ఏవం స్థాపితేషు శైవవైష్ణవసౌరశాక్తేషు, గిరిరాజకుమార ఇతి ప్రసిద్ధః సర్వశాస్త్రపారం గతః సమాగత్య పరమగురుచరణారవిన్దయుగలం నత్వా వినయాదేవమాహ, స్వామిన్ బ్రహ్మాదిగణానాం పతిర్గణపతిః సర్వలోకకర్తా, అహమేక ఏవ గణపతిః, 'గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే' ఇతి శ్రుతిః। కిఞ్చ తస్య సర్వదేవ పూజ్యత్వం వర్త్తతే। త్రిపురసంహారకాలే మహాదేవేన పూజితః। రావణాసురసంహరణార్థం సముద్రమధ్యే సేతురచనాకాలే రామేణ పూజితః। క్షీరాబ్ధిమథనకాలే దేవాసురైః పూజితః। సృష్ట్యాదౌ బ్రహ్మణ పూజిత: ఏవం శివకేశవబ్రహ్మాదిభిరుపాస్యః పరమపురుషః కిల మహాగణపతిః, తస్య నిర్గుణత్వం సగుణత్వఞ్చ సిద్ధమేవ। మహదాదితత్త్వకారణం నిర్గుణమ్, వ్యోమాదిభూతకారణం సగుణమేవ। సకలలోకవ్యాపకచైతన్యస్య గణపతేర్విష్ణునామ, వృహత్త్వాద్బ్రహ్మ నామ, స్వచ్ఛ వర్ణసామ్యాలయకర్తృత్వాచ్చ రుద్రనామ నాసిద్ధం భవతి। ఏవఞ్చాకారత్రయేణ సృష్ట్యాది స ఏవ కరోతీతి దిక్।

'శుక్లామ్బరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్।

ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్ సర్వవిఘ్నోపశాన్తయే'॥

ఇతి తస్య కర్మాదిపూజ్యత్వస్య సిద్ధత్వాత్ సర్వవిద్యామయత్వాచ్చ తస్మిన్ జ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపం బ్రహ్మ, గణపతిః ఏక ఏవ ఆసీత్, తస్మాదస్మన్మతమత్యన్తశ్రేష్ఠతరమితి కృత్వా తదేవ సర్వైరఙ్గీకర్త్తవ్య-మితి విజ్ఞాపితమ్। ఇతః పరం సర్వజ్ఞేర్భవద్భిః పరమగురుభిర్యథాజ్ఞాపితం తదేవ కరోమీతి బ్రువన్తం గిరిరాజపుత్రం శిష్యవరం వీక్ష్య భగవాన్ పరమగురురిదమబ్రవీత్, శియ్య, గణపతావాస్తిక్యబుద్ధిరస్తి చేన్మతం రచయ, తదర్థం సన్యాసీ భవ, ఏవముక్తః శిష్యో గురూపదేశవశాత్ పరమహంసాశ్రమీ భూలా దిగ్విజయార్థం కాఞ్చీనగరాత్ ప్రాఙ్మార్గమనుసృత్య సేతుహిమాచలమధ్యభూమిషు స్వమతం ప్రకాశయిత్వా బహుగాణపత్యశిష్యసమేతః పునః పరమగురుం నత్వా శియ్యస్థానమాప॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ గాణపత్యమతస్థాపనం నామ ఏకసప్తతిప్రకరణమ్॥౭౧॥

ద్విసప్తతిప్రకరణమ్।

ఏవం బ్రాహ్మణోపాసనం పఞ్చసు మతేషు స్థాపితేషు కాపాలికా వటుకనాథ ఇతి ప్రసిద్ధః సమాగత్య పరమగురుం బహుధా నత్వా వినయాత్ కృతాఞ్జలిరిదమాహ, స్వామిన్ మమ మతేన సమరేషు మతభేదం కృత్వా శుద్ధాద్వైతవృత్తిం హిమవత్సేతుమధ్యభూమిషు ఆపూర్య సర్వానపి బ్రాహ్మ ఏదీన్ అద్వైతదర్శనపరాన్ కృత్వా మర్త్యలోకేఽస్మిన్ శుద్ధాద్వై తవృత్త్యాశ్రితశైవాదిపఞ్చమతస్థాపనప్రదోఽసి మన్మతస్యాతివివిత్సావ-కాశం చిన్తయ, సర్వమతగురుర్గతిస్త్వమితి దణ్డవత్ ప్రణమ్య కృతాఞ్జలిపుటం వటుకనాథమాలోక్య పరమగురుర్భగవానిదమాహ, భోః శిష్య, దేవసిద్ధానాం తేషాం శైవవైష్ణవసౌరశాతగాణపత్యానాం పూర్వపక్ష-వృత్త్యా భవన్మతం రచయ, తదభావే తేషాం సిద్ధాన్తతా న ఘటతే, ఇతి ఉపదిష్టః, స తు శిష్యో వటుకనాథః తథా కరోమి, ఇతి పునరపి గురుపాదారవిన్దయుగలం నత్వా కాఞ్చీనగరాత్ప్రాగాది-దిఙ్మార్గమవలమ్బ్య సేతుహిమాచలమధ్యభూమిషు తత్ర తత్ర కాంశ్చిద్బ్రాహ్మణాదీన్ భైరవమనప్రవర్త్తకాన్ కృత్వా పునః శీఘ్రమాగత్య పరమగురుం నత్వా స్వామిన్ భవత్కృపయా రహస్యాదిధర్మాశ్రితం కాపాలికమతం మయా కేషుచిద్భక్షేషు ప్రతిదేశే విజృమ్భితమితి విజ్ఞాప్య ముఖ్యశిష్యోఽహఞ్చ ఇతి సమీపే తద్దాసద్వవ సమవర్త్తత॥

ఇత్యానన్దగిరికృతౌ కాపాలికమతస్థాపనం నామ ద్విసప్తతిప్రకరణమ్॥౭౨॥

శఙ్కర విజయే

చిసప్తతిప్రకరణమ్।

తదానీం హి సర్వే శిష్యా గురుస్తుతిమేవమాచరన్, తావత్పద్మపాద ఏవమబ్రవీత్,

'అద్వైతార్ణవపూర్వదిగ్భవవిభుం విద్యాప్రదం ప్రాణినాం,

స్విద్యద్వాగమృతాశనం కృతధియాం సన్దేహశఙ్కాపహమ్।
విద్వద్వైరిజనోక్తిపఙ్క్తిమఖిలాకలోపక్తిసఙ్ఘధమై-
మాధుర్యామృతపానతృప్తమనిశం నౌమి ప్రసిద్ధం గురుమ్॥

'యత్పాదపఙ్కజధ్యానాల్లక్షణద్యా మతేశ్వరాః।
బభూవుస్తాదృశం వన్దే శఙ్కరం షణ్మతేశ్వరమ్'॥

శఙ్కరాచార్యకల్పతరుః శుద్ధాద్వైతమూలః। షణ్మతశాఖో జ్ఞానఫల: సన్తతం లోకే విరాజతి। తతః పరమతకాలానలాదయో యతయః ఇదమూచుః,

'యః కర్తా బ్రహ్మవిద్యాయా బ్రహ్మవాద ఇతి శ్రుతేః।
ఆసీద్గురుః స ఏవాద్య అస్మాకం ద్వైతవాదినామ్॥

తత్కటాక్షేణైవ వయముమేశాదిమతాని హి।
విరచ్య లోకరక్షార్థమభవామ కృతాస్పదాః॥

మదర్థమాభాతిగురుః పరాత్మా,
స ఏవ చాహం విదితే తు తత్త్వే।

అజ్ఞానతస్త్వం గురురల్పబుద్ధిః,
శిష్యోఽహమేతత్ ఖలు భేదజాతమ్॥

అజా పరేశస్య జగద్విమోహినీ,
వివేకినామప్యపహర్తృ సంవిదమ్।
తథా హ్యభేదో నహి భాతి సిద్ధవ-

ద్విధిప్రతీపేఽసుభృతాం భిదేక్షయా॥

అపారమార్థికో భేదోఽప్యఘైఘగ్రస్తచేతసామ్।
కల్పితాని మతాన్యద్య తత్తారణకృపావశాత్॥

తదభావేఽన్ధమార్గేణ చరన్త్యత్ర విసంవిదః।
గురో భవత్కటాక్షేణ మార్గగాః స్యుః పునః పునః॥

సర్వజ్ఞయుష్మద్గుణసఙ్ఘమద్య-
శేషోఽపి నో వర్ణయితుం సమర్థః।
కిం యుద్మదంఘ్ర్యజనిషేవణాప్త-
జ్ఞానాస్తథా త్వత్కృపయాత్తవేషాః॥

గురో గరీయసీ కీర్త్తిస్తవ లోకే భవేత్సదా।
షణ్మతాచార్యగురురిత్యస్మాభిః శిరసా ధృతా॥

శ్రీశఙ్కరాచార్యగురుం పరాత్పరం,
భజామహే సన్తతమిష్టసిద్ధిదమ్।
ఇతీరయన్తః ప్రణిపత్య సాదరం,
తాదాత్మ్యగాః స్యుర్విగతద్విధాభయాః॥

తదన్యే భానుమరీచ్యాదయః శిష్యాః పరమగురుమాచార్యస్వామినం నత్వేదమూచుః,

'జీవేశయోర్భిదా మిథ్యా హ్యద్వైతం సత్యముత్తమమ్।
తద్దర్శనగురుర్లోకగురుస్త్వన్యే తు గర్వితాః॥

అతో లోకగురుం త్వాన్తు శుద్ధాద్వైతం పరాత్పరమ్।
నమామి సచ్చిదానన్దం నిత్యమవ్యయమీశ్వరమ్॥

అస్మాకం యద్చిదాజ్ఞానమజ్ఞానేన ప్రవర్ద్ధితమ్।
తన్నాశనం కురు గురో మోక్షదో భవ సన్తతమ్॥

ఇత్యుక్త్వా పరమగురుచరణారవిన్దయుగలం నత్వా ఢక్కాతాలవీణాదికరాః కాలాతిక్రమవినోదమేవం చక్రుః, సద్గురోః శఙ్కరాచార్యస్వామినః కటాక్షలేశేనైవ వయం కృతార్థా నిత్యముక్తా అభవామ ఇతి నిశ్చిక్యుశ్చ।

తం వన్దే గురుమవ్యక్తం జగత్కారణమద్వయమితి।
నిత్యం సత్యం జ్ఞానమనన్తం శాన్తమజం ధ్రువమక్షరరూపమ్।
తద్విజ్ఞానాదిహ సుజ్ఞానం ప్రాప్తమభూదచిరాదస్మాభిః॥

యే మూఢా జీవే పరభేదం జల్పన్తీహ భవాబ్ధౌ మగ్నాః।
నానాయోనిషు మగ్నాః పునరపి మాతుస్తనరసపానాన్మత్తాః॥

బాల్యం పునరపి కౌమారం తే యౌవనముద్యత్ స్వవిరత్వఞ్చ।
పునరపి మృత్యోర్వశతాం యాన్తి బ్రహ్మజ్ఞానబహిర్ముఖమూఢాః॥

దుఃఖప్రాప్తివిధిస్థా నిత్యం భేదధియోఽఙ్గీకృతసంసారాః।
శుద్ధాద్వయవిజ్ఞానమరుచ్యన్తేషాం ఘృతమివ రోగయుతానామ్॥

యే కిల నష్టాఖిలపాప్మానస్తేషామితి మతిరనిశం భాతి।

పరమవ్యయమద్వైతం బ్రహ్మైవాహం న తు కిఞ్చిజ్జ్ఞో జీవః॥

నహి మే దేహేన్ద్రియసంయోగో మిథ్యాభూతజనిప్రముఖః కిమ్।
ఇహ పరలోకద్వయమపి నహి మే సత్త్వం పూర్ణం సమ్ప్రాప్తఞ్చ॥

స్థూలకలేవరమేతత్ పఞ్చీకృతభూతోత్థం లిఙ్గాన్తఃస్థం।
కృత్వా కారణదేహే తదపి చ, ప్రాణమతోత్య స విన్దుస్థానే॥

అఙ్గుష్ఠే పరమాత్మని లీనం ప్రవిధాయాన్తః పరిపూర్ణమజమ్।
భూతాశ్రయమానన్దాకారః శుద్ధాద్వైతఫలానుభవాద్ధి॥

ఏవం వర్త్తితురిహ పరభీతిర్నహి మే పరమగురోరుపదేశాత్॥

సంసారస్యౌషధం నిత్యం యో న వేత్తి విమూఢధీః।
సగుణం నిర్గుణం వాపి కోఽన్యస్తస్మాదచేతనః॥

అథవా సర్వ్వదేహేషు సమవస్థితమోశ్వరమ్।
న జానాతి విమూఢాత్మా కోఽన్యస్తస్మాదచేతనః॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ మూకో వా బధిరోఽపి వా।
నాపక్రామతి సంసారాదాత్మహన్తా భవేత్ స తు॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య దుర్బుద్ధిః సంసారే హి భ్రమేత్తు యః।
తత్రాపి న విరక్తః స త్వధఃపతనమృచ్ఛతి॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ భవేదజ్ఞానమోహితః।
ఆత్మానం నహి జానాతి ఆత్మహన్తా భవేన్నరః॥

బ్రాహ్మణం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ న పివేద్బ్రహ్మద్రసమ్।
తృష్ణాశాన్తిస్తస్య నాస్తి బహుమాతృస్తనాద్రసైః॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ న ధ్యాయేత్పరమేశ్వరమ్।
తస్య జన్మ వృథా పశ్చాచ్చాణ్డాలో భవతి ధ్రువమ్॥

కర్మజ్ఞానద్వయం లోకే ప్రమాణం వర్త్తతే ఖలు।
కర్మణోఽప్యధికం జ్ఞానం తద్ధ్యాత్పతితచ్యుతః॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ సద్గురోరుపదేశతః।
న జానాతి పరం బ్రహ్మ తం వినా పతితస్తు కః॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ మూలాధారాదిచక్రగమ్।
బ్రహ్మమార్గం న జానాతి తం వినా పతితస్తు కః॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ పూర్ణమణ్డలలక్షణమ్।
న జానాతి పరం బ్రహ్మ తం వినా పతితస్తు కః॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ శుద్ధాద్వైతాశ్రితో న చేత్।
స యాతి మాతృకోటీనాం గర్భశయ్యాం వినష్టధీః॥

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య లోకేఽస్మిన్ శఙ్కరాచార్యముత్తమమ్।

అద్వైతగురుమీశానం న ధ్యాయేత్ స తు పాతకీ॥

శ్రద్వైతేన వినా మోక్షో న జీవస్యేతి నిశ్చయః।
తస్మాదద్వైతమీశానం గురుం వన్దామహే వయమ్॥

ఇత్యాది బహుధా గురుం స్తుత్వా ప్రాప్తతాదాత్మ్యభావాస్తూష్ణీమాసుః।

ఇత్యానన్ద గిరికృతౌ శ్రీగురుస్తుతినామ చిసప్తతిప్రకరణమ్॥౭౩॥

శఙ్కరవిజయే

చతుఃసప్తతిప్రకరణమ్।

తతః పరం సర్వజ్ఞః సకలగురురాచార్యః స్వశిష్యాన్ పరమతకాలానలాదీన్ యతీన్ తదన్యాంశ్చ తత్ర తత్ర విషయేషు ప్రేషయిత్వా స్వయం స్వేచ్ఛయా స్వలోకం గన్తుమిచ్ఛుః కాఞ్చీనగరే ముక్తిస్థలే కదాచిదుపవిశ్య స్థూలశరీరం సుక్ష్మేఽన్తర్ధాయ సద్రుపా భూత్వా సూక్ష్మం కారణే విలీనం కృత్వా చిన్మాత్రో భూత్వా అఙ్గుష్ఠపురుషస్తదుపరి పూర్ణమఖణ్డమణ్డలాకారమానన్దమీశ్వరసన్నిధౌ ప్రాప్య సర్వజగద్వ్యాపకం చైతన్యమభవత్। సర్వవ్యాపకచైతన్యరూపేణాద్యాపి తిష్ఠతి। తత్రత్యా బ్రాహ్మణాః సర్వే శిష్యాః ప్రశిష్యాశ్చ ఉపనిషద్గీతాబ్రహ్మసూత్రాణి సమ్యక్ పఠన్తః అత్యన్తచిస్థలే గర్త్తం కృత్వా తత్ర గన్ధాక్షతవిల్వ-పత్రతులసీప్రసూనాదిభిః సమ్పూజ్య తచ్ఛరీరం సమాధిం చక్రుః। తతః ప్రత్యహం క్షీరతర్పణక్షీరాన్న-నివేదనాదిభిః సర్వోపచారైర్విధివదభ్యర్చ్య తతో మహాపూజాదినే బహుయతీనాం బ్రహ్మవిదాం బ్రాహ్మణానాం కర్మజ్ఞాననిష్ఠానామ్ ఉత్తమానాఞ్చ శ్రీమదద్వైతవిద్యాప్రకాశకశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీమచ్ఛ-ఙ్కరగురుఖామినముద్దిశ్య పరబ్రహ్మణో ధియా స్వాద్వన్నమూలశాకరూపభక్ష్యఘృతదధ్యాదిసమస్త- వ్యఞ్జనయుక్తమన్నం వస్త్రాభరణైః శాకమీశ్వరపూజామేవం చక్రుః। పూజాం సర్వత్రైవం చక్రుః।

ఏవం హి శఙ్కరాచార్యగురుర్ముక్తిప్రదః సతామ్।
ఆకల్పమేతత్పరమార్థబోధం
శ్రీశఙ్కరాచార్యగురోః కథార్థమ్।
సచ్ఛిష్యముక్తిప్రదమస్తు లోకే
సంసేవితఞ్చార్యజనైరభేదమ్॥

సర్వవ్యాపకచైతన్యరూపేణాద్యాపి తిష్ఠతి।
అనన్తానన్దగిరిణా గురోర్విజయముత్తమమ్॥

రచితం యే తు గృహ్ణన్తి తే ముక్తాః స్యు ర్న సంశయః।
అద్వైతార్థప్రదం లోకైరద్వైతార్థానుచిన్తకైః॥

గురుకీర్తి ప్రదం శాస్త్రముపాస్యం భవతి ధ్రువమ్।
ఇహ తు సకలలోకైః సేవ్యమానో గురుర్మే
విదితసకలవేదః శఙ్కరాచార్యనామా।
మతవిదఖిలకర్మాణ్యన్తరాయాణి హత్వా
దిశతు పరమతత్త్వోద్ధారమోక్షం స ఏవ॥

చతుఃసప్తతి తమైః ౭౪ ప్రకరణైః పరిశోభితం
గురుదిగ్విజయం నామ శాస్త్రం జయతు భూతలే॥

ఇత్యానన్దగిరికతా సచ్చిదానన్దైక్యం నామ చతుఃసప్తతిప్రకరణమ్॥౭౪॥

॥*॥సమాప్తశ్చాయం గ్రన్థః॥*॥